

**35
AUM**

**25
USPEE**
CONSTANTIN STERE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
"SUPREMACY OF LAW"

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
"SUPREMAȚIA DREPTULUI"

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL
"SUPRÉMATIE DE DROIT"

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

№ 1, 2021

Спеціалізоване
видавництво

Specialized
publishing house

SUPREMACY OF LAW

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

No. 1, year 6 (2021)

The journal is registered by the Ministry of Justice of the Republic of Moldova,
Decision No. 311 of July 12, 2016

Field of research: Legal sciences

EDITORS- IN -CHIEF: *Spiros FLOGAITIS*, Doctor of Law, University Professor,
President of the European Public Law Organization Greece
Jose Luis IRIARTE ANGEL, PhD, Professor of private international law,
Public University of Navarra, Spain

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Alexandr SOSNA*, Doctor of Law, State University of Moldova

Editing in Romanian and Russian: *Tudor SOROCEANU*. Editing in English: *Lorina AVORNIC*. Editing in French: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*.
Computerized assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COUNCIL

Giuliano AMATO, Doctor of Law, University Professor, La Sapienza University of Rome, former Prime Minister, Italy
Gheorghe AVORNIC, Dr. hab. in Law, University Professor, rector, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Sergiu CRIJANOVSKI, Doctor of Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Bogdan CUZA, Doctor of Law, Doctor of Economics, Germany
Talia HABRIEVA, PhD in Law, University Professor, Academician, Russian Academy of Sciences
Nicolai INSIN, PhD in Law, University Professor, Academician, National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Vytautas NEKROSIUS, Doctor of Law, University Professor, Lithuania
Natalia ONISCENCO, Doctor of Law, University Professor, academician, Institute of State and Law „VM Koretsky”, National Academy of Sciences of Ukraine
Kakha SHENGELIA, PhD in Law, University Professor, Rector, Caucasus University, Tbilisi, Georgia
Tudorel TOADER, Doctor of Law, University Professor, rector, Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Romania
Andrei TREBKOV, Doctor of Law, President of the International Union of Lawyers, Russian Federation

EDITORIAL BOARD

Mihail BAIMURATOV, PhD in Law, University Professor, senior scientific adviser, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine
Oleg BALAN, Dr. hab. in Law, University Professor, rector, Academy of Public Administration, Republic of Moldova
Aurel BAIESU, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Violeta COJOCARU, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Cristina COPACEANU, Doctor of Economics, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Ion CRAIOVAN, Doctor of Law, University Professor, Romania
Andrian CRETU, Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Lucian DINDIRICA, Doctor of History, Associate Professor, Romania
Mircea DUTU, Doctor of Law, University Professor, Academician, Romanian Academy
Ion GUCEAC, Dr. hab. in Law, University Professor, Academician, Academy of Sciences of Moldova
Ioan HUMA, Doctor of Law, University Professor, Romania
Anatoly KAPUSTIN, PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences, Russian Federation

Victor MORARU, Dr. hab. in Political Sciences, University Professor, Corresponding member, Academy of Sciences of Moldova
Nicolai ONISCIUC, PhD in Law, University Professor, rector, National School of Judges, Ukraine
Elena RAILEAN, Doctor of Pedagogy, Associate Professor, American University of Moldova
Anatoly RAPOPORT, PhD in Law, University Professor, Purdue University, USA
Tzvetan SIVKOV, Doctor of Law, University Professor, Bulgaria
Florin STRETEANU, Doctor of Law, University Professor, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Alexandru SURDU, PhD, Academician, Institute of Socio-Human Research, Romanian Academy
Alexandru-Virgil VOICU, Doctor of Law, University Professor, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
Iurii VOLOSIN, PhD in Law, University Professor, National Aviation University, Kiev, Ukraine
Serghei ZAHARIA, Doctor of History, Associate Professor, rector, Comrat State University, Republic of Moldova

EXPERT COMMITTEE

Alexandru ARMEANIC, Doctor of Law, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
Igor ARSENI, Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, Dr. hab. in Law, University Professor, State University of Moldova
Viorel BERLIBA, Dr. hab. in Law, Associate Professor, Academy of Sciences of Moldova
Eduard BOISTEANU, Dr. hab. in Law, University Professor, Aleco Russo Balti State University, Republic of Moldova
Alexandru BURIAN, Dr. hab. in Law, University Professor, International Law Association, Republic of Moldova
Serghei CHUCHA, PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russian Federation
Valentina COPTILET, Doctor of Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Valeriu CUSNIR, Dr. hab. in Law, University Professor, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Academy of Sciences of Moldova
Igor DOLEA, PhD in Law, University Professor, State University of Moldova
Marin DOMENTE, Doctor of Law, American University of Moldova
Iurie FRUNZA, Doctor of Law, Associate Professor, Institute of Legal, Political and Sociological Research, Republic of Moldova
Mihai GHEORGHIȚA, PhD in Law, University Professor, State University of Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, Doctor of Law, University Professor, State University of Moldova, President of the National
Raisa GRECU, Dr. hab. in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, Doctor of Law, Associate Professor, Sevastopol State University, Vice-President of the International Association of Lawyers

Nikita KOLOKOLOV, PhD in Law, University Professor, Department of Judiciary, Law Enforcement and Protection of Human Rights, Moscow State Pedagogical University, Russian Federation
Oleg MARTELEAC, PhD in Law, University Professor, Department of Constitutional Law, National University of Kiev „Taras Shevchenko”, Ukraine
Pavel MIDRIGAN, Doctor of Law, Associate Professor, American University of Moldova
Iurie MIHALACHE, Dr. hab. in Law, Associate Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Republic of Moldova
Tudor OSOIANU, Doctor of Law, University Professor, Academy of Sciences of Moldova
Olesea PLOTNIC, Dr. hab. in Law, University Professor, Academy of Economic Studies of Moldova
Mihai POALELUNGI, Dr. hab. in Law, Associate Professor, former President of the Constitutional Court, Republic of Moldova
Nicolae ROMANDAȘ, Doctor of Law, University Professor, Academy of Public Administration, Republic of Moldova
Alexandru ROSCA, Dr. hab. in Philosophy, University Professor, academician, Academy of Sciences of Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), Dr. hab. in Law, Professor, National Institute of Justice, Republic of Moldova
Andrei SMOCHINA, Dr. hab. in Law, University Professor, Free International University of Moldova, Republic of Moldova
Boris SOSNA, Doctor of Law, University Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Victor SPINEI, Doctor of History, University Professor, academician, Romanian Academy
Gheorghe SULT, Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, Republic of Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, Doctor of Law, Associate Professor, Academy of Economic Studies of Moldova

Electronic version: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>. Web: www.supremdrept.revistestintifice.md

All articles are double-blind peer reviewed

The responsibility for the texts' content lies exclusively with the authors

© USPEE, UAM, ASJ, 2021

SUPREMAȚIA DREPTULUI

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ

Nr. 1, anul 6 (2021)

Revista este înregistrată de către Ministerul Justiției al Republicii Moldova,
Decizia nr. 311 din 12 iulie 2016

Domeniu de cercetare: Științe juridice

REDACTORI-ŞEF: *Spiros FLOGAITIS*, doctor în drept, profesor universitar,
Președinte, Organizația Europeană de Drept Public, Atena, Grecia
José Luis IRIARTE ÁNGEL, doctor, profesor în drept internațional privat,
Universitatea Publică din Navarra, Spania

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Alexandr SOSNA*, doctor în drept, Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română și rusă: *Tudor SOROCEANU*. Redactare în engleză: *Lorina AVORNIC*. Redactare în franceză: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*.
Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Giuliano AMATO, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea La Sapienza din Roma, ex-Prim-ministru, Italia
Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Sergiu CRIJANOVSKI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Bogdan CUZA, doctor în drept, doctor în economie, Germania
Talia HABRIEVA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Federației Ruse
Nicolai INȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia Națională de Științe Juridice, Ucraina

Vytautas NEKROSIUS, doctor în drept, profesor universitar, Lituania
Natalia ONIȘCENCO, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Institutul Statului și Dreptului „V.M. Koretsky”, Academia Națională de Științe a Ucrainei
Kakha SHENGELIA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Universitatea Caucaziană, Tbilisi, Georgia
Tudorel TOADER, doctor în drept, profesor universitar, rector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România
Andrei TREBKOV, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă

COLEGIUL DE REDACȚIE

Mihail BAIMURATOV, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Legișlăției al Radei Supreme, Ucraina
Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Academia de Administrare Publică, Republica Moldova
Aurel BAIEȘU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Cristina COPĂCEANU, doctor în economie, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Ion CRAIOVAN, doctor în drept, profesor universitar, România
Andrian CREȚU, doctor în drept, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Lucian DINDIRICA, doctor în istorie, conferențiar universitar, România
Mircea DUȚU, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Română
Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
Ioan HUMĂ, doctor în drept, profesor universitar, România
Anatolii KAPUSTIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Statului și Dreptului, Academia de Științe a Rusiei, Federația Rusă

Victor MORARU, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru-correspondent, Academia de Științe a Moldovei
Nicolai ONIȘCIUC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector, Școala Națională a Judecătorilor, Ucraina
Elena RAILEAN, doctor în pedagogie, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
Anatoly RAPOPORT, doctor în filosofie, profesor universitar, Universitatea Purdue, SUA
Tzvetan SIVKOV, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria
Florin STRETEANU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Alexandru SURDU, doctor în filosofie, academician, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Academia Română
Alexandru-Virgil VOICU, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
Iurii VOLOȘIN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Națională de Aviație, Kiev, Ucraina
Serghei ZAHARIA, doctor în istorie, conferențiar universitar, rector, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova

COMISIA DE EXPERTI

Alexandru ARMEANIC, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova
Igor ARSENI, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Viorel BERLIBA, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Academia de Științe a Moldovei
Eduard BOIȘTEANU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea „Aleco Russo” din Bălți, Republica Moldova
Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Asociația de Drept Internațional, Republica Moldova
Serghei CHUCHA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Statului și Dreptului, Academia Rusă de Științe, Moscova, Federația Rusă
Valentina COPTILEȚ, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Academia de Științe a Moldovei
Igor DOLEA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Marin DOMENTE, doctor în drept, Universitatea Americană din Moldova
Iurie FRUNZA, doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Republica Moldova
Mihai GHEORGHIȚA, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Președintele Asociației Naționale a Expertilor Judiciari
Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Veaceslav GUȘYAKOV, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Sevastopol, vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Juriștilor

Nikita KOLOKOLOV, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Departamentul Putere Judiciară, Aplicarea Legii și Protecția Drepturilor Omului, Universitatea Pedagogică de Stat din Moscova, Federația Rusă
Oleg MĂRȚELEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Catedra Drept Constituțional, Universitatea Națională „Taras Șevcenko” din Kiev, Ucraina
Pavel MIDRIGAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
Iurie MIHALACHE, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Republica Moldova
Tudor OSOIANU, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Științe a Moldovei
Olesea PLOTNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Academia de Studii Economice din Moldova
Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, ex-președinte al Curții Constituționale, Republica Moldova
Nicolae ROMANDĂȘ, doctor în drept, profesor universitar, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova
Alexandru ROȘCA, doctor habilitat în filozofie, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
Diana SCOBIOALĂ (SÎRCU), doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul Național de Justiție, Republica Moldova
Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Republica Moldova
Boris SOSNA, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Victor SPINEL, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română
Gheorghe SULT, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, doctor în drept, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din Moldova

Versiunea electronică: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>. Pagina web: www.supremdrept.revistestiintifice.md

Toate articolele sunt recenzate în sistem „double-blind peer review”

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor

SUPRÉMATIE DE DROIT

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL

N° 1, année 6 (2021)

Le journal est enregistré par le Ministère de la Justice de la République de Moldova,

Décision n° 311 du 12 juillet 2016

Domeniu de cercetare: Științe juridice

RÉDACTEURS EN CHEF: *Spyros FLOGAITIS*, docteur en droit, professeur,
Directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public, Grèce
José Luis Iriarte ÁNGEL, docteur, professeur en droit international privé,
Université Publique de Navarre, Espagne

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Alexandru SOSNA*, docteur en droit, Université d'État de Moldova

Rédaction en roumain et russe: *Tudor SOROCEANU*. Rédaction en anglais: *Lorina AVORNIC*. Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVEȚCHI*.

Assistance technique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

Giuliano AMATO, docteur en droit, professeur, Université de La Sapienza à Rome, ex-Premier ministre, Italie
Gheorghe AVORNIC, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Sergiu CRIJANOVSCI, docteur en droit, professeur agrégé, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Bogdan CUZA, docteur en droit, docteur en économie, Allemagne
Talia HABRIEVA, docteur habilité en droit, professeur, académicienne, Académie des Sciences de la Fédération de Russie

Nicolai INSIN, docteur en droit, professeur, académicien, Académie Nationale des Sciences Juridiques d'Ukraine
Vytautas NEKROSIUS, docteur en droit, professeur univ., Lituanie
Natalia ONISHCHENKO, docteur en droit, professeur, académicien, Institut d'état et du droit „V. M. Koretsky”, Académie Nationale des Sciences d'Ukraine
Kakha SHENGELIA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, recteur, Université du Caucase, Tbilissi, Georgie
Tudorel TOADER, docteur en droit, professeur, recteur, Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi, Roumanie
Andrei TREBKOV, docteur en droit, président de l'Union Internationale des Juristes, Fédération de Russie

COMITÉ DE RÉDACTION

Mihail BAIMURATOV, docteur en droit, professeur, Institut de législation de la Verkhovna Rada, Ukraine
Oleg BALAN, docteur habilité en droit, professeur, recteur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova
Aurel BAIESU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Violeta COJOCARU, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Cristina COPACEANU, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Ion CRAIOVAN, docteur en droit, professeur, Roumanie
Andrian CRETU, docteur en droit, Université des Sciences Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Lucian DINDIRICA, docteur en histoire, professeur, Roumanie
Mircea DUTU, docteur en droit, professeur agrégé, académicien, Académie Roumaine
Ion GUCEAC, docteur habilité en droit, professeur, académicien de l'Académie des Sciences de Moldova
Ioan HUMA, docteur en droit, professeur, Roumanie
Anatoly KAPUSTIN, docteur habilité en droit, professeur, Institut d'état et de droit, Académie des Sciences de la Fédération de Russie

Victor MORARU, docteur habilité en sciences politiques, professeur, membre correspondant de l'Académie des Sciences de Moldova
Nikolay ONISHCHUK, docteur habilité en droit, professeur, recteur, École Nationale des Juges, Ukraine
Elena RAILEAN, docteur en pédagogie, professeur, Université Américaine de Moldova
Anatoly RAPOPORT, docteur en philosophie, professeur, Purdue University, États-Unis
Tzvetan SIVKOV, docteur en droit, professeur, Bulgarie
Florin STRETEANU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie
Alexandru SURDU, docteur en philosophie., professeur, académicien, Institut de recherche en Sciences Socio – Humaines, Académie Roumaine
Alexandru-Virgil VOICU, docteur en droit, professeur, Université Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie
Iurii VOLOSIN, docteur habilité en droit, professeur, Université de l'Aviation, Kiev, Ukraine
Serghei ZAHARIA, docteur en histoire, professeur agrégé, recteur, Université d'État de Comrat, République de Moldova

COMITÉ D'EXPERTS

Alexandru ARMEANIC, docteur en droit, professeur agrégé, Académie des Études Économiques de Moldova
Igor ARSENI, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Alexei BARBĂNEAGRĂ, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Viorel BERLIBA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Académie des Sciences de Moldova
Eduard BOISTEANU, docteur habilité en droit, professeur, Université „Aleco Russo” de Balti, République de Moldova
Alexandru BURIAN, docteur habilité en droit, professeur, Association de droit international, République de Moldova
Serghei CHUCHA, docteur habilité en droit, professeur, Institut d'État et de Droit, Académie des Sciences de Russie, Moscou, Fédération de Russie
Valentina COPTILET, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Valeriu CUSNIR, docteur habilité en droit, professeur, Institut de recherches juridiques, politiques et sociologiques, Académie de Sciences de Moldova
Igor DOLEA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Marin DOMENTE, docteur en droit, Université Américaine de Moldova
Iurie FRUNZA, docteur en droit, professeur agrégé, Institut de recherches juridiques, politiques et sociologiques, République de Moldova
Mihai GHEORGHIȚA, docteur habilité en droit, professeur, Université d'État de Moldova
Gheorghe GOLUBENCO, docteur en droit, professeur, Université d'État de Moldova, Président de l'Association Nationale des Experts judiciaires
Raisa GRECU, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Veaceslav GUSYAKOV, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Sévastopol, vice-président de l'Union Internationale des Juristes

Nikita KOLOKOLOV, docteur habilité en droit, professeur, chef du département du Pouvoir Judiciaire, l'application de la loi et la protection des droits de l'homme, Université Pédagogique d'État à Moscou, Fédération de Russie
Oleg MARTELEAC, docteur habilité en droit, professeur, Département de droit constitutionnel, Université Nationale de Kiev „Taras Șevcenko”, Ukraine
Pavel MIDRIGAN, docteur en droit, professeur agrégé, Faculté de droit, Université Américaine de Moldova
Iurie MIHALACHE, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université d'Études Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”, République de Moldova
Tudor OSOIANU, docteur en droit, professeur, Académie des Sciences de Moldova
Olesea PLOTNIC, docteur habilité en droit, professeur, Académie des Études Économiques de Moldova
Mihai POALELUNGI, docteur habilité en droit, professeur agrégé, ex-président de la Cour Constitutionnelle, République de Moldova
Nicolae ROMANDAS, docteur en droit, professeur, Académie d'Administration Publique, République de Moldova
Alexandru ROSCA, docteur habilité en philosophie, professeur, académicien de l'Académie des Sciences de Moldova
Diana SCOBIOALA (SIRCU), docteur habilité en droit, professeur, Institut National de la Justice, République de Moldova
Andrei SMOCHINA, docteur habilité en droit, professeur agrégé, Université Libre Internationale de Moldova, République de Moldova
Boris SOSNA, docteur en droit, professeur, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Victor SPINEI, docteur en histoire, professeur, académicien, Académie Roumaine
Gheorghe SULT, docteur en droit, professeur agrégé, Université d'État de Comrat, République de Moldova
Veaceslav ZAPOROJAN, docteur en droit, professeur agrégé, Académie des Études Économiques de Moldova

Version électronique: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>; Web: www.supremdrept.revistestintifice.md

Tous les articles sont évalués en système „double-blind peer review”

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№ 1, год 6 (2021)

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции Республики Молдова,
Решение № 311 от 12 июля 2016 г.

Область исследования: Юридические науки

ГЛАВНЫЕ РЕДАКТОРЫ: *Спиро ФЛОГАИТИС*, доктор юридических наук, профессор,
Президент Европейской Организации Публичного Права, Афины, Греция
Хосе Луис ИРИАРТЕ АНГЕЛ, доктор, профессор международного частного права,
Публичный Университет Наварры, Испания

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Александр СОСНА*, доктор права,
Молдавский Государственный Университет

Редактирование на румынском и русском: *Тудор СОРОЧАНУ*. Редактирование на английском: *Лорина АВОРНИК*. Редактирование на французском: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*. Компьютерное сопровождение: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ

Джулиано АМАТО, доктор юридических наук, профессор, Римский университет Ла Сапиенца (La Sapienza), экс-премьер-министр, Италия
Георге АВОРНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Серджиу КРИЖАНОВСКИ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Богдан КУЗА, доктор права, доктор экономики, Германия
Талия ХАБРИЕВА, доктор юридических наук, профессор, академик, Российская академия наук

Николай ИНИШИН, доктор юридических наук, профессор, академик, Национальная академия юридических наук, Украина
Витаутас НЕКРОСИУС, доктор юридических наук, профессор, Литва
Наталья ОНИЩЕНКО, доктор юридических наук, профессор, академик, Институт государства и права имени В.М.Корецкого, Национальная академия наук Украины
Каха ШЕНГЕЛИЯ, доктор юридических наук, профессор, ректор, Кавказский университет, Тбилиси, Грузия
Тудорел ТОВАДЕР, доктор права, профессор, ректор, Университет „Александру Иоан Куза”, Яссы, Румыния
Андрей ТРЕБКОВ, доктор права, председатель Международного Союза Юристов, Российская Федерация

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Михаил БАЙМУРАТОВ, доктор юридических наук, профессор, Институт законодательства Верховной Рады, Украина
Олег БАЛАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор, Академия публичного управления, Республика Молдова
Аурел БЭШУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Виолетта КОЖОКАРУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Кристина КОПЭЧАНУ, доктор экономики, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Ион КРАЙОВАН, доктор права, профессор, Румыния
Андреану КРЕЦУ, доктор права, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Лучиан ДИНДИРИКА, доктор истории, доцент, Румыния
Мирча ДУЦУ, доктор права, профессор, академик, Румынская академия
Ион ГУЧАК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Иоан ХУМЭ, доктор права, профессор, Румыния
Анатолий КАПУСТИН, доктор юридических наук, профессор, Институт государства и права, Российская академия наук, Российская Федерация

Виктор МОРАРУ, доктор хабилитат политических наук, профессор, член-корреспондент, Академия наук Молдовы
Николай ОНИЩУК, доктор юридических наук, профессор, ректор, Национальная школа судей, Украина
Елена РАИЛЯН, доктор педагогики, доцент, Американский Университет Молдовы
Анатолий РАПОПОРТ, доктор философии, профессор, Университет Пурдью, США
Цветан СИВКОВ, доктор права, профессор, Болгария
Флорин СТРЕТЯНУ, доктор права, профессор, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния
Александру СУРДУ, доктор философии, академик, Институт социально-гуманитарных исследований, Румынская академия
Александру-Вирджил ВОЙКУ, доктор права, профессор, Университет Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния
Юрий ВОЛОШИН, доктор юридических наук, профессор, Национальный авиационный университет, Киев, Украина
Сергей ЗАХАРИЯ, доктор истории, доцент, ректор, Комратский государственный университет, Республика Молдова

ЭКСПЕРТНАЯ КОМИССИЯ

Александру АРМЯНИК, доктор права, доцент, Академия экономических знаний Молдовы
Игорь АРСЕНИ, доктор права, доцент, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Алексей БАРЕЗНЯГРЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Виорел БЕРЛИБА, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Академия наук Молдовы
Эдуард БОИШТЯНУ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Бельский университет имени Алеко Руссо, Республика Молдова
Александру БУРБАН, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Ассоциация международного права, Республика Молдова
Сергей ЧУЧА, доктор юридических наук, профессор, Институт государства и права Российской академии наук, Москва, Российская Федерация
Валентина КОПТИЛЕЦ, доктор права, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Валериу КУШНИР, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Институт юридических, политических и социологических исследований, Академия наук Молдовы
Игорь ДОЛЯ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Марин ДОМЕНТЕ, доктор права, Американский Университет Молдовы
Юрие ФРУНЗЭ, доктор права, доцент, Институт юридических, политических и социологических исследований, Республика Молдова
Михай ГЕОРГИЦЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет
Георге ГОЛУБЕНКО, доктор юридических наук, профессор, Молдавский Государственный Университет, Председатель Национальной ассоциации юридических экспертов
Раиса ГРЕКУ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова

Вячеслав ГУСЯКОВ, доктор права, доцент, Севастопольский государственный университет, вице-председатель Международного Союза Юристов
Никита КОЛОКОЛОВ, доктор юридических наук, профессор, Кафедра судебной власти, правоохранительной и правозащитной деятельности, Московский государственный педагогический университет, Российская Федерация
Олег МАРЦЕЛЯК, доктор юридических наук, профессор, Кафедра Конституционного права, Киевский национальный университет имени Т.Г.Шевченко, Украина
Павел МИДРИГАН, доктор права, доцент, Американский Университет Молдовы
Юрие МИХАЛАКЕ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени Константина Стере, Республика Молдова
Тудор ОСОЯНУ, доктор права, профессор, Академия наук Молдовы
Олеса ПЛОТНИК, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Академия экономических знаний Молдовы
Михай ПОАЛЕЛУНДЖЬ, доктор хабилитат юридических наук, доцент, экс-председатель Конституционного Суда, Республика Молдова
Николае РОМАНДАШ, доктор права, профессор, Академия публичного управления, Республика Молдова
Александру РОШКА, доктор хабилитат философских наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
Диана СКОБИОАТЭ (СЫРКУ), доктор хабилитат юридических наук, профессор, Национальный институт юстиции, Республика Молдова
Андрей СМОКИНЭ, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Международный Свободный Университет Молдовы, Республика Молдова
Борис СОСНА, доктор права, профессор, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Виктор СПИНЕЙ, доктор истории, профессор, академик, Румынская академия
Георгий СУЛТ, доктор права, доцент, Комратский государственный университет, Республика Молдова
Вячеслав ЗАПОРОЖАН, доктор права, доцент, Академия экономических знаний Молдовы

Электронная версия: <http://uspee.md/supremdrept/>; <http://americanuniversity.md/supremdrept/>. Сайт: www.supremdrept.revistestintifice.md

Все статьи рецензируются по системе „double-blind peer review”

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

SUMMARY

<i>Gheorghe AVORNIC, Violeta COJOCARU, Iulian MORARU</i>	
History of codification of private law in the Republic of Moldova	8
<i>Marin DOMENTE</i>	
Freedom of speech as a fundamental right within the situational context of the Republic of Moldova and Transnistria	29
<i>Alexandru SOSNA, Vadim COLCEANOV</i>	
Procedure for applying to the European Court of Human Rights	37
<i>Alexandr TERNOVSCHI</i>	
Interaction of constitutional guarantees of human rights with power, economy and capital	46
<i>Vasilii IGNATIEV</i>	
Constitutional framework for the development of self-regulatory organizations as a way of protection against corruption	56
<i>Evgheni FLOREA, Elena S. PUSTELNIK</i>	
On regulation of cryptocurrency: international experience	69
<i>Ion POSTU, Elena TENTIUC</i>	
The classification of coded acts	84
<i>Dumitrita BOLOGAN</i>	
Generalities on legal regulation of cartel agreements	92
<i>Igor SOROCEANU</i>	
Some general aspects of mediation: notion, essence, content	100
<i>Constantin MIHALESCU</i>	
The need to strengthen the mediation institution in commercial cases in Romania and the Republic of Moldova	109
<i>Andrian CRETU</i>	
Legal regime for waste management in the Republic of Moldova	120
<i>Liliana BELECCIU</i>	
The legality of the "share" in the billing of the public water supply and sewage service	129
<i>Tudor CAPSA</i>	
Analysis of the law of the Republic of Moldova on the granting of compensation in the event of the death of one of the spouses	136
<i>Gheorghe SULT</i>	
Separate aspects of the prosecutor's preparation for presentation of the state accusations in the court	148
<i>Marcela SOMICU (BANU)</i>	
The barrier between irresponsibility and responsibility. Considerations regarding the forensic psychiatric expertise in criminal law	157
<i>Irina LESI</i>	
Formation of the penitentiary system of Soviet Ukraine (first half of the 20th century)	164
<i>Gheorghe AVORNIC, Serghei CHUCHA</i>	
Digital technologies: the state and prospects of legal regulation in the Russian Federation and the Republic of Moldova (International round table overview)	173

CUPRINS

<i>Gheorghe AVORNIC, Violeta COJOCARU, Iulian MORARU</i>	
Istoricul codificării materiei de drept privat în Republica Moldova	8
<i>Marin DOMENTE</i>	
Libertatea de exprimare ca drept fundamental în contextul situațional al Republicii Moldova și Transnistria	29
<i>Alexandru SOSNA, Vadim COLCEANOV</i>	
Procedura de depunere a cererii la Curtea Europeană a Drepturilor Omului	37
<i>Alexandr TERNOVSCHI</i>	
Interacțiunea garanțiilor constituționale a drepturilor omului cu puterea, economia și capitalul	46
<i>Vasilii IGNATIEV</i>	
Cadrul constituțional de dezvoltare al organizațiilor de autoreglementare ca modalitate de protecție contra corupției	56
<i>Evgheni FLOREA, Elena S. PUSTELNIK</i>	
Despre reglementarea juridică a criptomonedei: experiența internațională	69
<i>Ion POSTU, Elena TENTIUC</i>	
Clasificarea actelor codificate	84
<i>Dumitrita BOLOGAN</i>	
Generalități cu privire la reglementarea juridică a înțelegerilor de cartel	92
<i>Igor SOROCEANU</i>	
Unele aspecte generale privind medierea: noțiune, esență, conținut	100
<i>Constantin MIHALESCU</i>	
Necesitatea întăririi instituției medierii în cauze comerciale în România și în Republica Moldova	109
<i>Andrian CRETU</i>	
Regimul juridic al gestionării deșeurilor în Republica Moldova	120
<i>Liliana BELECCIU</i>	
Legalitatea «cotei-părți» în facturarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare	129
<i>Tudor CAPSA</i>	
Analiza legii Republicii Moldova cu privire la acordarea indemnizației în cazul decesului unuia dintre soți	136
<i>Gheorghe SULT</i>	
Unele aspecte ale pregătirii procurorului pentru prezentarea acuzațiilor publice în instanța de judecată	148
<i>Marcela SOMICU (BANU)</i>	
Bariera între iredponsabilitate și responsabilitate. Considerații privind expertiza medico-legală psihiatrică în dreptul penal	157
<i>Irina LESI</i>	
Formarea sistemului penitenciar al Ucrainei Sovietice (prima jumătate a secolului XX)	164
<i>Gheorghe AVORNIC, Serghei CHUCHA</i>	
Tehnologii digitale: starea și perspectivele reglementării juridice în Federația Rusă și Republica Moldova (Prezentare generală a mesei rotunde internaționale)	173

TABLE DE MATIÈRES

<i>Gheorghe AVORNIC, Violeta COJOCARU, Iulian MORARU</i>	
Histoire de la codification du droit privé en République de Moldova	8
<i>Marin DOMENTE</i>	
La liberté d'expression en tant que droit fondamental dans le contexte situationnel de la République de Moldova et de la Transnistrie	29
<i>Alexandru SOSNA, Vadim COLCEANOV</i>	
Procédure de demand devant la Cour européenne des droits de l'homme	37
<i>Alexandr TERNOVSCHI</i>	
Interaction des garanties constitutionnelles des droits de l'homme avec le pouvoir, l'économie et le capital	46
<i>Vasilii IGNATIEV</i>	
Cadre constitutionnel pour le développement d'organisations d'autoréglementation comme moyen de protection contre la corruption	56
<i>Evgheni FLOREA, Elena S. PUSTELNIK</i>	
Sur la réglementation juridique de la cryptocurrence: expérience internationale	69
<i>Ion POSTU, Elena TENTIUC</i>	
Classification des actes codifiés	84
<i>Dumitrita BOLOGAN</i>	
Généralités sur la réglementation juridique des accords de cartel	92
<i>Igor SOROCEANU</i>	
Certains aspects généraux de la médiation: notion, essence, contenu	100
<i>Constantin MIHALESCU</i>	
La nécessité de renforcer l'institution de la médiation dans les affaires commerciales en Roumanie et en République de Moldova	109
<i>Andrian CRETU</i>	
Régime juridique de la gestion des déchets en République de Moldova	120
<i>Liliana BELECCIU</i>	
La légalité de la «quote-part» dans la facturation du service public d'eau et d'assainissement	129
<i>Tudor CAPSA</i>	
Analyse de la loi de la République de Moldova sur l'octroi des prestations en cas de décès de l'un des époux	136
<i>Gheorghe SULT</i>	
Certains aspects de la préparation du procureur à la présentation des accusations publiques devant le tribunal	148
<i>Marcela SOMICU (BANU)</i>	
La barrière entre irresponsabilité et responsabilité. Considérations sur l'expertise médico-légale psychiatrique en droit pénal	157
<i>Irina LESI</i>	
Formation du système pénitentiaire de l'Ukraine Soviétique (première moitié du 20e siècle)	164
<i>Gheorghe AVORNIC, Serghei CHUCHA</i>	
Technologies numériques: état et perspectives de la réglementation juridique en Fédération de Russie et en République de Moldova (Aperçu de la table ronde internationale)	173

ОГЛАВЛЕНИЕ

<i>Георге АВОРНИК, Виолета КОЖОКАРУ, Юлиан МОРАРУ</i>	
История кодификации частного права в Республике Молдова	8
<i>Марин ДОМЕНТЕ</i>	
Свобода слова как фундаментальное право в ситуационном контексте Республики Молдова и Приднестровья	29
<i>Александр СОСНА, Вадим КОЛЧАНОВ</i>	
Процедура подачи заявления в Европейский суд по правам человека	37
<i>Александр ТЕРНОВСКИЙ</i>	
Взаимодействие конституционных гарантий прав человека с властью, экономикой и капиталом	46
<i>Василий ИГНАТЬЕВ</i>	
Конституционные основы развития организаций саморегулирования как способ защиты от коррупции	56
<i>Евгений ФЛОРЕА, Елена С. ПУСТЕЛЬНИК</i>	
О правовом регулировании криптовалют: международный опыт	69
<i>Ион ПОСТУ, Елена ТЕНТЮК</i>	
Классификация кодифицированных документов	84
<i>Думитрица БОЛОГАН</i>	
Общие положения о правовом регулировании картельных соглашений	92
<i>Игор СОРОЧАНУ</i>	
Некоторые общие аспекты медиации: понятие, сущность, содержание	100
<i>Костантин МИХАЛЕСКУ</i>	
Необходимость укрепления института посредничества в коммерческих делах в Румынии и в Республике Молдова	109
<i>Андриан КРЕЦУ</i>	
Правовой режим менеджмента отходов в Республике Молдова	120
<i>Лилиана БЕЛЕКЧИУ</i>	
Законность «доли» в счетах общественной услуги водоснабжения и канализации	129
<i>Тудор КАПША</i>	
Анализ закона Республики Молдова о предоставлении пособия в случае смерти одного из супругов	136
<i>Георгий СУЛТ</i>	
Отдельные аспекты подготовки прокурора к представлению государственного обвинения в судебной инстанции	148
<i>Марчела ШОМИКУ (БАНУ)</i>	
Барьер между вменяемостью и невменяемостью. Размышления относительно психиатрической судебно-медицинской экспертизы в уголовном праве	157
<i>Ирина ЛЕСЬ</i>	
Становление уголовно-исполнительной системы Советской Украины (первая половина XX века)	164
<i>Георге АВОРНИК, Сергей ЧУЧА</i>	
Цифровые технологии: состояние и перспективы правового регулирования в Российской Федерации и Республике Молдова (Обзор международного круглого стола)	173

HISTORY OF CODIFICATION OF PRIVATE LAW IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Gheorghe AVORNIC

Doctor habilitat in Law, University Professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: avornic@yahoo.fr

<https://orcid.org/0000-0002-2673-4331>

Violeta COJOCARU

Doctor habilitat in Law, University Professor, State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: violetacojocaru@yahoo.fr

<https://orcid.org/0000-0002-3670-5665>

Iulian MORARU

PhD student, State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: iulian.moraru94@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3670-5665>

The division of the entire system of law into public law and private law comes from ancient times, which we have referred to in several previous personal publications. In this article we will analyze the evolution of private law in the Republic of Moldova. Private law constitutes one of the fundamental subdivisions of the science of law as a whole. At the level of the Republic of Moldova, the subdivision in question represents a distinct specific in the context that: (i) it is stratified into numerous branches of law and (ii) it constitutes a symbiosis of several national, supranational and international private legislations that correspond to modern trends of evolution of related social relations. One of the main branches of domestic private law is civil law, namely the rules tangent to the branch of law in question regulate a considerable number of social relations varied in terms of structure and content. This article will briefly address evolutionary-historical aspects of the private law legislation of the Republic of Moldova. In particular, we will analyze the influence of the Model Civil Code of the CIS States, on the one hand, and European legislation, on the other. Historical aspects will be divided into three periods.

Keywords: private law, public law, Civil Code, Republic of Moldova, Commonwealth of Independent States, European Union, European legislation.

ISTORICUL CODIFICĂRII MATERIEI DE DREPT PRIVAT ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Divizarea întregului sistem de drept în drept public și drept privat vine din cele mai vechi timpuri, la care ne-am referit în mai multe publicații personale anterioare. În prezentul articol vom analiza evoluția dreptului privat în Republica Moldova. Dreptul privat constituie una dintre subdiviziunile fundamentale ale științei dreptului în ansamblu. La nivelul Republicii Moldova, subdiviziunea în cauză reprezintă un specific distinct în contextul în care: (i) este stratificat în numeroase ramuri de drept și (ii) constituie o simbioză a mai multor legislații private naționale, supranaționale și internaționale care corespund tendințelor moderne de evoluție a relațiilor sociale aferente. Una dintre principalele ramuri de drept privat autohton este dreptul civil, or așadar normele tangente ramurii de drept în cauză reglementează un număr considerabil de raporturi sociale variate din punct de vedere a structurii

și conținutului. În prezentul articol vor fi abordate succint aspecte evolutiv-istorice ale legislației în materie de drept privat a Republicii Moldova. În particular, vom analiza influența modelului Codului Civil al Statelor CSI, pe de o parte și a legislației europene, pe de altă parte. Aspectele istorice vor fi divizate în trei perioade.

Cuvinte-cheie: drept privat, drept public, Cod civil, Republica Moldova, Comunitatea Statelor Independente (CSI), Uniunea Europeană, legislație europeană.

HISTOIRE DE LA CODIFICATION DU DROIT PRIVÉ EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La division de l'ensemble du système de droit en droit public et en droit privé provient des temps anciens, auxquels nous avons fait référence dans plusieurs publications personnelles précédentes. Dans cet article, nous analyserons l'évolution du droit privé en République de Moldova. Le droit privé constitue l'une des subdivisions fondamentales de la science du droit en général. Au niveau de la République de Moldova, la subdivision en question représente une spécificité distincte dans le contexte que: (i) elle est stratifiée en de nombreuses branches du droit et (ii) elle constitue une symbiose de plusieurs législations privées nationales, supranationales et internationales qui correspondent aux tendances modernes d'évolution des relations sociales afférentes. L'une des principales branches du droit privé national est le droit civil, à savoir que les règles tangentes à la branche du droit en question régissent un nombre considérable de relations sociales variées en termes de structure et de contenu. Cet article abordera brièvement les aspects historiques évolutifs de la législation de droit privé de la République de Moldova. En particulier, nous analyserons l'influence du Code Civil modèle des États de la CEI, d'une part, et de la législation européenne, d'autre part. Les aspects historiques seront divisés en trois périodes.

Mots-clés: droit privé, droit public, Code Civil, République de Moldova, Communauté d'États Indépendants, Union Européenne, législation européenne.

ИСТОРИЯ КОДИФИКАЦИИ ЧАСТНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Разделение всей правовой системы на публичное право и частное право восходит к древним временам, о чем мы упоминали в нескольких предыдущих своих публикациях. В данной статье мы проанализируем эволюцию частного права в Республике Молдова. Частное право - один из фундаментальных разделов юридической науки в целом. На уровне Республики Молдова рассматриваемое подразделение представляет собой отчетливую специфику в контексте, в котором: (i) оно стратифицировано на множество отраслей права и (ii) представляет собой симбиоз нескольких национальных, наднациональных и международных частных законодательств, которые соответствуют современным тенденциям развития социальных отношений. Одной из основных отраслей внутреннего частного права является гражданское право, то есть нормы, относящиеся к данной отрасли права, регулируют значительное количество социальных отношений, отличающихся по структуре и содержанию. В статье также кратко рассмотрены эволюционно-исторические аспекты законодательства о частном праве Республики Молдова. В частности, мы проанализируем влияние модели Гражданского кодекса государств СНГ, с одной стороны, и европейского законодательства, с другой. Исторические аспекты будут разделены на три периода.

Ключевые слова: частное право, публичное право, Гражданский кодекс, Республика Молдова, Содружество Независимых Государств (СНГ), Европейский Союз, европейское законодательство.

Introducere

Dreptul privat constituie una dintre subdiviziunile fundamentale ale științei dreptului în ansamblu. La nivelul Republicii Moldova, subdiviziunea în cauză reprezintă un specific

distinct în contextul în care: (i) este stratificat în numeroase ramuri de drept și (ii) constituie o simbioză a mai multor legislații private naționale, supranaționale și internaționale care corespund tendințelor moderne de evoluție a relațiilor sociale aferente. Una dintre principa-

lele ramuri de drept privat autohton este dreptul civil, or anume normele tangente ramurii de drept în cauză reglementează un număr considerabil de raporturi sociale variate din punct de vedere a structurii și conținutului.

În prezentul articol vor fi abordate succint aspecte evolutiv-istorice ale legislației în materie de drept privat a Republicii Moldova.

1. Prezentare generală a cronologiei evoluției dreptului civil al Republicii Moldova

Din punct de vedere cronologic, istoria dreptului privat al Republicii Moldova poate fi divizată în trei etape, după cum urmează:

- 1991-2002 – perioadă în care a fost în vigoare Codul civil al RSSM, adoptat la 26.12.1964;

- 2002-2019 – perioada de aplicare a prevederilor Codului civil al Republicii Moldova, adoptat la 06.06.2002;

- 2019-prezent – perioada de aplicare a Codului civil modernizat.

1.1. 1991-2002

a.) În ceea ce vizează prima perioadă, aceasta începe cu adoptarea la 26.12.1964, în ședința a IV-a a fostului Soviet Suprem al Republicii Moldova de legislatura a VI-a, a Codului civil, care urma să fie pus în aplicare începând cu 01.07.1965. Acest cod era format din 603 articole, grupate în 8 titluri, după cum urmează: Dispoziții generale; Dreptul de proprietate; Dreptul obligațiilor; Dreptul de autor; Dreptul asupra unei descoperiri; Dreptul asupra unei invenții, propuneri de raționalizare și prototip industrial (abrogat prin Legea nr. 735 din 22.02.1996); Dreptul succesoral; Capacitatea juridică a cetățenilor străini și a persoanelor fără cetățenie. Aplicarea legilor civile ale statelor străine și a tratatelor internaționale.¹

Titlul I conținea 88 de articole cuprinse în 5 capitole și vizau dispoziții cu privire la persoane, convenții, reprezentare și prescripție. Pe parcursul timpului, în special după anul

1990, dispozițiile cu privire la persoanele juridice au căzut în desuetudine.

Titlul II cuprindea 66 de articole care reglementau raporturile de proprietate – proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție sub formă de proprietate de stat și proprietate cooperativ colhoznică. Categoriile de bunuri ce se aflau în proprietatea personală erau limitate, ele referindu-se la cele de uz curent, de consum personal, de confort, și de gospodărie casnică.

Titlul III era divizat în două părți: dispoziții generale cu privire la obligații și diferite categorii de obligații.

Prevederile primei părți impuneau concluzia că aceste norme aveau menirea de a asigura dezvoltarea economiei planificate. Referitor la cea de-a doua parte, codul prevedea onorarea lor în modul corespunzător și în termen, prevăzând și interdicția de a refuza în mod unilateral executarea obligațiilor.

Titlul IV - dreptul de autor, completat cu dispozițiile Legii privind dreptul de autor și drepturile conexe, reglementa raporturile care apar în legătură cu crearea și valorificarea operelor literare, de artă, științifice precum și a drepturilor conexe acestora.

Titlu VII - dreptul succesoral era destinat reglementărilor raporturilor succesoriale. Normele incluse în titlul specificat dispuneau că succesiunea putea fi legală și testamentară. În cazul moștenirii legale erau prevăzute trei clase de moștenitori, iar pentru unele categorii de persoane era prevăzut dreptul la o cotă obligatorie din succesiune.

Titlul VIII, prin intermediul articolelor 596 – 603, era consacrat reglementării raporturilor cu elemente de extraneitate – capacitatea juridică a cetățenilor străini și a apatrizilor, a persoanelor juridice străine, indicând expres legile ce guvernau aceste raporturi.²

1.2. 2002-2019

În ceea ce privește a doua perioadă, aceasta începe cu intrarea în vigoare a noului Cod

¹ Codul civil al RSSM din 26.12.1965.

² Codul civil al RSSM din 26.12.1964.

civil. Este necesar a menționa că procesul de adoptare a noului Cod civil a inclus în sine o fază prealabilă, un demers care s-a finalizat cu adoptarea codului. Astfel, la 03.11.1994, Parlamentul a adoptat Hotărârea nr. 954 – XIII, prin care a desemnat grupul de elaborare a proiectului de cod civil. La 19.10.2000, Parlamentul adoptă în prima lectură proiectul Codului civil, instituind la 26.10.2000, prin Hotărârea nr. 1315, o comisie specială care va prezenta Parlamentului proiectul nominalizat.

La 6 iunie 2002 Parlamentul a adoptat noul Cod civil structurat în cinci cărți, după cum urmează: Cartea I – Partea generală; Cartea II – Drepturile reale; Cartea III – Obligațiile; Cartea IV – Dreptul succesoral; Cartea V – Dreptul internațional privat.³

În **Cartea I**, Partea generală, sunt cuprinse patru titluri: Dispoziții comune, Persoanele, Actul juridic și Termenele. Meritul acestei Cărți rezidă în reglementarea detaliată a unor astfel de instituții precum: actul juridic, obiectul raportului juridic, termenele de prescripție.

Cartea a II-a - Drepturile reale – cuprinde cinci titluri: Patrimoniu, Posesiunea, Proprietatea, Alte drepturi reale și Registrul bunurilor imobile. În această carte pentru prima dată au fost reglementate în mod amănunțit, pe lângă dreptul de proprietate, și alte drepturi reale numite dezmembrăminte ale dreptului de proprietate – uzufructul, uzul, abitația, servitutea și superficia.

Cartea a III-a - Obligațiile – este cea mai voluminoasă și conținea aproximativ 900 de articole, divizate în trei titluri: Despre obligații în general, Despre contracte și Categoriile de obligații. În titlul I sunt reglementate instituții ca pluralitatea de creditori și debitori, cesiunea de creanță și preluarea datoriilor, efectele neexecutării obligațiilor, mijloacele de garantare a executării obligațiilor și stingerea obligațiilor ș.a. Cel de-al doilea titlu conține norme referitoare la conținutul și încheierea contractului, la efectele juridice, interpretarea și încetarea

lui. În titlul III își găsesc reglementarea diverse categorii de obligații, precum: vânzarea-cumpărarea, schimbul, donația, locațiunea, etc.

Cartea IV conține VII titluri: Dispoziții generale cu privire la moștenire; Moștenirea testamentară; Moștenirea legală; Succesiunea vacantă; Regimul juridic al moștenitorului; Confirmarea dreptului la moștenire; Partajul averii succesoriale.

Cartea V conține II titluri: Dispoziții generale cu privire la dreptul internațional privat; Norme conflictuale.

Noul Cod civil, în raport cu cel aplicabil anterior, conține o serie de instituții noi, pe care vom încerca să le enumerăm în mod exhaustiv în cele ce urmează. Astfel, noul Cod civil consfințește uzanțele ca izvor de drept, stipulând că: “uzanțele se aplică dacă nu contravin legii, ordinii publice sau bunelor moravuri”. De asemenea, Codul civil reglementează autoapărarea, ca mod de protejare a drepturilor civile. Instituția curatelă și tutelă este și ea reglementată în Codul civil, anterior aceasta fiind reglementată în Codul familiei. În ceea ce privește instituția posesiunii, aceasta este abordată ca o stare de fapt, servind drept temei uzucapiunii ca mod de dobândire a dreptului de proprietate. Un loc aparte, ca noutate adusă de Codul civil, îl ocupă reglementarea dezmembrămintelor dreptului de proprietate: dreptul de uzufruct, uz, abitație, servitute și superficie.

1.3. 2019- prezent

La data de 01.03.2019 au intrat în vigoare prevederile Codului civil modernizat, fapt care a semnalat o evoluție considerabilă a cadrului normativ civil al Republicii Moldova. În acest context, specificăm că au fost realizate o serie de modificări substanțiale.

2. Corespunderea prevederilor Codului Civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 cu prevederile modelului Codului civil al statelor CSI

Adoptarea Codului civil al Republicii Moldova la 06.06.2002 a constituit o veritabilă

³ Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002

revelație a dreptului civil în Republica Moldova. Menționăm că modelul de reglementare a fost parțial preluat din modelul Codului civil al Comunității Statelor Independente (statele CSI)

Contextual, e de specificat că actul normativ model al statelor CSI are următoarea structură: Compartimentul I – Dispoziții comune (art. 1- art. 219); Compartimentul II – Dreptul de proprietate și alte drepturi reale (art. 220 – art. 307); Compartimentul III – Partea generală a dreptului obligațional (art. 308 – art. 448); Compartimentul IV – Tipuri speciale de obligații (art. 449 – art. 1033); Compartimentul V – Proprietatea intelectuală (art. 1034 – art. 1145); Compartimentul VI – Dreptul succesoral (art. 1146 – art. 1193); Compartimentul VII - Dreptul internațional privat (art. 1194 – art. 1235).⁴

Astfel, se desprinde faptul că diferența principală sub aspect structural dintre reglementările Codului civil al Republicii Moldova și Codul civil model al statelor CSI rezidă în reglementarea proprietății intelectuale. În acest context, specificăm că normele aferente dreptului proprietății intelectuale se regăsesc în acte normative diferite de Codul civil.

În continuare vom aborda asemănările dintre reglementările Codului civil al Republicii Moldova și Modelul Codului civil al statelor CSI, conform structurii actelor normative în cauză.

La nivelul dispozițiilor generale, ambele acte normative conțin norme privind raporturile reglementate de legislația civilă, structura legislației civile, uzanțele, analogia legii și a dreptului, acțiunea în timp a legii civile, raporturile dintre legislația civilă și tratele internaționale, temeiurile apariției drepturilor și obligațiilor civile, exercitarea drepturilor, apărarea judiciară a drepturilor civile, metodele de apărare a drepturilor civile, declararea nulității actului ce contravine legii emis de

o autoritate publică, autoapărarea, repararea prejudiciilor, apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale, persoane (capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice și juridice), tutela și curatela, reorganizarea persoanelor juridice, societăților comerciale, tipurile particulare de societăți comerciale, organizațiile necomerciale, actul juridic și reprezentarea, termenele.

Astfel, printre cele mai importante prevederi coincidente din Cartea I a Codului civil al Republicii Moldova cu prevederile modelului Codului civil al statelor CSI, considerăm următoarele:

Ambele acte prevăd raporturile reglementate de legislația civilă. Astfel, potrivit prevederilor art. 2 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 în redacția inițială: „Legislația civilă determină statutul juridic al participanților la circuitul civil, temeiurile apariției dreptului de proprietate și modul de exercitare a acestuia, reglementează obligațiile contractuale și de altă natură, alte raporturi patrimoniale și personale nepatrimoniale conexe lor.”

Corespunzător, în conformitate cu prevederile art. 1 alin. (1) din Modelul Codului civil al Statelor CSI, „Гражданское законодательство определяет правовое положение участников гражданского оборота, основания возникновения и порядок осуществления права собственности и других вещных прав, прав на результаты интеллектуальной деятельности, регулирует договорные и иные обязательства, а также другие имущественные и связанные с ними личные неимущественные отношения, основанные на равенстве, автономии воли и имущественной самостоятельности их участников.”

De asemenea, art. 2 alin. (2) dispune asupra reglementării raporturilor de familie, locative, de muncă, de exploatare a resurselor naturale și de protecție a mediului înconjurător.

În același context, Modelul Codului civil al Statelor CSI prevede următoarele: „Семейные,

⁴ Modelul Codului civil al Comunității Statelor Independente (CSI), aprobat la 17.02.1996.

трудовые отношения, отношения по использованию природных ресурсов и охране окружающей среды, отвечающие признакам, указанным в абзаце первом настоящего пункта, регулируются гражданским законодательством, если законодательством о браке и семье, трудовым, земельным и другим специальным законодательством не предусмотрено иное.”

În continuare, art. 4 reglementează uzanța în calitate de izvor de drept civil. Astfel, potrivit prevederilor respective: „(1) Uzanța reprezintă o normă de conduită care, deși, neconsfințită de legislație, este general recunoscută și aplicată pe parcursul unei perioade îndelungate într-un anumit domeniu al raporturilor civile. (2) Uzanța se aplică numai dacă nu contravine legii, ordinii publice și bunelor moravuri”

Concomitent, în acord cu prevederile art. 5 din Modelul Codului civil al Statelor CSI, „1. Обычаем делового оборота признается сложившееся и широко применяемое в какой-либо области предпринимательской деятельности правило поведения, не предусмотренное законодательством, независимо от того, зафиксировано ли оно в каком-либо документе. 2. Обычаи делового оборота, противоречащие обязательным для участников соответствующего отношения положениям законодательства или договора, не применяются.”

Consecvent, Codul civil al Republicii Moldova consacră analogia legii și analogia dreptului. O reglementare similară se regăsește și în Modelul Codului civil al statelor CSI. De asemenea, art. 6 (care reglementează acțiunea în timp a legii civile) enunță două principii fundamentale a acțiunii în timp a legii respective: principiul neretroactivității legii noi și principiul ultra activității legii vechi.

Contextual, în conformitate cu dispoziția normei de la art. 4 din Modelul Codului civil al Statelor CSI, „1. Акты гражданского законодательства не имеют обратной силы и применяются к отношениям, возникшим

после введения их в действие. Действие закона распространяется на отношения, возникшие до введения его в действие, только в случаях, когда это прямо предусмотрено законом. 2. По отношениям, возникшим до введения в действие акта гражданского законодательства, он применяется к правам и обязанностям, возникшим после введения его в действие, за исключением отношений сторон по договору, заключенному до введения в действие акта гражданского законодательства.

Если после заключения договора принят закон, устанавливающий обязательные для сторон правила, иные, чем те, которые действовали при заключении договора, условия заключенного договора сохраняют силу, кроме случаев, когда в законе установлено, что его действие распространяется на отношения, возникшие из ранее заключенных договоров.”

În continuare, prin intermediul prevederilor art. 8 alin. (2) sunt indicate izvoarele apariției drepturilor și obligațiilor civile. În acest sens, era dispus: „Drepturile și obligațiile civile apar:

- a) din contracte și din alte acte juridice;
- b) din acte emise de o autoritate publică, prevăzute de lege drept temei al apariției drepturilor și obligațiilor civile;
- c) din hotărâre judecătorească în care sunt stabilite drepturi și obligații;
- d) în urma creării și dobândirii de patrimoniu în temeiuri neinterzise de lege;
- e) în urma elaborării de lucrări științifice, creării de opere literare, de artă, în urma invențiilor și altor rezultate ale activității intelectuale;
- f) în urma cauzării de prejudicii unei alte persoane;
- g) în urma îmbogățirii fără justă cauză;
- h) în urma altor fapte ale persoanelor fizice și juridice și a unor evenimente de care legislația leagă apariția unor efecte juridice în materie civilă.”

Articolul omolog din Modelul Codului civil al Statelor CSI, prin intermediul prevederilor alin. (1), dispune: „...гражданские права и обязанности возникают:

1) из договоров и иных сделок, предусмотренных законом, а также из договоров и иных сделок, хотя и не предусмотренных законом, но не противоречащих ему;

2) из актов государственных органов, которые предусмотрены законом в качестве основания возникновения гражданских прав и обязанностей;

3) из судебного решения, установившего гражданские права и обязанности;

4) в результате создания и приобретения имущества по основаниям, не запрещенным законом;

5) вследствие создания произведений науки, литературы, искусства, изобретений и иных результатов интеллектуальной деятельности;

6) вследствие причинения вреда другому лицу;

7) вследствие неосновательного обогащения;

8) вследствие иных действий граждан и юридических лиц;

9) вследствие событий, с которыми законодательство связывает наступление гражданско-правовых последствий.”

Ulterior, prevederile art. 11 din Codul civil al Republicii Moldova în redacția inițială reglementau metodele de apărare a drepturilor civile, care se realizează prin:

„a) recunoașterea dreptului;

b) restabilirea situației anterioare încălcării dreptului și suprimarea acțiunilor prin care se încalcă dreptul sau se creează pericolul încălcării lui;

c) recunoașterea nulității actului juridic;

d) declararea nulității actului emis de o autoritate publică;

e) impunerea la executarea obligației în natură;

f) autoapărare;

g) repararea prejudiciilor;

h) încasarea clauzei penale;

i) repararea prejudiciului moral;

j) desființarea sau modificarea raportului juridic;

k) neaplicarea de către instanța de judecată a actului ce contravine legii emis de o autoritate publică;

l) alte căi prevăzute de lege.”

Prevederi similare se conțin și în Modelul Codului civil al Statelor CSI. În acest sens, conform art. 12 din actul nominalizat, „Защита гражданских прав осуществляется путем:

1) признания права;

2) восстановления положения, существовавшего до нарушения права;

3) пресечения действий, нарушающих право или создающих угрозу его нарушения;

4) признания сделки недействительной и применения последствий ее недействительности;

5) признания недействительным акта государственного органа;

6) присуждения к исполнению обязанности в натуре;

7) возмещения убытков;

8) взыскания неустойки;

9) компенсации морального вреда;

10) прекращения или изменения правоотношения;

11) неприменения судом акта государственного органа, не соответствующего законодательству;

12) иными способами, предусмотренными законом”.

Ultimul articol din Titlul I reglementează apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale. Prevederile corespondente din Modelul Codului civil al Statelor CSI se regăsesc la textul art. 19.

În continuare, în textul titlului II se conțin prevederi privind regimul juridic al persoanelor în general.

Cu referire la persoanele juridice, prin intermediul prevederilor art. 55 din Codul civil al Republicii Moldova în redacția inițială a acesteia, este definită persoana juridică după cum urmează: „Persoană juridică este organizația care are un patrimoniu distinct și răspunde pentru obligațiile sale cu acest patrimoniu, poate să dobândească și să exercite în nume propriu drepturi patrimoniale și personale nepatrimoniale, să-și asume obligații, poate fi reclamant și pârât în instanță de judecată.” O prevedere similară se conține în norma de la art. 61 alin. (1) din Modelul Codului civil al Statelor CSI. Astfel, în conformitate cu prevederile respective, „Юридическим лицом признается организация, которая имеет в собственности, хозяйственном ведении или оперативном управлении обособленное имущество и отвечает по своим обязательствам этим имуществом, может от своего имени приобретать и осуществлять имущественные и личные неимущественные права, нести обязанности, быть истцом и ответчиком в суде.”

În continuare, menționăm faptul că în textul ambelor acte se regăsesc prevederi cu privire la capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanelor fizice și juridice, dispoziții cu privire la formele de organizare juridică a persoanelor juridice cu scop lucrativ și nelucrativ, precum și norme referitoare la modalități de reorganizare/transformare a persoanelor juridice cu scop lucrativ.

Titlul III poartă denumirea de „Actul juridic și reprezentarea”, o denumire similară fiind atribuită și compartimentului corespunzător din Modelul Codului civil al Statelor CSI – „Сделки и представительство”

Astfel, în textul art. 195 era expusă definiția actului juridic, acesta fiind definit drept „manifestarea de către persoane fizice și juridice a voinței îndreptate spre nașterea, modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor civile.” Respectiv, art. 152 din Codul civil model consacră următoarele definiție a actului juridic „Сделками признаются действия граждан

и юридических лиц, направленные на установление, изменение или прекращение гражданских прав и обязанностей.”

Ulterior, urmează dispozițiile cu privire la nulitatea actului juridic. Codul civil distinge nulitatea absolută de nulitatea relativă a actului juridic. În același context, art 165 din Modelul Codului civil al Statelor CSI reglementează „Оспоримые и ничтожные сделки”.

În continuare, remarcăm faptul că prevederile modelului Codului civil al statelor CSI se suprapun cu prevederile Codului civil al Republicii Moldova doar sub aspect structural. Astfel, în cadrul ambelor acte se regăsesc reglementări cu privire la dreptul de proprietate și alte drepturi reale, obligațiile, contractele, tipuri speciale de obligații, dreptul succesoral, dreptul internațional privat, în ordinea specificată.

3. Influența legislației europene asupra legislației civile a Republicii Moldova

La 01.03.2019 au intrat în vigoare modificările operate la textul Codului civil al Republicii Moldova, etapă cunoscută sub denumirea de modernizarea Codului civil.

Cele mai importante surse legislative de referință în sensul elaborării proiectului de modificare a Codului civil al Republicii Moldova (în continuare – proiectul) sunt următoarele:

- Proiectul Cadrului Comun de Referință (*Draft Common Frame of Reference*) al Uniunii Europene, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008;
- Codul civil german;
- Codul civil francez, inclusiv modificările operate prin Ordonanța nr. 2016-131 din 10 februarie 2016 de reformare a dreptului contractelor, a regimului general și a probei obligațiilor (*Ordonnance n° 2016-131 du 10 février 2016 portant réforme du droit des contrats, du régime général et de la preuve des obligations*);
- Codul civil al Italiei; al Olandei; legile de drept privat ale Estoniei; noile coduri civile

ale Cehiei (2014), Ungariei (2014), Argentinei (2015);

- Noul Cod civil al României, în vigoare din 1 octombrie 2011;

- Codul civil al Federației Ruse, cu modificările operate prin reforma pusă în aplicare între anii 2013 și 2015;

- dreptul european – în special Directivele în materie de drept privat și al protecției consumatorilor. De asemenea, s-a luat în cont Proiectul de Regulament al Parlamentului european și al Consiliului privind Legislația europeană comună în materie de vânzare (*Common European Sales Law Regulation - CESL*), care însă nu a fost adoptat la nivelul UE.

Scopul Proiectului a fost de a moderniza dreptul privat al Republicii Moldova, conform ultimelor tendințe europene și internaționale în materie, de a face legislația civilă mai exactă și mai previzibilă, de a reglementa mai bine drepturile personalității și limitele acestora, de a proteja mai bine valabilitatea contractelor, de a responsabiliza administratorii persoanelor juridice de drept privat⁵.

Sub aspectul dispozițiilor comune, proiectul completează art. 1 al Codului cu principiul protecției vieții intime, private și de familie, cel al bunei-credințe și al protecției consumatorului. În același context, proiectul introduce principiul recunoscut deja de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, de interpretare și aplicare a legii într-un mod uniform și cert (art. 4 alin. (4) din Codul civil modernizat).

În același context, în scopul dezvoltării principiului bunei-credințe, care, în dreptul privat, îndeplinește numeroase funcții de completare a lacunelor legislative și de ordonare a comportamentului subiecților de drept civil, după modelul art. I. – 1:103 din Proiectul Cadruului Comun de Referință (DCFR), se definește buna-credință. De asemenea, se defineș-

te caracterul rezonabil pe baza modelului art. I. – 1:104 DCFR.

„După modelul art. 7 Cod civil Quebec, art. 15 Cod civil al României și art. 10 Cod civil al Federației Ruse se definește și reglementează abuzul de drept, adică exercitarea unui drept subiectiv exclusiv cu intenția de a cauza altei persoane un prejudiciu sau a-i dăuna în alt mod. Proiectul de asemenea introduce principiul recunoscut în dreptul privat, *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, adică interdicția invocării comportamentului propriu ilicit sau de rea-credință (art. 14 din Codul civil modernizat), care este legiferat de art. 1:4 alin. (2) și (3) Cod civil al Ungariei, art. 1 alin. (4) Cod civil al Federației Ruse, precum și §6 alin. (2) Cod civil al Cehiei.

Totodată, având în vedere că în raporturile juridice civile notificările joacă un rol decisiv, fie atunci când se comunică un act juridic (se înaintează o pretenție, se face o ofertă de a contracta sau se face o notificare de rezoluțiune a raportului contractual) sau a unei informații într-un scop juridic (se oferă anumite informații consumatorului), proiectul introduce noul art. 22 în Codul civil, pe baza modelului art. I. – 1:109 DCFR. Se recunoaște că notificarea poate fi făcută prin orice mijloace adecvate circumstanțelor dacă legea sau actul juridic nu impune o anumită cerință de formă. Pentru protecția consumatorilor se prevede că orice clauză contrară dispozițiilor prezentului articol în detrimentul consumatorului este nulă.

În ceea ce privește reglementările cu privire la persoane, s-a introdus sintagma „reședință obișnuită”, care este practic echivalată cu termenul „domiciliu”.

Cu referire la modificările operate la normele care reglementează persoanele juridice, completările proiectului la art. 177 din Codul civil modernizat, se referă la mai multe tendințe legislative moderne:

- posibilitatea ca o persoană juridică să aibă mai mulți administratori (fapt admis expres de Legea privind societățile pe acțiuni și Legea

⁵ Nota informativă asupra proiectului de modernizare a Codului Civil al Republicii Moldova. http://justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/Nota_informativ_proiect_amendare_Cod_civil_XXXXXXX.pdf

privind societățile cu răspundere limitată). Alin. (5) introduce regula supletivă că fiecare administrator poate acționa de sine stătător, contrariul (că mai mulți sau toți administratorii trebuie să aprobe un act juridic al persoanei juridice) poate fi prevăzut în actul de constituire, dar este opozabil terților doar dacă în registrul de publicitate aferent acelei persoanei juridice s-a făcut o mențiune expresă în acest sens. Ultima cerință are ca scop de a scuti terții de sarcina de a verifica actul de constituire al persoanei juridice în privința acestui aspect;

- posibilitatea ca o persoană juridică să aibă ca administrator o altă persoană juridică. S-a statuat că persoană juridică cu scop lucrativ poate avea în calitate de administrator o altă persoană juridică. În privința persoanei juridice cu scop nelucrativ, ele vor putea avea administrator o altă persoană juridică doar în cazurile expres prevăzute de lege;

- în raporturile cu terții, persoana juridică este angajată prin actele juridice ale administratorului cu excepția cazului când actele astfel încheiate depășesc limitele împuternicirilor sale prevăzute de lege. Norma respectivă deja se regăsește în Legea privind societățile cu răspundere limitată și transpune art. 10(2) din Directiva 2009/101/EC;

- înregistrarea administratorului în registrul de publicitate prevăzut de lege face inopozabilă terților orice încălcare cu privire la desemnarea acestora. Norma respectivă deja se regăsește în art. 74 alin. (2) din Legea privind societățile cu răspundere limitată și transpune art. 9 din Directiva 2009/101/EC;

Cu privire la actul juridic și la reprezentare, în convergență cu noile tendințe de uniformizare a dreptului contractelor, s-a decis excluderea art. 207 din Cod, astfel încât cauza nu mai este o condiție de validitate de sine-stătătoare a unui contract sau a altui act juridic. Pe lângă argumentele privind caracterul imprevizibil și dificil de probat al acestei condiții, decisiv a fost și faptul că Codul civil francez, cel care a legiferat prima dată cauza contractului,

a renunțat la ea în urma modificărilor operate prin Ordonanța nr. 2016-131 din 10 februarie 2016 de reformare a dreptului contractelor, a regimului general și a probei obligațiilor. Un număr foarte limitat de state europene mențin cauza în calitate de condiție de validitate a contractelor.

De asemenea, s-a introdus art. 325 din Codul civil modernizat conform căruia, în cazurile expres prevăzute de lege, la cererea persoanei îndreptățite, instanța de judecată poate să pronunțe o hotărâre judecătorească care, din data rămânerii definitive, ține loc de act juridic dacă debitorul refuză, fără justificare, să încheie actul juridic, iar toate celelalte condiții de validitate vor fi întrunite.

Cu privire la nulitate, capitolul respectiv a fost reformat esențial, având în vedere deficiențele constatate în jurisprudența voluminoasă în cauzele în care se invocă nulitatea, fie pe cale de acțiune, fie pe cale de excepție procedurală. Grupul de lucru a recunoscut caracterul drastic al nulității, care poate duce la pierderea proprietății și la desființarea unor situații care demult s-au consumat. Pornind de la modelele oferite de Codul civil al României și Codul civil al Federației Ruse, în redacția Legii federale N 100-Φ3 din 7 mai 2013, s-a stabilit criteriul clar de delimitare între nulitatea absolută și nulitatea relativă, după cum urmează: „(1) Actul juridic este nul dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes general (nulitate absolută). (2) Actul juridic este anulabil dacă nulitatea sancționează încălcarea unei dispoziții legale prin care se ocrotește un interes particular (nulitate relativă).”⁶

Clarificarea trebuie coroborată cu abrogarea art. 220 alin. (1) din redacția precedentă a Codului civil, din care rezulta o prezumție de nulitate absolută, fără a examina natura interesului protejat prin nulitate. La alin. (3) se introduce prezumția de nulitate relativă, în cazul în care natura nulității nu este prevăzută ex-

---

⁶ *Ibidem.*

pres și nici natura interesului ocrotit nu reiese în chip neîndoielnic (în același sens, art. 1252 din Codul civil al României și art. 168 alin. (1) Cod civil al Federației Ruse). De asemenea, se recunoaște dreptul părților de a constata nulitatea absolută sau de a declara nulitatea relativă prin acordul acestora, sigur că, doar atunci când există temei pentru o asemenea nulitate. Altfel, însuși acordul de constatare a nulității ar fi nul.

În scopul protecției consumatorilor, pornind de la Codul de consum al Italiei, s-a introdus conceptul de nulitate de protecție a consumatorului, care este o cauză de nulitate absolută, chiar dacă protejează un interes particular, al consumatorului. Totodată, o asemenea nulitate se va pronunța doar dacă și doar în măsura în care, ea avantajează consumatorul. În rest, contractul va trebui menținut.

Art. 334 în redacția Codului civil modernizat rezolvă o problemă frecventă apărută în practica notarială și în jurisprudență prin oferirea răspunsului la întrebarea dacă încălcarea unei norme imperative atrage nulitatea actului juridic atunci când norma imperativă nu prevede expres sancțiunea nulității. În acest sens, se folosește distincția identificată de doctrina contemporană între nulitatea expresă și nulitatea virtuală: (2) Actul juridic sau clauza care contravin unei dispoziții legale imperative sunt nule sau anulabile dacă această sancțiune este prevăzută expres de dispoziția legală încălcată (nulitatea expresă). (3) Actul juridic sau clauza care contravin unei dispoziții legale imperative ce nu prevede expres sancțiunea nulității sunt nule sau anulabile dacă această sancțiune trebuie aplicată pentru ca scopul dispoziției legale încălcate să fie atins (nulitatea virtuală). Astfel, în absența unei prevederi exprese a sancțiunii nulității în norma imperativă încălcată, cel ce invocă nulitatea va trebui să demonstreze că nulitatea trebuie aplicată pentru ca scopul dispoziției legale încălcate să fie atins. Per total, soluțiile stabilite de proiect favorizează valabilitatea actelor juridice

și plasează nulitatea ca o sancțiune extremă și excepțională.

Conceptul de act juridic inefficient este folosit în mai multe sisteme de drept dezvoltate pentru a indica situația juridică a unui act care, deși nu este nul (nu este ilegal în vreo privință), este lipsit de un element constitutiv (de regulă, de consimțământul unei persoane anume) pentru a produce efecte juridice. În Germania, conceptul este cunoscut ca *schwabende Unwirksamkeit*, în Italia - *inefficacita*, DCFR folosește „*ineffectiveness*”, iar doctrina rusească vorbește despre „сделка, чьи правовые последствия находятся в состоянии подвешенности”. Ceea ce aproprie inefficienta de nulitatea absolută, este că, ambele fiind acțiuni în constatare, sunt imprescriptibile. Ceea ce aproprie inefficienta de nulitate relativă este că ambele pot fi remediate prin obținerea consimțământului persoanei corespunzătoare. Însă, inefficienta nu poate fi egalată nici cu nulitatea absolută și nici cu cea relativă. Art. 357 definește inefficienta, prevede că ea poate fi înlăturată, permite invocarea ei atât pe cale de acțiune cât și cale de excepție procedurală, iar instanța este obligată să o invoce din oficiu. Acțiunea în constatare a inefficientei actului juridic cât și excepția prin care se invocă inefficienta sunt imprescriptibile dacă legea nu prevede altfel.

Cu privire la termene, art. 404 din Codul civil modernizat (durata maximă a termenului de prescripție extinctivă) introduce o noutate esențială în materie de prescripție, și anume că, în toate cazurile, termenul de prescripție extinctivă nu poate depăși durata maximă de 10 ani de la data încălcării dreptului, iar în cazul acțiunilor cu privire la repararea prejudiciului patrimonial și moral cauzat prin deces sau vătămarea sănătății, 30 ani de la data încălcării dreptului. Însă, în orice caz, nu se permite scurtarea termenului prescripției cu mai puțin de 1 an și nici extinderea termenului prescripției peste 10 ani.

Cu privire la drepturile reale, prevederile introduse în Codul civil modernizat au drept obiectiv revenirea la sistemul tradițional de a reglementa regimul bunurilor imobile și anume se revine la principiul că tot ce se află pe teren face parte din teren (*superficies solo cedit*). În acest sens, se introduce regula că bun imobil se consideră terenul, iar construcțiile, lucrările, drumurile, alte amenajări de pe el, fac parte componentă din teren (cf. §93-95 Codul civil german; § 50 Partea Generală a Codului civil al Estoniei, 2002; art. 968 Cod civil Letonia, 1994; art. 900 și 951 Cod civil Quebec etc.). Astfel, proprietarul terenului cu construcție nu poate vinde sau ipoteca construcția, dar poate păstra terenul.

Cu privire la obligații, una din metodele modernizării este abrogarea și recodificarea legilor speciale care au același obiect de reglementare ca și normele existente în Codul civil: Legea nr. 198-XV din 15 mai 2003 cu privire la arenda în agricultură; Legea nr. 59-XVI din 28 aprilie 2005 cu privire la leasing; capitolele I și II privind contractul de asigurare din Legea nr. 407-XVI din 21 decembrie 2006 cu privire la asigurări; Legea nr. 256 din 9 decembrie 2011 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii; Legea nr. 8 din 26 februarie 2016 privind drepturile consumatorilor la încheierea contractelor.

Recodificarea are ca obiectiv în primul rând excluderea, în măsura posibilă, a paralelismelor în legislația civilă, care, la rândul său, contribuie la aplicarea uniformă a legislației și ușurează sarcina practicienilor de cunoaștere a legislației civile.

În special, au fost introduse modificări în materie de neexecutare a obligațiilor. Acest capitol, expus în redacție nouă de către proiect, este unul din capitolele cheie ale modernizării propuse la Codul civil. În primul rând, fiindcă reglementările sale înlocuiesc complet nu doar fostul capitolul V (Efectele neexecutării obligației), ci și Capitolul III (Contractul sinalagmatic) din Titlul II și

Capitolul VII (Rezoluțiunea, rezilierea și revocarea contractului) din Titlul II. Astfel, capitolul oferă un sistem unic, coerent de mijloace juridice (numite și remedii juridice) ale creditorului în caz de neexecutare a obligației în general și a obligațiilor contractuale în particular. Fortificarea sistemului de remedii are loc și prin excluderea unor norme din capitolele din Titlul III dedicate contractelor numite, care doar dublează regulile din acest capitol sau care conțin derogări nejustificate de la regulile respectivului capitol. Norme speciale privind remediile juridice unei părți contractante într-un contract numit ar trebui păstrate dacă ele sunt necesare având în vedere particularitățile contractului sau dacă o politică specială de protecție a unei părți contractante o impune. Textul Capitolului VII se bazează pe Capitolul 3: Mijloacele în caz de neexecutare (Chapter 3: Remedies for non-performance), art. III.–3:101 - III.–3:713 DCFR, care pornesc de la principiile și concepțiile Convenției de la Viena din 1980 privind contractele internaționale de vânzare de mărfuri (la care Republica Moldova este parte) și Principiile UNIDROIT ale contractelor comerciale internaționale.

În ceea ce privește contractele în general, noutatea principală introdusă de art. 993 are menirea de a preciza caracterul dispozitiv al dispozițiilor cuprinse în Cartea a 3-a. În așa fel, părțile vor avea certitudinea că pot amenaja conținutul contractului după necesitățile lor fără riscul de anulare subsecventă a unei clauze. La moment, numeroase formulări ale dispozițiilor privitoare la obligații și contracte sunt ambigue, fiindcă ele edictează reguli de conduită fără a fi însoțite de sintagma „sub sancțiunea nulității” (astfel indicând caracterul imperativ) și nici nu sunt însoțite de sintagma „dacă contractul nu prevede altfel” (astfel indicând caracterul dispozitiv). Cu titlu de exemplu, menționăm art. 971 în redacția precedentă, caracterul căruia nu este cert, dar logica ar sugera că el are caracter dispozitiv. Rigorile

certitudinii juridice impun o nouă abordare în interpretarea caracterului acestor dispoziții.

Principiul caracterului dispozitiv al dispozițiilor legale din Cartea a 3-a comportă următoarele limitări: a) ea privește doar acele dispoziții legale care se referă la drepturile, obligațiile și alte efecte juridice produse de contract, inclusiv distribuirea riscurilor în contract. Prin urmare, dispozițiile legale care reglementează condițiile de validitate ale contractelor (inclusiv capacitatea sau cerințele de formă; ori clauzele esențiale ale unui contract numit) își păstrează caracterul imperativ; b) chiar dacă o dispoziție legală se referă la efectele juridice produse de contract, ea este imperativă dacă sancțiunea nulității este prevăzută de aceasta

Codul civil modernizat introduce un nou capitol privind obligațiile precontractuale, având în vedere creșterea importanței obligațiilor precontractuale de informare care asigură ca părțile să fie informate înainte de luarea deciziei de a intra în contract. În special, de informarea precontractuală are nevoie consumatorul, care se prezumă a fi partea vulnerabilă a contractului. Alte obligații precontractuale reglementate de capitol sunt obligația de păstrare a confidențialității la negocierea unui contract, precum și cea de negociere cu bună-credință. Capitolul de față este modelat pe baza capitolului III, Cartea II din DCFR.

În ceea ce privește clauzele abuzive în contracte, actele încheiate cu consumatorii, noua reglementare distinge între: a) clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (art. 1072), sunt atât cele cuprinse în listele exemplificative de la art. 1077-1079, cât și oricare alte clauză într-un contract dintre un profesionist și un consumator, care nu a fost negociată individual se consideră abuzivă dacă este propusă de către profesionist și dezavantajează considerabil, contrar bunei-credințe, consumatorul; b) clauzele abuzive în contractele dintre profesioniști (art. 1073), care sunt clauzele propuse de către o parte și care nu

au fost negociate individual și numai dacă ele sunt cuprinse în lista prevăzută de dispozițiile art. 1077 și deviază considerabil, contrar bunei-credințe, de la bunele practici comerciale. Astfel lista clauzelor abuzive în aceste contracte este închisă; c) clauzele abuzive în alte contracte decât cele prevăzute la art. 1072 și 1073, care sunt clauzele propuse de către o parte și care nu a fost negociate individual și numai dacă ele sunt cuprinse în lista prevăzută de dispozițiile art. 1077 și dezavantajează considerabil, contrar bunei-credințe, cealaltă parte. Astfel lista clauzelor abuzive în aceste contracte este închisă.

Contextual, specificăm că a fost introdusă o instituție nouă, sub denumirea de „Fiducia”. Grupul de lucru, în comun cu Ministerul Justiției, a elaborat proiectul modificărilor și completărilor la Cartea 3, inclusiv noul Titlu IV (Fiducia). În scopul modernizării dreptului privat al Republicii Moldova și, în special, pentru a răspunde la necesitățile practice apărute în circuitul civil și comercial tot mai complex, dar și a asigura implementarea unor nou-tăți introduse prin alte modificări și completări operate la Codul civil, s-a decis introducerea instituției fiduciei în Codul civil prin completarea Cărții 3 cu Titlul IV. Conform proiectului, fiducia este definită ca „un raport juridic în care o parte (fiduciarul) este obligată să devină titularul unei mase patrimoniale (masa patrimonială fiduciară), să o administreze și să dispună de ea, în conformitate cu condițiile care guvernează raportul (condițiile fiduciei), în beneficiul unui beneficiar sau pentru a promova un scop de utilitate publică”.

Deși fiducia se bazează pe *trust-ul* din sistemul de drept anglo-saxon, numeroase state din sistemul continental de drept (la care aparține și sistemul de drept al Republicii Moldova) au introdus în ultimele decenii conceptul de fiducia. Proiectul de față se bazează pe Cartea X – Fiducia (Book X – Trusts) din Proiectul Cadrului Comun de Referință (*Draft Common Frame of Reference*) al Uniunii Europe-

ne, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008. Suplimentar, au fost studiate și s-au ținut cont de ultimele evoluții legislative pe plan internațional și european și în special: a) Codul civil francez, în redacția Legii nr. 2007-211 din 19 februarie 2007, prin care a fost introdus în Codul civil francez Titlul XIV „Despre fiducie”; b) noul Cod civil al României, în vigoare din 1 octombrie 2011; c) Codul civil al regiunii Quebec; d) proiectul Directivei UE privind masele protejate (*draft EU Directive on Protected Funds*) publicat în 2004.

Cu privire la moștenire, au fost introduse modificări care au condiționat o nouă redacție a Cărții IV (care se va intitula „Moștenirea”), pornind de la modelul oferit de Codul civil german, precum și modul în care acest model a fost preluat de un alt stat post-sovietic, dar devenit european, Estonia, prin Legea cu privire la moștenire din 2009 a Estoniei. La fel, s-au luat în cont ultimele evoluții legislative din: a) Franța – Legea franceză de reformare a succesiunilor din 2006, *Loi n°2006-728 du 23 juin 2006*; b) România – noul Cod civil al României în vigoare din 2011 și noul Cod de procedură civilă al României în vigoare din 2013; c) dreptul european – în special evoluțiile introduse prin Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor (în vigoare din 17 august 2015).

Proiectul Cărții IV urmează dispozițiile tradiționale și statornicite de divizare a moștenirii în clase. Schimbările conceptuale importante, bazate pe modelul german, sunt: 1) mutarea categoriei de subiecți moștenitori – părinții defunctului în clasa a II - a de moștenitori. Aceasta este o abordare tipică pentru Europa continentală, atât în Germania, cât și în Franța sau România. Frații/surorile defunctului și ceilalți descendenți ai părinților defunctului

vin la moștenire, ca parte a clasei a II-a, în absența părinților defunctului. 2) soțul supraviețuitor este moștenitor legal, însă nu face parte din nici-o clasă de moștenitori, ci moștenește împreună fie cu moștenitorii clasei I, II sau cu buneii. Cota succesorală a soțului supraviețuitor este fixă: 1/4 din moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei I (copii, în absența lor – nepoții ș.a.m.d.); sau 1/2 moștenire dacă vine în concurs cu moștenitorii clasei II (părinții defunctului, frații/surorile, sau descendenții lor) sau buneii. În lipsa moștenitorilor de clasa întâi și a doua și dacă buneii nu sunt în viață, sau dacă aceștia au renunțat la moștenire sau au fost declarați nedemni, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire. (art. 2185 din Cartea IV în noua redacție). Aceste două schimbări consolidează clasa I ca fiind cea a descendenților defunctului și se asigură o adevărată devoluțiune, adică trecerea moștenirii către generațiile mai tinere. Totodată, se reduce numărul de moștenitori legali de clasa I și, astfel, se evită divizarea exagerată a proprietății. În continuare se recunoaște venirea descendenților (nepoților) la moștenire pe baza dreptului de reprezentare, preluând locul copilului defunctului, sau venirea strănepoților atunci când nici copilul și nici nepotul defunctului nu sunt în viață la data deschiderii moștenirii ș.a.m.d. Copiii defunctului moștenesc în cote succesoriale egale (art. 2178 alin.(4) din proiectul Cărții IV). În cazul când copilul defunctului nu era în viață la momentul deschiderii moștenirii, copii săi (nepoții defunctului de la acest copil) moștenesc cota succesorală a acestui copil în cote egale. O altă schimbare este că, dacă un copil al defunctului este declarat nedemn, aceasta nu dezmoștenește și descendenții săi, ci, potrivit art. 2174 alin.(2), în acest caz cota succesorală a nedemnului se culege de către descendenții săi (în exemplu de mai sus, nepoții defunctului). Se menține regulă că, în cazul în care defunctul nu are rude și nici soț supraviețuitor sau aceștia nu

pot moșteni din anumite motive, moștenitor legal este statul (art. 2190 din Cartea IV a Codului civil modernizat).⁷

În ceea ce privește normele de drept internațional privat, grupul de lucru, în comun cu Ministerul Justiției, a elaborat proiectul modificărilor și completărilor la Cartea a cincea, precum și altor acte legislative. În acest scop, au fost studiate și s-au ținut cont de ultimele evoluții legislative pe plan internațional și european și în special: a) Legea de punere în aplicare a Codului civil german, Codul civil al României, al Federației Ruse, al Quebec-ului etc.; b) Convenția de la Haga nr. 35 din 13 ianuarie 2000 privind ocrotirea internațională a adulților; c) Convenția de la Haga nr. 30 din 1 iulie 1985 privind legea aplicabilă fiduciei și recunoașterea ei; d) Legea model UNCITRAL privind tranzacțiile garantate, ediția 2016; e) Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I); f) Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II); g) Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor. Scopul proiectului a constat în modernizarea dreptului internațional privat al Republicii Moldova, conform ultimelor tendințe europene și internaționale în materie, de a face legislația în materie mai exactă și mai previzibilă.

4. Particularitățile reglementării raporturilor juridice aferente altor ramuri de drept ale Republicii Moldova

4.1. Dreptul Familiei

Evoluția dreptului familiei în Republica Moldova poate fi divizată în două etape:

⁷ Codul civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 (versiunea modernizată)

Etapa I: Perioada de aplicare a Codului căsătoriei și familiei, aprobat prin Legea nr. 914-VII din 16.12.1969 (1991-2000); Etapa II: Perioada de aplicare a Codului familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000 (2000-prezent).

Astfel, actualmente sunt în vigoare prevederile Codului familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000. Prin intermediul respectivului act normativ, sunt reglementate instituții precum: Căsătoria; Drepturile și obligațiile personale ale soților; Regimul legal al bunurilor soților; Regimul contractual al bunurilor soților; Raporturile juridice dintre părinți și copii; Drepturile copiilor minori; Drepturile și obligațiile părinților; Obligațiile de întreținere dintre membrii familiei; Obligația de întreținere dintre alți membri ai familiei; Obligația de întreținere dintre soți și foștii soți; Contractul privind plata pensiei de întreținere; Protecția și educația copiilor rămași fără ocrotire părintească.⁸

4.2. Dreptul muncii

La începutul anilor '90, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la protecția muncii din 02.07.1991, Legea asigurării pentru accidente de muncă și boli profesionale din 24.12.1999.

La data de 29.07.1994, după proclamarea independenței Republicii Moldova, a fost adoptată Constituția Republicii Moldova, care în art. 43 prevede că orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului.

Transformările din viața economică și socială intervenite după proclamarea Republicii Moldova ca stat independent, precum și tranziția spre economia de piață, au creat probleme noi pentru instituțiile care coordonează, organizează și reglementează activitatea în domeniul securității și sănătății în muncă, ca de exemplu: creșterea rapidă a numărului de

⁸ Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000.

agenți economici, apariția sectorului privat, creșterea șomajului, intensificarea fenomenului de evitare a legilor, neconcordanța dintre relațiile de muncă reglementate în legislația de protecție a muncii în vigoare și cele existente efectiv în societate și în ultimul timp creșterea rolului partenerilor sociali (patronate, sindicate).

Republica Moldova, aliniindu-se la normele de drept internațional a ratificat un șir de Convenții a Organizației Internaționale a Muncii în calitate de stat membru al acesteia. Printre acestea se înscriu Convenția nr.81 privind Inspectia muncii în industrie și comerț, ratificată de Parlament la 26 septembrie 1995 și Convenția nr.129 privind Inspectia muncii în agricultură, ratificată la 26 septembrie 1997. Respectând cerințele Convențiilor OIM și în scopul armonizării legislației naționale cu normele de drept internațional și legislației Comunității Statelor Europene, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 10.05.2001 Legea nr.140- 160 XV privind Inspectia Muncii. Prin Legea nr.139 din 14.06.2013 denumirea autorității administrative a fost modificată în Inspectoratul de Stat al Muncii. La data de 28.03.2003 a fost adoptat Codul muncii al Republicii Moldova

Raporturile juridice de muncă sunt reglementate prin intermediul prevederilor Codului muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003. Astfel, în principal sunt reglementate asemenea instituții, cum ar fi: Parteneriatul social în sfera muncii; Contractele colective de muncă și convențiile colective; Contractul individual de muncă; Timpul de muncă și timpul de odihnă; Concediile; Salarizarea și normarea muncii; Garanții și compensații; Disciplina muncii; Securitatea și sănătatea în muncă; Răspunderea pentru încălcarea legislației cu privire la muncă; Jurisdicția muncii; Supravegherea și controlul asupra respectării legislației muncii.⁹

---

⁹ Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003.

4.3. Dreptul protecției consumatorilor

Instituția protecției consumatorilor s-a afirmat odată cu adoptarea Legii Republicii Moldova nr.1453-XII din 25.05.93 cu privire la protecția consumatorilor, ce a constituit un pas important în acest domeniu și a pus bazele cadrului juridic pentru reglementarea raporturilor juridice dintre consumatori și agenții economici.

Legea privind protecția consumatorilor din 1993 a fost o transpunere fidelă a sistemului de protecție prevăzut de Legea privind protecția drepturilor consumatorilor a Federației Ruse din 07.02.92, potrivit căreia drepturile consumatorilor erau clar reglementate, iar agenții economici erau disciplinați prin sancțiuni economice.

În acea perioadă un organ special de control în domeniu nu exista, însă un rol principal îl avea autoritatea de stocare și aprobare a standardelor privind calitatea produsele și serviciilor, și anume Departamentului Metrologie, Standardizare și Supraveghere Tehnică (fostul „MoldovaStandard”), care ulterior s-a reorganizat în Serviciul Standardizare și Metrologie (fostul Departament de Standardizare și Metrologie), fiind în 2006 absorbit parțial de Ministerul Economiei, iar în partea funcțiilor de control fiind creat Inspectoratul Principal de Stat pentru Supravegherea Pieței, Metrologie și Protecție a Consumatorilor, care actualmente, după un șir de reorganizări, este identificat ca Agenția pentru Supravegherea Pieței și Protecția Consumatorilor.

Concomitent cu orientarea țării noastre spre un vector european ce a dus la elaborarea Planului de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova, Republica Moldova este încurajată să adopte o lege privind protecția consumatorilor în redacție nouă, și anume Legea nr.105-XV din 13.03.2003, ce a preluat parțial modelul european de definire și apărare a drepturilor și intereselor consumatorului.

Până în prezent, Legea nr.105-XV din 13.03.2003 a suferit un șir de modificări și

completări, domeniul privind protecția consumatorilor fiind completat și de alte legi speciale, iar unele instituții precum clauzele abuzive și contractele încheiate la distanță fiind reglementate în Codul Civil, odată cu modernizarea acestuia la data de 01.03.2019.¹⁰

4.4. *Dreptul afacerilor*

Normele aferente ramurii dreptului afacerilor sunt dispersate în numeroase acte normative (Codul civil al Republicii Moldova, Legea cu privire la societățile cu răspundere limitată, Legea cu privire la societățile pe acțiuni, etc.) Prin urmare, nu există un act normativ unic care ar reglementa raporturile de drept al afacerilor.

Sub aspect istorico-evolutiv, privitor la dreptul afacerilor în Republica Moldova, se evidențiază trei perioade: prima - de la 1991 până la intrarea în vigoare a Codului civil nr.1107 din 06.06.2002, a doua - de la intrarea în vigoare a Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002 până la modernizarea Codului civil, a treia - din 01.03.2019-prezent.

Prima perioadă. Potrivit Codului civil din 1964, cetățenii nu puteau deține în proprietate mijloace de producție, iar averea personală nu putea fi folosită pentru a se obține profit. Art.102 alin. (4) din acel cod stipula că bunurile proprietate personală a cetățenilor nu trebuie să servească pentru obținerea de venituri neprovenite din muncă. Venitul obținut din utilizarea eficientă a bunurilor personale (de exemplu, chiria) se califica neprovenit din muncă, o asemenea activitate fiind considerată infracțiune și sancționată de legea penală. Legea nr.460/1991 a reabilitat proprietatea privată și a permis cetățenilor să dețină în proprietate loturi de pământ ..., mijloace de producție pentru înfăptuirea activității economice, producția și veniturile obținute, precum și alte bunuri cu destinație de consum și de producție”. Această reabilitare a dus la descătușarea

inițiativei private. Astfel, legiuitorul, în logica sa de liberalizare a economiei, a adoptat Legea nr.845 din 03.01.1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi, prin care a legalizat activitatea de întreprinzător și a permis constituirea de persoane juridice de drept privat cu scop lucrativ. Această lege a servit ca piatră de temelie economiei de piață și ca bază dreptului afacerilor, deoarece a dat definiție activității de întreprinzător, a stabilit subiectele cu drept de a desfășura o astfel de activitate (întreprinzătorii), a reglementat modul de constituire, reorganizare și lichidare a acestor subiecte. Legea nr.845 din 03.01.1992 a apărut în sistemul de drept al statului ca o lege de sine stătătoare, reprezentând în esență un mic cod comercial. Ea conținea dispoziții generale - de drept privat și de drept public - dezvoltate în alte acte legislative, și anume în legile cu privire la: societățile pe acțiuni; la cooperatie; la investițiile străine; la întreprinderea de stat; la faliment; la patenta de întreprinzător, în regulamentele: societăților economice; înregistrării de stat a întreprinderilor, etc. Toate aceste acte formau un ansamblu de norme juridice, numit de autorii prezentei lucrări dreptul afacerilor. La noi însă, ca și în statele cu coduri comerciale, în activitatea de întreprinzător se utiliza întregul arsenal de mecanisme juridice din Codul civil.

A doua perioadă. Membrii comisiei de elaborare a Codului civil și-au pus problema reglementării distincte, într-o lege separată, a relațiilor dintre persoanele care desfășoară activitate de întreprinzător sau în prevederi încorporate în Codul civil. Majoritatea s-a pronunțat pentru o reglementare unitară, argumentând că elaborarea codurilor comerciale ține de trecut. S-a menționat în special faptul că există tendința de a se adopta coduri civile, aducându-se ca exemplu sistemul de drept al Italiei și cel al Olandei care au coduri civile unitare, ceea ce nu are impact negativ asupra economiei acestor țări. Mai mult decât atât, unele state din spațiul ex-sovietic (Federația

¹⁰ Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor.

Rusă, Kazahstan, Georgia) de asemenea au elaborat coduri civile care reglementează unitar relațiile civile și cele comerciale.

Legislativul a susținut ideile grupului de lucru păstrând structura propusă. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107/2002 reglementează relațiile aferente activității de întreprinzător, precum și statutul juridic al persoanelor care își propun să desfășoare activitate de întreprinzător (denumiți în continuare întreprinzători). Faptul acesta rezultă din dispoziția art.2 alin.(4), potrivit căreia legislația civilă reglementează raporturile dintre persoanele fizice și juridice, cele care au calitatea de profesionist, precum și cele care nu au respective calitate. Dacă Legea nr.845 din 03.01.1992 și Codul civil din 1964 coexistau, iar această coexistență, în principiu, pune la temelie dualismului, dispozițiile Codului civil nr.1107/2002 însă au înlocuit aproape integral cele ale Legii nr.845 din 03.01.1992. Deși aceasta nu a fost abrogată expres, majoritatea normelor ei nu pot fi aplicate, deoarece normele Codului civil cuprind întregul domeniu de reglementare. Această abrogare tacită duce la modificarea sistemului de drept privat, iar dreptul civil încorporează normele private din dreptul afacerilor. Această realitate însă nu privează autorii de dreptul de a cugeta și a prezice o eventuală desprindere a dreptului afacerilor și formare a unei ramuri distincte de drept.¹¹

Ulterior adoptării Codului civil al Republicii Moldova la 06.06.2002, a fost adoptată o serie de acte normative aferente domeniului dreptului afacerilor, precum Legea privind societățile cu răspundere limitată nr. 135 din 14.06.2007, Legea privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali nr. 220 din 19.10.2007, Legea privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător nr. 160 din 22.07.2011.

A treia perioadă. În contextul procesului de modificare substanțială a Codului civil al

Republicii Moldova, au fost modernizate o serie de instituții definitorii domeniului în cauză, în mod special cele care privesc instituția administrării persoanelor juridice, persoana administratorului și obligațiile acesteia.

4.5. Dreptul proprietății intelectuale

Crearea instituțiilor, structurilor și instrumentelor necesare unei activități eficiente de protecție a proprietății intelectuale s-a aflat în centrul atenției conducerii statului Republicii Moldova chiar de la bun început.

Astfel, printre primele decrete ale Președintelui Republicii Moldova se numără și cele cu privire la instituirea Agenției de Stat pentru Drepturile de Autor (ADA) din 25.11.1991 și Agenției de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale (AGEPI) din 25.05.1992, care au constituit piatra de temelie a sistemului național de proprietate intelectuală.

Ulterior, în baza Codului cu privire la știință și inovare și a Hotărârii Guvernului nr. 1016 din 13.09.2004, Agenția de Stat pentru Protecția Proprietății Industriale a fuzionat cu Agenția de Stat pentru Drepturile de Autor, noua instituție fiind denumită Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (AGEPI). Prin această unificare instituțională, în Republica Moldova s-au pus bazele unui sistem național de proprietate intelectuală consolidat, care cuprinde totalitatea elementelor administrativ-organizaționale, normative și de infrastructură ce asigură protecția și valorificarea obiectelor de proprietate intelectuală (OPI) la nivel național, regional și mondial.

Rolul central în acest proces îi revine AGEPI, care organizează și gestionează sistemul național de protecție a proprietății intelectuale, elaborează și implementează strategia de dezvoltare a acestuia, determină direcțiile și asigură realizarea politicii Republicii Moldova în domeniul protecției proprietății intelectuale.

La etapa de constituire a sistemului național de proprietate intelectuală (1992-1995), a fost creat nucleul de specialiști în domeniu,

---

¹¹ Baieș, S., Roșca N., *Dreptul afacerilor*, Vol. I., Chișinău, 2004, p. 11-12.

au fost adoptate primele acte normative, a fost constituită instituția mandatarilor autorizați, s-a extins colaborarea bilaterală și multilaterală cu organizațiile internaționale și oficiile de brevete din străinătate etc., iar aderarea la cele mai importante convenții internaționale în domeniu a contribuit la integrarea Republicii Moldova în sistemul internațional de protecție a proprietății intelectuale.

Perioada 1996-2003 este considerată drept etapa de perfecționare și modernizare a sistemului, care se caracterizează prin implementarea legislației de proprietate intelectuală, prin punerea în funcțiune a tuturor instrumentelor juridice de protecție oferite de aceasta, printr-un salt calitativ în ceea ce privește pregătirea și perfecționarea unui număr mare de specialiști și mandatarilor autorizați, prin crearea primei asociații de gestiune pe principii colective a drepturilor patrimoniale de autor, printr-o colaborare fructuoasă cu OMPI (Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale) și cu oficiile de proprietate intelectuală din alte state. La această etapă, cel mai important reper l-a constituit armonizarea legilor în domeniul respectiv cu normele în vigoare ale dreptului internațional, în special cu prevederile Acordului TRIPS, fapt care a contribuit la aderarea, în anul 2001, a Republicii Moldova la OMC. În această perioadă, Republica Moldova a aderat la o serie de acorduri și tratate administrate de OMPI sau la cele din spațiul CSI.

Următoarele etape s-au axat pe consolidarea și popularizarea intensă a sistemului, elaborarea Strategiei de dezvoltare a sistemului național de protecție a OPI până în anul 2010, a Strategiei naționale în domeniul proprietății intelectuale până în anul 2020. Această perioadă se caracterizează printr-o colaborare strânsă a AGEPI cu oficiile de PI din alte țări, prin multiple activități de promovare a PI, prin atestarea primilor evaluatori ai OPI, dar în special printr-o propagare masivă a cunoștințelor de PI în rândul mediilor de afaceri, instituțiilor de învățământ preuniversitar, universitar și de

cercetare, organelor publice administrative, de drept, vamale, etc.

Actualmente, asemenea dreptului afacerilor, normele aferente dreptului proprietății intelectuale se conțin într-o serie de acte normative organice:

- Legea cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe nr. 139 din 02.07.2010
- Legea privind protecția mărcilor nr. 38 din 29.02.2008
- Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale nr. 161 din 12.07.2007
- Legea privind protecția invențiilor nr. 50 din 07.03.2008
- Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39 din 29.02.2008
- Legea privind protecția topografiilor circuitelor integrate nr. 655 din 29.10.1999
- Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate nr. 66 din 27.03.2008.

4.6. *Dreptul concurenței*

În Republica Moldova, sistemul reglementării juridice a protecției concurenței își are originea la începutul anilor 90 ai secolului XX prin aprobarea Hotărârii Guvernului RSS Moldova nr. 2 din 04.01.1991 cu privire la măsurile urgente de demonopolizare a economiei naționale a R.S.S. Moldova, care declară drept una din direcțiile principale ale economiei dezvoltarea spiritului de concurență și limitarea activității monopoliste. Ulterior, a fost aprobată Legea Republicii Moldova nr. 906 din 29.01.1992 cu privire la limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței, care a pus bazele sistemului reglementării juridice a concurenței.

Reieșind din faptul că legea menționată mai sus avea preponderant un caracter declarativ, la 30.06.2000 a fost aprobată Legea cu privire la protecția concurenței nr. 1103, act normativ care conține reglementări mai ample în ceea ce privește faptele anticoncurențiale.

Ulterior, în anul 2007, sub aspect instituțional, a fost constituit primul organ spe-

cializat în domeniul concurenței – Agenția Națională pentru Protecția Concurenței. Concomitent cu dezvoltare economiei naționale, a apărut necesitatea adoptării unui cadru normativ complex, care ar corespunde tendințelor evolutive la nivel autohton.

Astfel, în plin proces de absorbție, ajustare și implementare a unor practici internaționale în domeniul activităților economice, legislativul Republicii Moldova a adoptat la 11.07.2012 Legea concurenței. Actul normativ în cauză a generat o nouă orânduire de protecție a concurenței și a concurenților, promovare, monitorizare, investigare, sancționare și implicare asupra mediului concurențial specific al Republicii Moldova.¹² În același context, a fost reformat organul național abilitat cu protecția concurenței – Agenția Națională pentru Protecția Concurenței a fost transformată în Consiliul Concurenței al Republicii Moldova.

Concluzii

Cu titlu de concluzie, menționăm următoarele:

- Istoricul evoluției codificării dreptului privat în general și a dreptului civil în special în Republica Moldova este divizat în 3 perioade: **a)** 1991-2002 (perioada de aplicare a Codului civil al RSSM din 1964); **b)** 2002-2019 (perioada de aplicare a prevederilor primului Cod civil al Republicii Moldova în calitate de stat independent); **c)** 2019-prezent (perioada de aplicare a Codului civil modernizat);

- Prevederile primului Cod civil al Republicii Moldova au fost parțial preluate din modelul Codului Civil al statelor CSI;

- Prevederile Codului civil modernizat au fost, în general, preluate din legislații de drept privat europene, precum și din acte supranaționale cu caracter diriguitor, fără forță juridică obligatorie (DCFR);

- Modernizarea Codului civil al Republi-

cii Moldova (modificări intrate în vigoare la 01.03.2019) a reprezentat o veritabilă revoluție a dreptului civil național în contextul în care au fost operate modificări conceptuale de amploare a actului normativ în cauză;

- În ceea ce privește alte ramuri de drept privat, specificăm că acestea sunt, alternativ, (i) codificate (dreptul familiei, dreptul muncii) sau (ii) dispersate în acte normative diferite (dreptul protecției consumatorilor, dreptul concurenței, dreptul afacerilor, dreptul proprietății intelectuale).

Referințe bibliografice

1. BAIEȘ, S., ROȘCA, N., *Dreptul afacerilor*, vol. I., Chișinău, 2004. 458 p.
2. Codul civil al RSSM din 26.12.1964 (abrogat).
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002.
4. Codul civil din Quebec din 1991.
5. Codul civil al României din 2009.
6. Codul civil al Federației Ruse din 21.10.1994.
7. Codul civil francez din 1804.
8. Codul civil al Ungariei din 2014.
9. Codul civil al Cehiei din 2014.
10. Codul civil al Estoniei din 2002.
11. Codul civil al Letoniei din 1994.
12. Codul civil german din 1900.
13. Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000.
14. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154 din 28.03.2003.
15. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259 din 15.07.2004.
16. GORINCIOI, C., *Cercetarea instrumentelor juridice de contracarare a actelor de concurență neloială*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2019, 208 p.
17. Hotărârea Guvernului R.S.S. Moldova nr. 2 din 04.01.1991 cu privire la măsurile urgente de demonopolizare a economiei naționale a R.S.S. Moldova (abrogat).
18. Hotărârea Guvernului nr. 1016 din 13.09.2004.
19. Legea cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe nr. 139 din 02.07.2010.

---

¹² Gorincioi, C., *Cercetarea instrumentelor juridice de contracarare a actelor de concurență neloială*. Chișinău, 2019, p. 43-44

20. Legea privind protecția mărcilor nr. 38 din 29.02.2008.

21. Legea privind protecția desenelor și modelelor industriale nr. 161 din 12.07.2007.

22. Legea privind protecția invențiilor nr. 50 din 07.03.2008.

23. Legea privind protecția soiurilor de plante nr. 39 din 29.02.2008.

24. Legea privind protecția topografiilor circuitelor integrate nr. 655 din 29.10.1999.

25. Legea privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate nr. 66 din 27.03.2008.

26. Legea Republicii Moldova nr. 906 din 29.01.1992 cu privire la limitarea activității monopoliste și dezvoltarea concurenței (abrogat).

27. Legea cu privire la protecția concurenței nr. 1103 din 30.06.2000 (abrogat).

28. Legea concurenței nr. 183 din 11.07.2012.

29. Legea Republicii Moldova nr. 1453-XII din 25.05.93 cu privire la protecția consumatorilor.

30. Legea nr. 845 din 03.01.1992 cu privire la antreprenariat și întreprinderi.

31. Legea nr. 198-XV din 15 mai 2003 cu privire la arenda în agricultură (abrogat).

32. Legea nr. 59-XVI din 28 aprilie 2005 cu privire la leasing; (abrogat).

33. Legea nr. 407-XVI din 21 decembrie 2006 cu privire la asigurări; (abrogat parțial).

34. Legea nr. 256 din 9 decembrie 2011 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii; (abrogat).

35. Legea nr. 8 din 26 februarie 2016 privind drepturile consumatorilor la încheierea contractelor. (abrogat).

36. Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor.

37. Modelul Codului Civil al Comunității Statelor Independente (CSI), aprobat la 17.02.1996

38. Nota informativă la Proiectul de modernizare a Codului Civil al Republicii Moldova.

39. Proiectul Cadrului Comun de Referință (Draft Common Frame of Reference) al Uniunii Europene, dezvoltat de mediul academic din Europa, publicat în 2008.

40. Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I).

41. Regulamentul (CE) nr. 864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale (Roma II).

42. Regulamentul (UE) nr. 650/2012 din 4 iulie 2012 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și acceptarea și executarea actelor autentice în materie de succesiuni și privind crearea unui certificat european de moștenitor.

FREEDOM OF SPEECH AS A FUNDAMENTAL RIGHT WITHIN THE SITUATIONAL CONTEXT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND TRANSNISTRIA

Marin DOMENTE

Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: domente.marin@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7572-5271>

The right to freedom of expression and information is guaranteed by Article 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) in all member states of the Council of Europe. The case law of the European Court of Human Rights (ECHR) applying Article 10 must be considered an international standard of authority on the protection of this human right, including the right to express, transmit and receive opinions and information without the interference of public authorities. Freedom of expression is one of the most cherished constitutional rights in democracies. Freedom of expression affects every aspect of our social and political system and receives explicit and implicit protection in every modern democratic constitution. Moreover, it is frequently mentioned in public discourse and has inspired an impressive volume of legal and philosophical literature. Since its inclusion in Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights, the right to freedom of opinion and expression has been protected in all relevant international human rights treaties. In international law, the freedom to express opinions and ideas is considered essential both at the individual level, insofar as it contributes to the full development of a person, and being a cornerstone of a democratic society.

Keywords: freedom of speech, constitutional freedom, fundamental right, Republic of Moldova, Transnistria.

LIBERTATEA DE EXPRIMARE CA DREPT FUNDAMENTAL ÎN CONTEXTUL SITUAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA ȘI TRANSNISTRIA

Dreptul la libertatea de exprimare și informare este garantat de articolul 10 din Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO) în toate statele membre ale Consiliului Europei. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO), care aplică articolul 10, trebuie considerată un standard internațional de autoritate cu privire la protecția acestui drept al omului, inclusiv dreptul de a exprima, transmite și primi opinii și informații fără interferența autorităților publice. Libertatea de exprimare se numără printre cele mai prețuite drepturi constituționale din democrații. Libertatea de exprimare atinge fiecare aspect al sistemului nostru social și politic și primește protecție explicită și implicită în fiecare constituție democratică modernă. Mai mult, este frecvent menționată în discursul public și a inspirat un volum impunător de literatură juridică și filosofică. De la includerea sa în articolul 19 din Declarația universală a drepturilor omului, dreptul la libertatea de opinie și de exprimare a fost protejat în toate tratatele internaționale relevante privind drepturile omului. În dreptul internațional, libertatea de a exprima opinii și idei este considerată esențială atât la nivel individual, în măsura în care contribuie la dezvoltarea deplină a unei persoane și fiind o piatră de temelie a societății democratice.

Cuvinte-cheie: libertate de exprimare, libertate constituțională, drept fundamental, Republica Moldova, Transnistria.

LA LIBERTÉ D'EXPRESSION EN TANT QUE DROIT FONDAMENTAL DANS LE CONTEXTE SITUATIONNEL DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA ET DE LA TRANSNISTRIE

Le droit à la liberté d'expression et d'information est garanti par l'article 10 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales (CEDH) dans tous les états membres du Conseil de l'Europe. La jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme (CEDH), appliquant l'article 10, doit être considérée comme une norme internationale d'autorité qui concerne la protection de ce droit de l'homme, y compris le droit d'exprimer, de transmettre et de recevoir des opinions et des informations sans ingérence des autorités publiques. La liberté d'expression est l'un des droits constitutionnels les plus chers dans les démocraties.

La liberté d'expression touche tous les aspects de notre système social et politique et bénéficie d'une protection explicite et implicite dans toute constitution démocratique moderne. De plus, il est fréquemment mentionné dans le discours public et a inspiré un volume imposant de littérature juridique et philosophique. Depuis son inclusion dans l'article 19 de la Déclaration universelle des droits de l'homme, le droit à la liberté d'opinion et d'expression est protégé dans tous les traités internationaux pertinents relatifs aux droits de l'homme. En droit international, la liberté d'exprimer des opinions et des idées est considérée comme essentielle à la fois au niveau individuel, dans la mesure où elle contribue au plein développement d'une personne et constitue une pierre angulaire de la société démocratique.

Mots-clés: liberté d'expression, liberté constitutionnelle, droit fondamental, République de Moldova, Transnistrie.

СВОБОДА СЛОВА КАК ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ ПРАВО В СИТУАЦИОННОМ КОНТЕКСТЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА И ПРИДНЕСТРОВЬЯ

Право на свободу выражения мнений и информации гарантируется статьей 10 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод (ЕКПЧ) во всех государствах-членах Совета Европы. Прецедентное право Европейского суда по правам человека (ЕСПЧ), применяющее статью 10, должно рассматриваться как международный стандарт власти в области защиты этого права человека, включая право выражать, передавать и получать мнения и информацию без вмешательства государственных органов. Свобода выражения мнения - одно из наиболее важных конституционных прав в демократических странах. Свобода выражения мнения влияет на все аспекты нашей социальной и политической системы и получает прямую и косвенную защиту в каждой современной демократической конституции. Более того, она часто упоминается в публичном дискурсе и послужила вдохновением для создания внушительного объема правовой и философской литературы. С момента включения в статью 19 Всеобщей декларации прав человека право на свободу мнений и их свободное выражение защищается во всех соответствующих международных договорах по правам человека. В международном праве свобода выражения мнений и идей считается важной как на индивидуальном уровне, поскольку она способствует полному развитию человека, так и является краеугольным камнем демократического общества.

Ключевые слова: свобода слова, конституционная свобода, основные права, Республика Молдова, Приднестровье.

The actuality and importance of the theme

Constitutional democracy is a way of organizing relations between government and individuals inside national states. It is essentially characterized by the acceptance of a written or unwritten constitution that performs as a higher law and guarantees even against governmental powers certain human rights that, according to historical and rational

agreement, people may never be deprived of, such as life, freedom, property, equality, due process and vote. Freedom of speech is probably the brightest star in the constellation of constitutional rights.

In a first approach, freedom of speech could be defined as a principle according to which individuals must have the liberty to hold and express ideas through oral language and writ-

ing, symbolic gestures or images, in any platform and concerning a variety of matters, from politics to religion, economy to history, without fearing or suffering censorship or punishment. However, despite of what this broad concept might suggest, freedom of speech is not conceived anywhere as a right that grants protection to everything that can be uttered. In free speech legal doctrine, for instance, “the most stringent protection of free speech would not protect a man in falsely shouting fire in a theatre and causing a panic”. This old sentence expresses a view that remains as one of the most powerful in free speech thinking and ruling everywhere: freedom of speech is limited; it does not cover all kinds of speech.

The right to free expression is one of the main fundamental human rights. Consecrated in the Constitution of the Republic of Moldova, it explains on the one hand the importance of application as a mean of guaranteeing the expression of opinion and involvement of civil society in the legal evolution of the state, and on the other hand evokes the qualitative expression of defending citizens’ rights and freedoms.

The actuality of the approached subject also lies in the fact that by constitutionalizing the right to free expression, at least two main goals are achieved: firstly, the right of citizens to freely express their personal opinions is guaranteed; secondly, the citizen who resorts to this possibility, is protected by the constitutional norm, against any acts of persecution, sanctioning and punishment for his opinions expressed according to the law.

Free speech is commonly thought to promote democracy. Democracy rests on the principle of self-government, whereby political decisions ultimately belong to citizens either directly or through representatives. In the logic of the system, freedom of speech fulfills central functions, such as allowing voters to make informed choices in elections. Also, thanks to freedom of speech, people can influence public policies, and authorities are subject to criticism

that may lead to their replacement. Abuse of power and corruption can be denounced and maybe prevented by fear of revelation. Beyond that, conflicting interests in the community are identified and accommodated in favor of social stability, and individuals and minorities that openly dissent may relieve frustrations and do not need to use violence as an alternative to get power, to fight government programs or to gain attention for reformist claims. Finally, better political deliberations should be taken with the audience of all sides of debate.

The normative regulations, of the studies in the field and of the incomplete fundamental comparative analyzes confer an even more serious connotation on the researched issue, as the institution of the right to free expression presupposes one of the few means of defending the citizens against state abuses. Defective application of legal provisions in this regard affects the interest of society as a whole.

Taking into account the citizen’s involvement in the decision-making process through the right to free expression, we express our belief that at the moment the issue of studying and ensuring the free expression of opinion is of unquestionable actuality because:

- we are in a process of transition to democracy, which shows that we are barely learning what democracy is, which implicitly involves ensuring the realization of the right to free expression;
- the mechanism for realizing the right to free expression is in continuous formation with the involvement of new circumstances due to the evolution of social life.
- the legal regulation and the realization of the right to free expression require a permanent analysis both of the legal framework in the matter and of the practical activity of the authorities in order to assess its efficiency and the responsibility with which it is respected;
- the situation of power in the state and the decrease of the citizen’s trust in the state authorities became more and more accentuated,

moment that emphasizes more and more the need of viable solutions for the consolidation of the trust and of the constructive dialogue between these subjects.

Taking into account the stated moments, we consider that the scientific investigation of this subject is fully current, in order to elucidate the solutions likely to strengthen the role of the right to petition for the development of democracy.

Destined for the multifaceted research of the right to free expression from the definition of philosophical concepts to the forms of realization it covers in all social relations, there is also the need to substantiate unique concepts of the institution of the right to free expression, with the possibility of correct application. material law through those of formal law.

The actuality of the paper derives from the fact that in the field literature, it will bring its additional contribution through the legal approaches performed, so it is a paper following the implementation of scientific syntheses, research, able to result in clear concepts, rules, procedures, implementation based on strict observance of legal provisions.

Scientific research methodology. The process of investigating issues related to the constitutional guarantees of freedom of expression is based on the study of theoretical, normative-legislative doctrinal material, the jurisdictional experience of the ECHR, as well as the Republic of Moldova.

Regarding the methodological and theoretical-scientific support of the paper, it manifests different research methods, such as:

- a) the logical method that represents different arguments on the deductive way;
- b) the comparative method, extremely useful in comparing the acts that regulate and guarantee the freedom of expression of opinion;
- c) the historical method based on revealing the meaning of past events;
- d) the sociological method that includes different sociological instruments;

e) the quantitative method that contributes to the systematization and legislative evidence, storage and systematization of legal scientific information.

Using the methods highlighted above, it was possible to study and analyze the whole complex of issues related to the international and national regulations of the current constitutional of the Republic of Moldova on the right to freedom of opinion and expression.

Freedom of speech is among the most cherished constitutional rights in liberal democracies. It is entrenched in most contemporary constitutions as well as in international human rights treaties. It is often classified as a “first generation right” – a right protecting individuals from interference by the state. It is understood to be foundational to liberal policies either in the sense that it is a precondition to the existence of a liberal policy and/or that it is tightly related to liberal values such as autonomy, dignity and liberty. At the same time, the scope of what constitutes speech, what speech ought to be protected, the weight or the value attributed to the protection of speech vis-à-vis other rights or policy concerns, and the reasons underlying its protection are highly controversial. These controversies have important political and legal implications and they are reflected in the differential protection granted to speech in different jurisdictions. [5]

Freedom of speech, case of the Republic of Moldova and Transnistria

The primary philosophical challenge is to explain why (and whether) speech ought to be protected more (or differently) than non-speech activities. When we protect speech we privilege speech relative to non-speech activities. The normative debate concerning the justifications for protecting speech also sheds light on what counts as speech. Only communicative action that at least potentially promotes the values underlying the protection of speech counts as speech. Consequently, identifying the values

underlying the protection of speech also influences what activities count as “speech.” Thus, at least in legal discourse, the question of what counts as speech and what counts as protected speech are often interrelated. To address the normative question of why speech is protected as well as to identify what counts as speech we examine below.[5]

The scope of what the right to free speech includes is of course controversial. Often the scope of what constitutes “speech” is influenced by normative considerations. Yet, it is evident that the term “speech” is much too narrow to describe all the activities that are traditionally covered by the right to free speech. As Schauer noted: “What is ‘speech’ in ordinary usage is not necessarily what is ‘speech’ for purposes of the concept of free speech” [7]. Waving a flag, wearing a button with political symbols and producing a movie are also protected by the right to free speech. In contrast, there are activities that are clearly speech (in the ordinary sense of the word) that are not protected by the right to free speech, such as hiring somebody to commit murder. Often the right to free speech protects communicative activity – namely activity that conveys ideas, expresses emotions or sentiments, or conveys or evinces attitudes. Yet not all communicative activity is protected; physically attacking a person as an expression of hatred is not covered by the right to free speech even if it is a communicative activity.

The special protection of speech is part of a more general phenomenon characterizing many rights; rights protect certain forms of behavior, e.g., speech, religion, equality, etc. They provide, therefore, differential protection to different activities. One of the great challenges of a theory of rights in general and a theory justifying the protection of any particular right is to explain the reasons underlying the differential protection of activities, all of which seem to produce similar benefits and generate similar harms. In the context of speech, we can ask

why should speech and non-speech activities which are equally autonomy enhancing (or, more generally, equally value enhancing) be protected differentially [4]?

Among the classical justifications for free speech is the claim that free speech is a prerequisite for democracy. As the very concept of democracy is controversial, it is to be expected that there are several different democracy-based arguments for free speech. Is democracy valuable as a procedural method on grounds of fairness or equality? Or is it based on the greater likelihood of desirable decisions to emerge from a democratic process? If it is the former, the desirability of free speech need not hinge on its quality or its expected consequences. If it is the latter, then what counts is rational or deliberative participation (that is more likely to result in good or desirable decisions) and the scope of the protection of speech ought to reflect this concern.

In order to develop democracy pluralistic state has to provide an overview of the principles on the basis of which it develops diverse options and program policy of governing the country, to organize activities transparent to government and to all public authorities, found its embodiment in expressing the diversity of conceptions and opinions that are interposed between the individual and the state in the relations that take place between the members of the society and various state and non- state institutions [8, p.37].

Ensuring pluralism in all species it's in particular pluralism political, is regulated by multiple documents and instruments international because at base basis philosophy of pluralism it is the very idea of freedom of the individual in the sense politically. With the freedom policy in her company pluralistic citizen continues to be manifest as in -a framework pluralistic institutionalized state [2, p.26].

Being the center of numerous controversies and debates at level national and international, both from the perspective of theoretical, but

also practical, theme achievement freely the right to express freely the opinion, presents a real interest, individually and collectively, create a framework generous the discussion also involves the need to clarify the report with other rights or interests fundamental belonging authorities national or individuals [6, p.44].

Freedom of expression of opinion is a right integrator, a right generator, which generates and other rights and freedoms are inextricably linked with each other and there only in whole. In this sense, are the relevant statements of Frederic Sudre who believes that freedom of expression of opinion is both a right in itself and an as indispensable or injurious to the realization of other rights (freedom of speech is indispensable freedom of assembly, but may bring prejudice to the right to life private); both a right individual that takes the freedom spirit of each person, and a law convivial, allowing communication with others [8, p. 351].

The subjective right is the prerogative, conferred by law in virtue of which the holder of the right can and sometimes even must, to carry out a certain conduct and to ask others conduct a conduct proper law of his, under the sanction provided by law, in order to capitalize the interest staff directly, born and actual, legitimate and legally protected, the agreement with interest general and the rules of social coexistence [3, p.136].

Article 8 of the Constitution of the Republic of Moldova sets available through which undertakes to comply strictly and in good faith the obligations that in return the treaties to which it is part, and regulation of constitutional of Article 32 guarantees all member states the right to free expression of opinion.

Limits the exercise of the right to freedom of opinion and expression specifying -the fact well known that any right ends there where begin the rights of others. We attribute this sentence full legal quality, because, really, every holder of rights and freedoms has obligations, both in terms of legal, and morally to exercise rights in

such a way that it should not to affect the rights and freedoms of others. Being disseminated in the public, it is normal that freedom of expression should be subject to some limitations of the freedoms of others and the needs of defense of the public interest [3, p. 24].

Organizing policy of any social human community gives rise to a complex variety of relationships between governors and the governed, to which regulation by rules has as objective to ensure a harmonization of interests, specific to different socio-professional categories, and exclusion of potential conflicts generated by the violation of rights and legitimate interests of citizens. No society can claim that has not failed to totally meet the full requirements of group or personal interests of people and to prevent abuses of the public administration, violation of rights and legitimate interests of citizens protected by law. This is the reason for which constitutions establish, in general, access to free justice and the right of any person aggrieved by an authority public to address court, to have their recognized rights violations by public government, or the right of citizens the address petitions to public authorities [1, p.121].

In terms of realization and application of law mentioned we present and analyze the latest developments of this right both in the Republic of Moldova, as and in Transnistria.

Case study Transnistria

Authorities closely monitor and control the public media, and Sheriff Enterprises dominates private broadcasting, leading to widespread self-censorship. The territory's few independent print outlets have limited circulation. Critical reporting can result in reprisals including criminal charges, and the government also uses bureaucratic obstruction and withholding of information to inhibit independent journalism.[10]

Legislation adopted in 2016 gave authorities even greater control over state media outlets,

including the power to appoint editorial staff, and enabled officials to limit media access to their activities and bar the use of recording devices.[10]

Travel restrictions related to COVID-19 further limited access to the territory for Moldovan and foreign journalists during 2020. Separately, telecommunications regulators in January suspended the license of LinkService, a smaller competitor of Transnistria's leading internet service provider, which is owned by Sheriff Enterprises. An appellate court blocked the decision in April and allowed LinkService to continue operating at least through the end of the public health emergency.[10]

Legal restrictions on certain kinds of speech discourage free discussion. Among other provisions related to defamation or insult of the authorities, the criminal code penalizes public expression of disrespect for the Russian peace-keeping mission.[10]

Speech-related prosecutions of dissidents, activists, and ordinary social media users have become more common in recent years, inhibiting expression by other residents. In addition to the cases against Communist Party politicians during 2020, a criminal investigation regarding incitement to extremism was opened in March against Larisa Kalik, who had recently published a book documenting abusive conditions in the Transnistrian military. She fled the territory as a result. Also in March, it was reported that pensioner Tatiana Belova and her husband, Serghei Mirovici, had been sentenced to three years in prison for "extremism" and "insulting the president" via posts on Telegram in 2019. Belova was released in July, but Mirovici reportedly remained in prison.[10]

Case study Republic of Moldova

The media environment is dominated by outlets connected to political parties. With few exceptions, nationally broadcasting television stations are owned by people affiliated with political parties. Reporters have previously

faced difficulty accessing publicly important information and threats of legal action from public figures and politicians.[9]

Journalists were also affected by the government's COVID-19 response. In March 2020, the Moldovan media regulator attempted to restrict outlets from quoting unofficial sources, before rescinding that decision a day later. Journalists also faced longer waits for the fulfillment of access-to-information requests due to COVID-19-related policy changes.[9]

There is a good degree of academic freedom in Moldova. However, the Orthodox Church strongly indoctrinates the Moldovan educational system, with educational officials at all levels frequently promoting the church and Orthodox beliefs.[9]

Individuals have generally been able to engage in discussions of political nature without fear of retribution. However, under the PDM's rule, there were credible concerns that criticizing the government or affiliated actors could lead to damaged career prospects. Private discussion was curtailed by surveillance against the opposition, journalists, and civil society actors. However, these fears subsided after the 2019 fall of the PDM government.[9]

Conclusions

Mass communication became particularly of importance in politics and business to governments and society, due to the possibilities offered, to inform and influence people, which has caused a certain blurring of forms of traditional ways of communication. Political parties, especially those who are in government, but also those in opposition, are always in competition of disinformation, manipulation of opinion by creating opinions favorable to work their interests or ideology on which they promote. Misinformation must be banned and sanctioned.

Developing of modern technology in the means of communication made the society to confront with issues of regulatory policies

particularly complex ones, in connection with written media, with broadcasting and television which are of nature to exert a great influence on public opinion. Thus, misuse can bring to significant harm to the rights and freedoms of the individual, as well as conduct the bases of democratic public life.

The information, in some cases, infringes honor, dignity and reputation of professional, and may be distorted by the critics, by manipulating opinion, by misinformation, by hiding the truth, through surveys of opinions or even by silence. Such a situation should be banned and imposed sanctions by standards legislation.

The right to free expression is the main topic discussed in many works of local as and foreign scientists which is represented as a mean of preventing an injustice.

In connection with democracy, freedom of speech tends only to justify the coverage of ideas and messages with political content or interacting in the political process. So, if democracy was the only basis for protecting freedom of speech, things like self-help literature, commercial advertising, sports journalism and entertainment magazines would be left out of perspective. More important: the same could happen with allegedly defamatory or invasive statements. Probably, these types of speech would be understood as not belonging to the constitutional worries, and in this case, greater or lesser freedom related to them would then depend on the legislative power. But this is not

how things are: freedom of speech is valued for reasons other than democracy, and then, it justifies much more than just political messages.

Bibliography

1. ANDREESCU, G. Comentarii la Constituția României, cu un studiu introductiv de Bogdan Iancu. Iași: Polirom, 2010. 279 p.
2. BORDEI, Lilia, Principiile democrației pluraliste în activitatea parlamentară, Chișinău: 2010. 139 p.
3. DELEANU, Ion. Drept constituțional și instituții politice, Vol. II, Fundația ”Chemarea”, Iași:, 1993. p. 250.
4. HAREL, A. „Theories of Rights” in M. P. Golding and W. A. Edmundson, eds., The Blackwell Guide to Philosophy of Law and Legal Theory, Malden, Mass.: Blackwell Publishing, pp. 191–206.
5. HAREL, A., Freedom of Speech (September 21, 2011). COMPANION TO PHILOSOPHY OF LAW, Andrei Marmor, ed, Routledge, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1931709>
6. MOLDOVAN, Carmen. Libertatea de exprimare. Principii, restricții, jurisprudență, București: Ed.C.H. Beck, 2012. 249 p.
7. SCHAUER, F. (1982) Free Speech: A Philosophical Enquiry, Cambridge: Cambridge University Press
8. Sudre Frederic. Drept european și internațional al drepturilor omului, Polirom, București, 2005. 353 p.
9. <https://freedomhouse.org/country/moldova/freedom-world/2021>
10. <https://freedomhouse.org/country/transnistria/freedom-world/2021>

PROCEDURE FOR APPLYING TO THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Alexandru SOSNA

Doctor of Law, State University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: alexandru_sosna@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-4806-1756>

Vadim COLCEANOV

Master of Laws, Legal assistant of the Comrat Court of Appeal,
Comrat, Republic of Moldova
e-mail: vadim-85@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-2698-7419>

In this article, the authors explore the theoretical and practical aspects of the procedure for addressing the European Court of Human Rights. Many citizens of the Republic of Moldova apply to the European Court of Human Rights for the protection of violated rights. For several years and as a result of various factors, the Court has been overwhelmed by the number of individual applications. However, the vast majority of these applications (over 95%) are rejected, without being examined on the merits, because they did not meet one of the admissibility criteria provided by the European Convention on Human Rights. This situation creates a double frustration. On the one hand, having the obligation to respond to each request, the Court does not have the opportunity to focus, within a reasonable time, on cases that require a substantive examination, and this is of no real use to litigants. On the other hand, the actions of tens of thousands of applicants are rejected without appeal, often after years of waiting. The proposals of the authors, who must increase the guarantees of human rights protection, are very important.

Keywords: application, procedure, Court, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights.

PROCEDURA DE DEPUNERE A CERERII LA CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

În prezentul articol autorii cercetează aspectele teoretico-practice a procedurii adresării la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Mulți dintre cetățenii Republicii Moldova se adresează la Curte pentru apărarea drepturilor încălcate. De mai mulți ani, și ca urmare a unor diverși factori, Curtea este copleșită de numărul de cereri individuale. Or, marea majoritate a acestor cereri (peste 95%) sunt respinse, fără să fie examinate pe fond, pentru că nu a îndeplinit unul din criteriile de admisibilitate prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Această situație generează o dublă frustrare. Pe de o parte, având obligația de a răspunde fiecărei cereri, Curtea nu are posibilitatea de a se concentra, în termene rezonabile, pe cauzele care necesită o examinare pe fond, iar acest lucru nu are utilitate reală pentru justițiabili. Pe de altă parte, acțiunile a zeci de mii de reclamânți sunt respinse fără drept de apel, deseori după ani de așteptare. Prin urmare, sunt foarte importante propunerile autorilor care trebuie să sporească garanțiile apărării drepturilor omului.

Cuvinte-cheie: cerere, procedură, instanța de judecată, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

PROCÉDURE DE DEMAND DEVANT LA COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Dans cet article, les auteurs étudient les aspects théoriques et pratiques de la procédure de saisine de la Cour européenne des droits de l'homme. De nombreux citoyens de la République de Moldova demandent au tribunal la défense de droits violés. Pendant de nombreuses années, et en raison de divers facteurs, le tribunal est submergé par le nombre de demandes individuelles. La grande majorité de ces demandes (plus de 95%) sont rejetées, sans être examinées au fond, car elles ne répondaient pas à l'un des critères de recevabilité fixés par la Convention européenne des droits de l'homme. Cette situation génère une double frustration. D'une part, ayant l'obligation de répondre à chaque requête, la cour n'a pas la possibilité de se concentrer, dans un délai raisonnable, sur des affaires nécessitant un examen au fond, ce qui n'a pas d'utilité réelle pour les justiciables. D'autre part, les actions de dizaines de milliers de demandeurs sont rejetées sans droit d'appel, souvent après des années d'attente. Par conséquent, il est très important que les propositions des auteurs accroissent les garanties de la défense des droits de l'homme.

Mots-clés: demande, procédure, cour, Convention européenne des droits de l'homme, Cour européenne des droits de l'homme.

ПРОЦЕДУРА ПОДАЧИ ЗАЯВЛЕНИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

В представленном материале авторы рассматривают теоретические и практические аспекты процедуры обращения в Европейский суд по правам человека. Многие граждане Республики Молдова обращаются в Европейский суд по правам человека за защитой нарушенных прав. В течение нескольких лет и в результате действия различных факторов, Суд был перегружен количеством индивидуальных жалоб. Однако, подавляющее большинство этих заявлений (более 95%) отклоняется без рассмотрения по существу, поскольку они не соответствуют одному из критериев приемлемости, предусмотренных Европейской конвенцией о правах человека. Данная ситуация вызывает двойное разочарование. С одной стороны, будучи обязанным отвечать на каждый запрос, Суд не имеет возможности сосредоточить внимание в разумные сроки на делах, требующих экспертизы по существу, и это не имеет реальной пользы для сторон в судебном процессе. С другой стороны, заявления десятков тысяч граждан отклоняются без апелляции, часто после многих лет ожидания. В этой связи, особо важными являются предложения авторов, направленные на повышение гарантии защиты прав человека.

Ключевые слова: заявление, процедура, судебная инстанция, Европейская конвенция о правах человека, Европейский суд по правам человека.

Introducere

Sistemul de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale instituit prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare „Convenția”) se întemeiază pe principiul subsidiarității. Este, în primul rând, de competența statelor părți la Convenție să garanteze aplicarea acesteia, iar Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare „Curtea”) nu trebuie să intervină decât atunci când statele nu și-au respectat obligațiile.

Controlul exercitat la Strasbourg este activat, în principal, prin intermediul cererilor individuale, cu care Curtea poate fi sesizată de către orice persoană, fizică sau juridică, aflată

sub jurisdicția statelor părți la Convenție. În consecință, numărul potențialilor reclamânți este imens: pe lângă cele opt sute de milioane de locuitori ai Europei și cetățenii din țări terțe care își au reședința sau tranzitează teritoriul acesteia, trebuie să avem în vedere și milioane de asociații, fundații, partide politice, întreprinderi etc. Nu trebuie uitate persoanele care, în urma unor acte extrateritoriale ale statelor părți la Convenție, săvârșite în afara teritoriilor acestora, intră sub jurisdicția lor.

Statele părți la Convenție, precum și Curtea și grefa acesteia nu au încetat niciodată să reflecteze asupra adoptării unor măsuri pentru a încerca să facă față acestei probleme și să garanteze o administrare eficientă a justiției.

Printre măsurile cele mai vizibile se numără adoptarea Protocolului nr. 14 la Convenție care prevede, printre altele, posibilitatea ca cererile vădit inadmisibile să fie examinate de un judecător unic, asistat de raportori extrajudiciari, și nu de un comitet format din trei judecători. Acest instrument, intrat în vigoare la 01 iunie 2010, introduce, de asemenea, un nou criteriu de admisibilitate legat de gravitatea prejudiciului suferit de un reclamant. Criteriul are drept obiectiv să descurajeze introducerea unor cereri de către persoane care au suferit un prejudiciu nesemnificativ.

La data de 19 februarie 2010, reprezentanții celor patruzeci și șapte de state membre ale Consiliului Europei, toate având obligații în temeiul Convenției, s-au reunit la Interlaken, în Elveția, pentru a discuta despre viitorul Curții, în special despre blocajul datorat afluxului mare de cereri inadmisibile. Printr-o declarație solemnă, aceștia au reafirmat rolul central al Curții în sistemul european de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale și s-au angajat să îi consolideze eficacitatea, păstrând în același timp principiul cererii individuale [1].

Expunerea conținutului de bază

Dreptul de recurs individual este în mod îndreptățit considerat ca semnul distinctiv și principala reușită a Convenției Europene a Drepturilor Omului. Persoanele care consideră că le-au fost încălcate drepturile fundamentale se pot adresa Curții Europene a Drepturilor Omului. Totodată, Convenția impune condiții imperative de admisibilitate, pe care cererile trebuie să le respecte pentru a putea fi examinate. De pildă, reclamanții trebuie să fi epuizat toate căile de atac de care dispun în temeiul legislației interne și să depună cererea în termen de 6 luni de la data hotărârii interne definitive [2, pag. 6-10].

Deși numărul de cereri înscrise pe rolul Curții a scăzut cu aproape 50% în ultimii trei ani, acesta rămâne foarte impunător, fiind

vorba despre cauze înaintate unei instanțe internaționale, și continuă să amenințe eficiența dreptului de recurs garantat de Convenție. Cunoaștem din experiență că marea majoritate a acestor cereri se vor lovi de un motiv de inadmisibilitate și vor fi, în consecință, respinse de Curte. Cu toate acestea, ele vor trebui să fie examinate de juriști și de judecători înainte de a fi respinse. Ele îngreunează rolul Curții și încetinesc astfel examinarea cererilor legitime care respectă condițiile de admisibilitate și care pot avea ca obiect încălcări grave ale drepturilor omului.

Experiența și statisticile sus-menționate arată în mod clar că majoritatea reclamanților individuali nu dispun de cunoștințe suficiente referitor la condițiile de admisibilitate. Se pare că acest lucru este valabil și pentru un număr mare de consilieri juridici și practicieni în domeniul dreptului. În cadrul conferinței de la Interlaken cu privire la reforma Curții, statele membre ale Consiliului Europei au identificat această problemă și au solicitat „statelor părți și Curții să asigure punerea la dispoziția potențialilor reclamanți a unor informații obiective și complete privitoare la Convenție și la jurisprudența Curții, în special la procedura de depunere a cererilor și la criteriile de admisibilitate” (pct. 6 din Declarația de la Interlaken din 19 februarie 2010).

Pentru a-i informa pe potențialii reclamanți și/sau pe reprezentanții acestora cu privire la noile condiții de sesizare, Curtea a mărit numărul de documente de informare, punându-le la dispoziția publicului în toate limbile oficiale ale statelor părți la Convenție [3. pag. 152-160]. Printre aceste documente figurează și o listă interactivă de puncte de verificat, precum și videoclipuri care detaliază condițiile de admisibilitate și explică cum se completează corect formularul de cerere. Mai mult, paginile *web* care conțin informații utile pentru potențialii reclamanți sunt, în prezent, disponibile în toate limbile statelor părți la Convenție [4].

Orice persoană care se consideră lezată în-

tr-un drept al său garantat de Convenția Europeană poate depune o cerere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Cererea urmează a fi întocmită în scris în una din limbile oficiale ale statelor membre ale Consiliului Europei și expediată Curții prin poștă. Cererea poate fi depusă la Curte direct de către reclamant, fără intermedierea unui avocat. Pentru depunerea cererii la Curte nu este percepută nici o taxă, însă reclamantul va trebui să suporte cheltuielile legate de întreținerea corespondenței cu Curtea (poștă, fax, etc.).

Pentru a depune o cerere la Curte ea trebuie să satisfacă anumite condiții. Acestea sunt stabilite în art. 34 și art. 35 ale Convenției (ex: epuizarea căilor interne de recurs; respectarea termenului de 6 luni; să se refere la un drept prevăzut de Convenție; etc.).

Astfel, potrivit art. 34 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, *Curtea poate fi sesizată, printr-o cerere, de orice persoană fizică, organizație neguvernamentală sau grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către una dintre Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în Convenție sau în Protocoalele sale. Înalta Parte Contractantă se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul eficient al acestui drept.*

Conform art. 35 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului:

1. Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, așa cum se înțelege din principiile de drept internațional general recunoscute, și într-un termen de 6 luni începând cu data deciziei interne definitive.

2. Curtea nu reține nicio cerere individuală introdusă în virtutea articolului 34, în cazul în care:

a) ea este anonimă; sau,

b) ea este în mod esențial aceeași cu o cerere examinată anterior de către Curte sau deja supusă unei alte instanțe internaționale de anchetă sau de reglementare și dacă nu conține fapte noi.

3. Curtea declară inadmisibilă orice cerere individuală introdusă în virtutea articolului 34, atunci când ea consideră că:

a) ea este incompatibilă cu dispozițiile Convenției sau ale Protocoalelor sale, în mod vădit nefondată sau abuzivă; sau,

b) reclamantul nu a suferit niciun prejudiciu important, cu excepția cazului în care respectarea drepturilor omului garantate prin Convenție și Protocoalele sale impune o examinare a fondului cererii, și cu condiția de a nu respinge din acest motiv nicio cauză care nu a fost examinată corespunzător de o instanță națională.

4. Curtea respinge orice cerere pe care o consideră inadmisibilă în aplicarea prezentului articol. Ea poate proceda astfel în orice stadiu al procedurii [5].

Subsecvent, constatăm că există cerințe stricte față de forma cererii expediate Curții, pentru a facilita examinarea acesteia, Curtea a elaborat un formular de cerere care urmează a fi completat. La cerere urmează a fi anexate hotărârile judecătorești și alte documente sau probe la care se face referire în cerere. Toate anexele la cerere urmează a fi expediate în copii, nu în original.

Odată primită, cererea este înregistrată de grefa Curții și i se acordă un număr de ordine și o denumire care se comunică printr-o scrisoare reclamantului. Aceste date urmează a fi indicate în corespondența ulterioară cu Curtea.

Cererile înregistrate sunt examinate de către Curte imediat ce este posibil. Datorită complexității procedurii și numărului mare de cereri pe rol, procedura de examinare a unei cereri durează între 3 și 7 ani [6].

La o anumită etapă a procedurii, când Curtea inițiază procedura de examinare a cererii, aceasta este comunicată reprezentantului Guvernului împotriva căruia este îndreptată cererea. După comunicarea cererii Curtea va solicita reclamantului să-și angajeze un avocat pentru a-l reprezenta în procedurile în fața Curții. În cazul în care reclamantul nu dispu-

ne de resurse suficiente pentru a-și angaja un avocat, Curtea poate să plătească avocatului un onorariu pentru reprezentarea reclamantului. Acest onorariu nu acoperă toate cheltuielile suportate de avocat, însă este menit să nu descurajeze reclamantul de a depune o cerere la Curte când nu poate plăti un avocat.

În baza documentelor și explicațiilor prezentate de părți, Curtea ia o decizie inițial cu privire la admisibilitate, iar apoi, dacă cererea este declarată admisibilă, asupra fondului cererii în una din limbile oficiale ale Curții (engleza sau franceza).

Curtea poate constata violarea Convenției și acorda compensații materiale și morale. Prin hotărârea Curții în care se constată violarea Convenției nu se casează în mod automat hotărârile instanțelor naționale, însă reclamantul poate solicita, în anumite cazuri, redeschiderea procedurilor naționale (revizuire).

Statele s-au angajat să se conformeze hotărârilor Curții. Supravegherea executării hotărârilor Curții este pusă în sarcina Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei.

În temeiul art. 35 din CEDO, Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, așa cum se înțelege din principiile de drept internațional general recunoscute, și într-un termen de 6 luni, începând cu data deciziei interne devenită definitivă și irevocabilă. Curtea nu reține nici o cerere individuală introdusă în aplicarea art. 34, dacă ea este anonimă sau dacă ea este în mod esențial similară cu o cerere examinată anterior de către Curte sau deja supusă unei alte instanțe internaționale de anchetă sau de reglementare și dacă ea nu conține fapte noi. Curtea declară inadmisibilă orice cerere individuală introdusă în aplicarea art. 34, atunci când ea consideră cererea incompatibilă cu dispozițiile Convenției sau ale protoalelor sale, în mod vădit nefondată sau abuzivă. Curtea va respinge orice cerere pe care o va considera inadmisibilă, în orice stadiu al procedurii [7].

Din conținutul acestui articol rezultă clasificarea condițiilor de admisibilitate ale cererilor la Curte în două mari categorii:

1) *Condiții generale de admisibilitate*, aplicabile atât cererilor individuale, cât și celor interstatale. Potrivit acestor condiții, Curtea poate fi sesizată doar:

- a) după epuizarea căilor de recurs interne;
- b) în termen de cel mult 6 luni de la data rămânării deciziei interne irevocabile.

2) *Condiții suplimentare de admisibilitate*, înaintate doar față de cererile individuale depuse de către particulari.

Potrivit cerințelor suplimentare, Curtea nu va reține nici o cerere individuală introdusă în aplicarea art. 34, dacă ea este:

- a) anonimă;
- b) în mod esențial similară cu o cerere examinată anterior de către Curte și nu conține fapte noi;
- c) în mod esențial similară cu o cerere deja supusă unei alte instanțe internaționale de anchetă sau de reglementare și nu conține fapte noi;
- d) incompatibilă cu dispozițiile Convenției sau ale protoalelor sale;
- e) în mod vădit nefondată sau abuzivă.

În continuare vom analiza fiecare dintre condițiile de admisibilitate ce rezultă din art. 35 al CEDO, cu scopul de a evidenția particularitățile și specificul acestora, inclusiv practica Curții de la Strasbourg în declararea inadmisibilității cererilor individuale.

I. Epuizarea recursurilor interne este o regulă internațională aplicată de toate instanțele judiciare sau cvasi judiciare care tratează drepturile omului la nivel internațional și sunt competente de a examina recursurile individuale împotriva unui stat. Această practică reflectă principiul general de drept internațional întemeiat pe convingerea că un stat trebuie să poată rectifica o eventuală încălcare a obligațiilor sale internaționale pe căi juridice interne proprii, înainte de a fi supus unui control și/sau unei supravegheri la nivel internațional.

Curtea se ocupă de caz numai atunci când autoritățile statale nu restabilesc dreptul încălcat și nu acordă o reparație echitabilă, ca efect al acestei încălcări.

Termenul „epuizarea recursurilor interne” a fost interpretat în mai multe rânduri ca o obligație a reclamantului de a epuiza toate recursurile oferite de dreptul intern, cu caracter administrativ sau judiciar. Dovada epuizării căilor de recurs interne revine reclamantului, iar statului pârât îi revine obligația de a formula obiecții, în sensul că reclamantul nu a epuizat căile de recurs interne și să dovedească existența unor căi de recurs interne suficiente și eficiente, accesibile și adecvate.

Este important că, atunci când o cerere a fost declarată inadmisibilă pentru că nu au fost epuizate căile de recurs interne, aceasta nu constituie decât un obstacol provizoriu: Curtea poate reexamina aceeași cerere, dacă aceasta îi este din nou prezentată de îndată ce reclamantul a epuizat recursurile interne aflate la dispoziția sa [8, pag. 142-144].

Atunci când examinează conceptul de epuizare a căilor de recurs interne, Curtea analizează căile de recurs naționale prin prisma caracterului adecvat și efectiv, accesibil și practic, accesibil și efectiv.

Astfel, Curtea a elaborat o interpretare detaliată a caracterului adecvat și efectiv, care ține de următoarele criterii: existența acesteia este destul de certă, are ca obiect plângerea întemeiată pe pretinsa încălcare, poate rectifica efectiv încălcarea, este furnizată de un organism independent, funcționează cu suficientă celeritate și oferă o perspectivă rezonabilă a unui câștig de cauză.

Caracterul accesibil și practic presupune că o cale de recurs nu este accesibilă dacă reclamantul nu poate sesiza direct organismul în chestiune, astfel cum este cazul unor curți constituționale. Un exemplu este Curtea Supremă din Rusia. Căile de recurs extraordinare nu vor fi considerate căi de recurs accesibile, cu excepția cazului în care acestea constituie

singura cale de recurs aflată la dispoziția reclamantului.

În temeiul caracterului accesibil și efectiv, o cale de recurs poate fi considerată inaccesibilă din cauza limbajului în care sunt formulate informațiile sau din cauza existenței unor impedimente în exercitarea căii de recurs. Numai în circumstanțe cu totul ieșite din comun se va considera că lipsa asistenței juridice constituie un obstacol în epuizarea unei căi de recurs interne. Faptul că un potențial reclamant nu se află în prezent în statul pârât nu înseamnă că se suspendă cerința de a epuiza căile de recurs adecvate și efective existente în statul respectiv [9].

În jurisprudența Curții s-a utilizat noțiunea de recurs „iluzoriu”, adică imposibil de exercitat, ca fiind: inadecvat, inutil, ineficient, inaccesibil.

Recursul inadecvat vizează acel recurs care tinde doar să atenueze efectele unei violări a drepturilor omului prin acordarea unor despăgubiri, dar fără a înlătura cauza violării.

Recursul inutil vizează situațiile în care existența unei jurisprudențe bine stabilite implică absența oricărei speranțe într-o soluționare favorabilă a reclamantului. Astfel, în măsura în care există o *opinio communis* privitoare la absența oricăror șanse de succes, reclamantul nu este obligat să-l epuizeze. Spre exemplu, dovedirea existenței unei practici administrative de încălcare a Convenției poate duce la scutirea de cerința epuizării recursurilor interne.

Recursurile ineficiente vizează competența unor autorități care nu au puterea de a redresa violarea dreptului, deoarece emit doar avize consultative sau nu sunt de natură a înlătura violarea dreptului, ci doar efectele unei condamnări, spre exemplu – o cerere de grațiere. Cu titlu de exemplu, sesizările sau plângerile adresate ombudsmanului nu constituie recursuri efective, deoarece ombudsmanul nu poate adopta decizii cu forță obligatorie și executorie, deși este independent față de executiv. De

asemenea, nu este obligatorie parcurgerea căilor extraordinare de atac din sistemul de drept intern, a căror introducere depinde de puterea discreționară a unei autorități statale și nu de voința părții interesate.

Recursul inaccesibil vizează situația în care se poate dovedi că exercitarea căilor de recurs la instanțele superioare, inclusiv la Curtea Constituțională, implică costuri exagerate pentru reclamant și nu este prevăzută posibilitatea asistenței judiciare.

Dacă reclamantul poate dovedi existența unor astfel de căi de recurs pe care nu le-a parcurs din aceste motive, condiția epuizării căilor de recurs interne se consideră îndeplinită. Nu se încadrează în această condiție simpla bănuială sau îndoială că unele căi de recurs ar fi lipsite de succes în cauza respectivă. Pentru ca un reclamant să se poată baza pe lipsa efectivității căilor de recurs interne, el trebuie ca, în prealabil, să fi invocat în substanță, în fața instanțelor interne sesizate, violarea Convenției. Obligația de epuizare a căilor de recurs interne vizează invocarea, în fața instanțelor naționale, a încălcării acelorași drepturi prevăzute de CEDO, menționate și în cererea adresată Curții, cel puțin în substanță, adică nu neapărat cu referire la prevederile Convenției [10].

II. Regula celor 6 luni instituie un termen de decădere care limitează dreptul la recurs. Această regulă are ca scop asigurarea securității juridice și urmărește în același timp ca situațiile litigioase, prin raportare la dispozițiile Convenției, să fie examinate într-un termen rezonabil. De asemenea, această regulă are menirea de a proteja atât autoritățile statale, cât și alte persoane interesate de incertitudinea generată de scurgere prelungită a timpului, față de data producerii încălcării denunțate prin cererea reclamantului.

Curtea a mai subliniat că, pe de o parte, regula celor 6 luni răspunde imperativului de a lăsa reclamantului o perioadă de timp suficientă care să-i permită să aprecieze oportunitatea

introducerii unei cereri la jurisdicția europeană și să determine conținutul acesteia, iar, pe de altă parte, regula termenului de decădere marchează limita temporală a controlului pe care Curtea este competentă să-l exercite asupra modului în care statele contractante asigură, în ordinea lor internă, respectarea drepturilor și libertăților garantate de Convenție și învederează atât particularilor, cât și autorităților statale perioada dincolo de care acest control nu mai poate fi exercitat [11, pag. 1306].

Prin noțiunea de „*decizie internă definitivă*” urmează a fi înțeleasă decizia definitivă și irevocabilă pronunțată în cadrul normal al epuizării căilor interne de atac, prin luarea în considerare numai a căilor de atac ordinare. În mod normal, termenul de 6 luni curge de la data rămânerii definitive a deciziei celei mai înalte autorități naționale competente, chemată a se pronunța asupra problemei care face obiectul cererii introduse în fața Curții. Însă, atunci când o decizie sau un act al autorității publice nu este susceptibil de nici un recurs, termenul de 6 luni curge fie din ziua în care actul incriminat a fost comis, fie din ziua în care reclamantul a suferit direct consecințele celui act, luând astfel cunoștință de săvârșirea lui, sau din ziua când ar fi trebuit să cunoască acele consecințe dăunătoare pentru el [11, pag. 1313-1320].

Data pronunțării/comunicării deciziei nu se include în calculul termenului de 6 luni. Termenul în discuție începe să curgă nu din ziua pronunțării/comunicării deciziei interne definitive, ci începând cu a doua zi după pronunțarea în public sau a doua zi după ziua notificării ei făcute reclamantului sau reprezentantului acestuia, iar lunile vor fi calculate ca luni calendaristice, indiferent de durata lor efectivă. Spre exemplu, din moment ce hotărârea unei instanțe supreme naționale care constituia „*decizia internă definitivă*” privitoare la obiectul unei cereri a fost pronunțată la 26 mai 1992, prin introducerea cererii la 26 noiembrie 1992 reclamantul a respectat termenul de 6 luni impus

de Convenție, deoarece ziua pronunțării deciziei interne definitive nu intră în calculul acestui termen [11, pag. 1305-1312].

Formularul de cerere este disponibil pe site-ul Internet al Curții. Descărcând formularul, urmează de completat toate rubricile, fără excepție, și se trimite formularul completat, însoțit de copiile documentelor pertinente – nu se trimite documente originale, deoarece acestea nu vor fi restituite la finalul procedurii.

Există riscul ca un dosar incomplet să nu fie examinat de Curte. Prin urmare, trebuie să fie completat formularul de cerere integral și cu multă atenție. Orice omisiune în completarea formularului sau simplul fapt de a nu anexa copiile documentelor necesare poate determina Curtea să refuze înregistrarea cererii fără a o examina.

Urmează de adresat cererea Curții într-una din cele două limbi oficiale ale Curții, franceză sau engleză, sau în orice altă limbă oficială a unui stat membru al Consiliului Europei.

Nu este obligatoriu ca persoana să fie reprezentată de un avocat în faza inițială a procedurii. Dacă totuși vom decide să fim reprezentați, trebuie să trimitem Curții o procură pe numele avocatului ales, completată și semnată în mod corespunzător.

După ce formularul de cerere va fi completat în întregime, acesta trebuie expediat, împreună cu documentele pertinente, la adresa următoare:

**„Monsieur le Greffier
Cour européenne des droits de l’homme
Conseil de l’Europe
F-67075 Strasbourg Cedex”**

Este preferabil ca cererea să fie trimisă prin scrisoare recomandată. Trebuie să se trimită cererea la Curte în termenul prevăzut de Convenție. Curtea va lua în considerare data indicată pe ștampila poștei. Cererea trebuie expediată Curții numai prin poștă.

În orice caz, formularul de cerere trebuie trimis în cel mai scurt timp posibil după fi-

nalizarea procedurilor interne și pronunțarea unei decizii definitive de către instanțele naționale.

Scrisoarea se recepționează de Biroul central al Curții, care primește în medie 1500 scrisori zilnic. Din cauza acestui volum mare de corespondență, Curtea nu va putea confirma imediat primirea cererii dumneavoastră.

Biroul central triază corespondența, apoi o trimite diviziei juridice competente, mai precis diviziei responsabile pentru statul împotri-va căruia este îndreptată cererea.

Astfel, o cerere împotriva Republicii Moldova va fi trimisă în divizia juridică care se ocupă de toate cererile îndreptate împotriva Republicii Moldova și în care lucrează persoane care vorbesc limba acestui stat și cunosc legislația autohtonă.

Cererea va primi un număr și va fi analizată de către un jurist. Aceasta nu înseamnă că dosarul a fost acceptat, ci doar înregistrat. Dacă vom fi contactați de Curte, trebuie să răspundem în termenul acordat, altfel cererea noastră ar putea fi pur și simplu respinsă sau distrusă.

Atunci când Curtea va dispune de toate elementele necesare pentru examinarea cererii, dosarul va fi atribuit unei formațiuni judiciare a Curții.

Pe întreaga durată a procedurii, chiar dacă aceasta ne pare îndelungată, trebuie să așteptăm să fim contactați de Curte. Dat fiind numărul mare de cereri introduse în fiecare an (peste 50000) și numărul considerabil de dosare aflate pe rol, Curtea nu are posibilitatea să confirme primirea scrisorilor sau a documentelor recepționate și nu va putea oferi informații privind o dată aproximativă a examinării unei cereri.

Procedura în fața Curții este scrisă. Astfel, orice informație pe care dorim să o aducem la cunoștință Curții trebuie comunicată în scris.

Concluzii

În urma cercetării și analizei efectuate a procedurii de depunere a cererii la Cur-

tea Europeană a Drepturilor Omului, putem menționa că succesul unui recurs depus la CtEDO depinde de o multitudine de condiții, cerințe, factori și proceduri care necesită a fi examinate, analizate și luate în considerare de către reclamanți și reprezentanții acestora atunci când se adresează cu o cerere în apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale garantate de CEDO.

Astfel, conchidem că adresarea la CtEDO nu este ceva irealizabil, urmează doar de respectat pașii concreți de înaintare a cererii și de urmat îndrumările ghidurilor publicate pe pagina web oficială a Curții.

Referințe bibliografice

1. http://stoptorture.humanrightsembassy.org/attachments/article/170/CURTEA%20EUROPEAN_%20A%20DREPTURILOR%20OMULUI.%20ntreb_ri%20_i%20r_spunsuri.pdf, vizitat la data de 19.04.2021.

2. FRUNZĂ, I., SOSNA, A., SOSNA, B., STEFU, L., MOROZ, R. Procedura de adresare la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Instrucțiuni pas cu pas. Chișinău, 2021.

3. FRUNZĂ, I., BORȘEVSCI, A., SOSNA, B. Metode proactive în educația pentru drepturile omului: Recomandări metodico-practice. Chișinău, 2019.

4. https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ROM.pdf, vizitat la data de 19.04.2021.

5. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf, vizitat la data de 19.04.2021.

6. <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/rum>, vizitat la data de 19.04.2021.

7. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma, la 04 noiembrie 1950, În Tratatate internaționale, Vol. I, 1998.

8. GOMIEN, D. Ghid (Vade-mecum) al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003.

9. https://crjm.org/wp-content/uploads/2013/09/Procedura-de-examinare_CtEDO.pdf vizitat la 19.04.2021.

10. Protocolul facultativ la Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2200A (XXI) din 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1976, conform dispozițiilor art. 9. Republica Moldova a ratificat Protocolul la 6 decembrie 2007 prin Legea nr.260-XVI, publicată în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr.198-202/761 din 21.12.2007.

11. BÎRSAN, C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția a 2-a. București: C.H. Beck, 2005.

INTERACTION OF CONSTITUTIONAL GUARANTEES OF HUMAN RIGHTS WITH POWER, ECONOMY AND CAPITAL

Alexandr TERNOVSCHI

PhD student, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: alex-ternovsky@yandex.ru

<https://orcid.org/0000-0002-0636-4628>

The article contains a study in the field of interaction and dependence of constitutional guarantees of human rights in the Republic of Moldova on power, economy and capital. An example is given of the set of meanings and forms of this democracy, the measure, level and values of the citizens who make up a collective or make up the crowd, from the point of view of organizing the means by leading the people over the state. The causal relationship is analyzed between the interaction and the direct dependence of the implementation of the constitutional norms on the political will, the level of the economy, including the interest and purpose of the capital dictatorship. This prism studies the real issue of democracy in the Western sample regarding the completeness of citizens' expectations. The article provides an assessment of democratic values in their presence, ie form. The most frequent and richest opinions, ideas and doctrines are evaluated, for the general ideological purpose, in order to effectively achieve objectives, including the subsequent onset of certain consequences. A comparative analysis is made regarding the opinions of other authoritarian specialists in this field.

Keywords: democracy, Constitution, human rights, power, economy, capital, state of law.

INTERACȚIUNEA GARANȚILOR CONSTITUȚIONALE A DREPTURILOR OMULUI CU PUTEREA, ECONOMIA ȘI CAPITALUL

Prezentul articol conține un studiu în domeniul interacțiunii și dependenței garanțiilor constituționale ale drepturilor omului în Republica Moldova de putere, economie și capital. Autorul analizează setul de sensuri și forme ale acestei democrații, măsura, nivelul și valorile cetățenilor care alcătuiesc un colectiv sau o mulțime de persoane, din punctul de vedere a mijloacelor și metodelor de aplicare a principiilor democratice prin prisma implicării cetățenilor în conducerea statului. Relația cauzală este analizată între interacțiunea și dependența directă a punerii în aplicare a normelor constituționale prin voința politică, nivelul economiei, luând în considerație interesul și scopul capitalului. Este pusă în discuție și problema reală a democrației de tip occidental cu privire la așteptările cetățenilor. Articolul oferă și o evaluare a valorilor democratice în actuala lor formă și conținut. Sunt analizate cele mai frecvente și independente opinii, idei și doctrine. La fel, se efectuează un studiu din punctul de vedere general ideologic și obținerea unor efecte obiective, inclusiv apariția ulterioară a anumitor consecințe. Se face, la fel, și o analiză comparativă cu privire la opiniile altor renumiți specialiști în acest domeniu.

Cuvinte-cheie: democrație, Constituție, drepturile omului, putere, economie, capital, stat de drept.

INTERACTION DES GARANTIES CONSTITUTIONNELLES DES DROITS DE L'HOMME AVEC LE POUVOIR, L'ÉCONOMIE ET LE CAPITAL

Cet article contient une étude dans le domaine de l'interaction et de la dépendance des garanties constitutionnelles des droits de l'Homme en République de Moldova vis-à-vis du pouvoir, de l'économie et du capital. L'auteur analyse l'ensemble des significations et des formes de cette démocratie, la mesure, le niveau et les valeurs des citoyens qui composent un collectif ou beaucoup de personnes, du point

de vue des moyens et des méthodes d'application des principes démocratiques à travers le prisme de l'implication des citoyens dans la direction de l'État. La relation causale est analysée entre l'interaction et la dépendance directe de la mise en œuvre des normes constitutionnelles par la volonté politique, le niveau de l'économie, en tenant compte de l'intérêt et du but du capital. Le véritable problème de la démocratie de type occidental en ce qui concerne les attentes des citoyens est également analysé. L'article fournit également une évaluation des valeurs démocratiques dans leur forme et leur contenu actuels. Les opinions, idées et doctrines les plus courantes et les plus indépendantes sont analysées. De même, une analyse est effectuée du point de vue idéologique général et de la réalisation d'effets objectifs, y compris l'apparition ultérieure de certaines conséquences. Une analyse comparative est faite sur les opinions d'autres spécialistes célèbres dans ce domaine.

Mots-clés: démocratie, Constitution, droits de l'homme, pouvoir, économie, capital, état de droit.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ГАРАНТИЙ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА С ВЛАСТЬЮ, ЭКОНОМИКОЙ И КАПИТАЛОМ

Статья содержит исследование в области взаимодействия и зависимости конституционных гарантий прав человека в Республике Молдова от власти, экономики и капитала. Приводится пример множественности смыслов и форм этой демократии, меры, уровня и ценностей граждан, составляющих коллектив, либо образующих толпу, относительно организации способов её применения, при народном управлении государством. Анализируется причинная связь между взаимодействием и прямой зависимостью исполнения конституционных норм от политической воли, уровня экономики, включая интерес и цель диктатуры капитала. В этой связи, изучена актуальная проблема демократии западного образца относительно полноты ожиданий граждан. В статье приводится оценка демократических ценностей в их настоящем виде, смысле и форме. Оцениваются наиболее распространенные и состоятельные мнения, идеи и доктрины - от их идеологического общего предназначения до фактически достигаемых целей, включая последующее наступление определенных последствий. Осуществлен, также, сравнительный анализ относительно мнения других авторитетных специалистов в этой области.

Ключевые слова: демократия, Конституция, права человека, власть, экономика, капитал, правовое государство.

Введение

Статья содержит исследование в области взаимодействия и зависимости конституционных гарантий прав человека в РМ от власти, экономики и капитала. Анализируется причинная связь между взаимодействием и прямой зависимостью исполнения конституционных норм от политической воли, экономики и капитала. Сквозь эту призму изучается актуальная проблема демократии западного образца относительно полноты ожиданий граждан. В статье приводится оценка демократических ценностей в их настоящем виде, смысле и форме. Проводится сравнительный анализ относительно мнения других специалистов в этой области. Анализируются все имеющие место быть существенные аспекты, идеи и цели, исходящие из реаль-

ных теоретически-демократических призм, исследуется их путь и окончательный эффект действий, включая разницу между ожиданием от первоначальной идеи до получаемого результата, включая скрытый смысл демократического проекта целиком. Проводится сравнительный анализ в совокупности с мнением других специалистов в этой области.

Актуальность данного исследования обусловлена тем, что в настоящее время большинство государств стремятся к созданию демократическо-правового государства, где главной ценностью являются права человека и народовластие через делегированных делегатов. Важность изучения данной области исходит от прямой зависимости этих конституционных гарантий от проявления политической воли, соразмер-

но интересу капитала и уровню экономики государства.

Цель исследования – установить и исследовать причинную связь между конституционными гарантиями прав человека относительно проявления политической воли, исходя из возможностей экономики государства и предпочтения капитала.

Методологическая основа работы состоит из общеизвестных принципов, вытекающих из поставленной задачи, куда включаются диалектический метод и историзм, изучение и анализ правоприменительной практики, и другие.

Структура работы обусловлена ее целями и задачами. Она состоит из научного исследования фактов, их анализа, выводов и библиографического списка.

Западная демократия, права человека и гарантии Конституции Республики Молдова

В статье проводится исследование в области реализации ценностей западной демократии, прав и свобод человека, гарантированных Конституцией Республики Молдова, её взаимодействию и зависимостью от политической воли, уровня экономики государства и капитала.

В Преамбуле Конституции Республики Молдова она провозглашена главным законом государства. В первом разделе Конституции «Основные принципы» декларируется положение, что «Республика Молдова – демократическое правовое государство, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются» [1]. Данное положение является фундаментальной основой конституционного строя РМ.

Первое представление о демократии как формы правления возникло в античной Греции. Древнегреческие философы

утверждали, что все люди равны от рождения и имеют одинаковые, дарованные природой права [2]. Граждане древней Греции считали самой главной свободой человека и его неотчуждаемые права, принадлежащие ему от рождения. Эту свободу гарантировала частная собственность на имущество, в том числе на землю. Поэтому в Греции развился свободный рынок, который обеспечивал ее жителям более высокий уровень жизни, чем у соседних народов. Демократические традиции собрания граждан, позволяли проявлять инициативу их большому количеству, что придавало им ощущение свободы, возможности непосредственно влиять на внутреннюю и внешнюю политику, на все важные вопросы своего города-государства, как жизни народа, так и его взаимоотношений с соседями. В этом античном обществе гражданскими правами пользовались немногие, равенство прав и обязанностей признавалось только внутри сообщества граждан. Велика была степень контроля общества над частной жизнью индивида. Территория города-государства не должна была расширяться, иначе невозможным стало бы личное участие каждого гражданина в народном собрании. Соответственно число полноправных граждан не должно увеличиваться свыше определенного предела. В изложенном смысле удержан определенный демократический ценз, который гарантировал преимущественно качество над количеством.

Основополагающие принципы западной демократии сочли неприемлемыми демократический ценз института «Афинской» демократии, в условиях появления государственных образований и представили иную модель демократической ценности, в которой права человека признаются за каждым гражданином, что все граждане и в любом количестве обладают правом принятия участия в народном собрании и определения судьбы, как внутри своего государства, так

и во внешней его политике. При этом, несмотря на знаменитую формулу софиста Протагора о том, что «Мера всех вещей – человек» [3], смысл западной демократии исключил какие бы то ни было цензы и гарантировал доминирование количества над качеством, в области общественного контроля народного собрания по определению внутренней судьбы государства, и его внешней политике.

Сегодня демократическим признаком правового государства является реальное обеспечение прав и свобод личности. Уровень выполнения конституционных гарантий прав и свобод человека отождествляется с его зрелостью и соответствием правовому государству. Важно отметить, что на практике, главенствующее право в признании какого-либо государства правовым и демократичным, по умолчанию, делегируется США и их отдельным европейским сателлитам, составляющим ось цивилизованного мира. Именно США, неоспоримо считается прародителем западной модели демократии и доминирует в её экспорте по всему миру. В этом смысле, успешно экспортируется популярная формула успеха, что лучшей гарантией прав человека может быть закон, который призван охранять важнейшие интересы личности, облеченные в форму права. Однако, считается, что истинно демократическое правовое государство наделяет своих граждан, как правами и свободами, но так и налагает на них определенные обязанности. Весьма важно, чтобы права и свободы граждан были соответствующим образом гарантированы, в противном случае они из блага превращаются в пустые лозунги, не представляющие никакой ценности. В идеале правового государства граждане ожидают принцип господства взаимной ответственности между государством и личностью. Определяя в законах меру свободы личности, государство в этих же пределах огра-

ничивает себя в собственных решениях и действиях, и соответственно наоборот, правомерные решения и действия государственных органов в определенных случаях могут ограничивать свободу личности. Таким образом, институт прав и свобод личности является фундаментальным в области Конституционного права правового государства.

Однако, анализ теории и практики применения западной модели демократических ценностей, позволяет наглядно продемонстрировать несоответствующее соотношение продиктованных теорией, от фактического положения перевозимых принципов западного цивилизованного мира, которые должны иметь место в современной жизни у каждого гражданина, но де-факто оказываются доступными лишь для малой их части. Именно в этом смысле западный принцип демократии неоспоримо показывает преобладание количества над качеством и легко передает власть толпе, которую быстро подменяет деньгами. Это напоминает известный афоризм: «Толпа преступна и бессмысленна, она кричала: «Распни Его (Христа)!», в которого и уверовала». Поэтому свободной должна быть не одемокраченная толпа, а качественный коллектив, способный организовать работу над поставленной задачей.

Практика показывает, что на протяжении тридцати лет независимости Республики Молдова импортированный вариант западной демократии стремительно передал власть народу через парламентаризм, который в свою очередь не реализовал заветную мечту, а породил глобальную смуту, которую использует для искажения реальности в глазах народа, чтобы пользоваться полнотой этой власти и административным комфортом, преследуя цель достигнуть абсолютную власть, в борьбе за которую, смело применяет интриги и политические перевороты.

В частности, удачным примером служат в определенной части неисполняемые конституционные гарантии Республики Молдова, что подтверждается различными ежегодными докладами о соблюдении прав человека в Республике Молдова, как ОБСЕ, Госдепартаментом США, так и рядом других аккредитованных международных и европейских организаций. При этом, напрашивается справедливый вопрос о целесообразности и благонамеренности требований цивилизованного мира по юридическому приведению конституционных гарантий прав и свобод человека, в частности, Республики Молдова, в соответствие с международными европейскими нормами, но при отсутствии на то реальных возможностей и соответствующего потенциала у государства.

В этом спектре, напрашивается пример прямого доступа к пользованию западными демократическими ценностями теми гражданами, которые обладают капиталом и наоборот. На практике, каждый шаг от самого рождения – покупки пеленок, распашонок, и до панихиды (погребальной церемонии), современного гражданина, связан с капиталом. Таким образом, доступ к просвещению и получению специального высшего образования за счет государства зависит от способностей индивида, то есть платный для большинства, к медицинскому обслуживанию – после покупки полиса, к правосудию – через оплату услуг адвоката. То есть, перечисленные блага, доступны обладателям капитала, а равно от его количества зависит их уровень качества. При отсутствии финансовой способности гражданина, государство не оказывает помощь в покупке медицинского полиса, оплате адвокатских услуг в области гражданского права, а в уголовном судопроизводстве практика показывает на отсутствие гарантий качества предоставляемой государством юридической помощи, но в это же самое время, госу-

дарство прямо гарантирует гражданину достойную жизнь, в том числе пищу, одежду, жилище, медицинский уход и необходимое социальное обслуживание. Как парадокс, но подавляющее большинство граждан, получает пенсии и пособия по инвалидности существенно ниже прожиточного минимума, определенного самим государством. То есть, превозносимые западные демократические ценности достойной жизни, прав и свобод человека, красуются аппетитными деликатесами на привлекательной, но недоступной витрине для большей части граждан. Таким образом, изложенный смысл состоятельно аргументирует существо волшебности основания роста популярности западной демократии у граждан, который внешне легко предоставляет власть народу, но быстро подменяет её деньгами.

Еще со знаменательной даты по обретению Республикой Молдова независимости, когда была провозглашена Декларация Независимости Республики Молдова, в которой утверждены ценности о вековом стремлении народа жить в суверенной стране, провозглашении её независимости, признавая правовое государство, гражданский мир, демократию, достоинство человека, его права и свободы, развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм высшими ценностями, сознавая свою ответственность и долг перед прошлыми, нынешними и будущими поколениями, подтверждая приверженность общечеловеческим ценностям..., казалось, что наступил долгожданный момент, когда уставший народ может подняться и гордо расправить усталую грудь, вдохнуть свежий воздух обнадеживающих перемен и реализовать обретенное право на лучшую жизнь, избранием своих народных делегатов на свободных и демократических выборах при тайном голосовании, в условиях выполнения гарантий свободы выражения мнения, что вошло в основу смысла современного

демократического и правового государства. Впервые воля народа избирать своих народных представителей в публичные органы власти и управлять государством, была гарантирована принятой Конституцией Республики Молдова от 27.08.1994 года. Это послужило обретением Парламента статуса высшего представительного органа народа Республики Молдова и единственной законодательной властью государства. Граждане республики стали жить предвкушением скорейшего наступления изобилия и благополучия по западному образцу.

Несмотря на перечисленные успехи и конституционные гарантии, осталась одна из наиболее важных, малоизученных и актуальных проблем Республики Молдова, - это иррациональный результат от принятой западной демократической формы народовластия, что подтверждается показателями по отсутствию развития республики и удручающим жизненным уровнем граждан, несмотря на возложенные надежды от полученных свободы слова, демократии, выборов народных делегатов, учитывая их высокий и профессиональный организационный уровень, включая грамотно отлаженный механизм их проведения. Все рациональные расчеты и попытки вывести соответствующим путем республику из кризиса потерпели фиаско, что повлекло разочарование и стремительное сокращение доверия народа к своим представителям в органах власти. И, соответственно, снизило активность участия граждан на электоральных процессах. Основная причина проблемы в изложенном смысле сводится к тому, что де-факто, делегированные народом представители в публичные органы власти, являются выдвигенцами капитала, редко обладают специальными знаниями и опытом в области управления государством, применяют активные действия по снисканию электоральных симпатий у граждан, и поэтому живут в большей

части в жестком календаре выборов, чем под контролем самого общества и закона. Справедливо отметить неэффективные формы высшего законодательного органа, особенно в области приватизации, которые судьбоносно отразились на экономике и как следствие безнадёжных перспективах Республики Молдова.

Посредством приватизации, государственное имущество (производства, заводы, фабрики и т.п.) было передано в «частные руки» трудящегося народа, что предсказуемо привело к их быстрому банкротству и последующей перепродаже, по искусственно заниженной цене, синдикату. В итоге, государство осталось без промышленности, без производства и без денег, а народ лишился рабочих мест и возможности содержать семьи.

В этом смысле справедливо вспомнить как классики охарактеризовали, актуальную и сегодня, практику парламентаризма: «Главное занятие депутатов – это бесконечные разглагольствования и выманивание взяток» [4]. Аналогичного мнения придерживался и Победоносцев К.П. который высказал мысль о том, что «Парламентаризм – это величайший обман нашего времени, порождающий продажность СМИ, политических партий, чиновников и фальшь буржуазных выборов» [5]. Довольно близко с ними и пророчески мудро о западных правах человека, высказался Ленин В.И.: «Право – это воля господствующего класса, возведенная в закон». То есть, интерпретируя данную формулу согласно современным реалиям и юридической форме, получается следующее: «Властвующий синдикат обладателей капитала, формирует законодательные органы своими выдвигенцами, которые принимают нужные законы, формирующие правовую систему, полностью отрицающую волю и интересы народа, но всецело защищающую и обслуживающую интересы этого синдиката». Этим объясня-

ется наступивший в республике правовой кризис, при котором для защиты нарушенного права рядового гражданина, указанный обращается в суд, но там действует воля властвующего синдиката возведенная в закон, в лимиты которого не вписывается интерес и долг по защите природных прав и свобод человека, положенных ему от рождения, равно как и не вписывается выполнение прописанных прав гарантируемых Конституцией, национальными законами и международными соглашениями.

Изложенная мысль исчерпывающе была растолкована Йозефом Геббельсом, заметивший что «Юриспруденция – продажная девка в политике» [6].

Наш современник Б. Березовский выразился еще предметнее: «Капитал нанимает на работу власть. Форма найма называется «выборы». Мне эта фраза показалась познавательной, поскольку мы все еще бываем наивными на выборах» и «Политики – это наёмные рабочие предпринимателей» [7].

По объективной причине, в последние годы тема избрания гражданами своих представителей в органы власти и, соответственно, изобретение методов народного контроля над ними принимает всё большую актуальность, растет интерес и важность для исследования этого механизма более детальным и глубоким методом. Причина тому, это не наступление ожидаемых гражданами положительных перемен. На протяжении последних трех десятилетий видится экономический, социальный, научный и культурный регресс, с каждым годом увеличивается проблематика обесправливания граждан республики, их манипулирование и использование лукавством, со стороны малочисленной группы синдиката, входящей в tandem с народными делегатами, на которых возлагались искренние надежды перемен, путем избрания на открытых, демократических и свободных выборах западного образца.

Данная проблема, главным образом, происходит в силу того, что фундамент западной демократии основан на капитализме. При этом, интересы капитала гарантированы ст. 126 Конституции РМ [1], которая предусматривает, что экономика Республики Молдова является рыночной, социально ориентированной, основанной на частной и публичной собственности и свободной конкуренции. Что государство должно обеспечивать свободу торговли и предпринимательской деятельности, защиту добросовестной конкуренции, создание благоприятных условий для использования всех производственных факторов. Иными словами, государство Основным законом гарантирует критерий для принятия экономических решений по стремлению к увеличению капитала и к получению прибыли, что в целом составляет капитализм.

Принимая во внимание, что экономика Республики Молдова является рыночной и законодательно гарантирует стремление государства к увеличению капитала и получению прибыли, то соответственно напрашивается разумный вывод, что это капиталистическая система экономики. Как известно, основным правилом и даже законом капиталистической экономики является рост капитала – увеличение прибыли. Английский публицист XIX века Т. Дж. Даннинг писал: «Капитал ... избегает шума и брани и отличается боязливой натурой. Это правда, но это ещё не вся правда. Капитал боится отсутствия прибыли или слишком маленькой прибыли, как природа боится пустоты. Но раз имеется в наличии достаточная прибыль, капитал становится смелым. Обеспечьте 10 процентов и капитал согласен на всякое применение, при 20 процентах он становится оживлённым, при 50 процентах положительно готов сломать себе голову, при 100 процентах он попирает все человеческие законы, при 300 процентах нет такого преступления, на которое

он не рискнул бы, хотя бы под страхом виселицы. Если шум и брань приносят прибыль, капитал станет способствовать тому и другому. Доказательство: контрабанда и торговля рабами» [8].

Исходя из этого, справедливо ставится под сомнение искренняя добросовестность борьбы за права и свободы человека в демократическом государстве при капиталистической экономике, учитывая, что за место получения ожидаемой прибыли, эта область требует регулярных и существенных инвестиций, а значит не окупаемых растрат. Естественно, что возможность качественно соблюдать права и свободы человека, в существенной части зависит от уровня и стабильности экономики государства. Другое дело, когда экономической возможности просто нет и государство предсказуемо обречено без внешней материальной помощи, а старшие партнеры - оси цивилизованного мира, осознано настаивают на принятии изначально невыполнимых, но декларативно гуманных законов, и международных соглашений в области защиты прав человека, которые не способствуют увеличению капитала. С большой долей вероятности напрашивается разумный вывод, что для определенного и эффективного корректирования политических действий власти, а также оказания влияния на управление некоторыми внутренними процессами суверенного государства, «старшие» наставники по демократии, в лице внешних партнеров, своевременно манипулируют национальными упущениями в этой области, констатируют их в своих годовых отчетах, санкционируют через международный институт ЕСПЧ и этим профессионально манипулируют, как сменой общественного мнения, так и массовым отношением народа к этой национальной власти — находящейся под электоральной зависимостью избирателей, побуждая эту «народную» власть таким образом проявить политическую волю в нужном

для них направлении. В настоящее время, опосредованный механизм принятия решений в Республике Молдова во многом зависит от экспертизы ПАСЕ, Венецианской комиссии, разрешения МВФ, согласования со Всемирным Банком, одобрения НПО, существующих на западные гранты. К примеру, в начале февраля 2016 премьер-министр Молдовы Павел Филип честно признался: «Проект бюджета уже разработан, обсужден с предпринимателями, профсоюзами и патронажами. Его черновик уже передали депутатам. Должно пройти последнее обсуждение с МВФ» [9].

Справедливо заметить, что в определенной мере политическая воля власти государства, для самосохранения занимаемого административного положения, вынуждена выполнять минимальные нормы прав человека в области социальных гарантий по выплата пенсий и заработных плат бюджетникам, иначе начнется государственный хаос, при котором эта власть вряд ли удержится. Чтобы стабилизировать свою власть в этом смысле, народным делегатам пришлось ввести республику в сателлит кандидата в члены государств из семьи цивилизованного мира, что гарантировало регулярную финансовую помощь, оказывающую решающее значение по выполнению минимальных норм для поддержания жизнеспособности государства. Таким образом, благодаря проявленной политической воле, на национальном уровне были закреплены международные нормы и стандарты по правам человека в законодательстве Республики Молдова. В этот период было провозглашено равенство всех людей, их право на жизнь, свободу и благополучие. Государственная власть гарантировала всем гражданам республики, иностранным гражданам и лицам без гражданства, права и свободы, предусмотренные Конституцией, ЕКПЧ, включая и другие законодательные акты, общепризнанные принципы и нормы меж-

дународного права. Были гарантированы равные возможности и права для осуществления своей деятельности политическим партиям, общественно-политическим организациям и движениям, гражданам и национальным, этническим и языковым группам, действующим в рамках Конституции, были гарантированы социальные, политические, экономические, культурные права и свободы. В подтверждение приверженности общепризнанным принципам и нормам международного права, стремлению к соблюдению прав человека, Парламент Республики Молдова проявил политическую волю и Постановлением от 28.07.1990 принял решение о присоединении Республики Молдова к Всеобщей Декларации прав человека от 10.12.1948, а также принял Постановление о присоединении Республики Молдова к международным правовым актам по правам человека 28.09.1990, были ратифицированы Международный Пакт о гражданских и политических правах от 16.12.1966 (28.07.1990); Международный Пакт об экономических, социальных и культурных правах от 16.12.1966 (28.07.1990); Европейская Конвенция от 04.11.1950 о защите прав человека и основных свобод (24.07.1997), а также ряд других международных актов регламентирующих основные стандарты прав человека в отдельных областях, как права женщин, детей, беженцев, национальных меньшинств, расовых групп, включая большое количество конвенций Международной Организации Труда (МОТ). Однако, практика и уровень выполнения государством перечисленных норм, констатируется удручающими решениями ЕСПЧ против Республики Молдова, докладами ОБСЕ, Госдепа США и многими другими. Совокупность изложенного указывает, что в капиталистическом, демократическом, правовом государстве, сторона де-юре, существенно отличается от стороны де-факто.

В этом смысле, наилучшим примером по упразднению эффективности института власти народа и обессиливания провозглашаемых западной демократией ценностей прав и свобод человека, служит провидение одного из самых почитаемых президентов США Авраама Линкольна 1809-1865, который незадолго до своей гибели, высказал пророческие опасения о подавлении политической воли национальной власти диктатурой капитала: «В недалеком будущем наступит перелом, который крайне беспокоит меня и заставляет трепетать за судьбу моей страны... Приход к власти корпораций неизбежно повлечет за собой эру продажности и разложения в высших органах страны, и капитал будет стремиться утвердить свое владычество, играя на самых темных инстинктах масс, пока все национальные богатства не сосредоточатся в руках немногих избранных, — а тогда конец республике» [10].

Что вызывает особый интерес в исследовании этой области, так это то, что аналогичные выводы по обесправливанию граждан диктатурой капитала, при фактическом превозношении западных демократических ценностей прав и свобод человека, многосторонне, обоснованно и состоятельно охарактеризовал российский революционер, советский политический, государственный, военный и партийный деятель, генералиссимус, Генсек ЦК КПСС Иосиф Виссарионович Сталин (1879 – 1953). Выдержка из политического отчета Центрального Комитета о мировом кризисе, который 27 июня 1930 г. он делал XVI съезду ВКП(б): «Если бы капитализм мог приспособить производство не к получению максимума прибыли, а к систематическому улучшению материального положения народных масс, если бы он мог обращать прибыль не на удовлетворение прихотей паразитических классов, не на усовершенствование методов эксплуатации, не на вывоз капитала, а на систематический подъем материального

положения рабочих и крестьян, то тогда не было бы кризисов. Но тогда и капитализм не был бы капитализмом. Чтобы уничтожить кризисы надо уничтожить капитализм» [11].

Выводы

Накладывая изложенную формулу на современные обстоятельства Республики Молдова, при которых значительная часть экономики находится под финансовой зависимостью западных партнеров, а те в свою очередь качественно не меняют область прав человека к лучшему, но регулярно финансируют различные конференции на соответствующую тему, напрашивается логичный вывод, что конституционные гарантии прав человека зависят как от политической воли власти, так и от уровня экономики государства, при соизмерении его интересов с оказывающими материальную помощь внешними партнерами. Иными словами, политическая воля национального уровня не обладает суверенитетом, независимостью и абсолютной властью над полной эффективностью исполнения конституционных гарантий прав человека. А наоборот, находится в зависимости от купы субъективных интересов народных делегатов, при взаимодействии с экономическими возможностями государства и диктатурой капитала внешних партнеров.

Библиография

1. Конституция РМ от 1994 [1], [8].
2. <http://www.kant.narod.ru/leviath.htm> [2].

3. <https://proza.ru/2012/12/02/2025> [3].
4. НОБЕЛЬ, А., цитатник [4].
5. Победоносцев К.П. 1827 – 1907 [5].
6. ГЕББЕЛЬС, Й., цитатник 17 января 1930 года [6].
7. БЕРЕЗОВСКИЙ, Б., цитатник [7].
8. ДАНИНГ, Т., Дж., <https://ru.wikipedia.org/wiki/цитата> [9].
9. ФИЛИП, П., <https://www.kp.md/daily/26549/3565772/> [10].
10. ЛИНКОЛЬН, Ав. 1809 – 1865 <https://ru.citaty.net/temy/kapital/> [11].
11. СТАЛИН, И.В. Сочинения, Том 12, Госполитиздат, 1949 г. стр. 235–373 [12].
12. МИШИН, А.А., БАРЕНБОЙМ, П.Д. Адвокатура Нью-Йорка и правящая элита США // Вестн. Моск. ун-та: Право. 1985. № 3.
13. ИЛЬИНСКИЙ, И.П., МИШИН, А.А., ЭНТИН, Л.М. Политическая система современного капитализма. М.: Международные отношения, 1983.
14. МИШИН, А.А., Буржуазная демократия и современная идеологическая борьба. М.: Знание, 1972.
15. МИШИН, А.А., Центральные органы власти буржуазных государств. М.: МГУ, 1972.
16. МИШИН, А.А., Конституционное (государственное) право зарубежных стран. 10-е изд., перераб. и дополн. М.: Юридический Дом «Юстицинформ», 2003.
17. ИВАНОВ, В.М., «Конституционное право Республики Молдова» Кишинев 2000г.
18. ФЕДОРОВ, Г.К., «Теория государства и права» Кишинев 1998г.
19. Декларация о независимости Республики Молдова от 27.08.1991г.
20. Всеобщая декларация прав человека, принятая Генеральной Ассамблеей ООН
21. Всеобщая декларация прав человека 1948г.
22. Международный пакт о гражданских и политических правах 1966 г.

CONSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR THE DEVELOPMENT OF SELF-REGULATORY ORGANIZATIONS AS A WAY OF PROTECTION AGAINST CORRUPTION

Vasilii IGNATIEV

Doctor of Law, University Professor, Comrat State University,
Comrat, Republic of Moldova
e-mail: ivasily_022@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-9037-4422>

The article reveals the reasons for the occurrence of various types of corruption and the classification of anti-corruption measures. The object of research is a complex of legal and non-legal relations that arise at the initial stages of the appearance of various forms and varieties of corruption. The purpose of this paper is to study the external and internal factors of the emergence of systemic corruption and to develop proactive methods for its weakening and disappearance at all levels of government and self-government. Ways are proposed to weaken corruption by developing self-regulatory organizations of entrepreneurs and delegating them to certain state functions. The relevance of the topic is due to the fact that corruption is a universal property of any state, a property that, potentially, under certain conditions of social life, can lead to the emergence of problems that call into question the very existence of the state. The author also believes that it is necessary to take concrete practical measures in the direction of changing imperfect legal norms in the form of stricter control over departmental regulation and conducting permanent expertise of "anti-corruption" legislation.

Keywords: corruption, electoral corruption, constitutional uncertainty, abuse of public power, anti-corruption, self-regulatory organizations.

CADRUL CONSTITUȚIONAL DE DEZVOLTARE AL ORGANIZAȚIILOR DE AUTOREGLEMENTARE CA MODALITATE DE PROTECȚIE CONTRA CORUPȚIEI

Articolul dezvăluie motivele apariției diferitelor tipuri de corupție și clasificarea măsurilor anticorupție. Obiectul cercetării este un complex de relații juridice și non-juridice care apar în etapele inițiale ale apariției diferitelor forme și varietăți de corupție. Scopul prezentei lucrări este de a studia factorii externi și interni ai apariției corupției sistemice și de a dezvolta metode proactive pentru slăbirea și dispariția acesteia la toate nivelurile de guvernare și autoguvernare. Sunt propuse modalități de slăbire a corupției prin dezvoltarea organizațiilor de autoreglementare a antreprenorilor și delegarea acestora anumitor funcții ale statului. Relevanța subiectului se datorează faptului că corupția este o proprietate universală a oricărui stat, o proprietate care, potențial, în anumite condiții ale vieții sociale, poate duce la apariția unor probleme care pun în pericol însăși existența statului. De asemenea, autorul susține opinia referitor la necesitatea de a se lua măsuri practice concrete în direcția modificării normelor juridice imperfecte sub forma unui control mai strict asupra reglementării departamentale și a efectuării expertizei permanente a legislației „anticorupție”.

Cuvinte-cheie: corupție, corupție electorală, incertitudine constituțională, abuz de putere publică, anticorupție, organizații de autoreglementare.

CADRE CONSTITUTIONNEL POUR LE DÉVELOPPEMENT D'ORGANISATIONS D'AUTORÉGLEMENTATION COMME MOYEN DE PROTECTION CONTRE LA CORRUPTION

L'article révèle les raisons de l'apparition de divers types de corruption et la classification des mesures anticorruption. L'objet de la recherche est un complexe de relations juridiques et non juridiques qui se posent aux stades initiaux de l'émergence de diverses formes et variétés de corruption. Le but de cet article est d'étudier les facteurs externes et internes de l'émergence de la corruption systémique et de développer des méthodes proactives pour son affaiblissement et sa disparition à tous les niveaux de gouvernement et d'autonomie. Des moyens sont proposés pour affaiblir la corruption en développant des organisations d'autoréglementation des entrepreneurs et en les déléguant à certaines fonctions de l'État. La pertinence du sujet est due au fait que la corruption est une propriété universelle de tout État, une propriété qui, potentiellement, dans certaines conditions de la vie sociale, peut entraîner l'émergence de problèmes qui remettent en cause l'existence même de l'État. L'auteur estime également qu'il est nécessaire de prendre des mesures pratiques concrètes pour modifier les normes juridiques imparfaites sous la forme d'un contrôle plus strict de la réglementation départementale et d'une expertise permanente de la législation "anti-corruption".

Mots-clés: corruption, corruption électorale, incertitude constitutionnelle, abus de pouvoir public, lutte contre la corruption, organisations d'autoréglementation.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИЙ САМОРЕГУЛИРОВАНИЯ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ОТ КОРРУПЦИИ

В статье раскрываются причины появления различных видов коррупции и классификация мер по противодействию коррупции. Объект исследования – комплекс правовых и неправовых отношений, возникающих на начальных стадиях появления различных видов и разновидностей коррупции. Целью данной работы является исследование внешних и внутренних факторов появления системной коррупции и разработка упреждающих методов ее ослабления и исчезновения на всех уровнях государственного управления и самоуправления. Предлагаются пути ослабления коррупции за счет развития организаций саморегулирования предпринимателей и делегирования им некоторых функций государства. Актуальность темы обусловлена тем, что коррупция – универсальное свойство любого государства, свойство, которое потенциально, в определенных условиях социального бытия, может привести к появлению проблем, ставящих под сомнение само существование государства. Автор также придерживается мнения о необходимости реализации конкретных практических шагов в направлении борьбы с несовершенными нормами права в виде ужесточения контроля над ведомственным нормотворчеством и учреждения постоянно действующей экспертизы законодательства на «антикоррупционность».

Ключевые слова: коррупция, электоральная коррупция, конституционная неопределённость, злоупотребление публичной властью, противодействие коррупции, организации саморегулирования.

Введение

Предмет исследования настоящей статьи – разработка организационно-правовых мер по противодействию коррупции за счет создания в сообществах предпринимателей саморегулируемых организаций в целях передачи им некоторых функций государства (принятие своего устава, кодекса чести, арбитражного суда и отраслевого нормотворчества). Объект исследования – комплекс правовых и не-

правовых отношений, возникающих на начальных стадиях появления различных видов и разновидностей коррупции.

Цель статьи. Основная цель работы это исследование внешних и внутренних факторов появления системной коррупции и разработка упреждающих методов ее ослабления и исчезновения на всех уровнях государственного управления и самоуправления.

Методы исследования. При подготовке статьи использованы следующие теоретические методы исследования: диалектический, системно-структурный, сравнительно-правовой, теоретико-прогностический.

Изложение основного материала

Конституционно-правовая наука и коррупция, по мнению многих государствоведов, стоят далеко порознь, и только когда коррупция поражает весь механизм государства, когда она принимает государствообразующие формы, становясь частью государственной системы, то есть системной коррупцией, только тогда конституционное право обязано оценить проблему коррупции и проявить интерес к ранее не свойственной ему проблематике [1, с. 18].

Однако, как показывает опыт борьбы с коррупцией, даже четко разработанной системы превентивных мер подчас бывает недостаточно. Реформирование сферы услуг, снижение силы мотивов чиновников для вступления в коррупционные отношения, расширение прозрачности государственной деятельности следует признать наиболее очевидными целями борьбы с коррупцией. Низкий уровень заработной платы чиновников, закрытость или даже секретность финансирования являются далеко не самыми существенными условиями коррупции. Существует точка зрения, что коррупция основана не на *конституционных нормах, а на законах или иных подзаконных актах, способствующих ее возникновению*.

Однако, по нашему мнению, коррупцию в рамках конституционного права можно исследовать и раньше, так как государственный механизм в демократических странах, в первую очередь, зачастую поражается коррупцией через один из главных институтов отрасли конституционного права – избирательное право и избирательный процесс.

Когда мы говорим о коррупции, то мало кто из нас задумывается об электоральной коррупции, а именно через неё коррупция проникает в государственную систему всех ветвей власти, поражая государственный механизм целиком. Тем более, что в Республике Молдова действует многопартийная система и некоторые избранники отдельных партий уже после их избрания в Парламент РМ или местные органы власти становятся «перебежчиками» из одной партии в другую за определенное денежное вознаграждение и т.п.

К сожалению, Конституция Республики Молдова, в отличие от конституций других стран (Германии, Франции, США и др.), обходит стороной тему выборов, как квинтэссенцию демократического управления и народовластия, почти не содержат норм материального права и не давая конкретных указаний на этот счет, а такой важнейший элемент политической системы, призванный удовлетворять потребность граждан в участии в политической жизни государства и в управлении государством, как политическая партия, в Конституции РМ отсутствует полностью. Именно такая конституционно-правовая неопределённость, по нашему мнению, создаёт первичные, базовые условия для возникновения коррупции в Молдове.

Неизбыточность коррупции, ее функциональный (наряду с дисфункциональным) характер, порождают подозрение в том, что она укоренена в государственном аппарате. Это подозрение находит свое подтверждение в наиболее общем и наиболее распространенном определении коррупции. Согласно ему коррупция – это злоупотребление публичной властью в личных интересах. Институциональные корни коррупции – в отношении агент-принципал между государством и чиновником, с одной стороны, которое и позволяет чиновнику (агенту) злоупотреблять использованием ресурсов

государства (принципала) в двух формах: либо непосредственно в своих интересах (например, в виде казнокрадства), либо, с другой стороны, за ренту, в интересах других индивидов и их групп, например, предпринимателей (с помощью взятки и т.д.). Иными словами, насколько сущность государства допускает конфликт интересов между государством, чиновником и предпринимателем, настолько и существует высокий уровень коррупции.

Следовательно, коррупцию нельзя рассматривать всего лишь как симптом плохого управления, как предлагает ряд авторов. А поскольку коррупция укоренена в самой сути государства, так как именно она предполагает агентские (в гражданско-правовом смысле) отношения, постольку и цель борьбы с коррупцией – не в ее искоренении, а в ее минимизации. Отсюда следует также призрачность успеха борьбы с коррупцией методом «сильной руки» (об этом методе и его неэффективности *см. ниже*).

О широком распространении в Республике Молдова произвола и коррупции, которые допускаются, а в отдельных случаях, и предполагаются законом, свидетельствует тот факт, что даже Конституционный Суд не раз указывал молдавскому законодателю на необходимость ответственнее подходить к своей основной обязанности – законотворчеству.

Меры по противодействию коррупции можно подразделить на три достаточно общие группы. В первую группу входят меры борьбы с внешними проявлениями коррупции (взятки конкретным чиновникам), с уже существующей коррупцией, с конкретными коррупционерами, во вторую – с институциональными предпосылками, обуславливающими коррупцию, с потенциальной коррупцией, с тем безличным коррупционером, в которого может, при определенных обстоятельствах, превратиться чиновник. В третью группу входят

организационно-правовые и воспитательные меры в сообществах предпринимателей (союзы, саморегулируемые организации и т.п.) в целях передачи им некоторых функций государства (принятие своего устава, кодекса чести, арбитражного суда и отраслевого нормотворчества). Из этого разграничения нетрудно заметить следующее.

Во-первых, первая группа мер будет носить карательный характер, который выражается в ужесточении государственного контроля.

Во-вторых, карательные меры будут приводить к новому витку коррупции еще и по следующим соображениям. С одной стороны, каждая из мер, направленных на снижение коррупции, связана с затратами на получение информации, на поимку коррупционеров, на их осуждение и так далее. Чем больше коррупционеров, тем больше затраты на их поимку. С другой стороны, уровень потерь для коррупционера растет в связи с применением достаточно суровых мер наказания. Иными словами, коррупция существует вследствие того, что прибыль должностного лица, привлекающего нарушителя к ответственности гораздо ниже, чем наказание потенциального нарушителя², прибыль должностного лица падает или остается неизменной, а уровень наказания потенциального коррупционера растет, что и приводит к росту коррупции.

В-третьих, борьба с коррупцией в рамках первого метода, целью которой является сам коррупционер, а не коррупция, будет носить характер борьбы Геракла с гидрой, у которой постоянно вырастают новые головы, что обуславливает циклический характер искоренения коррупции.

В-четвертых, в рамках данного подхода, «с коррупцией среди государственного аппарата боролись исключительно представители этого аппарата. Это приводило

к двум последствиям: боровшиеся были органически не в состоянии менять коренные причины, порождающие коррупцию, поскольку они восходили к важнейшим условиям существования системы; борьба против коррупционеров нередко перерастала в борьбу против конкурентов на рынке коррупционных услуг» [2, p.465].

В-пятых, обнадеживающая возможность развивать организации саморегулирования предпринимателей и ослабления коррупции или даже ее искоренения, за счет делегирования им определенных функций государства [3, с13].

Наиболее четкое представление о первой группе мер можно получить, изучая историю борьбы с коррупцией в Китае [4, Vol. 34]. Ее начало датируется декабрем 1951 года, когда на всей территории Китая начиналась программа под названием «*три анти-»* (анти-коррупция, анти-бюрократизм, анти-расточительство). Тысячи людей приговаривались к смертной казни за вступление в коррупционные отношения. Учреждались специальные народные суды, которые рассматривали исключительно дела о коррупции. Правительство требовало от каждого человека сообщать о ставших ему известных случаях коррупции. Официально кампания закончилась в июне 1952 года. Результаты акции кажутся поразительными. Число зарегистрированных случаев коррупции упало с 500 тыс. в 1950 году до 290 тыс. в среднем за период с 1951 до 1965 года. Коррупция в это время была настолько низка, что позволяет Г. Мурдалу назвать Китай «страной дисциплинированного государства, которое по меркам Южной Азии чрезвычайно честно» [5, p.232].

После Культурной революции, которая началась в 1966 году, коррупция опять привлекла всеобщее внимание. В 1982 году Центральный Комитет КПК начал новую кампанию против коррупции. Ее проведение было затруднено тем, что, по

сравнению с предыдущим периодом обострения, резко возросла теневая коррупция. Это связано прежде всего с тем, что чиновники выработали «антитела» на кампании против коррупции и сформировали устойчивые коалиции, в рамках которых «покрывали» друг друга. Государство противодействовало этому реорганизацией контролирующих органов и принятием специальных законов, дополняющих уголовный кодекс и предусматривающих более суровые наказания за вступление в коррупционные отношения. Результаты этой кампании оказались гораздо более скромными. Основным объяснением этому служит предположение о том, что чиновники, предвидя визит контролирующих органов, формировали «наступательные и оборонительные союзы». Центральный дисциплинарный комитет КНР начал сталкиваться с серьезными проблемами в выявлении коррупционных практик. Связано это было с тем, что в них вовлечены высокопоставленные чиновники, предоставляющие поддержку своим подчиненным. Подчас сообщение о коррупционной практике, посылаемое одним из чиновников наверх, перехватывалось его начальником либо коалицией его сослуживцев-коррупционеров. Другими словами, первая волна (цикл) борьбы против коррупции привела к формированию коррупционных сетей, то есть – к новому качественному уровню коррупции.

Объяснение циклов вполне очевидно – в Китае в то время боролись с симптомами проблемы, а не с проблемой, с коррупционерами, а не с источниками возникновения коррупции.

Вторая группа мер носит превентивный, а не карательный характер, направлена против причин, а не внешних выражений коррупции, и поэтому лишена многих недостатков, присущих «методу войны». Меры превентивного характера были собраны

сотрудниками Мирового банка в единую многоцелевую стратегию борьбы с коррупцией. Она состоит из пяти разделов:

1. Институциональные основы:

- институционализация независимой и эффективной судебной власти;
- расширение сферы действия парламентского контроля;
- обеспечение независимости правоохранительных органов.

2. Политическая ответственность:

- политическая конкуренция, заслуживающие доверия политические партии;
- прозрачность в финансировании партий;
- прозрачность процедуры голосования для избирателей;
- обязанность госслужащих декларировать имущество, правила, регулирующие вопрос конфликта интересов.

3. Расширение возможностей участия гражданского общества:

- гарантирование свободы информации;
- усиление роли СМИ.

4. Конкурентный частный сектор:

- реструктуризация монополий с целью повышения конкурентности;
- снижение барьеров входа на рынок, связанных с необходимостью получения различных разрешений;
- прозрачность корпоративного менеджмента;
- увеличение прав деловых ассоциаций.

5. Управление государственным сектором:

- найм на государственную службу на основе заслуги, достойная оплата труда государственных служащих;
- децентрализация власти;
- повышение прозрачности бюджетного процесса для контролирующих органов;
- повышение прозрачности в налоговой администрации, лишение налоговых

служащих возможности произвольно предоставлять налоговые льготы, упрощение налоговой администрации.

К сожалению, как в этой работе, так и во многих других сферах, посвященных проблематике борьбы с коррупцией, из поля зрения почти полностью исчезает *проблема несовершенства законодательства* как фактора, способствующего расцвету коррупции, а, следовательно, и как явления, которое необходимо учитывать в стратегии противодействия ей. Касаясь проблемы законодательства, в большинстве случаев предложения ограничиваются оптимальным дизайном законов против коррупции, без учета того, что в переходное время сам закон против коррупции может способствовать ее появлению.

На наш взгляд, среди прочих прямых антикоррупционных мер необходимо совершенствование законодательства, которое должно осуществляться по следующим направлениям:

- распутывание противоречий и прояснение туманностей в действующем законодательстве, поскольку все это создает возможность для чиновного произвола и коррупции;
- «закрытие» многочисленных отсылочных норм в действующих законах;
- ревизия шкалы наказаний за коррупционные действия с учетом того, что часто повышенные наказания мешают доказательству преступлений;
- дифференцирование в Уголовном кодексе коррупционных действий;
- пересмотр шкал пошлин, штрафов и т.п. (слишком высокие штрафы так же неэффективны, как и слишком низкие, поскольку стимулируют уход от них с помощью взятки);
- развитие организаций саморегулирования предпринимателей.

Конституционные положения, в силу их повышенной стабильности и жесткости,

не подходят для регулирования рыночных отношений, в том числе в области предпринимательства. Их роль заключается в другом - гарантировать устойчивость и предсказуемость законодательства о предпринимательстве, основывающегося на ст. 16 Хартии Европейского союза об основных правах, которая называется, «Свобода предпринимательской деятельности» и в которой зафиксировано, что «Свобода предпринимательской деятельности признается в соответствии с коммунитарным правом и с национальным законодательством и национальной практикой» [5]. С учетом перспективы вступления Республики Молдова в ЕС было бы целесообразно в главе II «Основные права и свободы» Конституции Республики Молдова после ст. 33, предусмотреть ст. 33* «Свобода предпринимательской деятельности и саморегулирования» следующего содержания:

(1) Свобода предпринимательской деятельности признается и гарантируется в рамках рыночной экономики и осуществляется с соблюдением законодательства, включая различные формы коммерции, посредничества и малого бизнеса.

(2) Государство может вмешиваться в организацию экономической, коммерческой, финансовой и трудовой жизни для обеспечения в рамках рыночной экономики сбалансированного развития общества и недопущения незаконных спекулятивных сделок в целях установления справедливых социальных отношений.

(3) Саморегулирование - это самостоятельная форма объединения предпринимателей и предпринимательских сообществ, при которой создающаяся добровольно организация саморегулирования самостоятельно устанавливает цели, задачи, функции, полномочия, права, обязанности и механизм взаимной ответственности между субъектами малого бизнеса внутри этой

организации и упорядочивает свои отношения с государством путем представления в соответствующий орган акт саморегулирования (кодекс поведения, правило по урегулированию споров в собственном суде), а государство авторизует его (соглашается, легитимизирует) и может делегировать ей часть своих полномочий по регулированию рынка в соответствующей отрасли на контрактной основе [6, с.10].

Самое важное изменение концептуального подхода к предпринимательству - это помещение ст. 33* в главе 2 Конституции РМ, посвященной правам и свободам человека и гражданина, как это имеет место, например, в части 4 ст. 26 Конституции Республики Казахстан, в п.1 ст. 34 Конституции Российской Федерации, в ст. 38 Конституции Королевства Испании 27 февраля 1978 года и др.

Так, например, ст. 42 Конституции Украины гласит «Каждый имеет право на предпринимательскую деятельность, не запрещенную законом» [7].

Даже в княжествах и королевствах Европейского Союза гарантируется свобода предпринимательства. Так, согласно ст. 38 Конституции Королевства Испания 27 февраля 1978 года «признается свобода предпринимательства в рамках рыночного хозяйства». При этом, «публичные власти гарантируют и охраняют ее осуществление в соответствии с общими экономическими требованиями и обеспечивают его производительность, и в случае необходимости в соответствии с требованиями планирования» [8]. В статье 28 Конституции Княжества Андорра от 14 марта 1993 года также зафиксировано, что «свободное предпринимательство признается в рамках рыночной экономики и осуществляется с соблюдением законодательства» [8]. В ст. 32 этой же Конституции указано, что «государство может вмешиваться в организацию экономической, коммерческой, финансовой и

трудовой жизни для обеспечения в рамках рыночной экономики сбалансированного развития общества, а также общего благосостояния».

Трактовка предпринимательства через призму прав человека и саморегулирования позволяет утверждать, что отношения государства и предпринимателей являются отношениями равных партнеров и у них имеются взаимные права и обязанности. При этом, все формы предпринимательства, включая и малое предпринимательство, можно рассматривать в следующих ракурсах:

Во-первых, как форму реализации конституционного права на осуществление свободы предпринимательства и не запрещенных законом видов экономической деятельности.

Во-вторых, как форму реализации права на труд. Необходимо отметить, что малое предпринимательство как раз и создает наибольшее количество рабочих мест.

В-третьих, как разновидность предпринимательской деятельности и иных малых форм, подпадающих и не подпадающих под действие законодательства о предпринимательстве, но которые также должны иметь конституционные основы и право на свое существование и развитие.

В-четвертых, как среду формирования организаций саморегулирования. [9, с. 72].

Помимо этого, необходимо предпринять конкретные практические шаги в направлении борьбы с несовершенными нормами права в виде ужесточения контроля над ведомственным нормотворчеством и учреждения постоянно действующей экспертизы законодательства на «антикоррупционную».

Следует также отметить, что меры по борьбе с несовершенствами законодательства, повышающими вероятность коррупции, уже были опробованы на практике в Российской Федерации.

Несовершенства норм права, повышающих вероятность коррупции, можно разделить на следующие группы:

1. Для исполнения нормы права индивид вынужден затратить слишком много ресурсов, что вызывает у него желание заплатить за неисполнение данной нормы права. В данную категорию входят материальные нормы, которые либо требуют от субъекта права слишком многого, либо процессуальные нормы права, которые допускают наложение дополнительных потерь в процессе привлечения к ответственности. В качестве фактора, увеличивающего потери можно назвать и «пересечение» контрольных полномочий правоприменительных органов. Количество проверок резко увеличивает потери для экономического агента, и, тем самым, предоставляет коррумпированному чиновнику возможность вступить в договорные отношения.

2. Нормы права дают должностному лицу возможность выбирать между различными вариантами поведения по своему усмотрению.

3. Нормы права, регулирующие поведение должностного лица, отсутствуют, позволяя ему тем самым вести себя по своему усмотрению. Данный случай тесно связан со второй группой коррупциогенных норм. «Демаркационная линия» разделяет случаи предоставления дискреционных полномочий из благих побуждений (например, относительно определенные альтернативные санкции в административном процессе), и ошибки в нормотворческом процессе, допускающие пробелы права.

4. Нормы права наделяют должностное лицо либо ведомство правом разрабатывать и принимать нормативные акты. В данной категории рассматривается частный случай «присвоения государства» (state capture). Проще говоря, присвоение государства представляет из себя покупку процесса

нормотворчества (осуществляемого как законодательной, так и исполнительной властью) заинтересованными лицами. Административные органы «захвачены» в том случае, если они регулируют общественные отношения в узкогрупповых интересах. Концепт «присвоения государства» интересует нас постольку, поскольку закон предусматривает возможность (подчас оформляя ее многочисленными отсылочными нормами) «покупки» процесса ведомственного нормотворчества.

Ниже каждая группа будет рассмотрена более подробно.

Завышенные требования нормы как коррупциогенный фактор

При анализе завышенных требований закона мы будем отталкиваться от следующего набора предположений:

Предположение 1.

Любая норма права накладывает на индивида некие потери (издержки, обременения, ограничения), связанные с подчинением норме права.

Предположение 2.

Чем выше потери, которые связаны с подчинением норме права, тем больше вероятность того, что индивид заплатит за возможность не соблюдать норму права или уменьшение потерь.

Вывод из предположений 1 и 2:

Любой закон коррупциогенен, так как он накладывает на индивидуума либо общество индивидуумов некие потери, связанные с подчинением норме права [10, с.53].

Из вышеперечисленных предположений очевидно, что для анализа коррупциогенности необходимо разобраться с понятием правового ограничения, которое налагается на индивида. Некоторые исследователи связывают понятие правовых ограничений с несовершенством закона. «Мы должны помнить о том, что сами по себе нормы могут иметь различное содержание. За-

щитники правил ради правил подчас предполагают, что все правила – это хорошие правила. И действительно, если правила задуманы с тем, чтобы противодействовать недолжному и произвольному поведению, они, может быть, и правы. Однако правила могут навязывать некие ограничения, например, требуя исключения социально незащищенного индивида (безработной женщины) из списков на получение социальной помощи вследствие того, что она проживает совместно с мужчиной. Следовательно, правила могут предполагать нерациональное легалистичное поведение, при котором точность исполнения нормы никак не связана с целями организации» [11].

Таким образом, возможность наложения неких правовых ограничений связывается только с «плохими» нормами. Нам кажется, что это – несколько упрощенная картина несовершенства нормы. Исходя из предположения автора, можно сделать следующий вывод: любая норма «плоха» в том смысле, что любая норма накладывает на индивидуума некое ограничение, заставляя его тратить свои ресурсы на соблюдение нормы (как вне конкретного правоотношения, так и посредством создания, изменения, прекращения правоотношения). В соответствии указанными выше предположениями, несовершенство нормы будет состоять в том, что она накладывает на индивидуума больше тягот, чем могла бы. Как же определить, какой размер тягот накладывает норма на индивидуума?

В связи с этим, необходимо подробнее остановиться на двух возможных заблуждениях. Первое заключается в предположении, что отсутствие регулирования, не накладывая на индивида тягот, было бы идеально некоррупциогенным. Вопрос отсутствия регулирования – по преимуществу идеологический. Может быть, он и был бы актуален во времена доминирова-

ния доктрины государства – «ночного сторожа» и в идеологическом дискурсе либералы того времени могли бы упираться еще и на то преимущество своей идеологии, что она антикоррупционна по сути своей. Но вследствие стирания идеологических отличий и сторонники государственного регулирования, и сторонники *laissez-faire* допускают регулирование как таковое, но в разных масштабах.

В то же время отрицать зависимость коррупционности от идеологической ориентации того или иного закона во всех случаях нельзя. Так, например, либералы «выступают за декриминализацию нарушений нравственных норм, в особенности нарушений, связанных с наркотиками и сексом, при условии, что они совершаются с обоюдного согласия и касаются только взрослых»⁴. Таким образом, вероятнее всего, они будут голосовать за то, чтобы в уголовном кодексе не было предусмотрено наказания за «нарушение нравственных норм». В то же время последняя оговорка дает еще одну возможность убедиться в том, что и либералы, сторонники *laissez faire* полностью от регулирования общественных отношений не отказываются.

Второе заблуждение касается возможности некоего идеального, экономически эффективного и математически подсчитанного уровня правовых ограничений. Однако, вопрос государственного регулирования или его отсутствия – это вопрос, который разрешается в стенах представительного органа власти, а не в кабинетах экономистов за калькулятором и компьютерными математическими программами, т.е. вопрос ценностный, а не технократический.

Вывод. Введением институтов саморегулирования и со-регулирования и закрепление их в Конституции РМ, позволит значительно ослабить коррупцию.

Политические детерминанты коррупционности

1. Идеологическая позиция законодателя и коррупционность

Более или менее коррупционное регулирование определенных общественных отношений зависит от идеологических (ценностных) ориентаций депутатов. В зависимости от своих намерений (которые, так или иначе располагаются на континууме «сильный государственный контроль и регулирование – слабый госконтроль, преимущественное использование экономических мер давления для принуждения к реализации нормы права»), они выбирают более или менее коррупционные пути регулирования. Сравнивая последние, объективированные в конкретных законах или законопроектах, можно определить, какой способ регуляции порождает наименьшую (или наибольшую) вероятность заключения коррупционной сделки. Следует заметить, однако, что для применения данного способа необходимо, чтобы конкретный закон или законопроект было бы с чем сравнивать. Иными словами, по меньшей мере, два нормативных документа (независимо от того, вступили они в силу или нет) должны регулировать сходные общественные отношения.

Вывод. Необходимо развивать идеологию саморегулирования и распространять ее в среде предпринимателей, а чиновника приучать к восприятию этого нового института как равного с государственным регулированием. Это ослабит коррупцию.

2. Политическая борьба и коррупционность

Однако, подчас принятие законопроекта определяется не балансом идеологических позиций депутатов, а балансом расстановки политических сил. В этом случае законопроект представляет собой средство борьбы против конкурента на политиче-

ском поле. Орудием политической борьбы становится закон, заставляющий политических противников затрачивать завышенные ресурсы, связанные с подчинением норме права. Ликвидация партии как мера ответственности за неучастие в выборах в течение пяти лет накладывает на партию больше потерь по сравнению с лишением ее государственной поддержки, но сохранением ее существования. Наиболее коррупционной следует признать нормы законопроектов, которые не только предусматривают ликвидацию партии как меру ответственности, но и наделяют административные органы правом подавать заявление в суд о ликвидации.

3. Эндогенная коррупция

Часть исследователей считает, что факторы, которые определяют коррупцию, носят внешний по отношению к бюрократии характер. Следовательно, они отрицают влияние бюрократов на уровень зарегулированности (*regulatory burden*; социологический аналог завышенных требований нормы права) и отстаивают, тем самым, идею функциональности коррупции. Их оппоненты полагают, что бюрократы способны намеренно увеличивать уровень зарегулированности с тем, чтобы извлекать большую ренту. Эндогенной коррупции способствует современное конституционное законодательство большинства стран, которое наделяет исполнительную власть широкими полномочиями в процессе законотворчества. Так, во Франции парламент может законодательствовать лишь по ограниченному кругу вопросов, очерченных в ст. 34 Конституции Французской Республики. Все иные вопросы относятся к сфере регламентарной власти, принадлежащей Правительству. Ст. 44 той же Конституции предусматривает процедуру «блокированного голосования», в соответствии с которой по требованию

Правительства палата, рассматривающая законопроект, должна провести единое голосование по всему тексту законопроекта в целом. При этом, она имеет право сохранить лишь те поправки, которые были внесены Правительством. Широкие полномочия в сфере законотворчества исполнительная власть обретает также вместе с преимущественным правом формировать повестку дня – как Сената, так и Национального Собрания.

В некоторых переходных странах конституционный законодатель предоставляет исполнительной власти еще больше законодательных полномочий. Так, согласно Конституции Республики Казахстан, существуют три государственных органа, Парламент, Президент и Правительство, которые полномочны издавать законы (Президент Республики издает указы с силой закона и указы с силой конституционного закона).

4. Особенности бюрократического правоприменения

Бюрократическая организация далеко не так идеальна для управления современным обществом, как это казалось М. Веберу. Ей свойствен целый ряд недостатков, выявленных социологами и экономистами. Один из недостатков состоит в чрезмерной приверженности бюрократов правилам, которые становятся самоцелью. За конкретными нормами закона бюрократы *не видят духа закона*. Объяснение этому феномену мы находим у Мертона. «Эффективная бюрократия, - пишет он, - требует надежности реакции и строгой приверженности правилам. Подобная приверженность правилам ведет к их трансформации в абсолюты, они не рассматриваются более как средства к достижению некоей цели» [12]. В. Томпсон, называя подобные явления «бюропатологией», связывает их возникновение с организационной специализацией, в рам-

ках которой руководителю необходимо контролировать своих подчиненных. Акцент на формальных требованиях нормы, а не на ее содержательных аспектах делает бюрократическое правоприменение формалистичным и жестким. Те обязанности, накладываемые на индивидуума, которые были заложены законодателем, в лучшем случае не выпускаются из виду, а в худшем – увеличиваются в процессе правоприменения.

5. Дополнительные потери в процессе применения нормы права

Требования норм права могут завышаться в процессе правоприменения: либо из-за несовершенства процессуальных норм, в соответствии с которыми должна осуществляться деятельность правоприменителя, либо вследствие несовершенств тех материальных норм, которые устанавливают правовой статус правоприменительных инстанций, допуская «пересечение» контрольных полномочий различных органов.

В первом случае процессуальная норма права допускает наложение дополнительных тягот на индивида, который уже обязан, по закону, понести определенные обременения.

Необходимо, однако, отметить, что весьма часто ведомство самостоятельно присваивает себе контрольные полномочия. Обилие контролирующих инстанций в достаточно узкой сфере надзора делает совершенно невозможным разграничение контрольных полномочий между ними и, тем самым, создает дублирование полномочий.

6. Коррупциогенность отрасли законодательства

Завышенные требования нормы права могут проистекать из самой организации правового поля. Иными словами, подчас коррупциогенна не норма права, а отрасль

законодательства как совокупность нормативных актов различной юридической силы, регулирующих относительно самостоятельную область, сферу общественных отношений. Наиболее характерным примером в данном случае является отрасль законодательства об административной ответственности. Нормы административного права могут содержаться в любом законе и даже в подзаконном акте. В результате действия этого положения в настоящее время административная ответственность устанавливается огромным количеством законов и подзаконных актов. Это заставило некоторых авторов говорить о «*размывании* единого правового поля административных правонарушений» [13, с.44].

Заключение

Таким образом, на основе проведенного нами исследования можно сформулировать следующие выводы и предложения:

1. Необходимо изменить избирательное право и избирательный процесс поскольку посредством электоральной коррупции, коррупция проникает в государственную систему всех ветвей власти, поражая государственный механизм целиком. В новой Конституции необходима норма, запрещающая избранникам отдельных партий уже после их избрания в Парламент РМ или местные органы власти переход из одной партии в другую, вплоть до уголовной ответственности.

2. Следует развивать организации саморегулирования предпринимателей и ослаблять коррупцию или даже ее искоренять, за счет делегирования им некоторых функций государства. В новой Конституции РМ предусмотреть ст.33* «Свобода предпринимательской деятельности и саморегулирования» (примерные формулировки этой статьи см. выше). Принять закон РМ «О саморегулируемых организациях».

3. Помимо введения институтов саморегулирования, появится возможность развивать и совместное регулирование у государства и саморегулируемых организаций, то есть со-регулирование, что, также позволит значительно ослабить коррупцию.

Бібліографія

1. БОНДАРЕНКО, С.В. Коррупцированные общества. Ростов-на-Дону. 2006.
2. POSNER, R.A. Economic analysis of law. N.Y. 1977, p. 465.
3. Подробно об этом см.: Игнатьев В. О новых инструментах в системе правового регулирования малого предпринимательства/Закон и жизнь, 2005, с.13-17.
4. История борьбы с коррупцией в Китае излагается на основе: F. T. Lui. Corruption deterrence // Journal of public economics, 1986, Vol. 34.
5. MURDAL, G. Asian drama. 1968, p. 938. Цит. по: F. T. Lui. Op. cit. p. 232.
6. Подробно об этом см.: Игнатьев Василий. К вопросу о возникновении понятия «посредничество» и его роли в современном развитии форм малого предпринимательства/ Закон и жизнь, 2007, № 5, с. 10.
7. Конституции зарубежных государств. М.: Волтерс Клувер, 2003.
8. Конституция Украины. Киев: Высшая школа, 1996. В тексте Конституции Республики

Молдова подобной статьи нет. Подобная статья должна быть сформулирована в ее разделе II «Основные права, свободы и обязанности».

9. Подробно об этом см.: Игнатьев, В.П. Саморегулирование в малом предпринимательстве. – «Дні науки 2005»: Матер. Міжнародної науково-практичної конференції. Том 28. Юридичні науки. Юридичні науки - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005, с.71-73.

10. Ниже вместо понятия «несовершенство норм права, повышающих вероятность коррупции» будет использован термин «коррупциогенный фактор», предложенный С. В. Максимовым. Автор определяет его как «явление или группа явлений (факторный комплекс), порождающих или способствующих порождению или росту коррупции». См. Максимов С.В.. Коррупция. Закон. Ответственность. М., 2000. С. 53.

11. К этому же выводу пришел и Макмиллан, отмечавший, что, «раз все законы ставят некоторую группу людей в невыгодное положение (put some group at a disadvantage), эта группа становится потенциальным источником коррупции». (См.: McMullan A theory of corruption // The sociological review, Vol. 9 1961, p. 196)

12. MERTON, Robert. Bureaucratic structure and personality // Social forces, Vol. 18 (1940). - В кн.: Classics in public administration, p. 111.

13. ДВОРКИН, Р. Либерализм. - В кн. Современный либерализм. М., 1998. С. 44.

ON REGULATION OF CRYPTOCURRENCY: THE INTERNATIONAL EXPERIENCE¹

Evgheni FLOREA

Doctor of Law, Associate Professor,
Comrat State University, Comrat, Republic of Moldova,
Head of Compliance Department, Quan2um OU cryptoexchange platform, Tallinn, Estonia
e-mail: florya@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-7236-0695>

Elena S. PUSTELNIK

Master of Laws, Emory University School of Law, United States of America,
Paralegal, Privacy Compliance GDPR, Cybersecurity at Workplace
e-mail: espustelnik@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0034-0879>

The study is dedicated to various jurisdictions' approaches to cryptocurrency relations regulation. The digital assets' legal status in the European Union is analyzed both at the central level as well as the level of such EU members as Malta, Romania, Germany. Among the countries that geographically belong to Europe, but are not members of the European Union, Switzerland and the United Kingdom are considered in this aspect. The authors also reviewed the most important issues of cryptocurrency regulation in the largest economy in the world - the United States. The Asian region is represented in the study by the jurisdictions where digital assets are most widespread (China and Japan). The main conclusion is that the Republic of Moldova should develop the balanced approach for legalizing the new sphere of socio-economic relations by taking into consideration both positive and negative experience as well as the best legal practices of other states in this field.

Keywords: cryptocurrency, digital assets, blockchain, regulation, Bitcoin, EU Fifth AMLD Directive, cryptocurrency exchanges.

DESPRE REGLEMENTAREA JURIDICĂ A CRIPTOMONEDEI: EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ

Prezentul studiu examinează abordările diferitor jurisdicții cu privire la reglementarea legală a relațiilor cripto valutare. Statutul juridic al activelor digitale în legislația Uniunii Europene este analizat atât la nivel central, cât și la nivelul unor state-membre UE precum Malta, România, Germania. Printre țările care aparțin geografic Europei, dar nu sunt membre ale Uniunii Europene, Elveția și Regatul Unit sunt analizate în acest aspect. Autorii, de asemenea, s-au axat pe problemele actuale ale reglementării criptomonedelor în cea mai mare economie din lume - Statele Unite ale Americii. Regiunea asiatică este reprezentată în studiu de țările în care activele digitale sunt cele mai răspândite (China și Japonia). Principala concluzie a autorilor este că pentru a dezvolta în Republica Moldova o abordare echilibrată a noii sfere de relații socio-economice cripto valutare este nevoie de a lua în considerare experiența legislativă a altor state (atât pozitivă, cât și negativă), precum și cele mai bune practici juridice de peste hotare.

Cuvinte-cheie: cripto valută, active digitale, blockchain, reglementări juridice, Bitcoin, a cincea directivă a UE, schimb cripto valutar.

¹ We would like to thank Antonia GORSHENIN for editing this article.

SUR LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DE LA CRYPTOCURRENCE: EXPÉRIENCE INTERNATIONALE

L'étude examine les approches de diverses juridictions en matière de réglementation juridique des relations de crypto-monnaie. Le statut juridique des actifs numériques dans la législation de l'Union européenne est analysé à la fois au niveau central et au niveau d'états membres de l'UE tels que Malte, la Roumanie et l'Allemagne. Parmi les pays qui appartiennent géographiquement à l'Europe, mais qui ne sont pas membres de l'Union européenne, la Suisse et le Royaume-Uni sont considérés sous cet aspect. Les auteurs se sont également penchés sur les questions d'actualité de la réglementation des crypto-monnaies dans la plus grande économie du monde - les États-Unis. La région asiatique est représentée dans l'étude par les états où les actifs numériques sont les plus répandus (Chine et Japon). La principale conclusion est que, du point de vue de l'expérience d'autres états (à la fois positive et négative), après avoir examiné les meilleures pratiques juridiques, il faut développer en République de Moldavie l'approche la plus équilibrée pour légaliser la nouvelle sphère de relations socio-économiques.

Mots-clés: crypto-monnaie, actifs numériques, blockchain, réglementation légale, Bitcoin, cinquième directive de l'UE, échanges de crypto-monnaie.

О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ КРИПТОВАЛЮТ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

В данном исследовании рассматриваются подходы различных юрисдикций к правовому регулированию криптовалютных отношений. Анализируется правовой статус цифровых активов в законодательстве Евросоюза как на центральном уровне, так и на уровне таких государств ЕС как Мальта, Румыния, Германия. Среди стран, которые географически относятся к Европе, но не являются членами Евросоюза, в данном аспекте рассматриваются Швейцария и Великобритания. Также авторы рассматривают актуальные проблемы регулирования криптовалют в крупнейшей экономике мира – США. Азиатский регион представлен в исследовании государствами, где цифровые активы получили наибольшее распространение (Китай и Япония). Главный вывод авторов состоит в том, чтобы с позиций имеющегося у других государств законодательного опыта (как позитивного, так и негативного), выработать в Республике Молдова максимально взвешенный подход к легализации новой сферы социально-экономических отношений.

Ключевые слова: криптовалюта, цифровые активы, блокчейн, правовое регулирование, Биткоин, Пятая Директива ЕС, криптовалютная биржа.

Introduction

The new social relations arising from the emergence of digital assets have caused a need for the development of an appropriate legal regulatory mechanism. Different countries, depending on the degree of acceptance of the new technology and established legal traditions, have approached this issue differently. Our study is dedicated legal framework of cryptocurrency regulation in such jurisdictions as European Union, Malta, Estonia, Romania, Germany, The United Kingdom, Switzerland, The United States of America, People's Republic of China and Japan. Since the Republic of Moldova has not adopted yet any laws or

regulations in this field, foreign legislative experience can provide a valuable experience for the future Moldovan law on cryptocurrency.

European Union

Cryptocurrency regulation in the European Union are in their formative stages. The European Union authorities are quite wary of the new sphere. Indicative in this sense is the reaction to Libra, Facebook's digital currency, which the company intended to launch in the European Union. The alliance's finance ministers decided not to allow Libra or any other stablecoin to be used in the European Union. The ministers said in a joint statement that "no agreement to launch stablecoins will go into ef-

fect until legal and regulatory risks have been identified and addressed” [1]. Meanwhile, work is already underway at the European Commission to develop specific rules to regulate crypto assets and stablecoins [1].

Currently, the European Court of Human Rights has only one precedent related to cryptocurrency. In *Skatteverket vs David Hedqvist* [2]. Court ruled that:

- 1) Bitcoin is a currency, not a commodity,
- 2) Bitcoin exchange transactions for fiat currencies are exempt from VAT.

The Fifth Anti-Money Laundering Directive (5AMLD) has to be mentioned within EU regulatory framework [3]. This Directive is currently the main document of the European Union in the field of cryptocurrency regulation.

It should be noted that EU Directives and Regulations have different normative properties. Whereas the EU Regulation is a normative act of direct action, which does not require mediation by national law. The Directive, as a normative act, is indirect. This means that the competent authorities of the European Union have established a certain timeframe for the Member States to implement the Directive into national law, while the national authorities are free to choose the means and ways to achieve the goal [4, pp. 45-46]. As such, the Member States were required to implement the Directive norms by January 10, 2020. The governing, supervisory and coordinating body for the Directive implementation is The European Banking Authority (EBA) [5].

In addition to the official definition of virtual currencies, the Fifth Directive also contains certain requirements for Member States to regulate this area:

- Empowering national financial monitoring units to obtain the addresses and identification of digital currencies owners.
- cryptocurrency exchanges and wallets are required to register with the competent authorities at their location.

- the obligation of platforms providing cryptocurrency services to submit suspicious activity reports (SARs) and perform customer due diligence (CDD).

Countries in the European Union are implementing both, digital technologies and 5AMLD at various speeds. Among the jurisdictions, which are the most active in this area, Malta and Estonia are taking the lead.

Malta

The country is often referred to as a “blockchain island” for the activity that local authorities are doing in attracting investments in this area. Blockchain and cryptocurrencies are not merely legalized here. A holistic regulatory framework provides an extremely favorable climate for foreign investors to operate in the blockchain technology sector.

On July 4, 2018, the Parliament of Malta passed the following laws [6]:

- Digital Innovation Authority Act;
- Innovative Technology Arrangements and Services Act;
- The Virtual Financial Assets Act.

The last document is the most important for the industry. It covers the operations of traders, brokerages, exchanges and asset managers in Malta. The attractiveness of the “blockchain island” for cryptocurrency investments is eloquently demonstrated by the fact that Binance, the world’s largest cryptocurrency exchange by volume, has moved its head office from Hong Kong to Malta [7].

Such rapid implementation of digital technology on the island has a downside. In January 2019, the International Monetary Fund (IMF) concluded that the growth of the blockchain sector in Malta “has created significant money laundering and terrorist financing risks in the island’s economy” [8].

Estonia

According to the Doing Crypto Index, which included 23 countries where blockchain technology is most prominent, Estonia ranked

first in terms of cryptocurrency friendliness [9]. And this should come as no surprise. The country that gave Skype to the world, actively supports the IT business, and in general strives to meet the needs and demands of the time in the field of digital technology. The former Soviet republic primarily attracts businesses from the former Soviet Union. Four main factors contribute to this:

- e-residency law, which allows foreign nationals to register a business in the country remotely and interact online with governmental agencies from anywhere in the world. No paperwork is required. All documents, including licenses, are issued solely electronically. The embodied concept of the “remote state” had the best effect on the investment climate. For a while after the law was passed, the weekly number of applications for online residency has exceeded the weekly birth rate in the country [10].

- country is the only non-offshore jurisdiction with zero percent income tax for entrepreneurs. A company doing business here only has to pay tax on undistributed profits, or profits that are distributed outside of Estonia. In other words, until the moment when a company decides to distribute profits outside Estonia, it is completely exempt from paying income tax.

- country’s membership in the EU allows business projects registered here to legally carry out their economic activities throughout the European Union without physical presence in this territory.

- friendly attitude of the regulators, even if an investor speaks neither Estonian nor English. Even if you speak just Russian, you can always call and get a detailed answer to any question related to any aspect of doing business in the country.

These aspects do not mean that business activities are performed out here without proper control. Business representatives note, that at the moment, Estonian legislation regard-

ing crypto-business is the strictest of the non-binding, i.e. regulating the crypto-industry, rather than prohibiting it, in the world [10].

Estonia was the first in the EU to implement the provisions of 5AMLD. It did not adopt a separate normative act to regulate the crypto environment. The necessary norms were incorporated into the law “On Combating Money Laundering and Terrorist Financing” adopted on October 26, 2017 [11]. This document provided a legally regulated framework for businesses related to virtual currencies.

The new law has appointed the Financial Intelligence Service as supervisory authority for virtual currency service providers which is a division of the Estonian Police and Border Guard Control (Article 69, part 3). In addition, voluminous Section 8 of the above law, called “Authorization and Prohibition to Provide Services” is dedicated to the requirements for conducting activities related to virtual currencies. The detailed rules of Section 8, provide clarity and allow all licensed individuals to legally trade, exchange, and invest in cryptocurrencies.

It should be noted that since July 1, 2020, the specialized legislation for crypto-businesses in the country has become noticeably stricter. These measures resulted from the scandal at the Estonian branch of the largest Danish commercial bank Danske Bank, which was involved in the laundering of \$220 billion [12]. This scandal was the largest of its kind in the history of the EU and strongly affected Estonia’s reputation. It is obvious that the main culprit should be the Danish regulator that ignored six warning letters from the Estonian Financial Intelligence Service and did not take appropriate measures to stop the illegal activities [13].

To the credit of the Estonian authorities, their response was very swift and harsh, directly affecting the cryptocurrency business, which is associated with increased money laundering risks. In 2020, more than 1,000 cryptocurrency

companies lost their licenses and fewer than 400 firms continue to operate [14].

The legislative changes boiled down to the following:

- all cryptocurrency businesses are equated with financial services in terms of anti-money laundering and counter-terrorist financing regulation;

- a firm offering services in the cryptocurrency sphere must be located and operated in Estonia;

- top managers and founders of crypto-projects, who wish to obtain an Estonian license, must provide a complete set of documents, confirming the absence of the criminal record, relevant experience and the necessary education;

- company employees must be physically located in Estonia. Having a virtual office or rented premises for nominal address registration is no longer sufficient;

- a single virtual currency service provider license will replace the two previously existing licenses for providing virtual currency wallet services and for providing virtual currency exchange services;

- documents required to apply for a license must be submitted through a notary public or electronically through the Registry of Enterprises;

- state fee for the license increases from 345 to 3,300 Euros (10 times). The pending status of an application can be extended up to 120 days (previously the maximum period was 60 days);

- company must have a payment account in a credit institution, electronic money institution or payment institution on Estonian territory or another state of the European Economic Area;

- minimum authorized capital according to the new regulations is 12 thousand euros and must be paid in full;

- individuals who transfer cryptocurrencies in excess of 15 thousand euros per month and

legal entities with monthly cryptocurrency transactions exceeding 25 thousand euros may at any time be required to provide documents proving the origin of funds;

- company applicant, while documents for the license are under review, must assure, through the Estonian Finance Department, that the application complies with the new legal norms [15].

Romania

The state is a part the European Union countries whose authorities have not shown any particular interest in cryptocurrencies and blockchain technology. This is eloquently demonstrated by the fact that the country is on the list of alliance members that have not fulfilled their obligations to implement 5AMLD into national legislation [16]. In this connection, the European's Commission decision has demonstrated its position stating that "the Commission regrets that the respective member states failed to transpose the directive in a timely manner and calls on them to do so forthwith, given the importance of these rules for the collective interests of the EU... All member states should have implemented the rules of the 5th Anti-Money Laundering Directive by January 10, 2020... Legislative gaps arising in one Member State have an impact on the EU as a whole" [16]. In addition to Romania, the list of countries that did not meet the deadline also included **Cyprus, Hungary, the Netherlands, Portugal, Slovakia, Slovenia and Spain** [16].

Recognizing the fact that the implementation was late, the Romanian government urgently adopted a package of regulatory amendments through which the country's legislation was brought into compliance with 5AMLD. The amendments were made to Law No. 129/2019 on preventing and combating money laundering and terrorist financing, Law No. 15/2006 on credit institutions and capital adequacy, Code of Tax Procedure No. 207/2015 and several other acts [17].

The National Bank of Romania issued two press releases outlining its position regarding “virtual currencies” [18]. The first press release notes that “virtual currency” should be distinguished from national and foreign currency, as well as from electronic money. With reference to the report of the European Central Bank and the communication of the European Banking Authority, the Romanian regulator lists the risks associated with the use of “virtual currencies”:

- lack of regulation and supervision;
- risks associated with money laundering and terrorist financing;
- risks of volatility;
- risks of inadequate security.

In the second press release, issued three years after the first one, the Romanian National Bank reiterated its position, describing “virtual coins” as “speculative, extremely volatile and risky assets”. Therefore, credit institutions, in order to avoid reputational risks, are “not recommended” to take part in any transactions involving virtual currencies, including in terms of providing investment or trading services.

As a consequence, Romanian commercial banks rushed to close customer accounts of two local crypto platforms, CryptoCoin Pro and BTCxChange. The first platform, with more than 7,500 clients, was forced to change its jurisdiction to Luxembourg [19].

It should also be mentioned that in March 2018, the National Agency for Fiscal Administration (ANAF) stated that cryptocurrency transactions are taxable [20].

Germany

The Federal Republic of Germany ranks 33rd in the world in the adoption of cryptocurrencies [21] and ninth in the Global Innovation Index 2020 [22]. Nevertheless, the EU’s largest economy is often looked back on by other members of the alliance, so the position of German authorities regarding cryptocurrencies seems particularly important.

The country was one of the first to define the legal status of digital assets. Back in 2011,

the German regulator, the Federal Financial Supervisory Authority (BaFin), classified cryptocurrencies according to Art. 1 of the German Banking Act (Kreditwesengesetz) as financial instruments. They fall into a subcategory of so-called “units of account” (Rechnungseinheiten), which is a special category of financial instruments not based on the EU law [23].

In terms of taxation, German law is not as strict as the US tax law, where Bitcoin is recognized as property and is taxed on capital outflows. According to the regulation of the German Ministry of Finance, Bitcoin has been equated to means of payment, so the purchase of goods or payment for services with digital money is only subject to VAT [24].

Beginning in January 2020, German banks were allowed to store and conduct transactions with Bitcoin and other cryptocurrencies [25]. The new law stipulates that online banking services, which include transactions with stocks, bonds and cryptocurrencies, will only be available to German financial institutions that receive the appropriate license issued by BaFin. The demand for legal certainty in this area can be demonstrated by the fact that almost immediately after the adoption of this law, more than 40 banks expressed interest in obtaining a license for cryptocurrency services [26].

The United Kingdom

The country openly supports companies operating in the field of digital currencies, which often choose it because of the availability of all necessary infrastructure for comfortably conducting business, as well as a well-developed banking and financial sector. Nevertheless, the legal framework for cryptocurrency activity has not yet been developed. In terms of their legal nature, cryptocurrencies are considered (UK) “private money” in the United Kingdom [27, p. 2].

The issue of ICO also remains unregulated, although most of the tokens are subject to the

existing legal framework of the country. It is important to note that Brexit has had little or no effect on the United Kingdom's position on 5AMLD. The country, albeit with a slight delay, still implemented the directive into national law by amending its 2019 Regulation [28].

The Financial Conduct Authority (FCA) and the Bank of England are responsible for the regulation of financial services in the UK. The FCA's functions include promoting effective competition in the interests of consumers, strengthening and protecting the integrity of the country's financial services sector, and protecting consumers from potential harm. On the other hand, the Bank of England works to reduce or eliminate risks that could pose a threat to the country's financial stability.

In the absence of a clear legal framework for the crypto business, British regulators have been very constructive. The FCA created a program called Innovation Hub [29]. Cryptocurrency companies participating in it can receive advice on the legal regulation of their current or future activities. In this regard, companies can test their business model for compliance with current UK legislation before launching their business. This is certainly a good initiative that allows potential investors to understand the possible legal risks associated with digital technologies without the threat of any repressive action from the regulator.

An important document that sheds light on a number of legal issues that may arise for cryptocurrency businesses is the Crypto Asset Guidelines published by the Office [30]. In the Guide, among other issues, the FCA outlines the limits of legal regulation depending on the type of crypto assets, which fall into three categories:

- Exchange tokens, which are not issued and maintained by any central authority and are intended to be used as a medium of exchange. They are usually a decentralized tool for buying and selling goods and services

without traditional intermediaries such as central or commercial banks. Cryptocurrencies such as BTC, ETH, LTC, etc. should fall into this category. These crypto-assets are usually outside the "perimeter" of competence;

- Security tokens. They are tokens with specific characteristics granting rights and obligations akin to investments such as stocks or debt instruments, as stated in the Financial Services and Markets Act [31]. These tokens are inside the "perimeter" of regulation;

- Utility tokens provide the right to receive services or goods within a platform, but not of the same nature as investments. Under certain conditions, these tokens can fall under the category of electronic money, and thus be in the "perimeter" of regulation.

In general, the UK follows the path of industry regulation similar to traditional financial services.

Switzerland

As a global financial center, the country is reluctant to join the EU on its own initiative to avoid collective pressure on its banking system. Traditional finance is not Switzerland's only strength. According to the Global Innovation Index 2020, for the second year in a row, the country ranks first in the world in terms of innovation development, ahead of Sweden, the US and the UK [22].

Overall, this jurisdiction is not just blockchain-friendly, but is taking the lead in the global adoption of digital assets and distributed ledger technology. Large companies choose this country for their operations because of the stability and predictability of legal regulation, as well as of investors' rights protection. The development team of Ethereum, the second most capitalized cryptocurrency, chose Switzerland to register its Ethereum Foundation platform [32]. Libra, a cryptocurrency-based payment system for Facebook users, is also registered here.

In January 2017, the city of Zug organized the independent government-backed Crypto

Valley Association to promote blockchain-related technologies [33].

The regulator for the crypto market is the Swiss Financial Market Supervisory Authority (FINMA), which reviews each ICO registration case individually. FINMA has also issued Guidelines for companies interested in conducting ICO in the country, putting the main emphasis on anti-money laundering and securities regulation [34]. In a risk monitoring report, the Swiss regulator directly linked blockchain and cryptocurrencies to the increased money laundering risks through the country, which could threaten its reputation as a financial center. FINMA recognizes that new technologies have great potential to improve financial market efficiency. However, the higher speed, anonymity and global nature of such financial instruments make them attractive for illicit purposes [35]. Nevertheless, in August 2019, the agency first issued licenses to two cryptocurrency banks, SEBA Crypto and Sygnum, while also publishing fairly strict regulatory guidelines for blockchain payment services [36]. But not all companies meet the requirements. For example, the regulator ruled the \$90 million ICO from crypto-mining company Envion illegal, launching an investigation for financial market violations [37]. In connection with the case, FINMA said it would continue to take action against illegal ICOs that “violate or circumvent the supervisory law” [37].

In early 2020, the Swiss Ministry of Finance began discussing a regulation that would implement a legal framework to regulate blockchain and the crypto industry at the state level in August 2021 [38]. While the process has not yet been completed, most cryptocurrency activity is subject to general financial market regulations. Earlier, the Swiss government refused to create a separate legal framework to regulate blockchain and crypto industry. The authorities decided to amend just some laws that regulate differ-

ent areas ranging from bankruptcy of companies to securities trading [39].

The United States of America

The country ranks first in the world by the number of CryptoATM, which indicates the high prevalence of digital assets among the population². Overall, it is a very heterogeneous jurisdiction for cryptocurrency business. It is duly noted that the U.S. market is a dream and at the same time a nightmare of any crypto-project [41]. This is due to the legal specifics of the largest global economy, where each state has its own legislation, and there are many committees, commissions, departments and agencies at the federal level, whose competence in terms of crypto industry is not yet been clearly enough defined.

The year 2013 turned out to be especially important for the cryptocurrency business in the country.

In November, the U.S. Senate (Committee on Homeland Security and Governmental Affairs) held a hearing on virtual currencies, calling them “digital cash”. As a result of the hearing it was ruled not to ban the circulation of cryptocurrencies, but to work on the regulation of this sphere of activity [42].

Earlier in March of the same year, the U.S. Treasury Department’s Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) announced that cryptocurrency to fiat money exchange operations should be regulated in the same way as traditional money exchange operations (for example, dollars to euros or vice versa). Companies providing such exchange services must register as financial service providers (Money Service Business) and report suspicious transactions (Suspicious Transaction Report) [43].

The U.S. court system has set an important legal precedent regarding crypto assets. In Au-

---

² A crypto machine is similar to an ATM, a machine for transferring cash into cryptocurrency. According to CoinATMRadar, as of January 2021, there were 1,125 cryptoATMs installed in the U.S., more than ten times the number in second place Canada (1,144) [40].

gust 2013, the U.S. Court for the Eastern District of Texas in *SEC vs. Trendon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust*, issued a decision that effectively equated the first cryptocurrency with money. The plaintiff alleged that the defendant committed fraud by fraudulently misappropriating 263,104 in Bitcoin. According to the defendant, Bitcoin is not money, so the charge has no legal basis. In the ruling on the case, Judge Amos L. Mazzant specifically stated, “. Bitcoin can be used as money. It can be used to buy goods or services and to pay for individual living expenses. The only limitation of Bitcoin is that it is limited to those places that accept it as currency. However, it can also be exchanged for conventional currencies such as the U.S. dollar, euro, yen and yuan. Thus, Bitcoin is a currency or form of money...” [44].

The toughest stance on cryptocurrencies has been taken by the government’s Securities and Exchange Commission (SEC). This primarily applies to ICOs - initial coin offerings to attract investors to fund a project. Considering cryptocurrency as securities, the agency has not yet proposed clear and understandable rules of the game for the crypto-business, which creates legal uncertainty in the market and significantly complicates the work of companies operating in this area. A number of actions of the American regulator prompted the crypto-business to be very cautious about the choice of the USA as a potential jurisdiction for ICO. In particular, the SEC banned Pavel Durov’s TON cryptocurrency platform GRAM two weeks before its official launch [45]. On the same grounds, the agency sued Ripple, whose currency XRP makes top 10 by market capitalization [46]. Earlier, SEC fined another major player in the crypto industry, Block.one, developer of the EOSIO blockchain and EOS cryptocurrency, due to having unregistered ICOs, for \$24 million [47].

Clarity in the regulation of crypto-business may be increased by a bill sent to Congress,

informally called the “Cryptocurrency Act.” This document identifies three types of cryptocurrencies, each of which will have its own financial regulator:

- commodity, regulated by the Commodity Futures Trading Commission (CTFC);
- crypto-currency, regulated by Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN);
- crypto-security, regulated by the Securities and Exchange Commission (SEC) [48].

The crypto-community also has certain hopes with the new U.S. President Joe Biden, whose team includes specialists with a deep knowledge of blockchain technology and capable of pursuing a friendlier policy towards the crypto-industry. In part, these hopes are already beginning to be realized. In particular, the new President has decided to freeze the implementation of some of his predecessor Donald Trump’s decrees [49]. This also affected the proposal to collect personal information about the contracting parties and transactions of cryptocurrency firms’ clients, which were supposed to be carried out by FinCEN. Many crypto-business representatives took this initiative of the previous President extremely negatively, considering it “ruinous” for the field of digital currencies [50].

China

The Asian cryptocurrency market is the largest in the world. According to crypto-analytical firm Chainalysis, 31% of all cryptocurrency transactions in 2020 (which is \$107 billion) were conducted in East Asia, 77% more than in the second largest region (Western and Northern Europe) [51]. China alone is home to 65% of the world’s Bitcoin mining capacity [52].

Until 2017, the country could be considered a world leader in cryptocurrency transactions. The largest exchanges of digital assets with a multimillion-dollar daily turnover were operating here. The world’s second economy accounted for up to 90% of all Bitcoin trading for some period of time [53].

China's dominance in this market did not last long, however, a series of governmental decisions were made that severely impacted the crypto industry in the country.

Originally six central governmental regulators – the People's Bank of China (PBOC), China Cyber Administration, Ministry of Industry and Information Technology, State Administration of Industry and Commerce, Banking Regulatory Commission and Securities Regulatory Commission - issued a joint Announcement on Prevention of Financial Risks Associated with Initial Token Offerings [54]. According to the document, virtual coin offerings were deemed unlicensed investment solicitation. Thus, the Chinese government effectively banned ICOs in the country.

Further, in the same month, the Financial Risk Control Committee of the PBOC obliged all cryptocurrency exchanges registered in Beijing to completely stop trading and registering new users [55]. Thus, the activities of cryptocurrency exchanges in China were forcibly suspended. Companies providing cryptocurrency exchange services were forced to change their jurisdiction to other, more loyal markets.

According to RosBiznesConsulting (RBC Group), as a result of the measures taken, in less than a month Bitcoin trading in yuan has fallen in the country to less than 1% of global turnover, and the daily trading volume has dropped from a peak of nearly 120,000 Bitcoins to less than one hundred [53].

In January 2018, Chinese government banned over-the-counter cryptocurrency markets as well as buying and selling of crypto assets by individuals [56]. In February, authorities blocked internet access within the country to foreign crypto exchanges and ICO sites [56].

In fact, cryptocurrency trading is now banned in the country, but storage of digital assets is still allowed. At the same time, Chinese government, while limiting the circulation of cryp-

tocurrencies as much as possible, is taking an active interest in the blockchain technology itself. National cryptocurrency, digital yuan, [57] which will have a physical and virtual form, is being tested in major cities across the country. It will be issued by the PBOC.

On January 1, 2020, the country's Cryptography Law came into force [58]. It does not talk directly about cryptocurrencies, but creates a regulatory framework for cryptography and password management standards. According to the document, the Central Cryptographic Agency is in charge of public cryptographic work and the development of regulatory principles for the industry.

In fact, the law is another step for China to create its own centralized digital currency. At the same time, there is almost no legal basis for the existence of other cryptocurrencies.

Japan

Support for innovative technology has always been a strength of the Japanese economy. Such transnational corporations as Sony, Panasonic, Toshiba, Hitachi are known worldwide. Therefore, it makes sense that blockchain technology and cryptocurrencies, which are unthinkable without mobile devices, found fertile ground in this country.

The impetus for the development of regulatory rules for crypto-business was the hacking of Tokyo-based crypto exchange Mt.Gox. By 2013, the site was processing more than 70% of all Bitcoin transactions worldwide. The hack resulted in the loss of 744,408 BTC belonging to the exchange's customers, as well as about 100,000 of the exchange's own coins, totaling \$480 million (at 2014 exchange rates) [59]. Country's authorities could not ignore this case and began to develop their own cryptocurrency regulation. The process dragged on for more than three years and the law on virtual currency regulation was adopted only on April 1, 2017. [60] According to the document, cryptocurrency, including Bitcoin, receives the status of a means of payment in the coun-

try and performs a function of currency. At the same time, the law specifies that only Japanese yen is the official monetary unit in the country. Cryptocurrency regulation is assigned to the Financial Services Agency (FSA) of Japan, which is authorized to register cryptocurrency exchanges and monitor their activities.

The aftermath of the Mt.Gox collapse led to the establishment of a number of fairly stringent requirements. For example, companies will have to be externally audited by the Internal Revenue Service, report regularly to the Government, and have at least \$100,000 in reserve funds.

The process of obtaining a license will require even more significant financial resources. Companies will have to pay a one-time fee of \$300,000. If the review results in a decision to deny a license, the money will not be refunded [59].

In January 2018, the largest virtual asset theft in the modern history occurred. Japanese crypto-exchange suffered again, this time it was Coincheck. As a result of a hacker attack, \$548 million was illegally withdrawn from its accounts [61]. This case demonstrated the serious vulnerability of “hot wallets” where cryptocurrency exchange money is stored.

The FSA reacted promptly—the hacked exchange was ordered to review its security system and conduct an internal investigation of the incident, which affected 260,000 people. The regulator also conducted a holistic inspection of all cryptocurrency exchanges in the country. The main goal of the authorities was to make sure that the financial conditions of these companies would allow them to fulfill their obligations to customers [62].

The main result of the events that took place was the Japanese government’s approval of the creation of a self-regulatory mechanism for the cryptocurrency industry. On October 24, 2018, Japanese Virtual Currency Exchange Association (JVCEA) was organized and officially recognized by the government regulator

[63]. The organization consists of representatives of all crypto-exchanges in the country and has the authority to develop the necessary requirements for operators of crypto-asset exchange services, as well as to apply appropriate sanctions in case they violate the current legislation. The Financial Services Agency of Japan rightly decided that “it is better for experts to set the rules in a timely manner than for bureaucrats to do so” [64].

Another package of measures aimed at regulating the cryptocurrency industry was passed on May 1, 2020. It includes amendments to the Act on Settlement of Funds (ASF) and the Financial Instruments and Exchanges Act (FIEA) [65]. The main purpose of the amendments is to increase regulatory certainty and further protect consumers. The innovations provide for stricter control over derivatives and in-depth development of risk management model related to hacking of crypto-exchanges. In particular, all cryptocurrency firms are now required to separate user deposits from their own funds by engaging third-party cold wallet services. For hot wallet services, the requirements consist of the need to store funds in the same amount as users’, so that in the case of a hacker attack, they can recover the stolen funds [65].

In addition, the amendments use the new, more precise legal term “cryptocurrency assets” instead of the former “virtual currency” [65].

Conclusions

As we can see, the legal regulation of digital assets varies greatly around the world. Approaches range from progressive (Japan, Switzerland, Germany, Malta, Estonia) to restrictive (China). The intermediate position is occupied by jurisdictions with little interest in new technologies (Romania, Hungary, Spain, Cyprus, the Netherlands, Portugal, Slovakia, Slovenia). Due to the specific traditions of legal regulation in the United States and the United Kingdom, these countries can-

not be included in any of the above groups, although *de facto* digital financial legal relations are allowed in both of them, and *de jure* are at the stage of their formation. It seems that the objective of the Moldovan authorities in this sense is to develop the most balanced approach to the legalization of the new sphere of social and economic relations from the perspective of the experience of other countries (both positive and negative), having considered the best legal practices.

Bibliography

1. EU agrees tough line on digital currencies like Facebook's Libra // Reuters - 05.12.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.reuters.com/article/us-eu-ecofin-cryptocurrencies/eu-agrees-tough-line-on-digital-currencies-like-facebooks-libra-idUSKBN1Y91E4>(access date: 13.01.2021).
2. Skatteverket v David Hedqvist. Judgment of the Court (Fifth Chamber) of 22 October 2015. Case C-264/14//EUR-Lex. Access to European Union law. [Electronic resource]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62014CJ0264> (date of reference: 13.01.2021).
3. DIRECTIVE (EU) 2018/1673 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law//Official Journal of the European Union. 12.11.2018. L 284. P.22-30. [Electronic resource]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1673/oj>(date of reference: 13.01.2021).
4. ПИРИНСКИЙ, О. Ю. Европейское право: учеб. пособие. – Минск: РИВШ, 2015.
5. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on an Action Plan for a comprehensive Union policy on preventing money laundering and terrorist financing. European Commission. Brussels, 7.5.2020 [Electronic resource]. URL: https://ec.europa.eu/finance/docs/law/200507-anti-money-laundering-terrorism-financing-action-plan_en.pdf (Access date: 13.01.2021).
6. The establishment of the Malta Digital Innovation Authority; the Framework for the Certification of Distributed Ledger Technology Platforms and Related Service Providers; and a Virtual Currency Act. Parliamentary Secretariat for Financial Services, Digital Economy and Innovation. Office of the Prime Minister. [Electronic resource]. URL: https://meae.gov.mt/en/Public_Consultations/OPM/Documents/PS%20FSDEI%20-%20DLT%20Regulation%20Document%20OUTPUT.PDF(access date: 14.01.2021).
7. Binance moved to Malta // Rambler Finance - 26.03.2018. [Electronic resource]. URL: <https://finance.rambler.ru/markets/39455696-binance-per-eel-na-maltu/>(date of reference: 14.01.2021).
8. Blockchain carries 'significant risks' // Times of Malta - 24.01.2019. [Electronic resource]. URL: <https://timesofmalta.com/articles/view/blockchain-carries-significant-risks.699960>(access date: 14.01.2021).
9. Названы лучшие страны для криптобизнеса// Корреспондент.net- 29.03.2019. [Electronic resource]. URL: <https://korrespondent.net/business/financial/4080744-nazvany-luchshye-strany-dlia-kryptobiznesa> (date of reference: 15.01.2021).
10. Как Эстония, приравняв обмен и хранение криптовалют к обычным деньгам, сделала их легальным средством платежа// Moneypipe - 12.10.2020. [Electronic resource]. URL: <https://habr.com/ru/company/moneypipe/blog/521294/>(access date: 15.01.2021).
11. Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act. Passed 26.10.2017. Entry into force 27. 11.2017 // Riigi Teataja. [Electronic resource]. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/509012020001/consolide/current#>(access date: 15.01.2021).
12. For more details on the Danske Bank scandal see ЕПИФАНОВАМ. Сумма, в девять раз, превышающая ВВП Эстонии// Новая газета – 19.09.2018. [Electronic resource]. URL: <https://novayagazeta.ru/articles/2018/09/19/77887-glava-danske-bank-podal-v-otstavku-iz-za-skandala-s-otmyvaniem-deneg>(date of reference: 15.01.2021).
13. Как один банкир вскрыл аферу в Danske Bank на \$234 млрд// Ведомости – 24.10.2018. [Electronic resource]. URL: <https://www.vedomosti.ru/finance/articles/2018/10/24/784536-kak-odin-bankir-vskril-aferu-v-danske-bank-na-234-milliarda>(date of reference: 16.01.2021).
14. В Эстонии лишены лицензий более тысячи фирм сектора криптовалют// Postimees - 13.12.2020. [Electronic resource]. URL: <https://rus.postimees.ee/7132115/v-estonii-lisheny-licenziy->

bole-tysyachi-firm-sektora-kriptovalyut(access date: 16.01.2021).

15. Эстония изменила правила регистрации биткоин-компаний: что нужно знать// ForkLog–08.07.2020. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/estoniya-izmenila-pravila-registratsii-bitkoin-kompanij-chto-nuzhno-znat/>(access date: 15.01.2021).

16. Anti-Money Laundering: Commission urges 8 MEMBER STATES and the UK to fully transpose the 5th Anti-Money Laundering Directive. May 2020 infringements package: key decisions // EUBusiness - 14.05.2020 [Electronic resource]. URL:<https://www.eubusiness.com/topics/eulaw/infringements-may.20>(access date: 16.01.2021).

17. Ordonanță de urgență nr. 111 din 1 July 2020. Guvernul României. Monitorul Oficial. №. 620. 15.07.2020.

18. Comunicat referitor la schemele de monedă virtuală // Banca Națională a României - 11.03.2015.[Electronic resource]. URL: <https://www.bnr.ro/page.aspx?prid=10016> (access date: 16.01.2021); Poziția Băncii Naționale a României în legătură cu monedele virtuale – 06.02.2018. [Electronic resource]. URL: <https://www.bnr.ro/page.aspx?prid=14338>(date of reference: 16.01.2021).

19. Băncile facă măcel în piața de criptomonede din România după comunicatul BNR. CryptoCoinPRO este a doua platformă de tranzacționare care nu mai poate opera conturi în băncile românești // Ziarul Financiar - 16.02.2018. [Electronic resource]. URL: <https://www.zf.ro/banci-si-asigurari/bancile-fac-macel-in-piata-de-criptomoned-din-romania-dupa-comunicatul-bnr-cryptocoin-pro-este-a-doua-platforma-de-tranzactionare-care-nu-mai-poate-opera-conturi-in-bancile-romanesti-17001476>(date of reference: 16.01.2021).

20. Românii cu Bitcoin, datori la Fisc. Trebuie plătit impozit pe venit și contribuții sociale, deși monedele virtuale nu sunt reglementate în România // LIBERTATEA - 04.03.2018. [Electronic resource]. URL: <https://www.libertatea.ro/stiri/exclusiv-romanii-cu-bitcoin-datori-la-fisc-trebuie-platit-impozit-pe-venit-si-contributii-sociale-desi-monedele-virtuale-nu-sunt-reglementate-in-romania-2163395>(date of reference: 17.01.2021).

21. The 2020 Global Crypto Adoption Index // Chainalysis. [Electronic resource]. URL:<https://go.chainalysis.com/rs/503-FAP-074/images/Index%20list%20of%20countries.pdf>(access date: 21.01.2021).

22. The Global Innovation Index 2020: Who Will Finance Innovation? Cornell University, INSEAD, and WIPO (2020). Ithaca, Fontainebleau, and Geneva/Global Innovation Index. [Electronic resource]. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>(access date: 18.01.2021).

23. ASTAPOVA. Правовое регулирование криптовалюты в Германии в 2020 году// InternationalWealth–13.08.2020. [Electronic resource]. URL: <https://internationalwealth.info/cryptocurrency/pravovoye-regulirovaniye-kriptovalyuty-v-germanii-v-2020-godu/>(date of reference: 21.01.2021).

24. В Германии BTC приравняли к платежным средствам с точки зрения налогов// RosBusinessConsulting–01.03.2018. [Electronic resource]. URL:<https://www.rbc.ru/crypto/news/5a97c0e69a79474a03e38a11>(date of reference: 21.01.2021).

25. HOLTERMANN F. Neues Geldwäschegesetz - Banken dürfen Bitcoin verwahren//Handelsblatt – 27.11.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.handelsblatt.com/finanzen/maerkte/devisen-rohstoffe/kryptowaehrungen-neues-geldwaeschegesetz-banken-duerfen-bitcoin-verwahren/25276392.html?ticket=ST-8338439-BoxxGZSi6YCjNmbrYO1j-ap1>(access date: 21.01.2021).

26. DROST F.M., HOLTERMANN F. Banken wollen ins Krypto-Geschäft einsteigen // Handelsblatt - 07.02.2020. [Electronic resource]. URL: <https://www.handelsblatt.com/finanzen/banken-versicherungen/digitale-assets-banken-wollen-ins-krypto-geschaeft-einsteigen/25521910.html?ticket=ST-3407008-vwNttvVLFisRjfjS-LGY-ap2>(date of reference: 21.01.2021).

27. Обзор законодательного регулирования криптовалют в отдельных государствах. ОбзорKPMG. Ноябрь 2017. [Electronic resource]. URL: <http://ecommercelaw.ru/sites/default/files/ru-ru-cryptocurrency-legislative-regulation-worldwide-november-2017-upd.pdf>(access date: 20.01.2021).

28. The Money Laundering and Terrorist Financing (Amendment) Regulations 2019. No. 1511. 19.12.2019 // legislation.gov.uk [Electronic resource]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2019/1511/introduction/made>(access date: 20.01.2021).

29. Cryptoassets Taskforce: final report. HM Treasury, Financial Conduct Authority, Bank of England. October 2018. Crown copyright 2018 // gov.uk - 29.10.2018. [Electronic resource]. URL:

<https://www.gov.uk/government/publications/cryptoassets-taskforce>(access date: 20.01.2021).

30. Guidance on Cryptoassets Feedback and Final Guidance to CP 19/3. Financial Conduct Authority. July 2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps19-22.pdf>(accessed 20.01.2021).

31. The Financial Services and Markets Act 2000 (Regulated Activities) Order 2001. No. 544. 26.02.2001 // [legislation.gov.uk](https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2001/544/introduction/made) [Electronic resource]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2001/544/introduction/made>(date of access: 20.01.2021).

32. Ethereum Foundation [Electronic resource]. URL: <https://bytwork.com/companies/ethereum-foundation>(access date: 18.01.2021).

33. Crypto Valley [Electronic resource]. URL: <https://cryptovalley.swiss/> (access date: 19.01.2021).

34. FINMA publishes ICO guidelines // Swiss Financial Market Supervisory Authority - 16.02.2018. - [Electronic resource]. URL: <https://www.finma.ch/en/news/2018/02/20180216-mm-ico-wegleitung/>(access date: 19.01.2021).

35. New FINMA report: Risk Monitor // Swiss Financial Market Supervisory Authority - 10.12.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.finma.ch/en/news/2019/12/20191210-mm-risikomonitor/>(access date: 19.01.2021).

36. Швейцарский регулятор впервые выдал банковские лицензии блокчейн-компаниям // ForkLog - 26.08.2019. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/shvejtsarskij-regulyator-vper-vye-vydal-bankovskie-litsenzii-blokchejn-kompaniyam/>(access date: 19.01.2021).

37. FINMA ascertains illegal activity by envion AG // Swiss Financial Market Supervisory Authority - 27.03.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.finma.ch/en/news/2019/03/20190327---mm--envion/>(access date: 19.01.2021).

38. Consultation initiated on blanket ordinance in area of blockchain // Federal Department of Finance. Swiss Confederation - 19.10.2020. [Electronic resource]. URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-80775.html>(date of access: 18.01.2021).

39. Swiss Finance Minister Rejects Specific Blockchain Legislation in Favor of Current Laws // Cointelegraph - 04.12.2018. [Electronic resource]. URL: <https://cointelegraph.com/news/swiss-finance-minister-rejects-specific-blockchain-legislation-in-favor-of-current-laws>(access date: 18.01.2021).

40. Bitcoin ATMs by Country // Coin ATM

Radar - 24.01.2021. [Electronic resource]. URL: <https://coinatmradar.com/countries/>(access date: 24.01.2021).

41. США как юрисдикция для криптовалют, ICO и блокчейн-стартапов // ForkLog - 21.04.2018. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/ssha-kak-yurisdiktsiya-dlya-kriptovalyut-ico-i-blokchejn-startapov/>(accessed 20.01.2021).

42. Beyond Silk Road: Potential Risks, Threats, and Promises of Virtual Currencies // US Senate Committee on Homeland Security and Governmental Affairs - 18.11.2013. [Electronic resource]. URL: <https://www.hsgac.senate.gov/hearings/beyond-silk-road-potential-risks-threats-and-promises-of-virtual-currencies>(access date: 21.01.2021).

43. Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies // Financial Crimes Enforcement Network. An official website of the United States Government. 18.03.2013. [Electronic resource]. URL: <https://www.fincen.gov/resources/statutes-regulations/guidance/application-fincens-regulations-persons-administering>(access date: 23.01.2021).

44. SECURITIES and EXCHANGE COMMISSION vs. TRENDON T. SHAVERS and BITCOIN SAVINGS AND TRUST. CASE NO. 4:13-CV-416. Memorandum Opinion regarding the court's subject matter jurisdiction. United States District Court EASTERN DISTRICT OF TEXAS SHERMAN DIVISION. 06.08.2013. [Electronic resource]. URL: <https://ia800708.us.archive.org/31/items/gov.uscourts.txed.146063/gov.uscourts.txed.146063.23.0.pdf>(accessed 23.01.2021).

45. SEC Halts Alleged \$1.7 Billion Unregistered Digital Token Offering // US Securities and Exchange Commission. Press Release - 11.10.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.sec.gov/news/press-release/2019-212?fbclid=IwAR0nXyG1tVkm1IQJ8-vpQmvpQEpe2PchObZUO2cT5AaGP4-d8GuNqt-yQIQ>(accessed 23.01.2021).

46. SEC подала иск против Ripple // ForkLog - 12/23/2020. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/sec-podala-isk-protiv-ripple/>(access date: 23.01.2021).

47. SEC Orders Blockchain Company to Pay \$24 Million Penalty for Unregistered ICO // US Securities and Exchange Commission. Press Release - 30.09.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.sec.gov/news/press-release/2019-202>(accessed 23.01.2021).

48. «Закон о криптовалюте 2020 года»: В Конгресс США внесли новый законопроект о регулировании криптоиндустрии// CoinSpot - 20.12.2019. [Electronic resource]. URL: https://coinspot.io/law/us_and_canada/zakon-o-kriptovalyute-2020-goda-v-kongress-ssha-vnesli-novyy-zakonoproekt-o-regulirovanii-kriptoindustrii/ (access date: 23.01.2021).

49. Regulatory Freeze Pending Review. Memorandum for the heads of executive departments and agencies // The White House - 20.01.2021. [Electronic resource]. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/01/20/regulatory-freeze-pending-review/> (date of access: 23.01.2021).

50. Джек Дорси, **a16z** и **Coinbase** раскритиковали нормы регулирования индустрии от FinCEN// ForkLog - 06.01.2021. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/dzhek-dorsi-a16z-i-coinbase-raskritikovali-normy-regulirovaniya-kriptoindustrii-ot-fincen/> (accessed 23.01.2021).

51. The 2020 Geography of Cryptocurrency Report. Analysis of Geographic Trends in Cryptocurrency, Adoption, Usage and Regulation. September 2020. – P. 37. [Electronic resource]. URL: <https://go.chainalysis.com/2020-geography-of-crypto-report.html> (access date: 24.01.2021).

52. Bitcoin Mining Map//Cambridge Centre for Alternative Finance - 24.01.2021. [Electronic resource]. URL: https://cbeci.org/mining_map (access date: 24.01.2021).

53. Что на самом деле происходит в Китае. Запрет криптовалют и бум блокчейна// Ros-BusinessConsulting - 31.07.2018. [Electronic resource]. URL: <https://www.rbc.ru/crypto/news/5b6028d99a79471eaa4ac212> (date of reference: 24.01.2021).

54. Announcement by the People's Bank of China, China Cyber Administration, Ministry of Industry and Information Technology, Ministry of Industry and Commerce, Banking Regulatory Commission, Securities Regulatory Commission and Insurance Regulatory Commission on preventing the risks of token issue financing // People's Bank of China - 04.09.2017. [Electronic resource]. URL: <http://www.pbc.gov.cn/goutongjiaoliu/113456/113469/3374222/index.html> (access date: 24.01.2021).

55. Китай закрывает все криптовалютные биржи//Экономическая правда - 15.09.2017. [Electronic resource]. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2017/09/15/629162/> (date of reference: 24.01.2021).

56. A Quick Guide to Crypto Regulators and Companies in China // Global Coin Research - 19.08.2020. [Electronic resource]. URL: <https://globalcoinresearch.com/2020/08/19/a-quick-guide-to-crypto-regulators-and-companies-in-china/> (access date: 24.01.2021).

57. Major Chinese cities plan large-scale tests of digital currency in 2021 // Global Times - 24.01.2021. [Electronic resource]. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202101/1213705.shtml> (access date: 24.01.2021).

58. China's Congress Passes Cryptography Law, Effective Jan. 1, 2020 // Coindesk - 26.10.2019. [Electronic resource]. URL: <https://www.coindesk.com/chinas-congress-passes-cryptography-law-effective-jan-1-2020> (access date: 24.01.2021).

59. АСМАКОВ А. Бесконечная история: обрешат ли цену биткоина выплаты инвесторам Mt. Gox?// Forklog - 24.09.2018. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/beskonechnaya-istoriya-obrushat-li-tsenu-bitkoina-vyplaty-investoram-mt-gox/> (accessed 24.01.2021).

60. В Японии вступил в силу признающий биткоины платежным средством закон// Ros-BusinessConsulting - 01.04.2017. [Electronic resource]. URL: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/58df6191a79476eb3bacbf4> (date of reference: 24.01.2021).

61. Кража криптовалюты в Японии на \$548 млн была вызвана вирусом// TASS - 08.03.2018. [Electronic resource]. URL: <https://tass.ru/ekonomika/5017282> (access date: 25.01.2021).

62. Japan raps Coincheck, orders broader checks after \$530 million cryptocurrency theft // Reuters - 29.01.2018. [Electronic resource]. URL: <https://www.reuters.com/article/us-japan-cryptocurrency/japan-raps-coincheck-orders-broader-checks-after-530-million-cryptocurrency-theft-idUSKBN1FI06S> (access date: 25.01.2021).

63. Japanese Virtual Currency Exchange Association JVCEA. [Electronic resource]. URL: <https://jvcea.or.jp/about/> (access date: 25.01.2021).

64. Кража криптовалюты в Японии на \$548 млн была вызвана вирусом// CoinSpot - 24.10.2018. [Electronic resource]. URL: <https://coinspot.io/law/asia-and-africa/yaponiya-razreshila-kriptovalyutnoj-industrii-samoregulirovanie/> (access date: 25.01.2021).

65. Япония приняла новое законодательство в области регулирования криптовалют// ForkLog - 01.06.2019. [Electronic resource]. URL: <https://forklog.com/yaponiya-prinyala-novoe-zakonodatelstvo-v-oblasti-regulirovaniya-kriptovalyut/> (access date: 26.01.2021).

THE CLASSIFICATION OF CODED ACTS

Ion POSTU

Doctor of Law, Associate Professor, Free International University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: ion.postu@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-5993-8250>

Elena TENTIUC

PhD student, Free International University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: elenatentiuc1981@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7493-133X>

In this article, authors analyze different models of codified acts. In carrying out this classification, several features of the codified documents emerged and were presented in a light conducive to study. The authors provide a practical example of doctrinal concepts, based on their empirical observations, with the relevant example for our legal system. Despite the multitude of scientific proposals, the classifications presented in the article are far from exhaustive, but are a theoretical-doctrinal exercise, aimed at systematizing knowledge about the nature and features of codified acts. Finally, the authors conclude that codes are the only form of codified act recognized by national law, although other forms are known in foreign legal systems. Without prejudice to the legal nature of codes and other classified acts, they may be doctrinally classified according to various criteria, which simplifies the understanding of their essence and contributes to their practical application.

Keywords: codification, legislative technique, systematization of legislation, codified act, code.

CLASIFICAREA ACTELOR CODIFICATE

În prezentul articol sunt analizate diferite modele de acte codificate. În cadrul efectuării acestei clasificări au ieșit la iveală mai multe trăsături ale actelor codificate și s-au prezentat într-o lumină propice pentru studiu. Autorii oferă o exemplificare practică a conceptelor doctrinare, bazată pe observațiile lor empirice, cu exemplificarea relevantă pentru sistemul nostru de drept. În pofida multitudinii de propuneri științifice, clasificările prezentate în articol nu sunt nici pe departe exhaustive, însă reprezintă un exercițiu teoretico-doctrinar, îndreptat spre sistematizarea cunoștințelor referitoare la natura și trăsăturile actelor codificate. În final, autorii concluzionează că codurile reprezintă unica formă de acte codificate recunoscută de legislația națională, deși în sisteme de drept străine sunt cunoscute și alte forme. Fără a afecta natura juridică a codurilor și altor acte clasificate, acestea pot fi clasificate din punct de vedere doctrinar după diverse criterii, fapt care simplifică înțelegerea esenței acestora și contribuie la aplicarea practică adecvată.

Cuvinte-cheie: codificare, tehnică legislativă, sistematizarea legislației, act codificat, cod.

CLASSIFICATION DES ACTES CODIFIÉS

Différents modèles d'actes codifiés sont discutés dans cet article. En effectuant cette classification, plusieurs caractéristiques des actes codifiés ont été révélées et présentées sous un jour propice à l'étude. Les auteurs fournissent un exemple pratique de concepts doctrinaux, basé sur leurs observations empiriques, avec l'exemple pertinent à notre système de droit. Malgré la multitude de propositions scientifiques, les classifications présentées dans l'article ne sont en aucun cas exhaustives, mais elles représentent un exercice théorique-doctrinal, visant à systématiser les connaissances concernant la nature

et les caractéristiques des actes codifiés. Enfin, les auteurs concluent que les codes sont la seule forme d'actes codifiés reconnus par le droit national, bien que d'autres formes soient connues dans les systèmes de droit étrangers. Sans affecter la nature juridique des codes et autres actes classifiés, ils peuvent être classés d'un point de vue doctrinal par divers critères, ce qui simplifie la compréhension de leur essence et contribue à la bonne application pratique.

Mots-clés: codification, technique législative, systématisation de la législation, acte codifié, code.

КЛАССИФИКАЦИЯ КОДИФИЦИРОВАННЫХ ДОКУМЕНТОВ

В статье анализируются различные модели кодифицированных актов. При проведении данной классификации были выявлены некоторые особенности кодифицированных документов, которые были представлены в свете, способствующем изучению. Авторы предоставляют практический пример доктринальных концепций, основанный на их эмпирических наблюдениях, с соответствующим примером для отечественной правовой системы. Несмотря на обилие научных предложений, представленные в статье классификации далеко не исчерпывающие, а представляют собой теоретико-доктринальное упражнение, направленное на систематизацию знаний о природе и особенностях кодифицированных актов. В итоге, авторы приходят к выводу, что кодексы являются единственной формой кодифицированного акта, признанной национальным законодательством, хотя другие формы известны в зарубежных правовых системах. Не влияя на правовую природу кодексов и других секретных актов, они могут быть классифицированы доктринально по различным критериям, что упрощает понимание их сущности и способствует правильному практическому применению.

Ключевые слова: кодификация, законодательная техника, систематизация законодательства, кодифицированный акт, кодекс.

Introducere

Codul este un act juridic normativ, această trăsătură a sa fiind cea mai importantă și este consacrată atât de doctrină, cât și de legislație.

Deși în legislația și doctrina națională codul reprezintă unica formă a actului juridic normativ codificat, în teoria și legislația altor state actul codificat poate îmbrăca și alte forme. De exemplu, în Federația Rusă sunt recunoscute drept forme ale actului codificat, în afară de cod: fundamentele legislației (*основы законодательства*), statute (*уставы*), regulamente (*положения*), reguli (*правила*).

Deși conștienți că în sistemul autohton de drept unicul act normativ care poate rezulta din codificare este „codul”, pentru interesul științific al acestei lucrări, vom folosi, convențional, în continuare termenul „cod” ca sinonim al termenului „act (normativ) codificat”, lăsând un mai mare câmp de manevră pentru abordările teoretice.

Idei principale ale cercetării

Vom purcede în cele ce urmează la analiza principalelor forme ale actelor codificate și la clasificarea acestora.

Fundamentele (bazele) legislației sunt un act juridic normativ care stabilește cele mai importante dispoziții ale unei anumite ramuri de drept sau sfera administrației publice, ce servesc drept bază pentru activitatea legislativă a subiectelor federației.¹ Au fost folosite pe larg în URSS². Acestea conțin definiții, indică obiectivele legislației, principiile reglementării juridice, determină orientările pentru reglementarea juridică a acestor relații publice. Acestea consacră normele-principii, normele-definiții și alte norme de drept specializate.³ Efectuarea codificării sub formă de fundamen-

---

¹ Краснов, Ю.К., Надвикова, В.В., Шкатулла, В.И. „Юридическая техника: учебник”. Москва: Юстицинформ, 2014, с. 481.

² Чашин, А.Н. „Теория государства и права: учебник”. Москва: Дело и сервис, 2008, с. 483.

³ Кожевников, В. В. „К проблеме систематизации нормативно-правовых актов в Российской Федерации и о правилах ее юридической техники”. In: *Право и государство: теория и практика*. 2016, nr. 4, с. 12.

te ale legislației, de regulă, presupune crearea ulterioară a unui sistem relativ independent de acte juridice normative de diferite niveluri și, în primul rând, coduri, deoarece Fundamentele nu conțin de regulă o reglementare detaliată a anumitor relații, stabilesc dispozițiile principale, cele mai importante, care, în majoritatea cazurilor, ar trebui dezvoltate și concretizate în alte acte legislative.⁴ În anii 1960-1970 în URSS au fost adoptate 16 Fundamente ale legislației și, în strictă conformitate cu acestea, codurile republicilor unionale⁵. La ziua de azi, autorii ruși menționează drept exemplu, Fundamentele legislației Federației Ruse privind notariatul din 11.02.1993; Legea Federației Ruse „Fundamentele legislației Federației Ruse privind cultura” din data de 9.10.1992 ș.a.⁶

Statutul este înțeles ca un act juridic normativ complex care reglementează statutul juridic al unei organizații (organism) sau al unei anumite zone de activitate a statului⁷. V. K. Babaev afirmă că statutele reglementează relațiile într-o sferă aflată sub controlul statului (de exemplu, activitatea feroviară, transportul pe căi navigabile interioare, serviciul militar), au ca obiect de influență activitățile anumitor organisme și organizații, drepturile și obligațiile acestora, baza relației lor cu alte organisme, organizații, instituții și cetățeni.⁸ Spre exemplu, în Federația Rusă în 2007 a fost adoptat Statutul transportului rutier și a transportului electric terestru urban (*Устав автомобильного транспорта и городского наземного электрического транспорта*)⁹,

ce a înlocuit un statut similar în vigoare din 1969.

Regulamentele sunt de obicei înțelese ca acte juridice normative consolidate, reglementând destul de cuprinzător și în detaliu orice grup de probleme legate de statutul juridic sau organizarea activităților anumitor subiecte de drept (organism de stat, instituție)¹⁰. S.V. Boșno afirmă că există regulamente suficient de elaborate în ceea ce privește tehnica legislativă, aducând ca exemplu, Regulamentul privind procedura de implementare a plăților fără numerar de către persoanele fizice din Federația Rusă în care există 6 capitole, sau Regulamentul privind regimul vamal, format din 107 puncte.¹¹

Regulile determină ordinea organizării unui anumit tip de activitate¹². Un exemplu adus în literatura juridică sunt Regulile de compensare a angajatorilor pentru prejudiciile cauzate angajaților prin vătămare, boli profesionale sau alte daune aduse sănătății legate de îndeplinirea obligațiilor de muncă¹³ sau Regulile pentru expertiza în siguranța industrială¹⁴.

Formele actelor codificate menționate mai sus, care s-au aplicat pe teritoriul Republicii Moldova în perioada sovietică, nu mai sunt recunoscute de legislația națională curentă, însă prezintă interes științific pentru o mai bună înțelegere a fenomenului actelor codificate.

În cele ce urmează vom face o clasificare a codurilor (actelor codificate), reieșind din prevederile doctrinei și observațiile noastre

---

Государственной Думой 18 октября 2007 года. Одобрен Советом Федерации 26 октября 2007 года.

¹⁰ Babaev, V.K. *Op. cit.*, p. 368.

¹¹ Бошно, С.В. „Кодификационные акты и другие источники права: проблемы приоритета”. In: *Кодификация законодательства: теория, практика, техника*: Материалы Международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 25-26 сентября 2008 года). Нижний Новгород, 2009, с. 125.

¹² Желдыбина, Т. А. „Направления кодификации российского законодательства”. In: *Саратовской государственной юридической академии*. 2016, nr. 2, с. 75.

¹³ Здунова, Д. И. „Проблематика кодифицированных актов: применение и использование”. In: *Казанская наука*. 2015, nr. 10, с. 249.

¹⁴ Babaev, V.K. *Op. cit.*, p. 368.

⁴ Бабаев, В.К. „Теория государства и права: Учебник”. Москва: Юрист, 2003, с. 367.

⁵ Кожевников, В. В. *Op. cit.*, p. 12.

⁶ *Vezi*: Кодан, С. В. „Акты систематизации законодательства: юридическая природа и место в системе источников Российского права”. In: *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук*. 2008, nr. 8, сс. 396-397.

⁷ Элементарные начала общей теории права. Под общ. ред. В. И. Червонюка. Москва: Колосс, 2003, с. 301.

⁸ Бабаев, В.К. *Op. cit.*, p. 368.

⁹ Федеральный Закон Российской Федерации № 259-ФЗ от 08.11.2007 «Устав автомобильного транспорта и городского наземного электрического транспорта». Принят

empirice, cu exemplificarea relevantă pentru sistemul nostru de drept.

1) După **conținut**, codurile au fost clasificate de Yu. A. Tihomirov în: funcționale (fiscal); statutare (civil, muncii); tematice (transporturilor rutiere); de aplicarea legii (procedură civilă, procedură penală)¹⁵.

2) După **obiectul reglementării**¹⁶, V.V. Kojevnikov distinge coduri:

- de asigurare a vieții pentru o persoană și o societate (civil, fiscal, vamal, muncii, familiei etc.);
- a resurselor naturale (funciar, subsolului, silvic);
- de ocrotire a normelor de drept (penal, procesual penal, de executare, contravențional, procesual civil);
- din domeniul transportului (aerian, transporturilor rutiere, transportului feroviar).

3) După **sfera relațiilor publice reglementate**, există acte normative codificate ramurale, inter-ramurale (complexe) și generale.

Actele juridice normative codificate ramurale reglementează un domeniu specific separat al relațiilor publice, care determină împărțirea dreptului în ramuri și instituții. Astfel de coduri, pot fi, de exemplu, codul penal, civil, muncii, administrativ etc.

Actul juridic normativ de codificare inter-ramurală (complexă) codifică regulile de drept, colectate într-un singur din diferite ramuri ale dreptului. În același timp, criteriul pentru selectarea normelor necesare nu este afilierea lor la ramura dreptului, ci alte motive, de exemplu, ramura activității economice. Un exemplu, poate fi Codul aerian.

Codificarea generală a actelor juridice normative reglementează toate sferele relațiilor publice supuse reglementării legale, însă acest tip de acte este azi imposibil de realizat, având mai mult o încărcătură istorică.

¹⁵ Тихомиров, Ю. А. „Теория кодекса”. In: *Кодификация законодательства: теория, практика, техника: Материалы Международной научно-практической конференции* (Нижний Новгород, 25-26 сентября 2008 года). Нижний Новгород, 2009, с 38-39.

¹⁶ Кожевников, В. В. *Op. cit.*, p. 13.

4) După **gradul de acoperire a relațiilor publice reglementate**, A.N. Ciașin afirmă că este necesar să se facă distincția între actele juridice normative codificate care reglementează în totalitate un anumit domeniu a relațiilor publice și actele codificate care reglementează parțial un anumit domeniu al relațiilor publice¹⁷.

Așa, de exemplu, Codul penal al Republicii Moldova este unica lege penală, fiind unicul izvor de drept pentru această ramură a dreptului. Pe de altă parte, majoritatea codurilor în vigoare reglementează doar parțial un anumit domeniu de relații sociale (cel mai elocvent exemplu ni se arată Codul vamal care prevede expres că „*legislația vamală este constituită din prezentul cod, din Legea cu privire la tariful vamal, din alte acte normative și acorduri internaționale în domeniul vamal la care Republica Moldova este parte*”¹⁸). Susținem pe deplin opinia menționată în literatură¹⁹ precum că nivelul de reglementare parțială în cadrul acestui grup nu este uniform.

5) După **durata procesului de codificare**, putem distinge coduri adoptate simultan și în etape. Primul grup include majoritatea actelor codificate, însă nu întotdeauna este posibil să adoptă o singură codificare act normativ juridic care reglementează un subiect de volum considerabil sau atunci când relațiile sociale evoluează²⁰. Cu altă ocazie am adus exemplul Codului civil olandez, elaborarea căruia a început în 1948 și s-a finalizat în 1992²¹. Tot acolo, vorbind despre codificarea continuă, am adus exemplul Codului fiscal al Republicii Moldova, care a fost completat pe parcurs cu

¹⁷ Чашин, А.Н. „Теория государства и права: учебник”. Москва: Дело и сервис, 2008, с. 493.

¹⁸ Codul Vamal al Republicii Moldova nr. 1149 din 20.07.2000, art. 6 alin. (1).

¹⁹ Чашин, А.Н. „Теория юридической систематизации”. Москва: Дело и Сервис, 2010, с. 63.

²⁰ Чашин, А.Н. „Теория государства и права: учебник”. Москва: Дело и Сервис, 2008, с. 497.

²¹ *Vezi*: Соловьев, А. А. „Кодификация, декодификация и рекодификация гражданского законодательства: зарубежный опыт и перспективы России”. In: *Вестник Федерального арбитражного суда Московского округа*. 2012, nr. 3, с. 96.

noi titluri. Fiind adoptat în redacție inițială în 1997, codul a fost completat în 2000 cu titlurile IV (Accizele), V (Administrarea fiscală) și VI (Impozitul pe bunurile imobiliare), iar în 2004 cu titlul VII (Taxele locale).

6) După **gradul de noutate**, actele juridice normative codificate adoptate pot fi împărțite condiționat în acte complet noi și în cele adoptate în locul actelor juridice normative codificate existente anterior cu un subiect de reglementare similar.

Apariția codurilor noi este dictată de evoluția relațiilor sociale (de ex., Codul serviciilor media audiovizuale) sau, ca în cazul primilor ani de independență a Republicii Moldova, de schimbarea orânduirii sociale. Atunci au fost adoptate Codul jurisdicției constituționale, Codul electoral, Codul vamal – acte ce reglementează domenii inexistente în cadrul regimului comunist. Atunci când se înlocuiesc codurile vechi, suntem în prezența recodificării, l-a care ne-am referit pe larg în cadrul unui articol anterior. În majoritatea cazurilor, sunt recodificate codurile ce reglementează ramuri fundamentale ale dreptului (civil, penal, procesuale).

7) După **forța juridică**, în literatura juridică se deosebesc acte juridice normative de acțiune directă și coduri-model. Codurile-model reprezintă o varietate a legilor-model, care, în unele țări ale sistemului de drept continental, în statele federale și uniunile de state cu elemente ale raporturilor constituționale și juridice, reprezintă un act al organului reprezentativ suprem, care poate fi folosit ca model pentru reglementarea unor relații identice, similare prin acte a organelor subiecților federației sau state membre ale uniunii de state.²² Utilizarea termenului „lege” în acest context este o convenție, întrucât legiuitorul, de regulă, nu participă la crearea actelor model. Astfel de documente nu sunt deloc normative, nu au o natură imperioasă; sunt de natură consultativă,

călăuzitoare. În același timp, rolul lor de sistematizare este evident. Trăsătura fundamentală a legilor model este că acestea nu apar ca urmare a sistematizării, dar aceste documente îndeplinesc în sine un rol sistematizator, întrucât pe baza lor pot apărea acte juridice normative uniforme.²³

Codurile-model intră în vigoare numai după ratificarea lor (de exemplu, pe teritoriul unui subiect separat al unui stat federal) sau servesc drept model pentru dezvoltarea actelor juridice normative de codificare regională.

Unul dintre primele modele de coduri a fost Codul comercial uniform al Statelor Unite, elaborat de Institutul American de Drept și de Conferința Națională a Comisarilor pentru Dezvoltarea Legilor Uniforme de Stat și aprobat în 1952. Până în 1990, în SUA au apărut mai multe ediții actualizate. Codul este mai mult un model decât un act de reglementare directă, deoarece devine astfel numai după aprobarea legislativelor din statele respective. O serie de norme ale acestuia permit opțiuni alternative. Aceasta nu este o codificare completă, ci mai degrabă o colecție de norme pentru instituții individuale și fără prevederile generale tradiționale pentru codurile civile, deoarece acestea din urmă aparțin competenței statelor.²⁴

La nivelul CSI la fel există dezvoltă o serie de coduri model, – al educației, penal²⁵.

8) După **raportul cu dreptul național**, este posibil să se facă distincția între actele juridice normative codificate naționale, regionale și internaționale.

Orice cod al Republicii Moldova este exemplu de act codificat național. Cele regionale includ acte normative codificate care le reglementează subiectul pe teritoriul mai multor state – de exemplu, îndelung dezbătutul proiect de Cod civil european. Actele codificate internaționale universale include astfel de

²³ Бошно, С.В. *Op. cit.*, p. 130.

²⁴ Тихомиров, Ю. А. *Op. cit.*, p. 43.

²⁵ Чашин, А.Н. „Теория государства и права: учебник”. Москва: Дело и сервис, 2008, с. 496.

²² Топорнин, Б.Н. „Юридическая энциклопедия”. Москва: Юрист, 2001, с. 540.

acte normative codificate care acționează pe teritoriul tuturor statelor.

9) După corelarea cu actul de intrare în vigoare, se poate face distincția între acte codificate care coincid în totalitate sau deloc cu actele care le-au pus în aplicare.

Majoritatea codurilor noastre conțin prevederi legate de procedura (data) intrării în vigoare – de ex., Codul administrativ prevede că „Prezentul cod intră în vigoare la 1 aprilie 2019”²⁶, Codul educației – „Prezentul cod intră în vigoare în 30 de zile de la publicare”²⁷, iar Codul jurisdicției constituționale – „Prezentul cod intră în vigoare la data publicării”²⁸. Totuși, există situații când codurile nu conțin dispoziții referitoare la intrarea în vigoare și sunt puse în aplicare prin legi speciale. Așa, spre exemplu Lege Nr. 205 din 29.05.2003 cu privire la punerea în aplicare a Codului de procedură penală al Republicii Moldova²⁹ prevede că „Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 se pune în aplicare la 12 iunie 2003”, iar Legea Nr. 1160 din 21.06.2002 privind punerea în aplicare a Codului penal al Republicii Moldova conține o prevedere și mai largă – „Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002 intră în vigoare la data intrării în vigoare a Codului de procedură penală al Republicii Moldova”³⁰. În mod similar legiuitorul a procedat și cu codul civil și cel de procedură civilă adoptate în acea perioadă. Trebuie menționat că legile de punere în aplicare

nu se rezumă doar la prevederi referitoare la data intrării în vigoare, ci conțin și reglementări procesuale referitoare la cauzele aflate la diferite etape, precum și la acțiunea altor acte legislative. Un alt exemplu, vine din legislația României, unde prin Lege nr. 71 din 3 iunie 2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil³¹ au fost reglementate aspectele intrării în vigoare a noului Cod civil român.

10) După **conținutul normativ**, în literatura juridică au fost menționate: codurile cu conținut normativ și codurile de etică profesională. Deși, din punctul nostru de vedere, doar cele cu conținut normativ reprezintă un act juridic normativ codificat, am adus aici această clasificare din cauza confuziei pe care poate să o stârnească, or aceste acte ce reglementează angajamentele persoanele poartă, de cele mai dese ori, denumirea de cod. Astfel, T.N. Rachmanina atribuie codurile de etică profesională drept noi forme de codificare care depășesc tradiția juridică sub influența factorilor din dezvoltarea sistemului juridic³². O caracteristică a acestor coduri este că o anumită comunitate profesională acționează ca un organism normativ, iar un astfel de cod include reguli – obligații interne ale reprezentanților acestei profesii³³.

Drept exemplu pot fi aduse Codul de conduită a funcționarului public (adoptat prin lege ordinară Nr. 25 din 22.02.2008)³⁴, Codul deontologic al expertului judiciar (aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 870 din 05.09.2018)³⁵, Codului deontologic al funcționarului public

²⁶ Codul Administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 309-320 din 17.08.2018, art. 257, alin. (1).

²⁷ Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 319-324 din 24.10.2014, art. 152.

²⁸ Codul Jurisdicției Constituționale al Republicii Moldova nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995, art. 87.

²⁹ Legea Republicii Moldova nr. 205 din 29.05.2003 cu privire la punerea în aplicare a Codului de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110 din 07.06.2003.

³⁰ Legea Republicii Moldova nr. 1160 din 21.06.2002 privind punerea în aplicare a Codului penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129 din 13.09.2002.

³¹ Legea României nr. 71 din 03.06.2011 pentru punerea în aplicare a Legii României nr. 287/2009 privind Codul Civil. În: Monitorul Oficial al României, nr. 409 din 10.06.2011.

³² Рахманина, Т. Н. „Актуальные вопросы кодификации российского законодательства”. În: *Журнал российского права*. 2008, № 4, с. 31.

³³ Чашин, А.Н. „Теория государства и права: учебник”. Москва: Дело и сервис, 2008, с. 485.

³⁴ Legea Republicii Moldova nr. 25 din 22.02.2008 privind Codul de conduită a funcționarului public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 74-75 din 11.04.2008.

³⁵ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 870 din 05.09.2018 privind aprobarea Codului deontologic al expertului judiciar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 347-357 din 14.09.2018.

cu statut special din sistemul administrației penitenciare (aprobat prin Ordinul Ministrului Justiției Nr. 19 din 21.01.2019)³⁶, Codului de etică al cadrului didactic (aprobat prin Ordinul Ministrului educației Nr. 861 din 07.09.2015) Codului deontologic al polițistului de frontieră (aprobat prin Ordinul Departamentului Poliției de Frontieră Nr. 500 din 21.11.2013)³⁷ ș.a.m.d. După cum vedem, aceste acte normative au fost adoptate atât de legiuitor, cât și de alte autorități publice centrale de specialitate.

Acestea conțin în principal norme de natură etică și morală, dar există și norme juridice. Codurile sunt adoptate fie în cadrul comunității profesionale a muncii, fie de către organisme și organizații de autoreglementare care își exprimă interesele. În orice caz, ele reprezintă un set de reguli de autoobligare, a căror punere în aplicare este cheia succesului în muncă și activități de producție.³⁸

După părerea unor autori, codurile ca norme profesionale de auto-obligare „joacă rolul unor acte consolidate care consolidează comportamentul oamenilor în cadrul profesiilor”³⁹ și urmează a fi privite ca o varietate a codurilor juridice.

În dezacord cu aceștia, exprimăm opinia că codurile de etică profesională și alte acte ce includ obligații interne ale reprezentanților diverselor profesii nu pot fi considerate în niciun caz coduri, chiar și atunci când sunt adoptate de parlament, or, acestea codifică doar normele morale specifice unei anumite activități publice sau economice și nu reglementează un domeniu larg de relații sociale importante ale vieții sociale.

³⁶ Ordinul Ministrului Justiției Nr. 19 din 21.01.2019 cu privire la aprobarea Codului deontologic al funcționarului public cu statut special din sistemul administrației penitenciare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 24-28 din 25.01.2019.

³⁷ Ordinul Departamentului Poliției de Frontieră Nr. 500 din 21.11.2013 cu privire la aprobarea Codului deontologic al polițistului de frontieră. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 291-296 din 13.12.2013.

³⁸ Тихомиров, Ю. А. *Op. cit.*, p. 45.

³⁹ Тихомиров, Ю.А.; Талапина Э.В. „О кодификации и кодексах”. În: *Журнал российского права*. 2003, № 3. с. 51.

Concluzii

În rezultatul cercetării putem afirma: codurile reprezintă unica forma de acte codificate recunoscută de legislația națională, deși în sisteme de drept străine sunt cunoscute și alte forme. Fără a afecta natura juridică a codurilor și altor acte clasificate, acestea pot fi clasificate din punct de vedere doctrinar după diverse criterii, fapt care simplifică înțelegerea esenței acestora și contribuie la aplicarea practică adecvată.

Codurile reprezintă rezultatul primar al activității de codificare legislativă și îmbracă forma actului juridic normativ, însă se deosebesc de actele juridice necodificate prin poziția dominantă în structura legislației de același nivel; durabilitatea externă în timp; integritate juridică ridicată și coerență internă sporită; diviziunea structurală în compartimente, dintre care se remarcă partea generală; prezența unei denumiri specifice a actului normativ („cod”).

Clasificările prezentate în articol nu sunt nici pe departe exhaustive și reprezintă doar un exercițiu teoretico-doctrinar, îndreptat spre sistematizarea cunoștințelor referitoare la natura și trăsăturile actelor codificate. Suntem convinși, în funcție de interesul științific, pot fi efectuate și alte categorisiri. În cadrul efectuării acestei clasificări au ieșit la iveală mai multe trăsături ale actelor codificate și s-au prezentat într-o lumină propice pentru studiu.

Referințe bibliografice

1. Codul Administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 309-320 din 17.08.2018.
2. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 319-324 din 24.10.2014.
3. Codul Jurisdicției Constituționale al Republicii Moldova nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 53-54 din 28.09.1995.
4. Codul Vamal al Republicii Moldova nr. 1149 din 20.07.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii

Moldova, nr. ediție specială din 01.01.2007. Republicat în temeiul Hotărârii Parlamentului Republicii Moldova nr. 1546 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 26-27 din 26.03.1998.

5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 870 din 05.09.2018 privind aprobarea Codului deontologic al expertului judiciar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 347-357 din 14.09.2018.

6. Legea Republicii Moldova nr. 1160 din 21.06.2002 privind punerea în aplicare a Codului penal al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129 din 13.09.2002.

7. Legea Republicii Moldova nr. 205 din 29.05.2003 cu privire la punerea în aplicare a Codului de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110 din 07.06.2003.

8. Legea Republicii Moldova nr. 25 din 22.02.2008 privind Codul de conduită a funcționarului public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 74-75 din 11.04.2008.

9. Legea României nr. 71 din 03.06.2011 pentru punerea în aplicare a Legii României nr. 287/2009 privind Codul Civil. În: Monitorul Oficial al României, nr. 409 din 10.06.2011.

10. Ordinul Departamentului Poliției de Frontieră Nr. 500 din 21.11.2013 cu privire la aprobarea Codului deontologic al polițistului de frontieră. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 291-296 din 13.12.2013.

11. Ordinul Ministrului Justiției Nr. 19 din 21.01.2019 cu privire la aprobarea Codului deontologic al funcționarului public cu statut special din sistemul administrației penitenciare. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 24-28 din 25.01.2019.

12. БАБАЕВ, В.К. „Теория государства и права: Учебник”. Москва: Юристъ, 2003, 592 с.

13. БОШНО, С.В. „Кодификационные акты и другие источники права: проблемы приоритета”. In: *Кодификация законодательства: теория, практика, техника*: Материалы Международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 25-26 сентября 2008 года). Нижний Новгород, 2009, сс. 120-142.

14. ЖЕЛДЫБИНА, Т.А. „Направления кодификации российского законодательства”. In: *Саратовской государственной юридической академии*. 2016, № 2, сс. 75-79.

15. ЗДУНОВА, Д.И. „Проблематика кодифицированных актов: применение и использование”. In: *Казанская наука*. 2015, №. 10, сс. 247-249.

16. КОДАН, С.В. „Акты систематизации законодательства: юридическая природа и место в системе источников Российского права”. In: *Научный ежегодник Института философии и права Уральского отделения Российской академии наук*. 2008, № 8, сс. 385-401.

17. КОЖЕВНИКОВ, В.В. „К проблеме систематизации нормативно-правовых актов в Российской Федерации и о правилах ее юридической техники”. In: *Право и государство: теория и практика*. 2016, № 4, сс. 11-21.

18. КРАСНОВ, Ю.К., НАДВИКОВА, В.В. și ШКАТУЛЛА, В.И. „Юридическая техника: учебник”. Москва: Юстицинформ, 2014, 536 р.

19. РАХМАНИНА, Т.Н. „Актуальные вопросы кодификации российского законодательства”. In: *Журнал российского права*. 2008, № 4, сс. 30-39.

20. СОЛОВЬЕВ, А.А. „Кодификация, декодификация и рекодификация гражданского законодательства: зарубежный опыт и перспективы России”. In: *Вестник Федерального арбитражного суда Московского округа*. 2012, № 3, сс. 88-97.

21. ТИХОМИРОВ, Ю.А. „Теория кодекса”. In: *Кодификация законодательства: теория, практика, техника*: Материалы Международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 25-26 сентября 2008 года). Нижний Новгород, 2009, сс. 38-46.

22. ТИХОМИРОВ, Ю.А.; ТАЛАПИНА Э.В. „О кодификации и кодексах”. In: *Журнал российского права*. 2003, № 3, сс. 47-54.

23. ТОПОРНИН, Б.Н. „Юридическая энциклопедия”. Москва: Юристъ, 2001, 1268 с.

24. Федеральный Закон Российской Федерации № 259-ФЗ от 08.11.2007 «Устав автомобильного транспорта и городского наземного электрического транспорта». Принят Государственной Думой 18 октября 2007 года. Одобрен Советом Федерации 26 октября 2007 года.

25. ЧАШИН, А.Н. „Теория государства и права: учебник”. Москва: Дело и сервис, 2008, 591 с.

26. ЧАШИН, А.Н. „Теория юридической систематизации”. Москва: Дело и Сервис, 2010, 208 с.

27. Элементарные начала общей теории права. Под общ. ред. В.И. Червонюка. Москва: Колосс, 2003, 544 с.

GENERALITIES ON LEGAL REGULATION OF CARTEL AGREEMENTS**Dumitrita BOLOGAN**

Doctor of Law, Lawyer, Program manager, Foundation „Terre des hommes”,

Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: dumitritabologan@yahoo.com<https://orcid.org/0000-0002-9799-4691>

This article provides an overview of the evolution of competition and competition law, both in the Republic of Moldova and in some European and US countries. Also, the paper crystallizes the conceptual approaches on cartels and offers an analysis of the doctrine of the Republic of Moldova, Romania, Russia, France, Germany, USA, Great Britain regarding cartel agreements. Following the analysis carried out in this paper, it was observed that the contribution of foreign academics in the field of defining and classifying cartel agreements is substantial, and the jurisprudence of the European Commission and the European Court of Justice has served as a source of inspiration and progress for the academic environment, as well as for the development of competition on the market. Although in the Republic of Moldova there is limited research in the field of cartel agreements, it is gratifying that the legislation is harmonized with European directives, and the doctrine is developed starting from the most important international research in the field of protection of competition.

Keywords: competition, cartel, agreement, law, policies, market

GENERALITĂȚI CU PRIVIRE LA REGLEMENTAREA JURIDICĂ A ÎNȚELEGERILOR DE CARTEL

Acest articol oferă o privire de ansamblu asupra evoluției concurenței și a legislației concurențiale, atât în Republica Moldova, cât și unele state europene și SUA. De asemenea, lucrarea cristalizează abordările conceptuale asupra cartelurilor și oferă o analiză a doctrinei Republicii Moldova, a României, Rusiei, Franței, Germaniei, SUA, Marii Britanii referitoare la înțelegerile de tip cartel. În urma analizei efectuate în această lucrare, s-a observat că aportul doctrinarilor străini în domeniul definirii și clasificării înțelegerilor de tip cartel este unul substanțial, iar jurisprudența Comisiei Europene și a Curții Europene de Justiție au servit în calitate de sursă de inspirație și progres, atât pentru mediul academic, cât și pentru dezvoltarea concurenței pe piață. Deși în Republica Moldova se pot atesta cercetări limitate în domeniul înțelegerilor de tip cartel, este îmbucurător faptul că legislația este armonizată directivelor europene, iar doctrina se dezvoltă pornind de la cele mai importante cercetări internaționale din domeniul protecției concurenței.

Cuvinte-cheie: concurență, cartel, înțelegere, lege, politici, piață.

GÉNÉRALITÉS SUR LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE DES ACCORDS DE CARTEL

Cet article donne un aperçu de l'évolution de la concurrence, tant en République de Moldova que dans certains pays européens et aux États-Unis. Aussi, l'article cristallise les approches conceptuelles sur les cartels et propose une analyse de la doctrine de la République de Moldova, de la Roumanie, de la Russie, de la France, de l'Allemagne, des États-Unis, de la Grande-Bretagne concernant les accords de cartel. Suite à l'analyse effectuée dans cet article, il a été observé que la contribution des doctrinaires étrangers dans le domaine de la définition et de la classification des ententes est importante, et la jurisprudence de la Commission européenne et de la Cour de justice européenne a servi de source d'inspiration. et le progrès de l'environnement académique, ainsi que pour le développement de la concurrence sur le marché. Bien qu'en République de Moldova, il puisse y avoir moins de recherches dans

le domaine des ententes, il est encourageant de constater que la législation est harmonisée avec les directives européennes et que la doctrine se développe à partir des recherches internationales les plus importantes dans le domaine de la protection de la concurrence.

Mots-clés : concurrence, cartel, accord, droit, politiques, marché.

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ КАРТЕЛЬНЫХ СОГЛАШЕНИЙ

В данной статье представлен обзор развития конкуренции как в Республике Молдова, так и в некоторых европейских странах и США. Также в статье сформулированы концептуальные подходы к картелям и дан анализ доктрины Республики Молдова, Румынии, России, Франции, Германии, США, Великобритании относительно картельных соглашений. В результате проведенного анализа, было отмечено, что вклад иностранных доктринеров в области определения и классификации картельных соглашений является значительным, а юриспруденция Европейской комиссии и Европейского Суда послужила источником вдохновения и прогресса как для академической среды, так и для развития конкуренции на рынке. Несмотря на то, что в Республике Молдова проводится меньше исследований в области картельных соглашений, отрадно, что законодательство гармонизировано с европейскими директивами, а доктрина разработана на основе наиболее важных международных исследований в области защиты конкуренции.

Ключевые слова: конкуренция, картель, соглашение, закон, политика, рынок.

Introduction

«Our customers are our enemies» is probably the most famous quote about a cartel agreement made by a member of the international lysine cartel that operated between 1992 and 1995. Competition is the quintessence of the market economy. It means the possibility to choose from several alternatives of products or services offered. Where there is competition, a more efficient allocation of resources is achieved, as the producer constantly monitors the relationship between them and costs. One of the most severe limitation of competition represents cartel agreements - agreement between competitors with the intention of hindering or restricting competition or creating false competition. In the Republic of Moldova there are substantial gaps in the academic analysis of cartel agreements. Although the previous law in force on the protection of competition no. 1103 of 30.06.2000 regulated, in a somewhat rudimentary way, the cartel agreements between the economic agents, there are, practically, no studies or scientific analyzes to explain or interpret the legal norms.

Doctrine on cartel agreements in the Republic of Moldova

Only a few authors, such as Roșca N., Baieș S. and Volcinschi V., Cojocari E., Mărgineanu G., Rusu V., Focșă G. tangentially referred to anti-competitive practices in monographs/studies/law textbooks or business/economic or commercial law courses. The authors Rusu I. and Balan A., in a Comparative Study of Competition Policy very succinctly describe the European Union competition law, analyse and compare the existing law on competition with the provisions of Community law at that time, highlighting some gaps, and proposing certain recommendations.

Prof. E. Cojocari, analyses in her economic law paper the provisions of the law on competition protection regarding cartel agreements, categorizing as null those that increase, reduce or maintain prices, divide markets or create barriers to exit, limit access or remove economic agents from the market.

Only in 2014, lecture notes in competition law were developed, one of the first attempts in this field, but which presents a general ap-

proach to the competition law sphere. Also in 2014, a Ms. Bulmaga O. drafted her doctoral thesis, which presents an innovative comparative study of organizational and legal measures regarding entities that carry out anti-competitive practices in the Republic of Moldova. In this thesis, referring to the anti-competitive agreements, the author uses the notion of «agreement», grounding this choice on the analysis of French and Romanian doctrine. The author investigates in Chapter I the relevant market, as well as the legal nature of the entity carrying out anti-competitive practices, and dedicates Chapter III to cartel agreements, especially to their types - classified according to their character - vertical and horizontal, but also according to other criteria.

In the framework of an European Union support project implemented in the Republic of Moldova, the experts Stuart E. and Mateus A. conducted in 2010, a study aimed at assessing the process of harmonization of the legislation of the Republic of Moldova with European Union standards in the field of competition, in order to provide practical support and expertise in the process of legislative harmonization. However, the paper does not address the cartel agreements from an academic perspective, but rather provides an overview of the Moldova's competition law and policy, a strategic assessment and key recommendations for the further, medium-term development of this sector, from a legal, economic and institutional point of view.

For these reasons, we have decided to examine in this paper the scientific research that has been carried out in other states, including Romania, Russia, in some states of the European Union, as well as in the USA, to understand if there is a uniform practice in tabulating cartels.

Terminological aspects on cartel agreement in the Romanian doctrine

Referring to cartels, some Romanian academics use the term «agreement», which also

appears in the Romanian law no. 21 on competition. Irinescu L., together with other authors, Prescure T. and Gheorghiu G., defines «agreement» as any agreement between two or more economic agents (enterprises), expressed or not in writing - regardless of the form, title or nature, the act or clause containing it - tacit, explicit or implicit, public or occult, in order to coordinate competitive behaviour. Horizontal agreements are those agreements or concerted practices which are concluded between two or more undertakings operating at the same market level (producers). It encompasses both real and potential competition, represented by economic operators that can enter the market with a minimum investment, becoming real competitors. We consider that this notion is scarcely used in the literature, most academics adhere to the term «cartel», defining it as a specific oligopoly in which companies not only interact, but enter into a process of explicit cooperation, constituting an agreement - most often, secret - which aims to maximize profit at its level, divided between participants according to various criteria agreed a priori.

Professor Whish R., one of the most remarkable representatives of the British school, in the sixth edition of his book – Competition Law, widely used in Western academic circles, divides the horizontal agreements between undertakings to fix prices, divide markets, restrict production and determine the potential outcome of tenders, in:

- cartels;
- oligopoly, tacit collusion and collective dominance;
- cooperation agreements.

British and European Union considerations on terminology related to cartel agreements

Prof. Ezrachi A., in his research on European Union competition law, summarizes 450 cases of the European Court of Justice, the Civil Service Tribunal and the European Com-

mission, most of which relate to cartels. The academic defines the cartels exclusively on the basis of the decisions of the above-mentioned European institutions. According to Stephan A. - cartels are universally the most serious infringements of competition law. The purpose of complying with the rules on cartel agreements is to ensure both a limitation and a repression of anti-competitive practices. But the problem in this area is that fines cannot prevail over illegal cartel profits, which are usually applied years after the infringement has taken place.

Connor J., collected evidence of the operation of cartels in 279 markets between 1888 and 2005. These include at least 57 which were legally active and over one hundred which were international members. The UK Trade Council studied 125 cartels active in the UK before World War II. Many of these were international cartels, covering a wide range of industries, including electrical machinery, chemicals, coal and steel, textiles, paper, glass and non-ferrous metals. Symeonidis G. found that in the 1950s, in the UK, 36 per cent of industries reported themselves as having secret agreements; and 26 percent independently reported some form of coordination.

Some British authors note that the interest in this field derived mainly from economic disciplines, based on the work of Bishop S., Clarke R. and Morgan E., Estrin S. and Holmes P., Motta M..

In Germany, we can see that since the 1960s, monographs on Kartellrecht (antitrust or cartel law) have appeared in which the scope of German cartel law is analyzed, American doctrine is studied comparatively with the European Union legislation. The authors discuss the principle of extraterritoriality of transactions and the specifics of the types of agreements and restrictive practices, as well as the application of German law on cartels to such extraterritorial conduct. The German competition authority is called the Federal Cartel Office,

whose main task is to implement the 1958 Law Against Restrictions on Competition. Moreover, according to Fiebig A., due to the fact that there is no unanimously accepted definition of what competition means, the legal provisions designed to protect it are very vague.

Tschierschky S., the editor of a cartel magazine in Germany and a former cartel initiator himself, differentiates between the desire of companies to form cartels (motivation), industry conditions (structure), their ability to do so (competence), but also the existence of "practical and concrete cartel policies that have led to the discovery of the numerous ways to face these difficulties in one way or another". He emphasized "psychological" or "ethnological desire" and "the personal moment." The sustainability of the cartel depends on the ability of members to look at customers, not to ignore them, and the ability to reduce prices, sometimes to ensure greater long-term profitability. In fact, prices for coal, iron and steel in Germany fell from British domestic prices after the formation of cartels in the early 20th century. According to Peters L., the German cartel - the Rhenisch-Westphalia coal union, formed in 1893, which employed more than five hundred people, and which consisted of more than 67 firms in 1912, was an independent company with its own headquarters and set about 1400 different prices for different types of coal.

After analyzing some representatives of the French doctrine, which operate with the notion of "agreement", comprising agreements, concerted practices and decisions of business associations, we can emphasize that this notion does not appear in the legislation governing competition, but it is used by competition authorities, courts and doctrine. The author Fallon M., defines, for example, the "agreement" as any formal or informal agreement between companies, achieved through the conscious and deliberate alignment of them to certain practices, which are pursued or which have the effect of achieving competition. Bulma-

ga O., in her doctoral thesis agrees with this opinion. However, it should be noted that the term “cartel” is used in the French literature as a synonym for the notion of “agreement” and indicates a more sophisticated form of horizontal cooperation between independent undertakings, in order to increase their market power.

According to the European Commission, agreements between competing undertakings aimed at fixing prices or sharing the market so that everyone can secure a monopoly position can distort competition rules. Anti-competitive agreements may be public or secret (e.g. cartels), concluded in writing or may be less formal (as “agreements between companies” or as decisions or regulations of professional associations). The companies that are part of the cartels are not exposed to the competitive pressure that forces economic operators to launch new products and offer consumers a better quality offer at competitive prices. As a result, consumers will pay more for lower quality.

The average increase following the setting of prices between companies is estimated to reach 10% of the selling price and the corresponding reduction of production to reach 20%. In some recent cases, it has been shown that cartel participants have raised prices from 30% to 50%.

A number of British authors insist that hard core cartel agreements are in themselves infringements of competition law. This means that there is no need to investigate their pro- or anti-competitive effects and that no market analysis is required. The same idea derives from the judgment of the US Supreme Court in 1958 in the Northern Pacific case, in which the Court admitted that “there are certain agreements or practices which, due to their harmful effect on the competition and lack of any virtue, are rightfully considered unreasonable, and therefore illegal, without the need for a thorough investigation into the exact damage they cau-

sed ... And the European courts are gradually moving towards a per se ban on cartels. However, as far as we can see, the jurisprudence still contains certain contradictions.

Analysis of American doctrine related to anticompetitive agreements

According to some representatives of the American doctrine, the cartels do not necessarily represent the opposite of liberalism and competition, but a variation of them. Because regardless of whether they contributed to the development or to the inhibition of economic progress, they shaped the economic and business history starting with the end of the 19th century. Finally, business historians have demonstrated the various effects and services offered by cartels, such as quality standards, technology transfers, or management risks that have extended beyond the conspiracy motivation to raise prices. Moreover, arguments are made in favor of an interesting point of view, according to which cartels do not contribute to the restriction, limitation or distortion of competition, but to its regularization.

Baker D. examines the criminalization of cartels in Europe, from the perspective of an American practitioner who believes that US efforts to use criminal law as a mechanism to punish conspirators and discourage future participants in cartel-type agreements have been quite successful. This author examines the premises of such an approach within the European Union, sets out the advantages of the investigation process, and indicates alternatives to implementation.

According to Levenstein M., from 1992 to 2010, there were approximately 700 convictions issued by the US Department of Justice for cartels, or over 36 convictions for cartel-type agreements per year. It is important to note that, in most cases, a cartel results in more than one conviction, so that this average of raw data from contemporary US cases is not comparable to those in previous studies.

The Russian academics' overview on cartel agreements

According to Venedictov A. V. (Венедиктов А.В.), for the specialized academic literature of the Russian Federation, traditionally, the central problem is the classification of some types of entrepreneurial unions and the provisions on cartel legislation. In this sense, a special interest is the monographs of Professor Kaminka A.I. (Каминка А.И.), which analyzed issues related to horizontal anti-competitive agreements at the beginning of the last century and the article by Prof. Sinaiskii V.I. (Синайский В.И.). Also, some important considerations regarding the trade unions and trusts in the Russian Federation were brought by professors Șerșenevici G.F. (Шершеневич Г.Ф.) and Fyodorov A.F. (Федоров А.Ф.). The indicated sources represent the first attempts of the Russian authors in the field of cartel law. It should be noted that the German literature has significantly influenced the work of these authors.

Thus, Kaminka A.I. (Каминка А.И.) defines the notion of "cartel" as a "union of entrepreneurs with the aim of increasing prices or preventing their decrease, either by absolute exclusion or by limiting competition". It should be noted that this definition includes not only cartels, but also other forms of trade unions.

Profe. Sinaiskii V.I. (Синайский В.И.), provides the following definition of the agreement - "agreement between entrepreneurs that aims to eliminate or reduce competition in the process of production or sale of certain types of products."

Folster S. and Peltzman S. examined the data for cartels registered in Sweden and found that: "around the year of 1990, there were over a thousand registered cartel agreements, which affected about 15 percent of total sales of goods and services."

Conclusions

After studying the works of the above-mentioned academics, we concluded that few au-

thors in the Republic of Moldova address the in-force competition regulations, following the adoption of Law 183 of 2012. We found that there is no clarity regarding the definition of the cartel, the difference between common and hard-core cartels. Moreover, in the theoretical sources, there is no systematization of the classification of cartels. In the Republic of Moldova, the field of leniency policy, its application by the Competition Council, the competences of the Council in investigating the causes of anti-competitive agreements, the application of immunity and the reduction of the amount of the fine were not investigated.

In the light of the above, the current paper aimed at shading light over the generalities of cartel definition and regulation in different states, reaching conclusions useful for both theoreticians and practitioners in the field of competition law.

Bibliographical references

1. ARBAULT, F., SAKKERS, E. Cartels. În: Faull J., Nikpay A. The EC law of competition. Oxford: Oxford University Press, 2007. p. 1844.
2. BAKER, D. Trying to use criminal law and incarceration to punish participants and deter cartels raises some broad political and social questions in Europe. In the European Competition Law Annual. Hart Publishing, 2014, p. 41-61.
3. BAUXBAUM, M. Deutsches Internationales Kartellrecht. In: Berkeley Law, 1964. 16 p. <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2980&context=facpubs>
4. BISHOP, S., WALKER, M. The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement. London: Sweet and Maxwell, 2nd edition, 2002. 832 p.
5. BOLOGAN, D. Dreptul concurenței. Note de curs. Chișinău: T-PAR, 2014. p.164.
6. BULMAGA, O. Măsurile organizatorico-juridice în privința entităților ce desfășoară practici anticoncurențiale. Teză de dr. în drept. Chișinău, 2014. 183 p
7. CLARKE, R., MORGAN, E. New Developments in UK and EU Competition Policy. Cheltenham: Edward Elgar, 2006. 320 p.

8. Codul civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002. In: Monitorul Oficial, 22.06.2002, nr. 82-86 art Nr: 661.
9. Commission Regulation (EC) No 772/2004 of 7 April 2004 on the application of Article 81(3) of the Treaty to categories of technology transfer agreements, 1.05.2004 no. 772/2004. In the Official Journal of the European Union, 27.04.2004, no. 123. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I26108>
10. Communication from the Commission — Guidelines on the applicability of Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union to horizontal co-operation agreements Text with EEA relevance. In: the Official Journal of the European Union, 14.01.2011, no 11/01. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011XC0114\(04\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011XC0114(04))
11. CONNOR, J. Price-Fixing Overcharges: Legal and Economic Evidence. In: Law and Economics. United Kingdom: Elsevier Ltd, 2007, vol. 22. 167 p. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/19254/1/sp05co03.pdf>
12. Decizia Curții Supreme a SUA Northern Pacific Railway Company and Northwestern Improvement Company v. the United States, 10.03.1958, nr. 356 US 1, 78 S Ct 514.
13. ESTRIN, S., HOLMES, P. Competition and Economic Integration in Europe. Cheltenham: Edward Elgar, 1998. 176 p.
14. EZRACHI, A. EU competition law – an analytical guide to the leading cases. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2010. 500 p.
15. FALLON, M. Droit materiel general de l'Union Europeenne. Bruxelles: Academia-Bruylant, 2002, p. 902.
16. FEAR, J. Cartels and Competition: neither markets nor hierarchies. Harvard Business School, 2006, nr. 07-011. 33 p <http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/07-011.pdf>
17. FIEBIG, A. The German Federal Cartel Office and the application of Competition Law in Reunified Germany. In the Journal of International Law, 1993, vol. 14, nr. 3, p. 373-408. <http://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1531&context=jil>
18. FÖLSTER, S., PELTZMAN, S. Competition, Regulation and the Role of Local Government Policies in Swedish Markets. In: Freeman R., Swedenborg B., Topel R. Reforming the Welfare State: Recovery and Beyond in Sweden. Chicago: The University of Chicago Press, 2010, p. 253-284.
19. GHEORGHIU, G., NIȚA, M. Dreptul concurenței interne și europene. București: Universul Juridic, 2011, p. 272.
20. Handbook of Competition Enforcement Agencies: German Antitrust Law, 2005, p. 58-60 http://www.gibsondunn.com/fstore/documents/pubs/2005_hbk_comp_enf-german-walther.pdf
21. IRINESCU, L. Dreptul concurenței. Suport de curs. Iași: Universitatea „Al. I. Cuza”, 2012-2013, p.81. https://www.academia.edu/3723579/Dreptul_Concurenteii
22. Legea Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței nr. 1103-XIV din 30.06.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 31.12.2000, nr. 166-168. Abrogată.
23. LEVENSTEIN, M., SUSLOW, V. Cartels and Collusion. In: Oxford Handbook on International Antitrust Economics, 2012. 32 p.
24. MĂRGINEANU, G., MĂRGINEANU, L. Dreptul afacerilor. Chișinău: Elena – V.I. 2004. p. 721.
25. MOTTA, M. Competition Policy: Theory and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 642 p.
26. PETERS, L.L. Managing Competition in German Coal, 1893-1913. In the Journal of Economic History, 1989, nr. 49/2, p. 419-433.
27. PRESCURE, T. Curs de dreptul concurenței comerciale. București: Rosetti, 2004, p. 177.
28. Regulamentul (CE) nr.772/2004 al Comisiei privind aplicarea articolului 81 alineatul (3) din tratat anumitor categorii de acorduri de transfer de tehnologie, 1.05.2004 nr. 772/2004. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 27.04.2004, nr. 123. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV%3A126108>
29. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. Dreptul afacerilor, Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, 576 p.
30. RUSU, V., FOCȘA, G. Curs de drept comercial. Chișinău: Academia de Studii Economice din Moldova, 2006. p. 493.
31. STEPHAN, A. Cartels. In: Handbook on European Competition Law, 2013, p.216-241.
32. STUART, E., MATEUS, A. Legislația și politica în domeniul concurenței. Chișinău: Sinectica-Com, 2010, 152 p.
33. Legea concurenței a României nr. 21/1996. In: Monitorul Oficial al României, 22.04.2004, nr. 430.
34. SYMEONIDIS, G. Are cartel laws bad for business? Evidence from the UK. University of Essex, 2000. p. 1-46. <https://www.essex.ac.uk/>

economics/discussion-papers/papers-text/dp511.pdf

35. The Antitrust Revolution in Europe, Exploring the European Commission's Cartel Policy. Cheltenham, UK: Lee McGowan, Edward Elgar, 2010. 228 p.

36. TSCHIERSCHKY, S. Cartel and Trust. A comparative study of their nature and significance. Göttingen. In the Journal of Economics and Statistics, 1904, vol. 27 (82). nr. 6. p. 837-842.

37. VOLCINSCHI, V., COJOCARI, E. Drept economic. Chişinău: USM, 2006. 426 p.

38. WHISH, R. Competition Law. Oxford: Oxford University Press, 2009. 1006 p.

39. ВЕНЕДИКТОВ, А.В., Науч. ред.: Иванов А.А.: Избранные труды по гражданскому праву. В 2-х томах. Т. 1, Издательство: Статут. Москва, 2004. 463 с.

40. КАМИНКА, А.И. Предпринимательские

союзы. Очерки картельного права. Тип. т-ва Обществ. польза, 1909, 183 с.

41. КАМИНКА, А.И. Предпринимательские союзы. Очерки картельного права. Тип. т-ва Обществ. польза, 1909, 183 с.

42. СИНАЙСКИЙ, В.И. Договор предпринимательского союза (синдиката и треста). Сборник статей по гражданскому и торговому праву. Памяти профессора Габриэля Феликсовича Шершеневича. Статут, 2005, с. 56 – 70.

43. СИНАЙСКИЙ, В.И. Договор предпринимательского союза (синдиката и треста). Сборник статей по гражданскому и торговому праву. Памяти профессора Габриэля Феликсовича Шершеневича. Статут, 2005, с. 56 – 70.

44. ФЕДОРОВ, А.Ф. Торговое право. Одесса: Славянская, 1911, 896 с.

45. ШЕРШЕНЕВИЧ, Г.Ф. Курс торгового права. Статут, 2003, т. I, 480 с.

SOME GENERAL ASPECTS OF MEDIATION: NOTION, ESSENCE, CONTENT

Igor SOROCEANU

PhD student, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: soroceanu94igor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

Conflicts and/or misunderstandings that arise between two or more people or public / private institutions – may eventually form the subject of a judicial process, which will require a long period of time for their objective resolution. More recently in the Republic of Moldova, a new way of alternative settlement of conflicts amicably – mediation-is often publicized. Thus, in the following, we intend to carry out an analysis of the general aspects with reference to the institution of mediation, highlighting in the foreground its concept, essence and content, including the scope and the result that can be obtained. Therefore, taking into account The Commitments of the mediation council established by law no.137/2015, as well as those provided for by art.5 of the collaboration protocol for the promotion of mediation concluded on 28.05.2015, in order to inform litigants about the alternative resolution of disputes through mediation, we want to bring to the general public general aspects about the institution of mediation.

Keywords: amicable way, conflict, mediator, dispute, positive result, proximal time, advantages of mediation.

UNELE ASPECTE GENERALE PRIVIND MEDIEREA: OȚIUNE, ESENȚĂ, CONȚINUT

Conflictele și/sau neînțelegerile care apar între două sau mai multe persoane ori instituții publice/private – pot forma într-un final, obiectul unui proces judiciar, care va necesita o perioadă îndelungată de timp pentru soluționarea obiectivă a acestora. Mai recent în Republica Moldova, este deseori mediatizată o nouă modalitate de soluționare alternativă a conflictelor pe cale amiabilă – medierea. Astfel, în prezentul articol, ne propunem ca deziderat efectuarea unei analize a aspectelor generale cu referire la instituția medierii, evidențiind în prim-plan noțiunea, esența și conținutul acesteia, inclusiv domeniul de aplicare și rezultatul care poate fi obținut. Prin urmare, având în vedere angajamentele Consiliului de mediere stabilite prin Legea nr.137/2015, precum și cele prevăzute de art.5 din Protocolul de colaborare în vederea promovării medierii încheiat la data de 28.05.2015, în vederea informării justițiabililor cu privire la soluționarea alternativă a litigiilor pe calea medierii, dorim să aducem la cunoștința publicului larg aspecte generale cu privire la instituția medierii.

Cuvinte-cheie: cale amiabilă, conflict, mediator, litigiu, rezultat pozitiv, timp proxim, avantajele medierii.

CERTAINS ASPECTS GÉNÉRAUX DE LA MÉDIATION: NOTION, ESSENCE, CONTENU

Les conflits et / ou malentendus qui surviennent entre deux ou plusieurs personnes ou institutions publiques / privées – peuvent éventuellement faire l'objet d'une procédure judiciaire, qui nécessitera une longue période de temps pour leur résolution objective. Plus récemment, en République de Moldova, un nouveau mode de règlement alternatif des conflits à l'amiable – la médiation-est souvent médiatisé. Ainsi, dans ce qui suit, nous avons l'intention de procéder à une analyse des aspects généraux en référence à l'institution de la médiation, en soulignant au premier plan son concept, son essence et son contenu, y compris la portée et le résultat qui peuvent être obtenus. Par conséquent, en tenant compte des engagements du conseil de médiation institués par la loi n ° 137/2015, ainsi que de ceux prévus par l'art. 5 du protocole de collaboration pour la promotion de la médiation conclu le 28.05.2015, afin

d'informer les justiciables sur la résolution alternative des litiges par la médiation, nous souhaitons porter à l'attention du grand public des aspects généraux de l'institution de la médiation.

Mots-clés: *manière amiable, conflit, médiateur, litige, résultat positif, proxim temps, avantages de la médiation.*

НЕКОТОРЫЕ ОБЩИЕ АСПЕКТЫ МЕДИАЦИИ: ПОНЯТИЕ, СУЩНОСТЬ, СОДЕРЖАНИЕ

Конфликты и/или недоразумения, возникающие между двумя или более лицами или государственными/частными учреждениями, в конечном итоге могут стать предметом судебного процесса, для объективного разрешения которого потребуется длительный период времени. В последнее время в Республике Молдова стал популярен новый способ альтернативного мирного разрешения конфликтов – посредничество. Таким образом, в данной статье мы предлагаем в качестве желаемого анализ общих аспектов применительно к институту медиации (посредничества), выделяя на передний план само понятие, его сущность и содержание, включая результат посредничества, который может быть получен. Таким образом, принимая во внимание обязательства Медиативного совета, установленного Законом № 137/2015, а также обязательства, предусмотренные статьей 5 Протокола о сотрудничестве в целях содействия посредничеству, заключенного 28.05.2015, с целью информирования сторон об альтернативном разрешении споров посредством медиации [4], мы хотели бы обратить внимание общественности на общие аспекты, касающиеся института медиации.

Ключевые слова: *мировое соглашение, конфликт, посредник, судебный процесс, положительный результат, близкое время, преимущества медиации.*

Introducere

Drepturile omului sunt respectate în măsură în care sunt cunoscute și devin cunoscute doar în măsura în care sunt însușite. Propagarea cunoștințelor în ceea ce privește respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului reprezintă un domeniu esențial de activitate a autorităților statale. A devenit o necesitate ca fiecare individ să posede cunoștințe suficiente pentru a conștientiza datele problemei, iar ulterior pentru a cultiva și promova toleranța și respectul între toți membrii societății [3, p.8].

Statului îi revine obligația de a pune la dispoziția cetățeanului întregul arsenal de instrumente judiciare dar și extrajudiciare menite să asigure o protecție efectivă a drepturilor și intereselor legitime ale acestora. Respectiv, prioritățile politice în sectorul justiției sunt îndreptate spre fortificarea și promovarea eficienței a instituțiilor alternative de soluționare a litigiilor: medierea și arbitrajul [4].

Prin urmare, având în vedere angajamentele Consiliului de mediere stabilite prin Legea nr.137/2015, precum și cele prevăzute de art.5 din Protocolul de colaborare în vederea promo-

vării medierii încheiat la data de 28.05.2015, în vederea informării justițiabililor cu privire la soluționarea alternativă a litigiilor pe calea medierii [4], dorim să aducem la cunoștința publicului larg, următoarele aspecte generale cu privire la instituția *medierii*.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. Necesitatea stringentă de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a cerceta detaliat și multiaspectual reperele generale cu privire la conceptul *medierii*.

Scopul acestui articol științific constă în informarea publicului larg din care fac parte studenții facultăților de drept, juriștii, avocații de orice categorie, notarii, cei ce înfăptuiesc justiția și o aplică în practica judiciară, dar deopotrivă și doctrinarii despre noțiunea, esența și conținutul modalității de soluționare alternativă a litigiilor pe cale amiabilă.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am folosit de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titlului, dintre care putem enumera: metoda analizei,

metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde o serie de modalități pasibile de informare a publicului larg despre noțiunea, esența și conținutul medierii.

Conținutul de bază și rezultatele obținute

Activitatea de mediere a fost practică din cele mai vechi timpuri. Istoricii situează apariția acesteia în perioada comerțului fenician. Practicile din Grecia Antică și din Roma Antică au adus un înțeles adecvat termenului de „mediere”. Romanii au folosit mai multe denumiri pentru persoanele care se ocupau de acest proces, precum: medium, interpolator, conciliator, interlocutor și în final, mediator. În Evul Mediu, în unele țări practica de mediere a fost interzisă, iar în altele putea fi realizată doar de către autoritățile centrale. În anumite culturi, mediatorul era considerat o persoană sacră, ce merita un respect deosebit [13].

În esență, **medierea** este o modalitate de soluționare alternativă a conflictelor pe cale amiabilă, cu ajutorul unei persoane terțe, care are o pregătire specială în domeniu, numită mediator. La fel, ea este un procedeu actual, care este folosit pe larg în țări precum Italia, SUA, Germania, România, Bulgaria, Serbia, iar recent și în Republica Moldova. Prin mediere, părțile aflate în conflict pot ajunge la o înțelegere comună, fără implicarea instanței de judecată [6, p.2].

Totodată, medierea are ca scop soluționarea conflictelor pe cale amiabilă și le permite părților să evite adresarea în instanța de judecată. După mediere, părțile vor încheia o tranzacție prin care vor soluționa conflictul. Această acțiune este ghidată de un mediator care este o persoană terță, specializată în soluționarea disputelor și care, în condiții de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate conduce procedura de mediere, facilitând negocierile dintre părți [12].

Prin **mediator** se înțelege o persoană terță cu o pregătire specială, care asigură desfășurarea procesului de mediere în vederea soluționării conflictului dintre părți. Mediatorul își aplică la maxim aptitudinile sale, folosind tehnici de comunicare și negociere, implicând părțile într-o discuție constructivă, cu un rezultat final favorabil pentru fiecare [7, p.2].

Ca oricărei persoane în activitatea sa de serviciu, mediatorii în procesul desfășurării activității profesionale, se ghidează de următoarele principii:

- 1) participarea voluntară la mediere;
- 2) confidențialitatea procesului;
- 3) libertatea de a alege un mediator;
- 4) egalitatea părților în proces;
- 5) independența față de părți;
- 6) neutralitatea față de părți;
- 7) imparțialitatea mediatorului;
- 8) flexibilitatea procesului de mediere [7, p.2].

Altfel spus, medierea este metoda de împăcare unde drepturile fiecărui om sunt respectate. Împreună cu un mediator, conflictele apărute în urma încălcării drepturilor, pot fi soluționate rapid, confidențial și la costuri minime [8].

Rolul mediatorului este de ajuta părțile să găsească o soluție convenabilă și durabilă pentru problema lor și să ajungă la un consens, care să satisfacă toate părțile. Mediatorul acționează imparțial și neutru. El nu poate să impună o soluție, aceasta trebuie să apară în procesul negocierilor, însă este responsabil să dezvolte cele mai eficiente tehnici de comunicare, să faciliteze discuțiile și să construiască un acord între părți. Medierea este o procedură voluntară, se desfășoară într-o totală confidențialitate și se bazează pe încrederea pe care părțile o acordă mediatorului. Astfel, ea se consideră una dintre cele mai eficiente soluții pentru rezolvarea conflictelor și contribuie la armonizarea vieții sociale [9].

În domeniul protecției drepturilor omului, medierea are următoarele beneficii:

- a. proces confidențial;
- b. independența, imparțialitatea și neutralitatea mediatorului;
- c. egalitatea părților în proces;
- d. lipsa constrângerilor morale [8].

Medierea poate fi inițiată de către oricare dintre părți, din proprie inițiativă, precum și la recomandarea autorităților publice, instanțelor judecătorești sau a organului de urmărire penală. Părțile sunt în drept să determine prin acord comun toate aspectele ce țin de inițierea, derularea și finalizarea procesului de mediere, iar mediatorul, până la încheierea contractului de mediere, este obligat să informeze părțile despre scopul medierii, procedura, drepturile și obligațiile mediatorului și ale părților, precum și despre consecințele procesului de mediere, efectele semnării unei tranzacții și despre consecințele nerespectării prevederilor tranzacției semnate [12].

Prin urmare, pe plan general, medierea are și alte beneficii decât în domeniul protecției drepturilor omului, acestea pot fi enunțate în ordinea care succede:

- ✓ confidențialitatea procesului;
- ✓ cheltuieli minime;
- ✓ timp redus de soluționare a conflictului;
- ✓ flexibilitatea procesului;
- ✓ comunicarea între părți;
- ✓ lipsa stresului;
- ✓ procedură voluntară;
- ✓ soluții favorabile pentru fiecare [6, p.2].

În aceste condiții, nu există costuri fixe pentru mediere. Onorariul mediatorului se stabilește de comun acord între părți și mediator. În cauzele penale, unde împăcarea înlătură răspunderea penală, există posibilitatea de a beneficia de compensații din partea statului pentru cheltuielile de mediere [12].

Etapale procesului de mediere sunt:

Etapa I – inițierea medierii;

Etapa II – desfășurarea medierii;

Etapa III – încetarea medierii, soluționarea litigiului, semnarea tranzacției [6, p.2].

Comparativ cu alte modalități de rezolvare a litigiilor, medierea permite rezolvarea rapidă și cu costuri reduse a conflictelor dintre părți. Uneori examinarea litigiilor în instanța de judecată durează ani de zile. Părțile pierd timp, cheltuiesc bani pentru asistența juridică, iar rezultatul nu întotdeauna este cel pe măsura așteptărilor lor. În procedura de mediere, în schimb, conflictele pot fi soluționate și într-o singură ședință de mediere [12].

Domeniile de utilizare a medierii sunt următoarele:

1. litigiile civile;
2. litigiile penale;
3. litigiile de familie;
4. litigiile privind protecția consumatorilor;
5. litigiile de muncă;
6. litigiile comerciale;
7. litigiile școlare;
8. litigiile etno-culturale [6, p.2].

Medierea în litigii civile și comerciale presupune soluționarea unui conflict între două sau mai multe părți aflate pe poziție de egalitate și în conflict reciproc. Obiectul acestor neînțelegeri este încălcarea unor condiții contractuale de încheiere, interpretare, executare sau reziliere a unui contract, încălcarea unor drepturi sau obligații civile ori comerciale.

Atât Codul civil cât și Legea cu privire la mediere nr.137 din 03.07.2015 prevede această metodă de soluționare a conflictelor, fiind foarte eficientă anume în domeniul civil și comercial. Un exemplu al acestui tip de conflict este atunci când a fost semnat antecontract de vânzare-cumpărare pentru un apartament. Mai târziu însă, cumpărătorul a constatat că este necesară o reparație a apartamentului. Niciuna dintre părți contractante nu acceptă să plătească pentru reparații, dar ambele doresc să încheie în final contractul.

Apelând la un mediator, ambele părți, de pe o poziție de egalitate, ar putea negocia o tranzacție favorabilă pentru fiecare. În acest mod, contractul poate fi încheiat cu succes [5, p.2].

În conformitate cu dispozițiile art.7 alin. (2) Cod al familie, rezultă că „drepturile familiale sunt ocrotite în anumite cazuri de mediatori”, iar potrivit art.60 alin.(4) din cadrul aceluiași act normativ, se înțelege că „litigiile dintre părinți privind educația și instruirea copiilor se soluționează de către autoritatea tutelară locală, care poate recomanda părinților să se adreseze unui mediator pentru soluționarea litigiului” [2, art.7 alin.(2) și art.60 alin. (4)]. Astfel, **medierea în litigii familiale** este o modalitate de a soluționa disputele apărute în cadrul familiei în interesul tuturor membrilor, dar în special în interesul copiilor, prin intermediul unui mediator, în condiții de neutralitate, imparțialitate și confidențialitate.

Fiind prevăzută atât în Legea cu privire la mediere nr.137 din 03.07.2015, cât și în Codul familiei din 26.10.2000, medierea familială vine să înlăture pericolul creat de problemele familiale pentru creșterea și dezvoltarea copilului dar și să apere interesul superior al acestuia.

Un exemplu în acest sens este atunci când un cuplu aflat în proces de divorț își dorește să nu provoace durere copilului lor. Cu toate acestea ei întâmpină dificultăți în comunicare și nu pot ajunge la un consens în ceea ce privește stabilirea locului de trai al copilului și partajul bunurilor.

Apelând la un mediator, fiecare parte își poate expune argumentele într-o manieră calmă. În acest fel, vor demonstra că le pasă de copil și vor face tot posibilul pentru binele acestuia, în ciuda ofenselor personale [5, p.3].

Consecvent cu aceasta, este de menționat că, „există însă litigii pe care părțile nu le pot soluționa prin tranzacție, deoarece legea prevede o altă cale. Spre exemplu, mediatorul nu poate divorța părțile, deoarece acest lucru îl fac doar organele competente. Soții însă se pot adresa unui mediator pentru a soluționa litigiile care rezultă din divorț: stabilirea locului de trai al copilului sau partajul bunurilor [12], după cum am enunțat mai sus în procesul medierii litigiilor familiale.

Medierea în conflictele de la locul de muncă prevede soluționarea litigiilor dintre angajați și angajatori privind interesele cu caracter economic, profesional sau social, ori drepturile rezultate din desfășurarea raportului de muncă sau de serviciu.

Legea cu privire la mediere nr.137 din 03.07.2015 oferă posibilitatea salariaților și angajatorilor să rezolve orice conflict de muncă prin intermediul unui mediator, în condiții de confidențialitate, imparțialitate dar și într-un timp redus.

Un exemplu relevant poate fi atunci când în cadrul unei companii a venit un nou director. Acesta nu este mulțumit de modul în care lucrează unul dintre angajați. La rândul său, angajatul consideră că sarcinile impuse de director nu fac parte din atribuțiile sale de lucru. Neînțelegerile lor provoacă disconfort atât pentru ei, cât și pentru ceilalți angajați.

Un mediator poate să pună capăt acestui conflict, să ajute atât directorul, cât și angajatul să-și exprime cerințele și necesitățile, în așa fel încât să nu se recurgă la concedieri/demisionări [5, p.4].

Medierea în domeniul protecției consumatorului. Litigiile în domeniul protecției consumatorilor pot fi soluționate prin mediere, atunci când consumatorul invocă existența unei daune ca urmare a procurării unor produse sau servicii defectuoase ori încălcarea altor drepturi stabilite de legislația privind protecția consumatorilor, cauzate de către agentul economic.

Un exemplu în acest sens poate fi că persoana A, a cumpărat un frigider de la magazinul X. Însă, atunci când a încercat să îl instaleze acasă, a observat că acesta are un defect. La returnare, vânzătorul a refuzat să primească frigiderul înapoi, afirmând că aparatul electrocasnic se afla într-o stare ideală când a fost vândut.

Un mediator îl poate ajuta pe consumator să rezolve conflictul fără a reclama în instanța de judecată magazinul de la care a procurat frigiderul [5, p.5].

Medierea în domeniul administrativ se aplică litigiilor apărute între instituțiile publice și persoanele fizice și private, în urma eliberării unor acte sau efectuării unor acțiuni care au dus la apariția unor conflicte.

Prevăzut de Legea cu privire la mediere nr.137 din 03.07.2015, acest mod de soluționare a conflictelor dintre autorități publice și persoane fizice și juridice private este eficient, confidențial și independent față de toate părțile implicate.

Un exemplu de conflict administrativ este atunci când *un cetățean a solicitat să i se elibereze o autorizație pentru construirea unui garaj lângă casa lui, însă administrația locală (Primăria) a emis un refuz pe motiv că gara-jul se va întinde cu 50 cm pe terenul privat al Primăriei.*

Apelând la un mediator, cetățeanul și autoritățile locale vor putea ajunge la un numitor comun. Primăria ar putea aproba solicitarea cetățeanului, cu condiția de a fi cumpărată porțiunea de teren de la administrația publică sau printr-o altă modalitate identificată de către părți [5, p.6].

Medierea în domeniul penal și contravențional prevăzută de Codul de procedură penală din 2003, Codul Contravențional din 2008, dar și Legea cu privire la mediere nr.137 din 03.07.2015 este o metodă eficientă de a rezolva un conflict apărut în urma săvârșirii unei contravenții sau infracțiuni ușoare ori mai puțin grave.

Un exemplu în acest sens ar fi că la plângerea prealabilă a cetățeanului A, care a fost recunoscut ca parte vătămată din cauza suferirii leziunilor corporale, împotriva cetățeanului B a fost pornit un dosar penal în temeiul art.152 alin.(1) din CPRM. În conformitate cu art.21 alin.(1) din Legea nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere, părților a fost propusă ședința de informare despre mediere, în urma căreia a fost inițiată procedura de mediere. Ca rezultat, latură penală a fost soluționată pe cale amiabilă și partea vătămată a retras cere-

rea prealabilă, ce a servit temei pentru a înceta dosar penal.

Într-un final, cetățeanul A, a acceptat ca situația neplăcută să fie rezolvată prin mediere, evitând în acest fel sancțiunile penale pentru cetățeanul B, dar și economisind timpul, ce putea fi pierdut în instanțele de judecată [5, p.7].

În vederea generalizării acestui segment de cercetare, este notabil de menționat că, oamenii utilizează medierea la nivele diferite și în multiple contexte: de la dispute minore la discuții despre pace în mod global. Unele dintre cazurile care ajung la mediatori sunt:

a) *familie*: contracte prenuptiale; dezbatări privind finanțele sau bugetul; separarea; divorțul; custodia copiilor; afacerea familiei; dispute dintre părinți și copiii adulți; probleme comportamentale; dispute imobiliare.

b) *la locul de muncă*: discriminare; hărțuire; administrarea muncii; plângeri și prejudicii.

c) *dispute publice*: de mediu; de utilizare a pământului.

d) *alte dispute*: ale asociației de locatari; contracte de orice natură; prejudicii personale; parteneriate; organizații non-profit; prevenirea violenței; medierea victimelor; conflicte școlare.

Datorită caracterului particular al acestei activități, fiecare mediator utilizează metode personale (legea nu impune anumite metode) care ar putea să ajute la rezolvarea problemelor expuse. Astfel, medierea implică mai multe stagii sau aspecte:

1. controversa, disputa sau diferența de opinii dintre două persoane ori nevoia de rezolvare a unei probleme;

2. luarea deciziei cu ambele părți de comun acord decât impunerea de către o terță persoană a soluției;

3. dorința părților implicate de a negocia rezolvarea problemei și acceptarea unor discuții despre interesele și obiectivele urmărite;

4. intenția de a obține o poziție pozitivă cu ajutorul unei terțe persoane, independentă și neutră [14].

Medierea litigiului are loc într-un termen care nu va depăși trei luni de la data încheierii contractului de mediere, dacă părțile nu au stabilit de comun acord alt termen. Până la expirarea termenului stabilit inițial, părțile pot solicita prelungirea acestuia. Dacă medierea se desfășoară în cadrul unui proces judiciar, termenul de mediere poate fi prelungit doar cu acordul organului de urmărire penală sau al instanței de judecată. Mediatorul este în drept să se informeze în privința fondului cauzei. Părțile decid, de comun acord și cu asistența mediatorului, asupra regulilor și duratei procesului de mediere. Dacă părțile nu au ajuns la o înțelegere privind regulile de desfășurare a procesului de mediere, mediatorul este în drept să desfășoare procesul de mediere în maniera pe care acesta o consideră potrivită, fiind luate în considerare circumstanțele litigiului, doleanțele părților și necesitatea desfășurării procedurii într-un termen rezonabil [12].

Unicul organ colegial, cu statut de persoană juridică de drept public, instituit în condițiile Legii nr.137/2015 pentru implementarea politicilor în domeniul medierii este – Consiliul de mediere [1, art. 9 alin. (1)].

Consiliul de mediere este un organ înființat pe lângă Ministerul Justiției cu scopul de a organiza și coordona activitatea mediatorilor. Acesta este compus din 9 membri desemnați prin ordinul Ministrului Justiției, în baza rezultatelor concursului public organizat de către Ministerul precitat. Este necesar ca cel puțin 7 membri ai Consiliului de mediere să fie din rândul mediatorilor sau să facă parte din corpul științifico-didactic ori din cadrul unor organizații necomerciale. Termenul mandatului membrilor Consiliului de mediere este de 4 ani, cu posibilitatea prelungirii lui o singură dată. Consiliul de mediere este condus de un președinte, ales de membrii acestuia pe o durată de 2 ani [10].

Aspectele cele mai importante din codul de comportament al mediatorilor cuprind:

a) angajamentul de informare a participanților din procesul de mediere;

b) adoptarea unei poziții de neutralitate dată de părțile implicate, fără a rezulta conflicte de interese;

c) tratarea problemei într-o manieră obiectivă;

d) mediatorii nu ar trebui să ofere consultanță legală;

e) mediatorii trebuie să își perfecționeze în mod continuu abilitățile prin programe de pregătire;

f) mediatorii ar trebui să practice doar în domeniile unde au experiența și pregătirea necesară [15].

Părțile sunt în drept să renunțe la mediere în orice moment. Ele participă personal la procesul de mediere, iar în cazul în care una dintre părți, din motive întemeiate, nu poate participa personal la procesul de mediere, ea va împuternici un reprezentant. Pe parcursul procesului de mediere, părțile pot fi asistate de avocați, traducători și/sau interpreți, precum și de specialiști în domeniul respectiv. Cu consimțământul părților, la procesul de mediere pot participa și alte persoane. Pe durata desfășurării procesului de mediere, mediatorul se poate întruni în sesiuni comune, cu ambele părți, sau în sesiuni separate. Medierea poate înceta în cazul în care părțile semnează o tranzacție sau dacă mediatorul constată că acestea nu pot ajunge la un acord. Procedura încetează în cazul în care una sau ambele părți renunță la mediere sau dacă a expirat termenul stabilit pentru acest proces. Acest lucru se întâmplă și în cazul în care mediatorul se retrage din proces sau dacă una dintre părți a decedat [12].

În final, menționăm unele argumente ale practicienilor din domeniul medierii:

„Cel mai mare succes al mediatorilor sunt cauzele mediate, când Părțile sunt mulțumite într-un final de rezultat, și ca urmare devin promotorii medierii în cercul lor!” (*Dumitru Lefter, mediator, Republica Moldova*).

„Suntem mediatori oriunde, oricând, și nu doar la birou. Cu toții ne dorim ca medierea să-și găsească binemeritul loc în societate.

Așadar, promovarea medierii constituie o îndatorire”. (Ana Cristina Margu, mediator, România, județul Râmnicu Vâlcea).

„Medierea permite găsirea unei soluții creative de rezolvare a conflictului prin care nimeni nu pierde, toate părțile câștigă”. (Felicia Chifa, mediator).

„Medierea are un efect transformativ în societate”. (Elena Damaschin, mediator) [7, p.2].

Concluzii

În vederea generalizării tematicii supuse cercetării, specificăm faptul că medierea are unele avantaje, care pot fi evidențiate în mod special:

1. *flexibilitate* – în cadrul medierii părțile stabilesc de comun acord cu mediatorul data, ora și locul desfășurării ședinței în funcție de posibilitățile de prezentare a tuturor participanților;

2. *costuri reduse* – medierea este o procedură mai ieftină comparativ cu alte proceduri de soluționare a disputelor, iar costurile sunt suportate în mod egal de către părți;

3. *confidențialitate* – întreaga procedură a medierii presupune confidențialitatea datelor și informațiilor dezvăluite în cadrul ședinței. În acest fel participanții își protejează imaginea și sunt încurajați să fie deschiși unii cu alții, fără să posede temeri în privința expunerii publice a informațiilor cu caracter personal;

4. *rapiditate* – durata procesului de mediere depinde de priceperea mediatorului și de dorința părților de a rezolva litigiul. În funcție de complexitatea cazului, un acord între părți se poate obține și în câteva ore;

5. *procedură voluntară și informală* – apelarea la mediator se face doar de comun acord, iar contractul de mediere poate fi reziliat în orice fază a procedurii. Lipsa regulilor stricte a procedurii de mediere permite celor implicați în conflict să se adapteze mai ușor și să găsească cea mai bună cale spre o înțelegere avantajoasă;

6. *menținerea relațiilor dintre părți* – prin rezolvarea amiabilă a disputei, părțile își păstrează, reconstruiesc și îmbunătățesc relațiile avute anterior ivirii litigiului. Odată cu depășirea situației conflictuale, pot apărea noi punți de colaborare între părți;

7. *soluții favorabile* – pe calea medierii soluția aparține exclusiv părților, procedura bazându-se pe un dialog constructiv, interacțiune, negociere și identificarea unei soluții favorabile tuturor participanților. Mediatorul nu impune nimic, ci doar ajută părțile să ajungă mai ușor la un compromis;

8. *complexitate* – medierea poate fi utilizată în soluționarea unui spectru larg de conflicte, printre care se numără litigii izvorâte din raporturi civile, comerciale, familiale, penale, precum și alte rapoarte prevăzute în Legea nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere;

9. *comoditate* – ședințele de mediere se desfășoară într-o atmosfera relaxantă și prietenoasă, unde participă doar mediatorul, părțile și persoanele agreeate de acestea. În acest mod, stresul, frustrările și incomoditățile pot fi evitate de către participanții la conflict [11].

Referințe bibliografice

1. Legea nr.137 din 03.07.2015 cu privire la mediere // Monitorul Oficial al Republicii Moldova conform ultimelor modificări și completări nr.441-447 din 30.11.2018. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110536&lang=ro, vizualizată la 22.02.2021;
2. Codul familiei nr.1316 din 26.10.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova potrivit ultimelor modificări și completări nr.205-211 din 14.08.2020. Poate fi accesat la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122974&lang=ro, vizualizat la 24.02.2021;
3. MUNTEANU, A., RUSU, S. și VACARCIUC, O., Manualul funcționarului public în domeniul drepturilor omului, Ediția a 2-a revizuită și adăugită, Chișinău, Editura Arc, 2015, numărul total de pagini: 328, ISBN 978-9975-61-932-5;
4. Scrisoarea Consiliului de mediere din Republica Moldova nr.01/38 din 29.06.2021 adresată

Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne;

5. Ce trebuie să cunoști despre mediere? *Broșură*, anexă la scrisoarea Consiliului de mediere din Republica Moldova nr.01/38 din 29.06.2021 adresată Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne;

6. Ce este medierea? *Pliant*, anexă la scrisoarea Consiliului de mediere din Republica Moldova nr.01/38 din 29.06.2021 adresată Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne;

7. Cine este mediatorul? *Pliant*, anexă la scrisoarea Consiliului de mediere din Republica Moldova nr.01/38 din 29.06.2021 adresată Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne;

8. Când poți apela la mediere? *Flyer*, anexă la scrisoarea Consiliului de mediere din Republica Moldova nr.01/38 din 29.06.2021 adresată Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne;

9. Ce este medierea? *Consiliul de Mediere din Republica Moldova*. Poate fi accesat la următorul link: <https://mediere.gov.md/ro/content/ce-este-mediarea-ro>, vizualizat la 23.02.2021;

10. Cine suntem noi? *Consiliul de Mediere din Republica Moldova*. Poate fi accesat la următorul link: <https://mediere.gov.md/ro/content/cine-suntem-noi>, vizualizat la 23.02.2021;

11. Avantaje medierii, *Consiliul de Mediere din Republica Moldova*. Pot fi accesate la următorul link: <https://mediere.gov.md/ro/content/avantaje-medierii>, vizualizate la 23.02.2021;

12. Medierea — soluționează-ți conflictele rapid, fără a apela la instanța de judecată. Poate fi accesată la următorul link: <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/medierea-soluzioneaza-ti-conflictele-rapid-fara-a-apela-la-instanta-de-judecata/>, vizualizată la 18.02.2021;

13. Istoric al medierii. Poate fi accesat la următorul link: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Mediere>, vizualizat la 21.02.2021;

14. Aspecte ale procesului de mediere. Pot fi accesate la următorul link: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Mediere>, vizualizat la 21.02.2021;

15. Reguli de comportament pentru mediatori. Poate fi accesat la următorul link: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Mediere>, vizualizat la 21.02.2021.

THE NEED TO STRENGTHEN THE MEDIATION INSTITUTION IN COMMERCIAL CASES IN ROMANIA AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Constantin MIHALESCU

PhD student, Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Academy
of Sciences of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
email: constantin_mihalescu@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-8762-0311>

Mediation has represented and represents an alternative for state justice that impartially solves a conflict between two parties. Mediation, as it's generally known today, appeared in Europe in '90s through the American branch, and imposed through Directive CE / 52/2008 of the European Parliament, that all Member States need to take steps in including the mediation in civil and commercial cases where issues appear most frequently related to the parties' affiliation to different and cross-border legal systems. In Romania, the mediation institution operates based on Law no. 196/2006 in regards to mediation and mediator profession, and in the Republic of Moldova based on Law no. 137/2015 in regards to mediation. I firmly believe that that the procedure for mediation in commercial disputes needs to be adapted, considering the fact that is a special type of mediation, as the mediator is required to possess certain knowledge and qualities specific to this field. I, therefore, consider that the specific legislation is insufficiently regulated, and due to this context, the institution of commercial mediation is in a vegetative state at this moment.

Keywords: mediator; conflict, dispute, mediation law, penal mediation, commercial mediation, family mediation.

NECESITATEA ÎNTĂRIRII INSTITUȚIEI MEDIERII ÎN CAUZE COMERCIALE ÎN ROMÂNIA ȘI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Medierea a reprezentat și reprezintă o alternativă la justiția statală prin care se soluționează pe cale amiabilă un conflict între părți. Medierea, în forma pe care o cunoaștem astăzi, a apărut în Europa în anii '90 pe filieră americană, pentru ca, prin Directiva CE/52/2008 a Parlamentului European, să fie practic obligate toate Statele Membre să facă demersuri în vederea includerii medierii în cauzele civile și comerciale unde apar cel mai frecvent aspecte legate de apartenența părților la sisteme de drept diferite, respectiv transfrontaliere. În România, instituția medierii funcționează în baza Legii nr.196/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, iar în Republica Moldova, în prezent, prin Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere. Autorul consideră că procedura privind medierea în litigii comerciale trebuie adaptată, fiind un tip de mediere special, întrucât se pretinde ca mediatorul să posede anumite cunoștințe și calități specifice acestui domeniu. Legislația specială, în opinia autorului, este insuficient reglementată, iar din această cauză instituția medierii comerciale este în stare vegetativă.

Cuvinte-cheie: mediator, conflict, litigiu, legea medierii, mediere penală, mediere comercială, mediere familială.

LA NÉCESSITÉ DE RENFORCER L'INSTITUTION DE LA MÉDIATION DANS LES AFFAIRES COMMERCIALES EN ROUMANIE ET EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La médiation représente et représente une alternative à la justice d'État par laquelle un conflit entre les parties est résolu à l'amiable. La médiation, sous la forme que nous la connaissons aujourd'hui, est apparue en Europe dans les années 1990 sur la chaîne américaine, de sorte que, par la directive EC/52/2008 du Parlement Européen, pratiquement tous les États Membres sont tenus de prendre des mesures pour inclure la médiation dans les affaires civiles et commerciales où les questions liées à

l'appartenance des parties à des systèmes de droit différents, respectivement transfrontaliers, se produisent le plus fréquemment. En Roumanie, l'institution de médiation fonctionne en vertu de la loi no 196/2006 sur la médiation et l'organisation de la profession de médiateur, et en République de Moldova, actuellement, en vertu de la loi no 137/2015 sur la médiation. Je pense que la procédure de médiation dans les litiges commerciaux doit être adaptée, étant un type particulier de médiation, car le médiateur est tenu de posséder certaines connaissances et qualités spécifiques à ce domaine. C'est pourquoi je considère que la législation spécifique est insuffisamment réglementée, et pour cette raison l'institution de la médiation commerciale est dans un état végétatif.

Mots-clés: médiateur, conflit, litige, loi de la médiation, médiation pénale, médiation commerciale, médiation familiale.

НЕОБХОДИМОСТЬ УКРЕПЛЕНИЯ ИНСТИТУТА ПОСРЕДНИЧЕСТВА В КОММЕРЧЕСКИХ ДЕЛАХ В РУМЫНИИ И В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Посредничество было и остается альтернативой государственному правосудию, посредством которого спор между сторонами разрешается мирным путем. Посредничество в том виде, в каком мы его знаем сегодня, возникло в Европе в 1990-х годах на американской основе. Поэтому, в соответствии с Директивой ЕС / 52/2008 Европейского парламента, практически все государства-члены обязаны предпринимать шаги по включению медиации в гражданские дела и в коммерческие, где наиболее часто возникают аспекты, связанные с принадлежностью сторон к разным правовым системам, соответственно, трансграничным. В Румынии институт медиации действует на основании Закона № 196/2006 о медиации и организации профессии медиатора, а в Республике Молдова в настоящее время действует Закон №. 137/2015 о посредничестве. Автор считает, что процедуру медиации в коммерческих спорах необходимо адаптировать, поскольку она является особым видом медиации, а еще и потому, что медиатор должен обладать определенными знаниями и качествами, характерными для этой области. Также он придерживается мнения, что конкретное законодательство недостаточно регламентировано, и поэтому институт коммерческого посредничества находится в стадии вегетации.

Ключевые слова: медиатор, конфликт, судебный процесс, закон о посредничестве, уголовное посредничество, коммерческое посредничество, семейное посредничество.

Introducere

Într-o lume controversată în care sunt generate puncte de vedere diferite despre devenirea istorică, determinate și de existența mecanismelor unor anumite ordini și de tendința explicării acestora, identificarea modalităților de dezvoltare permanentă a relațiilor sociale, în general, și a relațiilor comerciale, în special, apare, în acest context, ca o necesitate.

Atât timp cât societatea este în continuă dezvoltare, în analiza sistemică a mediului social, a raportului între membrii societății sau dintre indivizi și societate, cu conotațiile cognitiv-axiologice respective, chestiunea conflictului perceput la nivel individual sau colectiv, aduce în discuție problematica medierii în viața socială.

Medierea, mai mult ca alte abordări similare, are componenta „ontologică și axiologică

primordială, în raport cu care legitimează și conferă validitate oricărei forme de cunoaștere a unora dintre conflictele societății”, a individului și a raportului societate și individ, la un moment dat [6, p.10].

Așadar, pentru a determina natura sociologică a instituției medierii, stabilim, în prealabil, sesizarea procesului de apariție, urmată de dezvoltarea sa generică.

Cu excepția perioadei antice, unde domeniul medierii era nesemnificativ conturat în limitele libertății de voință într-o manifestare exclusivă a dreptului privat, evoluția societății a preluat această instituție și a aplicat-o și unor instituții ale dreptului public, cu o accentuată dezvoltare contemporană în sfera dreptului internațional, medierea fiind utilizată, cu valențele ei de comunicare și negociere începând cu secolul XVII, ca fiind una din funcțiile amba-

sadorului. Consacrarea internațională deplină însă, a fost obținută în Convenția de la Haga din 18 octombrie 1907 [24], la Titlul 2, art.2, se precizează că *"nu se va recurge la arme înainte de medierea conflictului"*. Totodată, medierea a fost practică din cele mai vechi timpuri, dar a dobândit o importanță socială abia în ultimii 30 de ani. Teoria cea mai răspândită afirmă că modelul american din anii 80 a fost împrumutat și aplicat și în Europa.

Oficial, sub această formă structurată, medierea a fost marcată în Europa prin adoptarea în anul 1998 de către Consiliul Europei a Recomandării CE 1/1998 privind utilizarea medierii în cauze pe dreptul familiei [15], cu prioritate în situațiile în care sunt afectați minori. Acestui act de naștere oficial i-au succedat ulterior Recomandarea CE 19/1999 privind utilizarea medierii în cauze penale [15], apoi Recomandarea CE 10/2002 referitoare la utilizarea medierii în materie civilă [15], pentru ca, prin Directiva CE/52/2008 [15], să fie practic obligate toate Statele Membre să facă demersuri în vederea includerii medierii în cauzele civile și comerciale unde apar cel mai frecvent aspecte legate de apartenența părților la sisteme de drept diferite, respectiv transfrontaliere.

În Europa nu s-a structurat încă un model european de mediere unanim acceptat, asta deoarece fiecare țară și-a adaptat reglementările din domeniul medierii la specificul local.

Fiind o instituție relativ nouă, înființată în România prin Legea nr.196/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator [20], iar în Republica Moldova, inițial, prin Legea nr.134 -XVI/2007 cu privire la mediere [18], abrogată apoi prin Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere [19], instituția medierii nu este încă consolidată.

Consolidarea instituției medierii, mai ales în acest context internațional, devine o necesitate obiectivă stringentă.

În actualul context internațional accentuat de criza pandemică se preconizează că ur-

mează a se prefigura un nou conflict pentru reîmpărțirea lumii între marile puteri, însă, de data aceasta este mult mai subtil și pervers.

Actorii principali sunt de data aceasta SUA și China. Fiecare dintre aceste superputeri cu aliații lor încercă să domine planeta prin acapărarea resurselor, a piețelor de desfacere, a tehnologiei Hi-Tech, a creierelor strălucite, etc.

Exemplificativ, China a preluat modelul American de dezvoltare a tehnologiei Hi-Tech din celebrul Silicon Valley (USA) și a construit în Shenzen un Hi-Tech Park cu 600.000 de programatori, iar, în același timp, USA investește aproape 200 miliarde de dolari tot în tehnologie Hi-Tech pentru a contracara ascensiunea Chinei.

Îmbucurător este faptul că tinerii din România și Republica Moldova au posibilitatea să învețe și să-și dezvolte și ei aceste aptitudini, însă revine și legiuitorului o obligație imensă de a crea un cadru legal adecvat acestui scop.

Într-un viitor apropiat, odată ce progresul științific se va instala ireversibil în toată lumea civilizată, relațiile comerciale vor cunoaște o dezvoltare fără precedent, caz în care se vor ivi o sumedenie de oportunități de afaceri care vor crea inevitabil și litigii comerciale de mai mică sau mai mare complexitate.

În această situație, instituția medierii, în general, și instituția medierii în materie comercială, în special, atât din România cât și din Republica Moldova trebuie să fie pregătită cu mediatorii autorizați capabili să gestioneze astfel de conflicte.

Metodologia de cercetare folosită

Pornind de la o abordare retrospectivă, istorică a domeniului cercetat, articolul oferă posibilitatea însușirii fundamentelor teoretice ale instituției medierii și aplicabilitatea practică a acestor cunoștințe teoretice obținute. Medierea fiind instituție juridică reglementată prin norme de drept are ca substitut aceleași metode de aplicare la cunoașterea și acțiunea juridică ca a oricărei ramuri de drept.

Astfel, au fost utilizate în studiul instituției medierii aceleași metode utilizate în studiul dreptului.

Instituția medierii, ca și dreptul, prin natura și destinația sa este un fenomen cu multe și profunde conexiuni și interferențe sociale și umane. De aceea, cercetarea instituției medierii își va extinde în mod necesar sfera de cunoaștere și aprofundare și asupra unor zone de interferență în care un loc important îl ocupa practica medierii în toată complexitatea sa, scopul și finalitatea procesului de mediere.

Cercetarea fenomenului medierii, parte a cercetării fenomenului juridic, se realizează prin folosirea acelorași metode utilizate în studiul dreptului: metode generale și metode concrete.

În prezentul articol s-ar putea găsi utilizate diferite metode generale cum ar fi: metoda generalizării și abstractizării, metoda logică, metoda istorică, metoda comparației, metoda sociologică, metoda analizei sistemice și metoda prospectivă sau de prognozare.

Stadiul actual al reglementărilor în domeniul cercetat

a) în legislația României

Forma actuală a legii medierii românești, Legea nr.196/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, reduce rolul mediatorului doar la atributul facilitării dialogului, iar acest atribut nu este un motiv serios pentru care un justițiabil, mai ales unul care are de soluționat un litigiu comercial, ar apela la un mediator.

Literatura de specialitate numește acest tip de mediere, *mediere facilitativă*, și presupune o anumită abilitate a mediatorului de a ghida părțile, prin intermediul procesului de comunicare, să se concentreze pe propriile opinii, abținându-se, totodată, în a-și exprima opinia cu privire la un anumit acord încheiat între părți [11, p.7-51].

Potrivit principalului promotor al acestui stil de mediere Leonard Riskin, „*mediatorul*

care folosește acest stil de mediere are ca misiune principală consolidarea și clarificarea comunicării dintre părți pentru a le putea ajuta să decidă ce să facă” [11, p.119].

Rolul de facilitator al mediatorului în procesul de mediere este considerat ca fiind principalul rol în mai toate definițiile date medierii. Din economia prevederilor Legii nr.192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, transpare ideea că în legea românească a medierii rolul mediatorului se reduce, în principal, la facilitarea procesului de mediere. Același lucru se devoala și din prima lege a medierii din Republica Moldova, Legea nr.134/2007 cu privire la mediere.

Acest tip de mediere are ca principale elemente caracteristice: orientarea părților de către mediator, concentrarea mediatorului și a medierii asupra părților, accentuarea comunicării și concentrarea asupra interesului urmărit [8, p.30-33].

Primul element caracteristic, *orientarea părților de către mediator*, presupune o strategie actoricească din partea mediatorului, acesta fiind nevoit, uneori, chiar contrar convingerilor sale privind soluția corectă și echitabilă în cauza supusă medierii de către părți, să se limiteze doar la statutul de a asista și ajuta părțile să ajungă la o înțelegere acceptabilă.

Așadar, mediatorul facilitativ nu este interesat de obținerea unui anumit rezultat, el coordonează subtil procesul de mediere și asistă părțile la deliberări. Poate face însă unele recomandări [8, p.30-33], dar nu cu privire la luarea unei anumite decizii hotărâtoare privind soluționarea conflictului. De aceea, în cadrul medierii facilitative, mediatorul nu poate face recomandări, nu poate da sfaturi și nu își poate exprima opinia asupra soluțiilor acceptate de părți, fapt care, în opinia mea, crează o imensă frustrare unui mediator cu o oarecare expertiză.

Mai mult, instituindu-se un cadru îngust de manifestare a profesiei de mediator prin prevederile legii medierii, coroborat cu fap-

tul că această profesie nu își poate demonstra valențele într-o societate dezbinată, înșelată, mințită și debusolată, se impune o reanalizare a legii medierii, în sensul că medierea facilitativă cu acest element caracteristic dominant inclus, să constituie doar un prim pas în medierea propriu zisă. Abia după ce mediatorul a reușit să faciliteze comunicarea dintre părți s-ar putea trece la o mediere adevărată prin care părțile să-și poată cunoaște întinderea drepturilor și obligațiilor, și nu să încheie o înțelegere bazată pe un impuls de moment, pe necunoașterea în totalitate a acestor drepturi și obligații și a consecințelor care decurg din implementarea înțelegerii perfectate prin acordul de mediere

Al doilea element caracteristic, *concentrarea mediatorului și a medierii asupra părților*, consolidează primul element prin care mediatorul se concentrează pe procesul de interacțiune și se concretizează prin ajutarea părților să comunice mai bine. Odată realizată o comunicare bună, se presupune că părțile vor deveni mai descurcărețe și, fără a li se amputa autonomia de acțiune și de decizie, vor fi capabile să determine scopul medierii, să aprobe desfășurarea procesului de mediere, să evalueze problemele și informațiile, să genereze opțiuni și să decidă cum doresc să acționeze pentru soluționarea conflictului. Nici reprezentanții legali ai părților nu pot influența decizia, rolul lor se reduce doar la acela de a asista și sfătui, pentru a nu se îndepărta de la negociere.

Al treilea element caracteristic, *accentuarea comunicării dintre părți*, presupune ca mediatorul să realizeze și să consolideze o comunicare eficientă între părți. În acest scop, mediatorul trebuie, în primul rând, să realizeze o comunicare eficientă cu fiecare parte. La nevoie, mediatorul poate restricționa comunicarea directă între părți, până când părțile vor fi pregătite să se angajeze una față de alta într-o comunicare eficientă.

În fine, **ultimul element** caracteristic pe care îl presupune medierea facilitativă îl repre-

zintă *concentrarea asupra interesului urmărit de către părți*.

Analizând conflictul în ansamblul său, mediatorul ajută părțile să-și examineze nevoile proprii și ale părții adverse, să identifice opțiunile care să ajute la creșterea gradului în care părțile pot să obțină ceea ce doresc, iar dacă este necesar, ajută părțile să negocieze resursele limitate.

După cum putem constata, rolul unui mediator într-un litigiu comercial, în care comunicarea părților nu se rezumă doar la aspecte de ordin subiectiv de comunicare, ci trebuie să dezbată probleme punctuale, de contabilitate, de marketing, de studiu de piață, de previziune, de expertiză, curs valutar, asociați, dividende, acționari, parteneri de afaceri, fond de comerț, etc., putem presupune că reducerea rolului mediatorului doar la facilitarea dialogului, nu este suficient.

Pe bună dreptate, acest tip de mediere se pretează cel mai bine în cazul medierii relațiilor de familie, al medierii penale, al relațiilor de muncă, al protecției consumatorului, etc., în general în cazurile în care avem de-a face cu o multitudine de factori subiectivi, în care canalele de comunicare sunt obturate. În cazul medierii relațiilor comerciale, de cele mai multe ori, nu avem de-a face cu această situație.

Din experiența administratorilor de societăți comerciale reiese că fosta legislație civilă în materie comercială din România asigură mai multă coerență și simplitate în derularea proceselor.

Astfel, în cazul unui litigiu partea interesată argumenta în baza dispozițiilor art. 109 alin. (2) C.proc.civ., sau în baza art.6 alin.(2) NCCiv. dacă actele și faptele juridice încheiate și/sau săvârșite s-au petrecut înainte de 15.02.2013, prevederile din fostele dispoziții ale art. 720¹ C.proc.civ., că litigiul este în materie comercială evaluabil în bani. Caracterul comercial al litigiului era argumentat și prin faptul că potrivit art. 56 din Codul comercial român, „dacă un act este comercial numai

pentru una din părți, toți contractanții sunt supuși, încât privește acest act, legii comerciale, afară de dispozițiile privitoare la persoana chiar a comercianților și de cazurile în care legea ar dispune altfel.”

Excepția de prematuritate a cererii de chemare în judecată, decurgând din nerespectarea art.720¹ C.proc.civ., avea caracter de ordine publică, putând fi invocată, potrivit art.136 alin.(1) teza a II-a C.proc.civ., în orice stadiu al pricinii, iar dacă reclamantul s-ar fi adresat instanței fără a îndeplini procedura de mediere sau procedura prealabilă de conciliere directă, pentru considerentele expuse anterior, acțiunea îndreptată împotriva pârâtului comerciant era inadmisibilă.

În noua legislație civilă românească, această prevedere nu mai există, întrucât inițiatorii noi legi au argumentat faptul că *oricum această procedură se îndeplinea formal*, iar acest lucru tergiversa inutil procesul.

Nu pot fi de acord cu acest raționament din simplul motiv că justițiabilii care urmau benevol această procedură găseau uneori o cale de soluționare amiabilă a litigiului și dosarul nu mai ajungea în instanța de judecată. Câteodată era vorba doar de o neînțelegere minoră, un accident izolat, o eroare scuzabilă, etc.

În prezent aceste litigii cu aceste neajunsuri ajung pe rolul instanței, iar instanța și așa supraaglomerată, nu face decât să tergiverseze și mai mult dosarul cauzei.

De lege ferenda, ar trebui să se introducă în legislația românească obligativitatea încercării de a se soluționa amiabil un conflict comercial, nu neapărat prin intermediul medierii, întrucât, pot exista situații în care părților pot comunica și detensiona singure, instantaneu, orice conflict comercial. În caz de nevoie pot apela la un mediator specializat în litigii comerciale, care să le îndrume și să le lămurească în așa fel încât să încheie un acord negociat și acceptabil pentru fiecare dintre părți, iar dacă acest acord parafat de respectivul mediator ar avea și putere juridică similară unei hotărâri judecătorești

sau act notarial, constituind titlu executoriu, ar contribui substanțial la întărirea instituției medierii comerciale.

Este de la sine înțeles că un astfel de mediator nu poate să parcurgă o asemenea procedură doar prin facilitarea dialogului dintre părți. Legea românească nr.192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator, ar trebui amendată în așa fel încât justițiabilul să poată fi convins că un mediator autorizat va face toate demersurile și va aborda orice stil de mediere pe care îl consideră adecvat litigiului în cauză.

b) În legislația Republicii Moldova

Legiuitorul moldovean prin noua lege a medierii, Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere, după opinia mea, a evitat neajunsul de a obliga mediatorul autorizat de a se limita doar la rolul de facilitator al procesului de mediere.

Potrivit principiului de drept universal valabil *“unde legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă”* – ***ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus***, regulă care sugerează că *„unei formulări generale a textului legal trebuie să-i corespundă o aplicare generală a acestuia, fără a face apel la distincții pe care legea nu le prevede”*[13, p.206], deducem că prin noua lege a medierii, Legea nr. 137/2015 cu privire la mediere se sugerează faptul că mediatorii autorizați din Republica Moldova ar putea aborda toate stilurile de mediere. Dacă într-adevăr intenția legiuitorului moldovean a fost acesta, atunci acest fapt ar constitui o abordare îndrăzneată a procesului de mediere, superioară multor state europene, inclusiv a României.

Pentru edificare voi prezenta succint stilurile de mediere pe care le poate aborda un mediator, întrucât, se reclamă faptul că insuccesul medierii în România și Republica Moldova se datorează și din cauză că părțile interesate doresc uneori și o implicare mai activă a persoanei la care apelează pentru soluționarea litigiului lor. Așadar, stilurile de mediere, numite

și tipuri sau forme ale medierii [4, p. 118], au format obiectul controveselor în literatura de specialitate. Majoritatea autorilor [14, p.142] consideră că ar exista patru tipuri esențiale de mediere: medierea facilitativă sau facilitară, medierea transformativă sau transformatoare, medierea evaluativă și medierea narativă. Alți autori [4, p.118], consideră că există trei tipuri esențiale de mediere: medierea facilitară, medierea transformatoare și medierea evaluativă.

Întrucât există o multitudine de păreri asupra clasificărilor stilurilor de mediere, ne vom limita în a detalia doar cele trei tipuri esențiale de mediere: medierea facilitară, medierea evaluativă și medierea narativă.

Lacunele stilului de mediere facilitară nu mai are nici un rost să le readuc în discuție, întrucât și-au dovedit inutilitatea practică, așa încât recomand mediatorilor moldoveni să se specializeze și pentru a aborda celelalte stiluri de mediere: medierea transformatoare și medierea evaluativă.

Medierea transformativă sau transformatoare reprezintă un proces prin care mediatorul ajută părțile să schimbe calitatea interacțiunii dintre ele de la una negativ-distructivă la una pozitiv-constructivă, generând astfel o transformare și o regenerare a interacțiunii umane dintre părți. Acest stil de mediere nu ignoră semnificația rezolvării unor anumite probleme, însă se presupune că, dacă mediatorul își îndeplinește rolul de a le ajuta pe părți să interacționeze într-o manieră pozitivă, prin încurajarea capacității acestora de a delibera, de a comunica și de a lua decizii, părțile se vor schimba de o manieră pozitivă, iar rezultatul se va concretiza în faptul că acestea vor găsi soluții acceptabile de rezolvare definitivă a conflictului. Putem astfel constata că la finalul procesului de mediere transformativă conflictul existent este soluționat, iar relațiile dintre părți vor fi nu numai restabilite, ci și consolidate [8, p.58-60]. *Medierea evaluativă* este considerată cea mai performantă abordare a

procesului de mediere. Prestația mediatorului se apropie ca substanță de rolul judecătorului într-un litigiu soluționat de instanța statală. Mediatorul are un rol activ în analizarea conflictului și a ceea ce este necesar pentru soluționarea acestuia [7, p.73-74]. Fiind concentrat pe substanța conflictului, mediatorul, în cadrul procesului analitic, caută să găsească soluții pentru ca respectivul conflict să poată fi rezolvat.

După L.L. Riskin [2], evaluarea conflictului implică cel puțin trei activități: evaluarea puterii și a slăbiciunii părților; dezvoltarea și propunerea de opțiuni pentru rezolvarea cazului; precizarea rezultatului pe care disputa l-ar avea în fața instanței de judecată, iar nu în cadrul medierii. Cu toate că o mediere evaluativă presupune ca mediatorul să aibă și cunoștințe juridice, literatura de specialitate remarcă faptul că există o multitudine de direcții pe care poate merge mediatorul pentru a înțelege, analiza și împărtăși o anumită opinie cu părțile [7, p.80-84].

Astfel, mediatorul se poate concentra pe negocierea dintre părți făcând o evaluare obiectivă și structurată a negocierii. În cadrul acestei direcții, mediatorul poate evalua dinamica dintre părți, mișcarea acestora în direcția adoptării unui acord negociat, poate identifica obstacolele care stau în calea succesului negocierii și poate aprecia și analiza contribuția și progresul părților la negociere.

O altă direcție ce poate fi aleasă de mediator constă în concentrarea pe comportamentul părților, atât în timpul negocierilor, cât și în afara acestora. Din această postură, mediatorul poate constata și analiza acele acțiuni sau comportamente necesare încheierii sau neîncheierii unui acord, dar mediatorul se va concentra numai pe acele acțiuni și atitudini care pot avea un impact pozitiv asupra unei medieri de succes. Apoi mediatorul se poate axa pe evaluarea priorităților părților și pe soluțiile propuse de acestea pentru rezolvarea conflictului [7, 80-84].

Evaluarea mediatorului se poate axa și pe prioritățile sau pe planurile propuse de părți ca soluții pentru soluționarea conflictului, însă este dificil de aflat care ar fi prioritățile părților, iar planurile propuse de părți ar putea fi inaplicabile sau nedrepte.

Prin urmare, numai un mediator avizat și experimentat ar putea identifica și analiza un anumit plan, într-o manieră realistă și obiectivă, și nu subiectivă cum ar fi tentația părților să-l impună. Mai mult, evaluarea mediatorului se poate axa și pe alte alternative, în afara celor mediate prin negociere. În situația în care alternativa este mai atractivă decât acordul mediat, mediatorul trebuie să recomande și să încurajeze acordul propus și să analizeze pericolele care ar fi existat din acceptarea acordului, în termenii propuși.

Medierea narativă implică elemente de natură psihologică în prestația mediatorului, care în procesul de mediere narativ, pornește la soluționarea conflictului de la narațiunea fiecărei părți referitoare la problema supusă medierii. Mediatorul va asculta cu răbdarea unui psiholog versiunea fiecărei părți asupra conflictului, sentimentele, nevoile și interesele. Pornind de la toate aceste aspecte relevate de părți, mediatorul sintetizează și creează o nouă poveste care să fie acceptată de ambele tabere și care este de natură a oferi premisele rezolvării conflictului [9, p.179-198; 4, p.47-48].

În literatura de specialitate s-au format opinii potrivit cărora medierea nu este eficientă în orice condiții. O mediere reușită reușită nu poate avea loc dacă cei doi negociatori au o relație afectată sau conflictul supus procedurii medierii este unul de o gravitate ridicată.

În ceea ce privește conflictele de valori morale sau religioase și de principii, acestea sunt mai dificil de mediat decât cele de nevoi sau de interese [1, p.182].

Mediatorul se poate concentra pe fie pe un element al litigiului cum ar fi conținutul sau relația, fie să le vizeze pe ambele [1, p.122-123].

Unii autori sunt de părere că esența misiunii de mediere constă în amenajarea sau reamenajarea relației dintre părți și ameliorarea treptată a acesteia [1, p.182]. Astfel, „*în majoritatea conflictelor dintre sindicat și management, partea terță nu trebuie să fie expertă în subiect. Calitățile interpersonale și performanța sunt cele care definesc mediatorul eficient, iar nu titlurile academice*” [3, p.686].

Așadar, mediatorul moldovean poate aborda cu succes unul din aceste stiluri de mediere și se mai poate folosi de cea mai nouă reglementare a Parlamentului European [23] în ceea ce privește medierea – Directiva SAL (soluționarea alternativă a litigiilor) și Regulamentul SOL (soluționarea online a litigiilor) - care a apărut ca urmare a unor propuneri formulate de Comisia Europeană în anul 2011, cu scopul de a îmbunătăți funcționarea pieței interne de vânzare cu amănuntul și, în special, de a consolida măsurile de despăgubire pentru consumatori. Directiva și Regulamentul au fost adoptate în data de 12 martie 2013 de Parlamentul European, urmând să fie transpuse în dreptul intern al statelor membre, în termen de 2 ani de la data publicării.

Directiva garantează consumatorilor europeni posibilitatea de a-și rezolva diferendele într-un timp cât mai scurt, cu costuri cât mai reduse, oferind astfel o alternativă la metodele judiciare clasice. Litigiile transfrontaliere prezintă o pondere importantă în cadrul litigiilor existente între consumatori și comercianți și, prin urmare, era nevoie de o reglementare unitară, coerentă, la nivel european. Folosirea metodelor alternative de soluționare a litigiilor este benefică și pentru comercianți, care evită astfel publicitatea asociată unui litigiu în instanță și costurile întregului proces, în cazul în care consumatorul câștigă litigiul.

Entitățile SAL sunt furnizori de servicii de soluționare alternativă a litigiilor, care implică existența unei terte persoane (arbitru, mediator, Ombudsman sau/ și camera de recurs, aceasta excluzând negocierile directe între

parti), care propune sau impune o soluție sau reunește părțile pentru a le ajuta să găsească o soluție. În ceea ce privește entitățile SOL, acestea sunt acele entități care oferă servicii integral online.

La nivelul Uniunii Europene s-a creat o platformă online care oferă consumatorilor acces la informații privitoare la furnizorii de servicii SOL, împărțiți pe domenii de activitate.

Concret, persoana prejudiciată prin achiziționarea online a unui produs sau serviciu va putea depune o plângere prin intermediul acestei platforme. Plângerea va fi comunicată comerciantului tot prin intermediul acestei platforme. După ce comerciantul și consumatorul au ajuns la un acord cu privire la entitatea care va soluționa conflictul dintre ei, entitatea SAL va fi notificată, iar mai departe procedura aplicabilă va fi cea specifică acelei metode de soluționare alternativă a litigiului. Practic, platforma online acționează ca un element de intermediere a comunicărilor dintre consumatori, profesioniști și entitățile SAL sau SOL investite de părți cu soluționarea litigiilor.

Având în vedere numărul extrem de mare al utilizatorilor de internet în țările din spațiul european, odată cu transpunerea acestei directive, atât medierea directă, cât și medierea între persoane aflate la distanță pot fi folosite pe scară largă. De această oportunitate pot beneficia și mediatorii moldoveni și români, mai ales că legislația medierii permite și executarea de medieri în mediul online.

Concluzii

Consider că în România ar trebui amendată legislația comercială în așa fel încât aceasta să devină mai suplă și mai previzibilă. Acest lucru ar contribui decisiv la decongestionarea instanțelor de judecată de multitudinea de dosare aflate pe rol.

Justițiabilii nu ar mai fi nevoiți să aștepte ani în șir o soluție dată de instanță, timp în care,

chiar dacă ar avea câștig de cauză, afacerea lor s-ar ruina. Așadar, se impune, ca în prealabil, litiganții profesioniști să aibă posibilitatea sau să fie obligați prin efectul legii să încerce soluționarea amiabilă a litigiului lor. În același timp trebuie să fie amendată și legea medierii, în sensul că mediatorii autorizați în litigii comerciale pot aborda orice stil de mediere, iar acordul semnat și parafat de aceștia să poată constitui titlu executoriu. Mediatorii autorizați în litigii comerciale să fie înregistrați într-un registru special pe site-ul Ministerului Justiției și Consiliului de Mediere.

Pentru Republica Moldova, în condițiile în care va exista un corp al mediatorilor autorizați în litigii comerciale de către Consiliul de Mediere și agreeți de Ministerul Justiției, consider că va deveni caducă introducerea obligativității medierii judiciare prin Legea nr. 31/2017 pentru completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225/2003 [20], și prin care, potrivit dispozițiilor art. 182¹, 182², 182³, 182⁴ și 182⁵, instanța stabilește câmpul de aplicare a medierii judiciare obligatorii, stabilește data, informează părțile despre legea aplicabilă litigiului, durata procedurilor, posibile cheltuieli de judecată, posibila soluție a cazului și efectele ei pentru părțile în proces, iar durata întregii proceduri nu va depăși 45 de zile. Oricum față de această instituție juridică unicat și-au manifestat opinia critică majoritatea profesioniștilor în drept [12, p. 233-244] care consideră că această lege nu poate fi în concordanță cu standardele europene la care Republica Moldova aspiră. Cu toate că excepția de neconstituționalitate a art. 182¹, 182², 182³, 182⁴ și 182⁵ din Codul de procedură civilă a fost fundamentată pe același considerent invocat și în România în Decizia Curții Constituționale nr.266/2004, adică faptul că “obligativitatea medierii judiciare este contrară dreptului la un proces echitabil garantat de articolul 20 din Constituția Republicii Moldova”, judecătorul con-

stituant moldovean a respins excepția invocată pe acest considerent și “a observat că obiectivele procedurii medierii judiciare sunt soluționarea mai rapidă a unor categorii de litigii, descongestionarea instanțelor judecătorești și evitarea cheltuielilor de judecată. Astfel, Curtea a constatat că aceste obiective pot fi subsumate scopului legitim general al ordinii publice prevăzut de articolul 54 alin. (2) din Constituție.”

Într-o opinie [12, p.233-244], față de această Decizie a Curții, autoarea Svetlana Slusarenco în articolul “Medierea în Republica Moldova – realitate și tendințe” remarcă faptul că “deși Curtea Constituțională a RM a constatat că medierea judiciară obligatorie nu încalcă dreptul la judecarea cauzei într-un termen rezonabil, totuși în ceea ce privește implicarea directă a judecătorilor în funcționarea instituției medierii, Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni, organism consultativ de pe lângă Consiliul Europei, a adoptat Opinia nr. 6 (2004) cu privire la judecarea echitabilă și într-un termen rezonabil și rolul judecătorilor în procese având în vedere mijloacele alternative de soluționare a litigiilor [16]. Concluziile acestui document sunt următoarele:

Recurgerea la mediere, în procedurile civile și administrative, poate fi făcută la inițiativa părților sau, alternativ, trebuie să i se permită judecătorului să o recomande;

- trebuie să li se permită părților să refuze recurgerea la mediere;

- refuzul nu trebuie să încalce dreptul părții de a obține o hotărâre judecătorească în cauza sa”.

Alăturat acestei opinii aș mai adăuga faptul că judecătorii din toată lumea au un profil profesional dictat de standardele internaționale cum ar fi „Standardele de la Bangalore privind conduita judiciară [5]” și nu pot juca teatru pentru a provoca emoții și de a profita de acestea în cadrul medierii judiciare pentru a juca rolul mediatorului, iar apoi să reia atitudinea sobră de judecător, cu atât mai mult cu cât nu

există o practică judiciară uniformă și previzibilă. Mai mult, consider că un mediator autorizat în litigii comerciale care ar aborda stilul de mediere evaluativ, ar obține aceleași rezultate, poate chiar mai promițătoare, ca în cazul medierii judiciare, cu condiția ca acordul semnat și parafat de mediator să aibă efect de titlu executoriu. Singura condiție în elaborarea viitorului act normativ ar trebui să fie doar în respectarea principiului unității de sistem a dreptului [10, p.189].

În acest caz, raționamentul Curții privind “obiectivele procedurii medierii judiciare”, respective, “soluționarea mai rapidă a unor categorii de litigii, descongestionarea instanțelor judecătorești și evitarea cheltuielilor de judecată.”, nu mai subsistă.

Referințe bibliografice

1. ANCHEȘ, Diana - Ionela, „*Medierea în viața social-politică*”, Ed. Universitară, București, 2010, 386 p, ISBN 978-606-591-083-6.
2. BARTUNEK, J.M., ALAN, A. Benton, Christopher B. Keys, *Third party intervention and the bargaining behavior of group representatives*, Journal of Conflict Resolution, 19, 3, 1975.
3. BERCOVITCH, J. și R. Wells, *Evaluating mediation strategies*, Peace and Change, 18, 1, 1993.
4. BONCU, Ștefan, *Negocierea și Medierea, Perspective psihologice*, Institutul European, Iași, 2006, 252 p, ISBN/ISSN: 973-611-396-5.
5. DANILEȘ, Cristi - *Standardele de la Bangalore privind conduita judiciară* https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2017/Bangalore_principles_commentary_Romanian.pdf.
6. FLORESCU, Dumitru A.P., Adrian Bordea, „*Medierea*”, Ed. Universul Juridic, București, 2010, 222 p, ISBN: 978-973-127-422-5.
7. JAMES, Paula, *The Divorce Mediation Handbook : Everything You Need to Know*, John Wiley & Sons, Inc., Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1997.
8. KOVACH KIMBERLEE, K., *Mediation*, în Michael L.Moffitt, Robert C. Bordone (edit), *The Handbook of Dispute Resolution*, Jossey-Bass, San Francisco, 2005.
9. KRESSEL, K., D.G. Pruitt, *Themes in the mediation of social conflict*, Journal of Social Issues

es, 41,2, 1985 citat de Ștefan Boncu, *Negocierea și Medierea, Perspective psihologice*, Institutul European, Iași, 2006.

10. LUPU, Gh., AVORNIC, Gh. *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina, Chișinău, 1997, 280 p, ISBN: 9975-65-456-8.

11. RISKIN, L.L., *Understanding mediators, orientations, strategies and techniques: A grid for the perplexed*, Harvard Negotiation Law Review, nr.1, 1996.

12. SLUSARENCO, S. *Medierea în Republica Moldova – realitate și tendințe* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/RSI_2018_1-2_pp233-244.pdf.

13. ȘTEF, F. *Dicționar de expresii juridice latine*, Editura Oscar Print, București, 1995, 220 p, ISBN: 973-97185-1-5.

14. ȘUȘTAC. Zeno Daniel, „*Filosofia medierii*”, Ed. Universul Juridic, București, 2013, 303 p. ISBN: 978-606-673-183-6.

15. ȘUSTAC, Zeno Daniel, Dr. Jamie Walker, Claudiu Ignat, Anca Elisabeta Ciucă, Sandală Elena Lungu - *Ghid de bune practici privind utilizarea medierii în cauzele transfrontaliere* - <https://www.cmediere.ro/corpul-profesional-al-mediatorilor/>.

16. Consiliul judecatorilor europeni <https://www.coe.int/en/web/ccje/home>.

17. Directiva 52/2008/CE a Parlamentului European și Consiliului Europei. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0052>

18. Legea nr.134/2007, cu privire la mediere din Republica Moldova. <https://www.google.com/search?q=legea+134%2F2007+md&oq=legea+134&aqs=chrome.1.69i57j69i59j0l4j0i22i30l4.15169j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.

19. Legea nr.137/2015 cu privire la mediere din Republica Moldova. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110536&lang=ro.

20. Legea nr.192/2006 privind medierea și organizarea profesiei de mediator din România. <https://www.google.com/search?q=legea+medieri+actualizata+2020+pdf&oq=legea&aqs=chrome.0.69i59l2j69i57j69i59l2j0j69i60l2.5294j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.

21. Legea nr. 31/2017 privind modificarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110536&lang=ro.

22. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0052>.

23. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0011&from=FR>.

24. <https://lege5.ro/gratuit/g42tamzq/conventia-de-la-haga-din-18-octombrie-1907-relativa-la-adaptarea-la-razboiul-maritim-a-principiilor-conventiei-de-la-geneva>.

25. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110536&lang=ro.

26. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=98967&lang=ru

LEGAL REGIME FOR WASTE MANAGEMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Andrian CRETU

Doctor of Law, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”,
Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: andrian.cretu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8144-5233>

This article contains a study in the field of interaction and dependence of constitutional guarantees of Human Rights in the Republic of Moldova on power, economy and capital. The author analyzes the set of meanings and forms of this democracy, the measure, level and values of citizens who make up a collective or a lot of people, from the point of view of the means and methods of applying democratic principles through the prism of citizens' involvement in the leadership of the state. The interaction and direct dependence of the implementation of constitutional norms by the political will, the level of the economy, including the interest and purpose of the dictatorship of capital, is subject to analysis. The real problem of Western-type democracy with regard to the expectations of citizens is also analyzed. The article also provides an assessment of democratic values in their current form and content. The most common and independent opinions, ideas and doctrines are analyzed. Similarly, an analysis is carried out from the general ideological point of view and the achievement of objective effects, including the subsequent occurrence of certain consequences. A comparative analysis is made on the opinions of other famous specialists in this field.

Keywords: waste, recycling, natural resources, extended responsibility, environmental authorities.

REGIMUL JURIDIC AL GESTIONĂRII DEȘEURILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Creșterea demografică, mai ales cea înregistrată în ultimele decenii, nu avea cum să nu aducă cu sine și un șir de probleme, în special, cele legate de mediu. Or, odată cu aceasta crește volumul consumului, iar pe cale de consecință și a deșeurilor de pe urma consumului de produse și servicii. Mai mult, resursele epuizabile devin cele mai vulnerabile, imposibil de compensat chiar și pe calea reciclării deșeurilor rezultate din utilizarea produselor, iar acestea, la rândul lor, din utilizarea materiei prime care, în linii mari, constituie resurse naturale epuizabile. Considerentele arătate, în mod normal, au determinat legiuitorii statelor dezvoltate să recurgă la măsuri mult mai precise, directe și eficiente pe segmentul regimului juridic al gestionării deșeurilor de orice fel. Așa s-a făcut, ca în ultimul deceniu, legislația europeană să cunoască noi mecanisme și concepte ce au drept obiectiv reducerea deșeurilor și gestionarea eficientă a celor existente. Unul din acestea ar fi de menționat sistemul economiei circulare care emană în diverse alte mecanisme strategice ajutătoare cum ar fi: ecodesignul; ecomarketingul; responsabilitatea extinsă a producătorului; urmărirea ciclului de viață a produsului; achizițiile ecologice; raportarea informației despre măsurile aplicate în vederea reducerii impactului negativ asupra mediului și altele, unele din ele, recent, fiind preluate și implementate și în Republica Moldova - țară cu mari aspirații orientate în direcția integrării europene.

Cuvinte-cheie: deșuri, reciclare, resurse naturale, responsabilitate extinsă, autorități de mediu.

RÉGIME JURIDIQUE DE LA GESTION DES DÉCHETS EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

Cet article contient une étude dans le domaine de l'interaction et de la dépendance des garanties constitutionnelles des Droits de l'Homme en République de Moldova vis-à-vis du pouvoir, de l'économie et du capital. L'auteur analyse l'ensemble des significations et des formes de cette démocratie, la mesure, le niveau et les valeurs des citoyens qui composent un collectif ou beaucoup de personnes, du point

de vue des moyens et des méthodes d'application des principes démocratiques à travers le prisme de l'implication des citoyens dans la direction de l'État. L'interaction et la dépendance directe de la mise en œuvre des normes constitutionnelles par la volonté politique, le niveau de l'économie, y compris l'intérêt et le but de la dictature du capital, sont sujets à analyse. Le véritable problème de la démocratie de type occidental en ce qui concerne les attentes des citoyens est également analysé. L'article fournit également une évaluation des valeurs démocratiques dans leur forme et leur contenu actuels. Les opinions, idées et doctrines les plus courantes et les plus indépendantes sont analysées. De même, une analyse est effectuée du point de vue idéologique général et de la réalisation d'effets objectifs, y compris l'apparition ultérieure de certaines conséquences. Une analyse comparative est faite sur les opinions d'autres spécialistes célèbres dans ce domaine.

Mots-clés: déchets, recyclage, ressources naturelles, responsabilité élargie, autorités environnementales.

ПРАВОВОЙ РЕЖИМ МЕНЕДЖМЕНТА ОТХОДОВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Демографический рост, особенно в последние десятилетия, не мог не повлечь за собой ряд проблем, особенно связанных с окружающей средой. В то же время, увеличивается объем потребления, следовательно, и отходы от потребления продуктов и услуг. Более того, истощаемые ресурсы становятся наиболее уязвимыми, и их невозможно компенсировать даже за счет переработки отходов, возникающих в результате использования продуктов, а это, в свою очередь, из-за использования сырья, которое, как правило, является истощаемым природным ресурсом. Вышеупомянутые соображения обычно побуждали законодателей развитых стран прибегать к гораздо более точным, прямым и эффективным мерам в сегменте правового режима обращения с отходами любого рода. Таким образом, в последнее десятилетие европейское законодательство узнало о новых механизмах и концепциях, направленных на сокращение отходов и эффективное управление существующими отходами. Один из них следует упомянуть – речь идет о системе циркулярной экономики, которая проявляется в различных других полезных стратегических механизмах, таких как: экодизайн; экомаркетинг; расширенная ответственность производителя; отслеживание жизненного цикла продукта; зеленые закупки; обнародование информации о мерах, принятых для снижения негативного воздействия на окружающую среду, и других, некоторые из которых недавно были приняты и реализованы в Республике Молдова – стране с высокими стремлениями к европейской интеграции.

Ключевые слова: отходы, переработка, природные ресурсы, расширенная ответственность, природоохранные органы.

Introducere

Dezvoltarea industrială și tehnologică din ultimii ani a condus la o creștere fără precedent a nivelului de producere, prelucrare și distribuție a mărfurilor însă, din păcate, nu a înregistrat progrese și în direcția dezvoltării tehnicilor de gestionare a deșeurilor rezultate. Mai mult, adoptarea treptată a unui cadru normativ strict cu privire la gestionarea deșeurilor a determinat apariția unei piețe de deșuri de proporții, în jurul căreia coexistă, într-un fel mai mult sau mai puțin deghizată, o serie de interese economice.

Problema gestionării deșeurilor în Republica Moldova rămâne a fi o problemă destul de

difficilă și nerezolvată „atât din punct de vedere organizatoric, cât și legislativ”. Cu toate că domeniul protecției mediului este reglementat de un șir de acte legislative și normative, aspectul legal al gestionării deșeurilor lasă mult de dorit, fiind necesară atât restructurarea cadrului legal și instituțional, cât și crearea unui sistem integru de reglementare tehnică și ecologică în domeniile de colectare selectivă pentru reciclarea, valorificarea, eliminarea și depozitarea deșeurilor. Or, potrivit unor date, generarea deșeurilor fluctuează anual, iar cantitatea deșeurilor utilizate și înhumate este în creștere.

Actualmente, cea mai utilizată metodă de tratare a deșeurilor menajere este depozitarea

pe sol, care reprezintă frecvent o sursă importantă de poluare a solului și apelor subterane.

În contextul dat, salubritatea localităților și managementul deșeurilor urbane constituie un obiectiv important al structurilor guvernamentale și locale. Anual, prin intermediul serviciilor de salubritate din localitățile urbane se transportă la depozite de DMS circa 1144-2210 mii m³ de deșeuri. Soluția cea mai bună în acest caz ar fi prelucrarea deșeurilor fie de unii agenții economici, fie de unele întreprinderi de stat și municipale, fapt care nu se realizează. Din cauza acesteia, nemulțumirile populației sunt în creștere în privința disconfortului creat prin depozitarea acestora la sol în apropierea localităților.

Cu toate că în Republica Moldova funcționează câteva întreprinderi de prelucrare a deșeurilor, informația privind volumele de deșeuri reciclate nu este supusă evidenței statistice.

În anul 2008 a fost generată o cantitate totală de 2841,7 mii tone deșeuri provenite din activitatea întreprinderilor. Cea mai mare parte a acestora, circa 1570 mii de tone, este reprezentată de deșeuri aferente industriei alimentare și a băuturilor, alte 540 mii tone sunt deșeuri de la întreprinderile de extracție, 249 mii tone provin de la creștere.

Din cantitatea de deșeuri de producție, doar 30% au fost utilizate, 50% sunt eliminate prin depozitare la gunoiști, iar 20% rămân în stoc pe teritoriul întreprinderilor.

În consecință, gestionarea necorespunzătoare a deșeurilor pe parcursul ultimilor ani afectează comunitățile locale, amenință mediul și contribuie la emisiile globale de gaze cu efect de seră [8, p.182], destul de periculoase și agresiv amenințătoare asupra sănătății populației din zonă.

La capitolul reglementărilor în domeniul gestionării deșeurilor, Republica Moldova întâlnește anumite dificultăți de aplicare a lor, deși legislația este adaptată parțial la cadrul legislativ european, nu există încă suficiente resurse și subiecți calificați în gestionarea co-

rectă a deșeurilor, și în general, nu există un mecanism clar cu privire la aceasta. Or, deși noua lege privind deșeurile [3], prevede mecanismul responsabilității extinse a producătorului nu prevede și o responsabilitate a consumatorului – cel mai mare generator de deșeuri menajere. De asemenea, mecanismul responsabilității extinse a producătorului, deși cunoaște reglementare din anul 2016, actualmente (2021) încă nu este funcțional.

Scopul articolului este de a sensibiliza producătorul, consumatorul, comerciantul și toți ceilalți subiecți generatori de deșeuri de orice fel, despre pericolul deșeurilor asupra mediului și, în consecință, asupra vieții și sănătății omului. Mai mult, studiul urmărește scopul identificării și sugerării legiuitorului unor soluții de îmbunătățire a cadrului normativ ajutător Legii nr. 209/2016 care ar constitui suport pentru implementarea deplină a mecanismului responsabilității extinse a producătorului, în calitate de mecanism economico-financiar de protecție a mediului. Mai mult, lucrarea de față intenționează a oferi material, sugestii și tălmăciri distincte cadrului juridic doctrinar, atât de necesar generațiilor de cercetători preocupați de protecția mediului.

Metode și materialele aplicate. La elaborarea prezentei lucrări am recurs la utilizarea unui spectru larg de metode de cercetare științifică, dintre care enumerăm: metoda istorică, metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda empirică, metoda experimentului, metoda interpretativă. De asemenea, la baza lucrării avem și materialele scrise de noi cu ocazia elaborării altor lucrări, materiale ale autorilor străini și autohtoni consacrați domeniului protecției mediului, dintre care menționăm pe I. Trofimov, G. Ardelean, P. Zamfir, R. Iordanov, A. Rotaru, V. Așevschi, A. Capcelea, Gh. Duca și alți autori remarcați.

Rezultate obținute și discuții

În contextul creșterii volumului și diversității deșeurilor generate, gestionarea

și reciclarea lor devine o prioritate locală, națională și internațională [5, p.11]. Aceasta se impune din anumite considerente și factori ce au condus la gestionarea proastă a deșeurilor, atât în zonele urbane, cât și în cele rurale.

Astfel, urbanizarea influențează și ea generarea de deșeuri, iar locuitorii din zonele urbane produc mult mai multe deșeuri decât cei din zona rurală. În multe așezări rurale serviciul de salubritate funcționează insuficient, iar în unele nici nu există un astfel de serviciu, prin urmare o cantitate de deșeuri rămân în localități.

Totodată, crearea serviciilor de salubritate pentru localitățile rurale va cere cheltuieli și timp, însă, problema deșeurilor nu poate fi neglijată.

O perspectivă a soluționării acestei probleme, ar fi organizarea evacuării și depozitării finale al reziduurilor, sau chiar trecerea la metoda depozitării controlate, care se realizează în spații adecvate cu acțiuni de prevenire a poluării mediului, condiții favorabile fermentării, fără înmulțirea insectelor și rozătoarelor în conformitate cu cerințele sanitare.

Reglementări privind regimul juridic de gestionare a deșeurilor de producție și menajere

Urbanizarea accelerată a determinat o creștere impresionantă a cantității de deșeuri, iar dezvoltarea științelor și economiei a generat și o serie de probleme legate de marea diversitate a materialelor noi utilizate în diferite domenii. Beneficiile tehnologiilor moderne – incontestabile, pe de o parte – sunt „grevate” de procesele de fabricație care implică aspecte deosebite aferente gestionării ecologice a deșeurilor rezultate ca urmare a realizării și utilizării tipurilor noi de ambalaje. Una dintre marile dificultăți asociate sistemelor moderne de împachetare și conservare a produselor este asociată acestor noi tipuri de materiale (deci noi tipuri de deșeuri

posibil de reciclat): masele plastice [6, p.88], spre exemplu.

Pentru a face față acestor „provocări”, specialiștii și-au concentrat preocupările în direcția stabilirii unui sistem global de gestionare a deșeurilor, apărând în acest fel un nou domeniu de interes – managementul deșeurilor solide [6].

Potrivit reglementărilor mai vechi în domeniu [4], **deșeurile** constituie substanțe, materiale, obiecte, resturi de materii prime provenite din activități economice, menajere și de consum, care și-au pierdut, integral sau parțial, valoarea inițială de întrebuințare, dintre care unele sunt reutilizabile după prelucrare. Legea actuală, în planul definirii noțiunii de deșeu, devine mai lacunară, menționând că este deșeu orice substanță sau obiect pe care deținătorul îl aruncă sau are intenția ori obligația să îl arunce. Vedem deci, că deșeuri se consideră nu doar substanțele materiale aruncate, ci și cele ce urmează a fi aruncate ori trebuie aruncate (depozitate) în mod obligatoriu.

În sensul noii legi, **gestionarea deșeurilor** înseamnă – colectarea, transportul, valorificarea și eliminarea deșeurilor, inclusiv supravegherea acestor operațiuni și întreținerea ulterioară a amplasamentelor de eliminare, inclusiv acțiunile întreprinse de un comerciant sau un broker.

În aceeași direcție, prin regim juridic de gestionare a deșeurilor se are în vedere elaborarea și punerea în aplicare a normelor ce stau la baza oricărei activități legate de formarea, tratarea, ambalarea, depozitarea, transportarea, acumularea, neutralizarea, prelucrarea, utilizarea, înhumarea sau distrugerea deșeurilor.

Acestea fiind definite, mai trebuie de specificat faptul că funcționalitatea eficientă a cadrului juridic de reglementare, potrivit unor tactici și norme, sporește în contextul în care acesta se bazează pe o divizare judicioasă a tuturor compartimentelor care îl alcătuiesc.

În această ordine de idei, legiuitorul a reglementat regimul juridic de gestionare a

deșeurilor ținând cont de următoarele compartimente:

- competența autorităților administrației publice centrale și locale;
- cerințe generale privind gestionarea deșeurilor;
- autorizarea, controlul, evidența și sistemul informațional în domeniul activităților de gestionare a deșeurilor;
- obligații în domeniul gestionării deșeurilor;
- cerințe de gestionare a anumitor categorii de deșeuri importul și exportul deșeurilor;
- răspunderea pentru încălcarea legislației privind deșeurile.

Competența autorităților administrației publice centrale și locale

În scopul asigurării eficienței activităților în domeniul gestionării deșeurilor, prin legislația în vigoare se împuternicesc o serie de organe cu competență atât de specialitate, cât și generale.

Totuși, ținând cont de complexitatea domeniului respectiv, a fost necesară și o delimitare strictă a competențelor fiecărui subiect investit cu atribuții în asigurarea securității utilizării produselor și deșeurilor de producție și menajere.

Astfel, întru realizarea atribuțiilor sale *Guvernul Republicii Moldova* deține următoarele competențe distincte:

- a) realizează obiectivele și stabilește direcțiile prioritare în domeniul gestionării deșeurilor;
- b) aprobă Strategia națională de gestionare a deșeurilor și Programul național pentru gestionarea deșeurilor;
- c) aprobă actele normative în domeniul gestionării deșeurilor pentru asigurarea implementării prezentei legi, inclusiv metodologia de calculare a tarifelor în acest domeniu;
- d) determină modalitatea de gestionare a unor categorii de deșeuri, inclusiv a celor periculoase, în conformitate cu prevederile prezentei legi și ale legislației internaționale;

e) în cazul în care autoritățile administrației publice locale nu-și dau acordul în termen de 3 luni din momentul sesizării acestora, ia deciziile definitive pentru amplasarea obiectelor regionale de importanță națională privind valorificarea, tratarea, reciclarea, eliminarea, depozitarea sau înhumarea deșeurilor, cu condiția respectării cerințelor de mediu, conform Legii exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488-XIV din 8 iulie 1999, și a altor cerințe de ordin social.

Autoritatea centrală, abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurator – *Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului*, are următoarele atribuții:

a) elaborează, pregătește spre aprobare și coordonează realizarea documentelor de politici prevăzute la art. 8 lit. b) și implementarea tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte;

b) inițiază și asigură elaborarea, promovarea spre aprobare și coordonarea realizării actelor legislative și actelor normative ale Guvernului în domeniul gestionării deșeurilor;

c) dirijează metodologic organizarea evaluării impactului asupra mediului evaluării strategice de mediu și a expertizei ecologice de stat;

d) asigură monitorizarea, prin intermediul autorităților administrative subordonate, a impactului asupra factorilor de mediu cauzat de deșeuri și deduce indicatorii de gestionare a deșeurilor;

e) constituie, prin intermediul autorității administrative din subordine, punctul de legătură pentru comunicarea și cooperarea cu Agenția Europeană de Mediu în ceea ce privește legislația privind deșeurile și indicatorii de gestionare a acestora;

f) constituie autoritate competentă, punct oficial de contact și punct focal pentru tratatele internaționale de mediu cu privire la gestionarea deșeurilor la care Republica Moldova este parte;

g) asigură coordonarea procesului de stabilire a instrumentelor economice pentru reducerea efectelor negative cauzate de deșeuri pentru mediu, inclusiv a procesului de elaborare, operare și emitere a deciziei de eliberare a garanției financiare stabilite pentru acoperirea costurilor de finanțare a operațiunilor de colectare, tratare, valorificare și eliminare a deșeurilor de produse supuse unui regim de răspundere extinsă a producătorului;

h) examinează și aprobă planurile anuale de acțiuni ale autorităților administrative subordonate în ceea ce privește supravegherea și controlul gestionării deșeurilor, de asemenea monitorizează implementarea acestora;

i) prezintă și asigură Guvernul cu informații privind implementarea documentelor de politici menționate la lit. a) și cu informații privind gestionarea deșeurilor și starea mediului în raport cu gestionarea deșeurilor;

j) contribuie la colectarea și diseminarea informației privind generarea deșeurilor și măsurile de gestionare a acestora, inclusiv în context transfrontalier, și asigură accesul publicului la informație conform prevederilor art. 38;

k) organizează, împreună cu alte autorități publice și cu organizațiile neguvernamentale, programe de instruire și educare a populației în domeniul gestionării deșeurilor;

l) asigură colaborarea administrativă și schimbul de informații cu alte state și organizații internaționale în domeniul gestionării deșeurilor, precum și raportarea în cadrul tratatelor internaționale de mediu cu privire la gestionarea deșeurilor la care Republica Moldova este parte conform procedurilor de raportare și comunicații stabilite în cadrul acestora;

m) constituie posesorul Sistemului informațional automatizat „Managementul deșeurilor” (denumit în continuare – SIAMD), menționat la art. 33 și asigură condițiile juridice, organizatorice și financiare pentru crearea acestuia.

Deciziile luate, în limitele competenței sale, de autoritatea centrală abilitată cu gestiunea resurselor naturale și cu protecția mediului înconjurător în domeniul gestionării deșeurilor sunt executorii pentru toți agenții economici și pot fi atacate în instanța de contencios administrativ competentă.

Cu competențe în domeniul gestionării deșeurilor sunt investite mai multe **autorități din subordinea autorității centrale** în domeniul protecției mediului, cum ar fi:

✓ *Agenția de Mediu, cu următoarele atribuții:*

a) participă la promovarea politicii de stat în domeniul gestionării deșeurilor;

b) asigură implementarea sistemului integrat de gestionare a deșeurilor

c) participă la elaborarea și implementarea strategiilor de gestionare a deșeurilor și a programelor speciale de prevenire și pronosticare a formării deșeurilor, precum și de combatere și lichidare a focarelor de stocuri de deșeuri periculoase;

d) participă la elaborarea și avizarea proiectelor de acte normative privind gestionarea deșeurilor;

e) participă la implementarea tratatelor și acordurilor internaționale ce țin de gestionarea deșeurilor și transportarea peste frontieră a acestora;

f) colaborează, în limitele competenței, pe probleme de gestionare a deșeurilor, cu autoritățile administrației publice centrale și locale, cu Academia de Științe a Moldovei cu instituții de cercetări științifice, cu instituțiile de învățământ și asociațiile obștești de profil, cu alte persoane juridice de drept public sau privat, precum și cu persoane fizice;

g) organizează, în limitele competenței, seminare, conferințe la nivel național și regional, instruirea cadrelor, agenților economici și informarea publicului pe probleme ce țin de gestionarea deșeurilor;

h) examinează documentația privind evaluarea impactului asupra mediului și emite acor-

dul de mediu pentru proiecte publice și private, inclusiv pentru activitățile planificate ce țin de gestionarea deșeurilor;

i) efectuează expertiza ecologică de stat a proiectelor de documente de politici, a actelor normative în domeniul gestionării deșeurilor și documentației de proiect și planificare pentru construcția sau reconstrucția întreprinderilor și altor obiecte generatoare de deșeuri, precum și pentru obiectele ce țin de infrastructura de gestionare a deșeurilor;

j) asigură eliberarea, suspendarea, prelungirea sau retragerea, conform art. 25, a autorizației de mediu pentru gestionarea deșeurilor, inclusiv pentru dotarea și disponibilitatea permanentă a instalațiilor portuare;

k) eliberează documentele de notificare la transportarea peste frontieră a deșeurilor, conform actelor normative aprobate de Guvern;

l) asigură stabilirea ținutelor de colectare separată și reciclare pentru deșeurile de produse supuse reglementărilor de responsabilitate extinsă a producătorului, conform prezentei legi și actelor normative aprobate de Guvern;

m) este deținătorul SIA MD și asigură ținerea acestuia.

✓ *Inspectoratul pentru Protecția Mediului, cu următoarele atribuții:*

a) exercită controlul și supravegherea de stat a gestionării deșeurilor, inclusiv a deșeurilor de produse supuse reglementărilor de responsabilitate extinsă a producătorului, exercită controlul în domeniile de activitate economică asupra respectării prevederilor prezentei legi și ale actelor normative de către instituții, organizații, agenții economici, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, și de către persoanele fizice, inclusiv străine;

b) exercită controlul de stat privind respectarea de către instituții, organizații și agenții economici a limitelor de depozitare a deșeurilor, a ținutelor de colectare separată și reciclare a diferitor fluxuri de deșeuri și a deșeurilor de produse supuse reglementărilor de responsabilitate extinsă a producătorului;

c) ține evidența și efectuează inventarieri la agenți economici, instituții și organizații privind formarea, valorificarea și eliminarea deșeurilor, precum și stocurile de deșeuri păstrate;

d) suspendă, total sau parțial, potrivit procedurii prevăzute de Legea nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, activitatea agenților economici în caz de depistare a încălcărilor foarte grave ale reglementărilor privind gestionarea deșeurilor, dacă acestea pot conduce la poluarea mediului;

e) constată și examinează contravenții și aplică sancțiuni conform Codului contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008 și înaintează acțiuni pentru recuperarea prejudiciului cauzat mediului ca urmare a încălcării prevederilor actelor legislative și normative în cadrul desfășurării activității.

De asemenea, în temeiul noii legi privind deșeurile, cu atribuții clare sunt învestite și **autoritățile administrației publice locale**.

Așadar, în vederea implementării legislației în domeniul gestionării deșeurilor, autoritățile administrației publice locale, în limita resurselor financiare aprobate în acest scop de către consiliul local pe anul bugetar respectiv, realizează următoarele activități:

a) crearea unui sistem eficient de colectare, de asigurare etapizată a condițiilor pentru colectare separată și de transportare a deșeurilor și stabilirea modului de funcționare a acestuia, în conformitate cu prevederile prezentei legi și ale altor acte normative;

b) alocarea terenurilor necesare pentru colectarea separată a deșeurilor, inclusiv pentru colectarea deșeurilor de produse supuse reglementărilor de responsabilitate extinsă a producătorului, dotarea acestora cu containere specifice tipurilor de deșeuri, precum și funcționalitatea acestora;

d) amenajarea unor spații speciale pentru depozitarea deșeurilor colectate separat, di-

menționate corespunzător, pentru a asigura protecția mediului și a sănătății populației;

e) depozitarea deșeurilor municipale doar în locurile special amenajate în corespundere cu documentația de urbanism;

g) evidența datelor și informațiilor privind deșeurile și gestionarea deșeurilor municipale colectate de la populație, de la unitățile comerciale și instituții, în bază de contract, raportând anual aceste date, prin intermediul operatorilor de gestionare a deșeurilor municipale, Ministerul Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului în conformitate cu metodologia de ținere a evidenței și de transmitere a informației, aprobată de Guvern.

De asemenea, autoritățile administrației publice locale contribuie, în limitele competențelor stabilite de prezenta lege, la stabilirea unui sistem de management integrat al deșeurilor la nivel regional și asigură cooperarea regională în vederea constituirii asociațiilor regionale de management al deșeurilor.

După cum menționam la început, o noutate în domeniul reglementării regimului deșeurilor este instituția responsabilității extinse a producătorului bazată pe conceptul european al economiei circulare, unde producătorul are obligația de a urmări întregul ciclu de viață a produsului, determinând întoarcerea produsului său la el sub formă de deșeu.

În acest sens, potrivit art. 12 din Legea nr. 209/2016 pentru a consolida reutilizarea și prevenirea, reciclarea și alte tipuri de valorificare a deșeurilor, persoanele fizice sau juridice (producătorul produsului) care, la nivel profesional, proiectează, produc, prelucrează, tratează, vând și/sau importă produsele menționate la alin. (14) sunt supuse regimului de responsabilitate extinsă a producătorului.

Responsabilitatea extinsă a producătorului reprezintă totalitatea de obligații impuse producătorilor, fie individual, fie colectiv, pentru recuperarea și valorificarea sau reciclarea produselor scoase din uz. Activitățile pentru aplicarea responsabilității extinse a producătoru-

lui vizează măsurile de acceptare a produselor returnate și a deșeurilor care rămân după utilizarea respectivelor produse, precum și gestionarea ulterioară a deșeurilor și asigurarea financiară pentru aceste activități.

Activitățile pentru aplicarea responsabilității extinse a producătorului trebuie să fie însoțite de măsurile necesare pentru a încuraja atât proiectarea ecologică și producerea de produse, cât și utilizarea componentelor și materialelor care au un impact redus asupra mediului și care generează o cantitate scăzută de deșuri în timpul producerii și al utilizării ulterioare, precum și pentru a se asigura că valorificarea și eliminarea produselor care au devenit deșuri se realizează în conformitate cu respectarea prevederilor art. 3 și 4. Prezența substanțelor periculoase în produsele menționate la alin. (14), supuse în mod prioritar reglementărilor de responsabilitate extinsă a producătorului, precum mercurul, cadmiul, plumbul, cromul hexavalent, bifenilii polibromurați, eterii de difenil polibromurați și substanțele ce distrug stratul de ozon, inclusiv hidroclorofluorocarburi, este reglementată prin prezenta lege și prin actele normative privind gestionarea acestor produse, aprobate de Guvern. Măsurile menționate trebuie să încurajeze dezvoltarea, producerea și comercializarea produselor cu utilizări multiple, care sunt durabile din punct de vedere tehnic și care pot, după ce au devenit deșuri, să facă obiectul unei valorificări sigure și al unei eliminări ce nu poluează mediul.

De asemenea, o noutate pentru reglementarea regimului deșeurilor o constituie și sistemul informațional automatizat „Managementul deșeurilor”. Astfel, în temeiul legii nr. 209/2016, art. 33, unitățile și întreprinderile ce sunt antrenate în activitățile de gestionare a deșeurilor, inclusiv producătorii de deșuri, participă la procesul de raportare a datelor și informațiilor despre deșuri și gestionarea acestora conform cerințelor stipulate în lege și prevederilor conceptului Sistemului

Informațional Automatizat „Managementul Deșeurilor” (SIA MD), aprobat de Guvern. SIA MD reprezintă totalitatea produselor de program și a echipamentelor tehnice destinate colectării, stocării și procesării informației, formând resursa informațională Registrul „Managementul deșeurilor”, care va include evenimentele legate de circuitul economic al acestora, documentele care însoțesc acest circuit, inclusiv exportul și importul de deșeuri, producătorii de deșeuri și agenții economici autorizați pentru a activa în acest domeniu, precum și automatizarea business-proceselor subiecților circuitului deșeurilor și furnizarea informațiilor privind circuitul deșeurilor către autoritățile publice, persoanele fizice și juridice prin intermediul portalului departamental.

Informația privind realizarea măsurilor ce țin de aplicarea responsabilității extinse a producătorului pentru produsele menționate la art. 12 și datele privind cantitatea de produse puse la dispoziție pe piață, specificată în tone și număr de unități, precum și informația privind cantitatea, numărul și categoriile deșeurilor colectate și tratate fac parte din SIA MD.

Concluzii

Din analiza conținutului noii legi privind deșeurile, constatăm că aceasta vine să aducă în concordanță prevederile legislației noastre cu cea a Uniunii Europene pe segmentul gestionării deșeurilor, acestea având la bază con-

ceptul economiei circulare care cu mult timp în urmă și-a arătat eficiența la nivel internațional. Cu toate acestea, mai avem multe rezerve la capitolul implementare, dar și a dezvoltării legislației conexe domeniului gestionării deșeurilor, precum și a legislației de mediu, în ansamblu, ce ar strădui să reducă cantitatea deșeurilor, iar cele existente să fie prelucrate și reutilizate cât de mult posibil fără efecte negative asupra mediului, iar în consecință, asupra sănătății și calității vieții omului.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
2. Legea privind protecția mediului înconjurător Nr. 1515 din 16.06.1993. În: Monitorul Parlamentului Nr. 10 din 01.10.1993.
3. Legea privind deșeurile, nr. 209 din 29-07-2016. În: Monitorul Oficial Nr. 459-471 din 23.12.2016.
4. Legea nr. 1347 din 09.10.1997 privind deșeurile de producție și menajere. În: Monitorul Oficial nr. 16-17 din 05.03.1998. Abrogată.
5. Strategia națională de gestionare a deșeurilor în RM, 2013-2027, Chișinău 2013.
6. Minea Elena-Maria. Protecția mediului. Cluj-Napoca 2010.
7. Suci G., Prida T. F. Todor. Strategia de gestionare integrată a deșeurilor urbane solide la nivelul județului Cluj. Revista ”GeTraDe” nr. 1/2006. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006.
8. Trofimov I., Ardelean G., Crețu A. Dreptul mediului. Ed. Bons Offices Chișinău, 2015.

THE LEGALITY OF THE „SHARE” IN THE BILLING OF THE PUBLIC WATER SUPPLY AND SEWAGE SERVICE

Liliana BELECCIU

Doctor of Law, Associate Professor, Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs, Chisinau, Republic of Moldova

email: lilianabelecciu@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-4134-6983>

The public water supply and sewerage service includes the totality of activities of public utility and general economic and social interest carried out for the purpose of the collection, treatment, transportation, storage and distribution of drinking water on the territory of the administrative-territorial unit, as well as for the purpose of the collection and purification of wastewater. This service is regulated, in particular, by the Law on public water supply and sewerage service No. 303/2013. The object of the law represents the creation of the legal framework for the establishment, organization, operation, regulation and monitoring of the public drinking water supply and sewerage service in the conditions of accessibility, availability, reliability, continuity, competitiveness, transparency, respecting quality, safety and environmental protection. Everything that exceeds these activities is not subject to the regulation of the Law No. 303/2013. And the application of the “share” is an illegal activity that is punishable in accordance with the legislation in force.

Keywords: public service, water, sewerage, share, environmental protection.

LEGALITATEA «COTEI-PĂRȚI» ÎN FACTURAREA SERVICIULUI PUBLIC DE ALIMENTARE CU APĂ ȘI DE CANALIZARE

Serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare este un serviciu vital pentru populație (atât pentru persoanele fizice, cât și cele juridice). Acesta cuprinde totalitatea activităților de utilitate publică și de interes economic și social general efectuate în scopul captării, tratării, transportului, înmagazinării și distribuirii apei potabile pe teritoriul unității administrativ-teritoriale, precum și în scopul colectării și epurării apelor uzate. Serviciul este reglementat, în special, de Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare nr. 303/2013. Obiectul legii reprezintă crearea cadrului legal pentru înființarea, organizarea, funcționarea, reglementarea și monitorizarea serviciului public de alimentare cu apă potabilă și de canalizare în condiții de accesibilitate, disponibilitate, fiabilitate, continuitate, competitivitate, transparență, cu respectarea normelor de calitate, de securitate și de protecție a mediului. Tot ce excede acestor activități, nu face obiectul de reglementare a Legii nr. 303/2013. Iar aplicarea “cotei părți” este o activitate ilegală care se pedepsește în conformitate cu legislația în vigoare.

Cuvinte-cheie: serviciu public, apă, canalizare, cotă-parte, protecția mediului.

LA LÉGALITÉ DE LA «QUOTE-PART» DANS LA FACTURATION DU SERVICE PUBLIC D'EAU ET D'ASSAINISSEMENT

Le service public d'approvisionnement en eau et d'assainissement comprend toutes les activités d'utilité publique et d'intérêt économique et sociale générale effectuées aux fins de captage, de traitement, de transport, de stockage et de distribution de l'eau potable sur le territoire de l'unité administrative-territoriale, ainsi qu'aux fins de collecte et de l'épuration des eaux usées. Ce service est réglementé, notamment, par la Loi sur le service public d'approvisionnement en eau et d'assainissement n°303/2013. L'objet de la Loi est la création du cadre juridique pour l'établissement, l'organisation, le fonctionnement, la réglementation et la surveillance du service public d'approvisionnement en eau potable et d'assainissement

dans des conditions d'accessibilité, de disponibilité, de fiabilité, de continuité, de compétitivité, de transparence, en respectant les normes de qualité, de sécurité et de protection de l'environnement. Tout ce qui dépasse ces activités n'est pas soumis à la réglementation de la Loi n°303/2013. Et l'application de la «quote-part» est une activité illégale qui est punissable conformément à la législation en vigueur.

Mots-clés: Service public, l'eau, l'assainissement, la quote-part, la protection de l'environnement.

ЗАКОННОСТЬ «ДОЛИ» В СЧЕТАХ ОБЩЕСТВЕННОЙ УСЛУГИ ВОДОСНАБЖЕНИЯ И КАНАЛИЗАЦИИ

Служба общественного водоснабжения и канализации включает в себя все виды деятельности коммунального общезначимого и социального значения, осуществляемые с целью сбора, обработки, транспортировки, хранения и распределения питьевой воды на территории административно-территориальной единицы, а также для сбора и очистки сточных вод. Данная услуга регламентируется, в частности, Законом №. 303/2013 о коммунальном водоснабжении и канализации. Целью закона является создание правовой основы для образования, организации, функционирования, регулирования и мониторинга коммунальных служб питьевого водоснабжения и канализации в условиях доступности, надежности, непрерывности, конкурентоспособности, прозрачности, соблюдения качества, безопасности и охраны окружающей среды. Все, что выходит за рамки перечисленных видов деятельности, не регламентируется Законом No. 303/2013. А применение «доли» - это незаконная деятельность, преследуемая согласно действующему законодательству.

Ключевые слова: коммунальная служба, вода, канализация, доля, охрана окружающей среды.

Introducere

Ultima modificare a Legii privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare nr. 303/2013 a reprezentat o revizuire și completare pe cât de inovativă, pe atât de necesară a cadrului legal care reglementează acest sector. Astfel, și-a găsit reflectare în lege aspecte privind politica națională de regionalizare a serviciului de alimentare cu apă și de canalizare; regimul juridic al sistemelor publice de alimentare cu apă și de canalizare; redevența achitată pentru transmiterea dreptului de folosință a bunurilor domeniului public/ privat al unității administrativ-teritoriale; tariful pentru producerea și/sau transportarea apei în vederea redistribuirii; Fondul de dezvoltare etc.

Prin aceeași lege, a fost modificat, inclusiv art. 29 alin. (2) din Legea 303/2013, care reglementează facturarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare în blocurile locative unde contractele de furnizare/prestare a serviciului sunt încheiate de operator cu administratorul blocului locativ.

Reglementările privind distribuirea diferenței între volumul înregistrat de contorul de

la brânșamentul blocului locativ și suma tuturor contoarelor instalate în apartamente, așa numita “cota parte” au fost abrogate. Distribuția pe apartamente a volumului de apă înregistrat de contorul de la brânșamentul blocului locativ se va efectua în baza Regulamentului cu privire la prestarea serviciilor comunale și ne comunale, folosirea, exploatarea și administrarea locuințelor, care va fi aprobat de Guvern.

Temeiul acestei modificări are la bază obiectul de reglementare a Legii nr. 303/2013, și anume activitatea de furnizare/prestare a serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, prin intermediul sistemelor publice de alimentare cu apă și de canalizare construite pe domeniul public al unității administrativ-teritoriale, până la limita de proprietate. Astfel, raporturile privind furnizarea/prestarea serviciului pe proprietatea privată exced cadrul legal al Legii nr. 303/2013.

În detrimentul acestor modificări, întreprinderile municipale de gestionare a fondului locativ au continuat calcularea și încasarea “cotei-părți” la facturarea serviciului de ali-

mentare cu apă și de canalizare în blocurile locative¹.

Acest fapt poate fi dedus și din numărul petițiilor depuse la Agenția pentru Protecția Consumatorului și Supravegherea Pieței. Autoritatea ne-a comunicat că dintre nemulțumirile consumatorilor privind furnizarea/prestarea serviciului de alimentare cu apă și de canalizare, cel mai des semnalat se referă la «cota parte». Consumatorii își exprimă nemulțumirea privind achitarea acesteia, în contextul deținerii unor contoare de apă verificate metrologic.

Metodologia de cercetare științifică folosită. În procesul de elaborare a studiului dat am folosit mai multe metode de cercetare științifică cum ar fi: cele generale (sau comune) și speciale. De remarcat faptul că cea mai mare parte a problemelor speciale ale științelor naturale și chiar unele etape de cercetare necesită utilizarea de metode speciale de soluționare. Din metodele generale de cercetare științifică am folosit:

- 1) metodele empirice de cercetare (observarea, comparația,);
- 2) metodele utilizate atât la nivel de cercetare empirică cât și teoretică (abstractizarea, analiza și sinteza, inducția și deducția, modelarea);
- 3) metodele teoretice de cercetare (ascensiunea de la abstract la concret).

Particularitățile serviciului public de alimentare cu apă și canalizare

Întâmplător sau nu, în toamna anului 2020, un grup de deputați au înregistrat un proiect de lege cu privire la modificarea Legii privind serviciul public de alimentare cu apă și canalizare nr. 303/2013 (inițiativa legislativă nr. 462 din 24.11.2020). Potrivit notei informative, proiectul de lege a fost elaborat în scopul îmbunătățirii reglementărilor relațiilor dintre

operator și consumatorul serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare. În fundamentare se arată că la ora actuală, operatorii serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare practică încheierea contractului de furnizare/prestare a serviciului public cu administratorii blocurilor locative, iar facturarea are loc în baza indicilor contorului comun instalat la bransamentul blocului. Toate acestea în condițiile în care consumatorii finali au instalate contoare individuale, verificate metrologic conform cerințelor prevăzute de Legea metrologiei nr. 19/2016.

Deși în partea finală a notei informative este specificat că modificările propuse vor asigura respectarea drepturilor consumatorilor persoane fizice și vor diminua abuzurile ce pot veni din partea administratorilor blocurilor locative, autorii proiectului de lege nu sesizează că acestea sunt raporturi de drept privat, reglementate prin alte acte normative, nicidecum prin Legea nr. 303/2013.

Pentru o mai bună înțelegere a modului de organizare și funcționare a serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, a dreptului și obligației operatorului de a furniza/presta acest serviciu vital, în continuare vom prezenta cele mai importante reglementări legale stabilite în Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare nr. 303/2013.

Potrivit art. 3 alin. (1) din Legea nr. 303/2013, serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare cuprinde totalitatea activităților de utilitate publică și de interes economic și social general efectuate în scopul captării, tratării, transportului, înmagazinării și distribuirii apei potabile sau tehnologice la toți consumatorii de pe teritoriul unei sau al mai multor localități, precum și în scopul colectării, transportului, epurării și evacuării apelor uzate.

Menționăm că serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare face parte din sfera serviciilor publice de gospodărie comună

¹ A se vedea în acest sens: <https://anre.md/cota-parte-la-apa-este-ilegala-gestionarii-risca-sa-fie-sanctionati-pentru-exces-de-putere-sau-depasirea-atributiilor-de-serviciu-3-77>

organizate la nivelul unităților administrativ-teritoriale, care are drept scop asigurarea alimentării cu apă, canalizarea și epurarea apelor uzate pentru toți consumatorii de pe teritoriul localității.

Acest serviciu public are 2 componente:

a) *serviciul public de alimentare cu apă*, reprezentând totalitatea activităților necesare pentru: captarea apei brute din surse de suprafață sau subterane; tratarea apei brute; transportarea apei potabile și/sau tehnologice; înmagazinarea apei; distribuția apei potabile și/sau tehnologice;

b) *serviciul public de canalizare*, reprezentând totalitatea activităților necesare pentru: colectarea, transportarea și evacuarea apelor uzate de la consumatori la stațiile de epurare; epurarea apelor uzate și evacuarea apei epurate în emisar.

În Republica Moldova aceste 2 componente ale serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare sunt asigurate de către un singur operator (este cazul a peste 80% din operatorii apă-canal). Însă, este posibilă și separarea acestora, existând *operatori care vor furniza doar serviciul public de alimentare cu apă* (spre exemplu: Întreprinderea Municipală «Apă-canal Bălți»); *operatorii din comune și sate unde este organizat doar serviciul de alimentare cu apă*, *operatori care vor presta doar serviciul public de canalizare* (spre exemplu, SRL «GLORIN Engeneering» Bălți), *operatori care vor asigura doar anumite activități din cadrul acestor servicii* (spre exemplu, Întreprinderea de Stat «Acva-Nord» care asigură doar captarea apei brute, tratarea și transportarea apei potabile).

În temeiul principiilor constituționale² - autonomiei locale și descentralizării serviciilor publice - competența privind înființarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare aparține autorităților publice locale. Astfel, autoritățile deliberative (consiliile locale/

consiliile orășenești) ale unităților administrativ-teritoriale au competența exclusivă privind înființarea, organizarea, coordonarea, monitorizarea și controlul funcționării serviciilor publice de alimentare cu apă și de canalizare, precum și crearea, administrarea și exploatarea bunurilor proprietate publică din infrastructura tehnico-edilitară a unităților administrativ-teritoriale aferente acestui serviciu³.

În cazul constatării unor necesități imperioase în asigurarea acestui serviciu vital la nivelul unității administrativ-teritoriale, autoritatea publică locală va demara procedura privind înființarea acestuia. La organizarea, funcționarea și dezvoltarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, interesul general al localităților și al cetățenilor este prioritar.

Serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare se furnizează/prestează prin crearea și exploatarea unei infrastructuri tehnico-edilitare specifice, denumită sistem public de ali-

³ Principalele competențe ale autorităților publice locale, statuate în art. 8 alin. (1) din Legea nr. 303 din 13.12.2013 sunt:

- aprobarea elaborarea și implementarea planurilor proprii de dezvoltare și de funcționare, pe termen scurt, mediu și lung, a serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare în conformitate cu planurile urbanistice generale, cu programele de dezvoltare social-economică a unității administrativ-teritoriale, precum și potrivit angajamentelor internaționale în domeniul de protecție a mediului;

- înființarea, organizarea, coordonarea, monitorizarea și controlul funcționării serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare;

- aprobarea tarifelor la serviciul public de alimentare cu apă potabilă și de canalizare și pentru serviciile auxiliare furnizate de către operatori consumatorilor, calculate în conformitate cu metodologiile elaborate și aprobate de către Agenție;

- administrarea sistemului public de alimentare cu apă și de canalizare ca parte a infrastructurii tehnico-edilitare a unităților administrativ-teritoriale respective;

- delegarea gestiunii serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare și a bunurilor publice corespunzătoare conform legislației în vigoare;

- contractarea sau garantarea, în condițiile legii, a împrumuturilor pentru finanțarea programelor de investiții în vederea dezvoltării sistemului public de alimentare cu apă și de canalizare a localităților, pentru efectuarea de lucrări noi sau de extinderi, pentru dezvoltarea de capacități, inclusiv pentru reabilitarea, modernizarea și reechiparea sistemelor existente;

- asigură alimentarea cu apă, precum și serviciul de canalizare în situații excepționale; etc.

² Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

mentare cu apă și de canalizare. Doar în cazul existenței/demarării activităților privind construcția acestor sisteme, autoritatea publică locală poate înființa serviciul de alimentare cu apă și de canalizare.

Sistemele publice de alimentare cu apă și de canalizare, statuează art. 13¹ alin. (1) din Legea nr. 303/2013, sunt parte componentă a infrastructurii tehnico-edilitare a unităților administrativ-teritoriale, sunt bunuri de interes și folosință publică și aparțin, prin natura lor sau potrivit legii, domeniului public al unităților administrativ-teritoriale. Aceste bunuri au un regim juridic distinct - fiind inalienabile, imprescriptibile și insesizabile, nu pot fi depuse ca aport la capitalul societăților comerciale (inclusiv cele înființate de autoritățile administrației publice locale și centrale) și nu pot constitui garanții pentru creditele bancare contractate de autoritățile administrației publice locale sau de operatori.

Sistemele de alimentare cu apă și de canalizare sunt construite pe terenul public al localității, respectiv aparțin domeniului public al acestora, competența de administrare revenind autorităților deliberative (consiliile locale/consiliile orașenești). În cazul finanțării de către persoane fizice sau juridice de drept privat, alte entități, sistemele de alimentare cu apă și de canalizare vor fi transmise în proprietatea unităților administrativ-teritoriale în 2 moduri: fie gratuit, fie contra cost, în una din modalitățile de transmitere în proprietate, reglementate de legislația în vigoare⁴.

⁴ Potrivit art. 19 alin. (4) din Legea nr. 303 din 13.12.2013, la finalizarea lucrărilor de construcție, instalațiile și rețelele publice de alimentare cu apă și de canalizare, situate pe teren public, construite de persoane fizice și/sau de persoane juridice, indiferent de sursa de finanțare, se transmit autorității administrației publice locale sau direct operatorului în conformitate cu decizia consiliului local.

Potrivit acestei prevederi, toate bunurile finanțate sau construite de cetățeni, agenți economici pe teren public, se transmit în proprietatea autorității administrației publice locale sau direct operatorului.

Pentru început atragem atenția asupra unui aspect, care poate crea grave încălcări ale legislației, în ceea ce privește regimul juridic al proprietății publice. Potrivit art. 13¹ din Legea nr. 303 din 13.12.2013, infrastructura de alimentare cu apă și de canalizare până la punctul de delimitare aparține

Prin urmare, aceste bunuri sunt și rămân proprietatea unității administrativ-teritoriale, neputând fi vândute sau privatizate, neputând fi sechestrate pentru datoriile operatorului sau a unității administrativ-teritoriale etc.

Dacă înființarea și organizarea serviciului de alimentare cu apă și de canalizare aparține exclusiv autorităților publice locale, atunci gestiunea poate fi organizată în două modalități: *gestiune directă* și *gestiune delegată*.

Modalitatea de gestiune se stabilește prin decizia ale autorităților deliberative ale unităților administrativ-teritoriale, în funcție de: natura și starea serviciului; necesitatea asigurării celui mai bun raport preț/calitate; interesele actuale și de perspectivă ale unităților administrativ-ter-

domeniului public al unității administrativ-teritoriale. Prin urmare, bunurile aferente serviciului de alimentare cu apă și de canalizare construite pe domeniul public trebuie transmise în proprietatea unității administrativ-teritoriale. Ulterior, autoritatea publică locală va transmite aceste bunuri în gestiune operatorilor.

În acest context, se recomandă, transmiterea bunurilor construite pe teren public de către persoane fizice și/sau juridice să se facă în proprietatea autorităților publice locale, nicidecum în proprietatea operatorilor.

De asemenea, menționăm că, inițial, acest articol prevedea și modul de transmitere, anume cu titlu gratuit, fără vreo recompensă din partea administrației publice sau de la operator. Însă, prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 30 din 01.11.2016, sintagma „*gratuit la balanță*” a fost declarată neconstituțională.

În prezent, în Parlamentul Republicii Moldova este în examinare proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative nr. 256 din 25.07.2017, care va clarifica anumite aspecte privind modul de transmitere în proprietate către autoritățile publice locale a bunurilor construite de cetățeni, agenți economici etc.

Astfel, art. 19 alin. (4) se propune a fi modificat și completat cu alin. (4)¹ după cum urmează:

(4) „*Bunurile finanțate și/sau construite de persoane fizice și/sau juridice pe teren public, reprezentând sisteme publice de alimentare cu apă și de canalizare, se transmit în proprietatea unității administrativ-teritoriale, în temeiul unui act juridic reglementat de legislația în vigoare.*”

(4)¹ „*Bunurile pot fi transmise cu titlu gratuit sau cu titlu oneros, în funcție de modalitatea de transmitere convenită între părți. În cazul transmiterii cu titlu oneros, recompensarea se va face la valoarea reală a bunurilor, demonstrată prin acte justificative, fiind stabilită prin acordul părților sau prin hotărârea instanței de judecată. Până la transmiterea bunurilor în proprietatea unității administrativ-teritoriale sau demararea acestor proceduri prin semnarea actelor juridice corespunzătoare, operatorul nu are dreptul să furnizeze/presteze serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare prin aceste bunuri.*”

ritoriale; mărimea și complexitatea sistemelor de alimentare cu apă și de canalizare.

În cadrul *gestiunii directe*, autoritățile administrației publice locale își asumă nemijlocit toate sarcinile și responsabilitățile privind organizarea și funcționarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare. Gestiunea directă se realizează prin intermediul unor structuri ale autorităților administrației publice locale, care pot fi:

a) compartimente de specialitate, fără personalitate juridică, organizate în cadrul aparatului propriu al consiliului local al unității administrativ-teritoriale;

b) entități specializate, cu personalitate juridică, organizate în subordinea consiliului local al unității administrativ-teritoriale, având patrimoniu propriu, gestiune economică proprie și autonomie financiară și funcțională.

Cu referință la *gestiunea delegată*, - este modalitatea de management prin care o unitate administrativ-teritorială atribuie unuia sau mai multor operatori, dreptul de furnizare/prestare a serviciului sau a unei componente a acestuia, în baza unui contract de delegare a gestiunii⁵. Delegarea gestiunii serviciului implică operarea propriu-zisă a serviciului, concesiunea

sistemului public aferent serviciului delegat, precum și dreptul și obligația operatorului de a administra și de a exploata sistemul respectiv.

Conform art. 13 alin. (2) din Legea nr. 303 din 13.12.2013, procedurile de atribuire a contractelor de delegare a gestiunii sunt *licitația publică* și *negocierea directă*, organizate în baza Procedurii-cadru privind organizarea, derularea și atribuirea contractelor de delegare a gestiunii serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare, aprobată de Guvern.

Indiferent de modalitatea de gestiune aleasă, autoritățile publice locale prin decizia privind darea în administrare (gestiune directă)/decizia privind atribuirea și încheierea contractelor de delegare a gestiunii serviciului (gestiunea delegată) abilitază operatorul să furnizeze/presteze serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare pe teritoriul unității administrativ-teritoriale. Astfel, operatorul are dreptul și obligația să asigure serviciul prin intermediul sistemelor publice de alimentare cu apă și de canalizare pe raza de competență a autorității publice locale, adică până la limita de proprietate public/privat.

Autoritatea publică locală nu deține competențe privind furnizarea/prestarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare pe proprietatea privată a consumatorilor.

Această limită este stabilită prin punctul de delimitare, reprezentând acel loc în care instalația interioară de apă și/sau de canalizare a consumatorului se conectează la sistemul public de alimentare cu apă și/sau de canalizare. La casele de locuit individuale, punctul de delimitare se stabilește la ieșirea din contorul instalat în căminul de branșare, amplasat în limita teritoriului consumatorului. La blocurile locative, punctul de delimitare se stabilește la ieșirea din contorul instalat în subsolul blocului locativ. Pentru rețelele de canalizare, punctul de delimitare este căminul de racord la rețeaua publică în sensul de scurgere a apei uzate.

După punctul de delimitare, consumatorul este responsabil de întreținerea rețelelor interioare de apă/canalizare, respectiv de calitatea servi-

⁵ Contractul de delegare a gestiunii serviciilor este documentul, încheiat în formă scrisă, prin care unitățile administrativ-teritoriale atribuie, pe o perioadă determinată, unui operator/unor operatori, care acționează pe riscul și răspunderea proprie, dreptul și obligația de a furniza / presta serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare, integral sau, după caz, numai unele activități specifice acestuia, inclusiv dreptul și obligația de a administra și de a exploata infrastructura tehnico-edilitară aferentă serviciului furnizat/prestat sau activității efectuate, în schimbul unei redevențe. Din momentul intrării în vigoare, contractul de delegare a gestiunii serviciului devine obligatoriu pentru părțile semnate.

Obiectul contractului de delegare a gestiunii serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare îl constituie: dreptul exclusiv de a furniza/presta serviciile publice de alimentare cu apă și de canalizare în cadrul ariei de competență teritorială a autorității publice; dreptul exclusiv de a exploata, întreține și administra bunurile delegate, precum și investițiile privind reabilitarea și dezvoltarea acestora.

Astfel, contractul de delegare a gestiunii este principalul document între părțile semnate, unde sunt enumerate drepturile și obligațiile autorității publice locale, pe de o parte, și ale operatorului, pe de altă parte, privind organizarea și funcționarea serviciului public de alimentare cu apă și de canalizare.

ciului dat. Fiind vorba de proprietatea privată a consumatorilor, aceste aspecte sunt reglementate de normele dreptului de proprietate privată.

Dacă în cazul caselor de locuit totul este clar, atunci apar foarte multe întrebări privind asigurarea serviciului de alimentare cu apă și de canalizare în cadrul blocurilor locative. La clădirile cu mai multe etaje sau apartamente, pe lângă spațiile locative, există anumite părți din clădire, care nu pot fi folosite decât în comun, reprezentând proprietatea comună a tuturor locatarilor. Dacă prin lege sau prin act juridic nu se prevede altfel, sunt asemenea părți comune, terenul pe care se află clădirea, acoperișul, terasele, scările și casa scărilor, holurile, subsolul, ascensoarele, instalațiile de apă și canalizare, electrice, de telecomunicații, de încălzire și de gaze, alte asemenea părți și alte bunuri care, potrivit legii sau voinței părților sunt de folosință comună.

Caracteristic proprietății comune este faptul că părțile comune aparțin simultan și concomitent tuturor proprietarilor, fiecare dintre aceștia având numai o cotă-parte ideală și abstractă, fără ca bunurile să fie fracționate efectiv.

În temeiul acestui drept, coproprietarii au obligația să suporte cheltuielile de întreținere, folosință, reparații, conservare a părților comune din blocul locativ proporțional cu cota-parte din drept care revine fiecăruia.

Raporturile care se stabilesc între coproprietari privind proprietatea comună pe cote-părți, modul de întreținere și exploatare a părților comune precum și modul de furnizare/prestare a serviciilor publice în interiorul condominiului fac obiectul de reglementare a Legii condominiului în fondul locativ nr. 913/2000.

Revenind la serviciul de alimentare cu apă și de canalizare, potrivit art. 4 alin. (3) din Legea nr. 913/2000, punctele de delimitare a instalațiilor interne din condominiu și a rețelelor publice sunt:

a) la rețelele de alimentare cu apă – ieșirea din contorul instalat în subsolul blocului locativ conform avizului de branșare eliberat de către operatorul de serviciu;

b) la rețelele de canalizare – căminul de racord la rețeaua publică în sensul de scurgere a apei uzate.

Prin urmare, raporturile privind furnizarea/prestarea serviciului de alimentare cu apă și de canalizare în interiorul blocului locativ, după punctul de delimitare, trebuie să fie punctate în Legea nr. 913/2000 și desfășurate într-un Regulament aprobat prin Hotărâre de Guvern.

Concluzii

Serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare cuprinde totalitatea activităților de utilitate publică și de interes economic și social general efectuate în scopul captării, tratării, transportului, înmagazinării și distribuirii apei potabile pe teritoriul unității administrativ-teritoriale, precum și în scopul colectării și epurării apelor uzate. Acest serviciu este reglementat, în special, de Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare nr. 303/2013. Obiectul legii reprezintă crearea cadrului legal pentru înființarea, organizarea, funcționarea, reglementarea și monitorizarea serviciului public de alimentare cu apă potabilă și de canalizare în condiții de accesibilitate, disponibilitate, fiabilitate, continuitate, competitivitate, transparență, cu respectarea normelor de calitate, de securitate și de protecție a mediului. Tot ce excede acestor activități, nu face obiectul de reglementare a Legii nr. 303/2013. Iar aplicarea "cotei-părți" este o activitate ilegală care se pedepsește în conformitate cu legislația în vigoare.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07.1994, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
2. Legea privind serviciul public de alimentare cu apă și de canalizare nr. 303/2013, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 60-65 art. 123 din 14-03-2014
3. <https://anre.md/cota-parte-la-apa-este-ilegala-gestionarii-risca-sa-fie-sanctionati-pentru-exces-de-putere-sau-depasirea-atributiilor-de-serviciu-3-77>.

ANALYSIS OF THE LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA ON THE GRANTING OF COMPANSATION IN THE EVENT OF THE DEATH OF ONE OF THE SPOUSES

Tudor CAPSA

Doctor of Law, Associate Professor, Labor Relations Research Center,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: tudor.capsa@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6333-1016>

The article analyzes in detail and comments article by article the main legal aspects of the Law of the Republic of Moldova on the provision of benefits in the event of the death of one of the spouses No. 156/2019 through the prism of the norms and prescriptions of the national legislation on social insurance and social security, as well as their practical and correct application, with the formulation in the process of presenting the material of substantiated conclusions and recommendations on the multifaceted and topical topic under consideration.

At the same time, the comments contained in this article are intended to assist faculty, doctoral students, undergraduates and students of law schools / faculties and scientific researchers of organizations / centers in the field of science and innovation in the systemic assimilation of social insurance and social security norms. , regulating the procedure for registration and payment of benefits due to the death of one of the spouses.

In addition, these comments are aimed at correct / accurate understanding and application of the provisions of the current laws and regulations on social insurance and social security by employees of social insurance and social assistance / protection authorities at all levels, lawyers, inspectors of human resources services, representatives of social partners and non-governmental organizations. , entrepreneurs, judges, prosecutors, lawyers, mediators, trade unionists and activists, interested employees and government officials.

Keywords: legislation, social insurance, social security, deceased spouse, pension, benefit.

ANALIZA LEGII REPUBLICII MOLDOVA CU PRIVIRE LA ACORDAREA INDEMNIZAȚIEI ÎN CAZUL DECESULUI UNUIA DINTRE SOȚI

Prezentul articol analizează în detaliu și oferă comentarii, articol cu articol, referitoare la principalele aspecte juridice ale Legii Republicii Moldova nr. 156/2019 Cu privire la acordarea indemnizației în cazul decesului unuiu dintre soți prin prisma normelor și prescripțiilor legislației naționale privind asigurările sociale și securitatea socială, precum și aplicarea lor practică și corectă, cu formularea în procesul de expunere a materialului a concluziilor și recomandărilor fundamentate pe marginea temei multifacetice și actuale cercetate.

Totodată, comentariile cuprinse în acest articol sunt destinate să acorde asistență corpului profesoral- didactic, doctoranzilor, masteranzilor, studenților instituțiilor superioare de învățământ/facultăților de drept și cercetătorilor științifici ai organizațiilor/centrelor din domeniul științei și inovațiilor în asimilarea sistemică a normelor asigurărilor sociale și de asistență socială, ce reglementează modul de solicitare și plată a indemnizației în urma decesului unuiu dintre soți.

În plus, aceste comentarii sunt orientate spre înțelegerea și aplicarea corectă/exactă a prevederilor actelor legislative și normative în vigoare privind asigurările sociale și securitatea socială de către angajații organelor de asigurări sociale și organelor de asistență/protecție socială la toate nivelurile, juriști, inspectorii serviciilor resurse umane, reprezentanții partenerilor sociali și ai organizațiilor ne-

guvernamentale, antreprenori, judecători, procurori, avocați, mediatori, lucrători și activiști sindical, salariați și funcționari publici interesați.

Cuvinte-cheie: legislație, asigurare socială, asistență socială, soț decedat, pensie, indemnizație.

ANALYSE DE LA LOI DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA SUR L'OCTROI DES PRESTATIONS EN CAS DE DÉCÈS DE L'UN DES ÉPOUX

L'article analyse en détail et commente article par article les principaux aspects juridiques de la loi de la République de Moldova sur l'octroi des prestations en cas de décès de l'un des époux n ° 156/2019 à travers le prisme des normes et les réglementations de la législation nationale sur les assurances sociales et la sécurité sociale, ainsi que leur application pratique et correcte, avec la formulation en cours de présentation du matériel de conclusions et de recommandations étayées sur le sujet à multiples facettes et d'actualité à l'étude.

Dans le même temps, les commentaires contenus dans cet article visent à aider les professeurs, les doctorants, les étudiants de premier cycle et les étudiants des facultés / facultés de droit et les chercheurs scientifiques des organisations / centres dans le domaine des sciences et de l'innovation dans l'assimilation systémique des assurances sociales et normes de sécurité sociale., réglementant la procédure d'enregistrement et de paiement des prestations en cas de décès de l'un des époux.

En outre, ces commentaires visent à la compréhension et à l'application correctes / précises des dispositions des lois et règlements en vigueur sur les assurances sociales et la sécurité sociale par les employés des assurances sociales et des autorités d'assistance / protection sociale à tous les niveaux, avocats, inspecteurs services de ressources, représentants des partenaires sociaux et des organisations non gouvernementales., entrepreneurs, juges, procureurs, avocats, médiateurs, syndicalistes et militants, employés intéressés et fonctionnaires.

Mots-clés: législation, assurance sociale, sécurité sociale, conjoint décédé, pension, prestation.

АНАЛИЗ ЗАКОНА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА О ПРЕДОСТАВЛЕНИИ ПОСОБИЯ В СЛУЧАЕ СМЕРТИ ОДНОГО ИЗ СУПРУГОВ

В статье детально анализируются и комментируются постатейно основные правовые аспекты Закона Республики Молдова № 156/2019 О предоставлении пособия в случае смерти одного из супругов сквозь призму норм и предписаний национального законодательства о социальном страховании и социальном обеспечении, а также их практического и правильного применения, с формулированием в процессе изложения материала обоснованных выводов и рекомендаций по рассматриваемой многогранной и актуальной теме.

Наряду с этим, комментарии, содержащиеся в данной статье, призваны оказать помощь профессорско-преподавательскому составу, докторантам, магистрантам и студентам юридических высших учебных заведений/факультетов и научным исследователям организаций/центров в области науки и инноваций в системном усвоении норм социального страхования и социального обеспечения, регламентирующих порядок оформления и выплаты пособия по причине смерти одного из супругов.

Помимо этого, данные комментарии нацелены на правильное/точное понимание и применение положений действующих законодательных и нормативных актов о социальном страховании и социальном обеспечении работниками органов социального страхования и органов социальной помощи/защиты всех уровней, юристами, инспекторами кадровых служб, представителями социальных партнеров и неправительственных организаций, предпринимателями, судьями, прокурорами, адвокатами, медиаторами, профсоюзными работниками и активистами, заинтересованными наемными работниками и государственными служащими.

Ключевые слова: законодательство, социальное страхование, социальное обеспечение, умерший супруг, пенсия, пособие.

Введение

Принятый молдавским Парламентом органический Закон № 156/2019 о предо-

ставлении пособия в случае смерти одного из супругов [1] (далее - Закон № 156/2019) призван гарантировать Республикой Мол-

дова (РМ) на определенный срок пережившему супругу права на ежемесячное пособие в размере *пенсии по возрасту* (ПВ), которую получал умерший супруг, в зависимости от продолжительности его получения.

Следует отметить, что государственная система социального страхования (ГССС) организована и действует на основании принципов, установленных в ст. 3 Закона № 489/1999 о государственной системе социального страхования [2], одним из которых является принцип участия, согласно которому реализация права на социальное страхование в нашей стране зависит от уплаты взносов социального страхования.

Помимо этого, в ГССС пособия застрахованным лицам предоставляются в деньгах в зависимости от уплаты взносов социального страхования. Таким образом, пенсия – это денежная сумма, которая выплачивается застрахованному лицу, имеющему на нее право на основании обязательной уплаты взносов государственного социального страхования, из отработанного лицом периода. Соответственно, государство обязано платить пенсию в пассивный период жизни, размер которой определяется по принципу его участия.

В этом контексте, комментируемый ниже Закон № 156/2019 исходит из принципа участия, стоящего в основе организации и функционирования ГССС. Он преследует цель обеспечения дополнительными финансовыми ресурсами пережившего супруга, путем компенсирования потерянного дохода вследствие смерти супруга, а также для укрепления доверия плательщиков к отечественной пенсионной системе.

Рассмотрим настоящий органический закон по-статьейно.

Статья 1. Предоставление права на пособие в случае смерти одного из супругов

(1) В случае смерти одного из супругов, который получал пенсию по возрасту менее

пяти лет после установления права на пенсию в соответствии с Законом о государственной пенсионной системе № 156/1998, пережившему супругу предоставляется ежемесячное пособие.

(2) Размер пособия устанавливается в размере пенсии по возрасту, выплачиваемой на день смерти получателя пенсии, но не может превышать в сумме пяти среднемесячных заработных плат, прогнозируемых по экономике на год, в котором наступила смерть этого лица.

(3) Пособие выплачивается ежемесячно в течение периода, рассчитываемого в соответствии с формулой:

$$T = 5 - p, \quad \text{где:}$$

T – период, в течение которого переживший супруг вправе получать пособие;

p – период, за который умерший супруг получил пенсию по возрасту.

(4) Пособие выплачивается в случае, если на день наступления смерти получателя пенсии переживший супруг состоял с ним в браке не менее 15 лет. Пособие предоставляется независимо от того, является ли переживший супруг получателем пенсии в государственной пенсионной системе, если пенсия, выплачиваемая пережившему супругу, или реализованный им в месяц смерти супруга застрахованный месячный доход не превышает в 1,5 раза прожиточный минимум для пенсионеров согласно данным, имеющимся у Национального бюро статистики на момент запроса пособия.

[Ст. 1 ч. (4) изменена ЗП 37 от 28.02.20, МО 84/14.03.20 ст. 86; в силе с 14.03.20]

(5) Право на получение пособия может быть востребовано пережившим супругом в течение трех лет со дня наступления смерти супруга.

1. Из содержания правовой нормы ч. (1) комментируемой ст.1 Закона № 156/2019 следует, что в случае смерти одного из супругов (мужа или жены), который получал

ПВ (к данной пенсии не относятся другие виды пенсий, например, пенсия по ограничению возможностей; пенсия по случаю потери кормильца; специальная пенсия; досрочная пенсия по возрасту и др.) менее пяти лет (к примеру, получивший ПВ в течение 4 лет и 10 месяцев) после установления права на такую пенсию в соответствии с Законом о государственной пенсионной системе № 156/1998 [3] (далее - Закон о ГПС), пережившему супругу предоставляется ежемесячное пособие в связи со смертью своего супруга (ЕПСС).

Установление права на ПВ, о котором говорится в ч. (1) ст.1 Закона № 156/2019, производится в соответствии с основными требованиями ст. 14-17, 30-32 и 41 Закона о ГПС. В частности, исходя из требований ст. 14,15 и 41 Закона о ГПС право на ПВ возникает при выполнении условий о пенсионном возрасте и страховом стаже, предусмотренных настоящим законом. ПВ может назначаться по достижении стандартного пенсионного возраста, предусмотренного ст. 41 Закона о ГПС (потолок которого для мужчин достигнут 01.07.2019 г. и составляет 63 года, а для женщин с 01.07.2021 г. по 31.12.2021 г. - 59 лет и 6 месяцев), при условии наличия минимального страхового стажа 15 лет. Застрахованное лицо, которое по достижении стандартного пенсионного возраста не имеет упомянутого минимального страхового стажа (15 лет), вправе претендовать на получение социального пособия согласно Закону о государственных социальных пособиях некоторым категориям граждан № 499/1999 [4]. В случае если застрахованное лицо по достижении стандартного пенсионного возраста не реализовало своевременно право на ПВ (по тем или иным причинам), при последующем назначении ПВ учитывается страховой стаж, приобретенный до дня обращения (точнее, до даты регистрации письменного заявления о назначении ПВ).

Далее, правовыми требованиями ст. 30-32 Закона о ГПС (о котором упомянуто в ч.(1) ст.1 Закона № 156/2019) предусмотрено, что пенсия (включая ПВ) назначается и выплачивается органом социального страхования (точнее, территориальной кассой социального страхования - ТКСС), который имеет право осуществлять контроль достоверности документов, подтверждающих трудовой стаж и застрахованный доход, выданных правомочными органами. ПВ назначается по заявлению лица, имеющего на нее право, его опекуна (попечителя). Заявление о назначении ПВ и необходимые документы представляются в ТКСС по месту постоянного жительства застрахованного лица, где в обязательном порядке регистрируются. Решение о назначении ПВ или об отказе в ее назначении выносится ТКСС и подписывается руководителем этого органа в 30-дневный срок со дня подачи заявления со всеми необходимыми документами. Решение об отказе в назначении ПВ с указанием причин отказа направляется заявителю в пятидневный срок со дня его вынесения. ПВ назначаются пожизненно. ПВ назначается со дня возникновения права на пенсию в соответствии с Законом о ГПС, если заявление и все необходимые документы были представлены не позднее 30 дней после этой даты. Если 30-дневный срок подачи заявления истек, ПВ назначается со дня представления последнего необходимого документа.

Следует также учесть, что поскольку норма ч.(1) ст.1 Закона № 156/2019 связывает выплату ЕПСС с получением умершим супругом ПВ в соответствии с Законом о ГПС, то при таких обстоятельствах, положения комментируемого закона не распространяются в случае смерти супруга, получившего тот или иной вид пенсии на основании Закона о пенсионном обеспечении военнослужащих и лиц начальствующего и рядового состава органов внутренних дел и

Генерального инспектората карабинеров № 1544/1993 [5].

2. Предписаниями ч.(2) комментируемой ст.1 Закона № 156/2019 определено, что размер ЕПСС устанавливается в размере ПВ, выплачиваемой на день смерти получателя пенсии, но не может превышать в сумме пяти среднемесячных заработных плат, прогнозируемых по экономике на год, в котором наступила смерть этого лица.

Следует подчеркнуть, что в соответствии с п.11 Положения о назначении и выплате пособия в случае смерти одного из супругов, утвержденного Постановлением Правительства № 712/2019 [6] (далее – Положение) величина ПВ, которая выплачивалась на день смерти ее получателя, подтверждается на основании информации, содержащейся в Информационной системе «Социальная помощь» Национальной кассы социального страхования (НКСС).

Далее, исходя из содержания Постановления Правительства № 923/2020 [7], размер среднемесячной заработной платы по экономике, прогнозируемой на 2021 год, составляет сумму 8716 MDL.

Следовательно, если смерть супруга наступила в 2021 году (после вступления в силу Закона № 156/2019), то пережившему супругу предоставляется ЕПСС, размер которого не может превышать потолок в пяти среднемесячных заработных плат, прогнозируемых по экономике на упомянутый год, который составляет, таким образом, максимальную сумму величиной 43.680 (8716 x 5) MDL (очевидно, что оснований для не превышения такого внушительного потолка в 2021 году будут возникать редко на практике).

При этом, необходимо отметить, что согласно п.14 Положения назначенное ЕПСС не пересматривается и не индексируется (в дальнейшем), в том числе в случае прогнозирования Правительством в будущие года более высокого размера среднемесячной

заработной платы по экономике, к примеру, на следующий 2022 год и далее.

3. Из существа ч. (3) комментируемой ст.1 Закона № 156/2019 и п.12 Положения вытекает, что ЕПСС выплачивается пережившему супругу ежемесячно в течение периода, рассчитываемого по следующей формуле:

$$T = 5 - p, \quad \text{где:}$$

T – период, в течение которого переживший супруг вправе получать ЕПСС (продолжительность которого не может превышать пяти лет);

p – период, за который умерший супруг получил ПВ (например, 4 года).

Иначе говоря, ЕПСС выплачивается пережившему супругу ежемесячно в течение периода равного промежутку/интервалу, на протяжении которого умерший супруг получал ПВ (например, в рамках трех или четырех лет), но длительность которого, при любом раскладе, не должна превышать максимум пятилетний срок.

Важно учесть, что в силу предписаний п.13 Положения в случае, когда пережившему супругу назначена ЕПСС, в период его выплаты (продолжительность которого не может превышать пяти лет), он не вправе одновременно потребовать назначение и выплату также пенсии по случаю потери кормильца (ППК) согласно ст.24 - 27 Закона о ГПС.

Однако, по истечении периода, в течение которого переживший супруг получал ЕПСС (к примеру, по истечении данного периода в 2024 году), он в дальнейшем будет вправе претендовать на получение, полагающейся ему на общих основаниях ППК с учетом требований ст.24 - 27 Закона о ГПС.

4. Нормой ч. (4) комментируемой ст.1 Закона № 156/2019 и предписаниями подп. б) п. 3 Положения установлено, что ЕПСС выплачивается/предоставляется пережившему супругу в случае, если на день наступления

пления смерти получателя ПВ переживший супруг, независимо от возраста (до пенсионного или после пенсионного), состоял в браке с умершим супругом *не менее 15 лет*. При этом ЕПСС предоставляется независимо от того, является ли переживший супруг получателем той или иной пенсии в государственной пенсионной системе, *но при одном важном условии*: размер пенсии, выплачиваемой пережившему супругу, или реализованный им в месяц смерти супруга застрахованный месячный доход (заработная плата и др.) не должен превышать в 1,5 раза прожиточный минимум для пенсионеров согласно данным, имеющимся у Национального бюро статистики (НБС) на момент запроса пособия. Следует отметить, что прожиточный минимум для пенсионеров (и для других категорий граждан) определяется НБС с учетом требований Закона № 152/2012 о прожиточном минимуме [8] и Положения о порядке исчисления величины прожиточного минимума, утвержденного Постановлением Правительства № 902/2000 [9].

Иными словами, право на получение ЕПСС возникает только при условии, если на день наступления смерти получателя ПВ (*к примеру, 25.05.2021 г.*) переживший супруг, независимо от своего возраста, состоял юридически с умершим супругом в брачных отношениях не менее 15 лет (исходя из даты регистрации брака, указанной в свидетельстве о браке данных супругов и даты регистрации смерти супруга, указанной в свидетельстве об его смерти).

При этом, законодатель не обуславливает четко и однозначно, чтобы переживший супруг состоял только в одном браке с умершим супругом непрерывно в течение 15 и более лет подряд на день наступления смерти получателя ПВ (такое нахождение супругов в течение 15 и более лет в брачных отношениях логически/теоретически возможно/допустимо не только в одном

единственном браке с умершим супругом, но суммарно и на основании двух или даже нескольких заключенных правомерно браков между ними же, если они, после прежнего развода/разводов между собой, не состояли в браке/браках с другими/третьими лицами).

Такой вывод (относительно нахождения супругов в течение 15 и более лет суммарно в брачных отношениях) вытекает, в свою очередь, из положений Гаагских конвенций по вопросам семьи и брака (1950–1980 гг.). А также, в частности, из смысла/логики ст.11 Конвенции о признании разводов и решений о раздельном жительстве супругов от 1 июня 1970 года [10] (к которой Молдова присоединилась на основании Закона №106/2011 [11]), согласно которой государство, обязанное признать развод (в РМ прекращение брака путем развода супругов признано согласно ст.33-39 Семейного кодекса РМ [12]), не может препятствовать новому браку любого из супругов (не исключая заключение нового брака между бывшими супругами). Учитывая при этом, что в силу ч. (1) ст. 8 Конституции РМ [13], наша страна обязалась соблюдать международные договоры/конвенции, одной из сторон которых она является, строить свои отношения с другими государствами на общепризнанных принципах и нормах международного права.

Во избежание ненужных и противоречивых трактовок на практике по вопросу нахождения супругов в течение 15 и более лет в брачных отношениях, целесообразно все же осуществление официального толкования указанных правовых положений с учетом требований ст.71 и 72 Закона о нормативных актах №100/2017 [14].

Наряду с этим, законодатель определяет, что пережившему супругу - ЕПСС может быть назначена, независимо от факта получения им той или иной разновидности государственной пенсии (*например: ПВ; пен-*

сии по ограничению возможностей; пенсии по случаю потери кормильца; специальной пенсии; досрочной пенсии по возрасту; пенсии за выслугу лет и др.) или от факта не-получения оным какого-либо вида государственной пенсии (из-за отсутствия правовых оснований для ее назначения и др.).

В контексте разъясненных законодательных норм, п. 3 Положения уточняет дополнительно, что ЕПСС предоставляется пережившему супругу при выполнении *следующих условий*:

➤ на дату смерти умерший супруг получал ПВ менее пяти лет после установления права на такую пенсию (к примеру, в течение трех лет после назначения ПВ);

➤ переживший супруг, независимо от возраста, состоял в браке с умершим супругом не менее 15 лет (скажем, с 2003 по 2021 гг.);

➤ ЕПСС было востребовано пережившим супругом в течение трех лет со дня смерти своего супруга (например, 10.05.2022 г. если супруг умер после 01.01.2020 г.).

5. Из смысла ч. (5) комментируемой ст.1 Закона № 156/2019 и предписаний подп. с) п. 3 Положения надлежит, что право на получение ЕПСС может быть востребовано пережившим супругом в течение трех лет со дня наступления смерти супруга.

Так, например, если муж получал ПВ в течение четырех лет после назначения ему указанной пенсии в 2017 году, и он умер в нынешнем году (к примеру, 30.04.2021 г.), то при таких обстоятельствах, его пережившая жена (вдова), независимо от наличия или отсутствия у нее статуса пенсионера, вправе будет претендовать на получение ЕПСС (путем письменного обращения в ТКСС в установленном порядке) в любое время в течение (не позднее) трех непрерывных лет, исчисляемых со дня наступления смерти своего мужа (30.04.2021г.), зафиксированного в свидетельстве об его

смерти, и до исчисляемой даты истечения указанного трехлетнего периода.

При этом важно акцентировать, что упомянутый трехлетний период должен быть исчислен с учетом требований ст.387 Гражданского кодекса РМ [15] (ГК), согласно которым год считается равным тремстам шестидесяти пяти дням.

Статья 2. Обращение за назначением пособия

(1) Заявление о назначении пособия подается лично пережившим супругом в территориальный орган социального страхования по месту жительства с предъявлением документов, подтверждающих право на пособие.

(2) Порядок обращения за пособием устанавливается Правительством.

1. Нормой ч. (1) комментируемой ст.2 Закона № 156/2019 предусмотрено, что заявление о назначении ЕПСС подается лично пережившим супругом в ТКСС по месту жительства с предъявлением документов, подтверждающих право на такое пособие.

Исходя из положений ст.38 ГК, местом жительства физического лица (в том числе, пережившего супруга) признается место обычного пребывания. Лицо считается имеющим данное место жительства до тех пор, пока не приобрело другое. Место обычного пребывания основывается на тесной и стабильной связи физического лица с соответствующим местом. При определении места обычного пребывания учитываются все относящиеся к делу фактические элементы, в частности продолжительность и регулярность присутствия лица в соответствующем месте, а также условия и основания этого присутствия.

В свою очередь, ст.39 ГК определяет, что до тех пор, пока не будет доказано обратное, место жительства или место временного пребывания физического лица (пережившего супруга) предполагается в месте, указанном как таковое в удостоверении

личности или, по обстоятельствам, в другом удостоверяющем личность документе, предусмотренном законом, а точнее - в том или ином конкретном документе, указанном в ст.1 Закона об удостоверяющих личность документах национальной паспортной системы № 273/1994 [16] (к которым относятся: все типы паспортов, удостоверений личности, виды на жительство и проездные документы лиц без гражданства, беженцев и бенефициариев гуманитарной защиты).

Таким образом, заявление о назначении ЕПСС (к которому должны быть приложены документы, подтверждающие право на такое пособие) подается лично пережившим супругом в ТКСС по своему месту жительства (например, в мун. Бэлць), определяемом с учетом положений ст.38 и 39 ГК (изложенных детально выше).

2. Как явствует из содержания ч. (2) комментируемой ст.2 Закона № 156/2019, конкретный порядок обращения за ЕПСС устанавливается Правительством.

К основному правительственному нормативному акту, регламентирующему конкретный порядок обращения за ЕПСС, относится в настоящее время упомянутое выше Положение. В частности, п.5 Положения предписывает, что заявление о назначении ЕПСС в случае смерти одного из супругов подается лично пережившим супругом, с предъявлением подтверждающих документов, в ТКСС по месту жительства пережившего супруга, и регистрируется в обязательном порядке. Заявление подается согласно образцу, установленному НКСС.

Статья 3. Назначение и выплата пособия

(1) Пособие назначается с месяца подачи заявления. В случае подачи заявления в месяц наступления смерти супруга пособие назначается со следующего месяца.

(2) Выплата пособия производится ежемесячно за текущий месяц поставщиком платежных услуг на территории Респу-

блики Молдова, назначенным получателем пособия в порядке, установленном Правительством.

(3) В случае если переживший супруг обращается за назначением пособия, предусмотренного настоящим законом, в период его выплаты он не имеет права на назначение и выплату пенсии по случаю потери кормильца в соответствии с Законом о государственной пенсионной системе № 156/1998.

(4) В случае смерти получателя пособия невостребованная сумма другому лицу не выплачивается.

(5) Удержания из ежемесячного пособия производятся в соответствии с положениями статьи 38 Закона о государственной пенсионной системе № 156/1998.

1. Положениями ч. (1) комментируемой ст.3 Закона № 156/2019 уточняется, что ЕПСС назначается с месяца подачи заявления. В случае подачи заявления в месяц наступления смерти супруга пособие назначается со следующего месяца.

Иными словами, ЕПСС должно быть назначено ТКСС с месяца подачи заявления (точнее, с месяца регистрации в установленном порядке данного заявления в ТКСС), если оно было подано не в месяц наступления смерти супруга (к примеру, в феврале 2021 года), а позже (например, в марте – мае 2021 года).

В случае же когда заявление о назначении ЕПСС было подано (оперативно) в месяц наступления смерти супруга (скажем, в апреле 2021 года) – данное пособие будет назначено не с месяца подачи заявления (апрель 2021 года), а со следующего месяца (то есть, с мая 2021 года).

В контексте изложенного, п. 8 Положения предусматривает, что предоставление права на ЕПСС или отклонение заявления осуществляется на основании решения, вынесенного ТКСС и подписанного его руководителем, в 30-дневный срок со дня

подачи заявления со всеми необходимыми документами (точнее, со дня регистрации данного заявления с приложенными правовыми актами в ТКСС).

Наряду с этим, п.9 Положения обозначает, что решение ТКСС об отклонении заявления о назначении ЕПСС, с указанием конкретных причин отказа, должно быть направлено заявителю в 5-дневный срок со дня его вынесения.

2. Из существа ч. (2) комментируемой ст.3 Закона № 156/2019 следует, что выплата ЕПСС производится ежемесячно за текущий месяц поставщиком платежных услуг на территории РМ, назначенным получателем этого пособия в порядке, установленном Правительством.

В этой связи, предписаниями п.17-19 Положения конкретизировано, что ЕПСС выплачивается посредством метода платежа, выбранного получателем и доступного в правительственной услуге электронных платежей (MPay). Суммы ЕПСС, установленные и не полученные получателем в течение 12 месяцев подряд, приостанавливаются. Выплата ЕПСС возобновляется на основе заявления получателя или представителя, уполномоченного доверенностью, и удостоверения личности заявителя, поданных в ТКСС, и выплачиваются в ретроактивном порядке с даты приостановления. Лица, преклонного возраста или по состоянию здоровья, которые не могут самостоятельно получать ЕПСС у поставщика платежных услуг, оно доставляется на дом на основании заявления, поданного и принятого поставщиком платежных услуг.

3. Нормой ч. (3) комментируемой ст.3 Закона № 156/2019 и предписанием п.13 Положения зафиксировано, что в случае, когда переживший супруг обращается за назначением ЕПСС, в период его выплаты он не имеет права на назначение и выплату пенсии по случаю потери кормильца (ППК) в соответствии с Законом о ГПС.

Следовательно, в случае, когда пережившему супругу назначена ЕПСС, в период его выплаты (продолжительность которого не может превышать пятилетний срок), он не имеет право на назначение и выплату параллельно ППК согласно ст.24 - 27 Закона о ГПС.

Однако, по истечении периода, в течение которого переживший супруг был вправе получать ЕПСС (к примеру, в 2024 году), он в дальнейшем будет вправе претендовать на получение, полагающейся ему на общих основаниях ППК с учетом требований ст.24 - 27 Закона о ГПС.

В частности, требованиями ст.24 Закона о ГПС установлено, что ППК назначается, если умерший был получателем ПВ. ППК назначается независимо от продолжительности страхового стажа в случае, если смерть кормильца наступила вследствие производственной травмы или профессионального заболевания.

4. Из предписаний ч. (4) комментируемой ст.3 Закона № 156/2019 и п.26 Положения вытекает, что в случае смерти получателя ЕПСС, не востребовавшая (оставшаяся неполученной) сумма другому лицу в дальнейшем не выплачивается.

В контексте отмеченных правовых предписаний, п.23 и 25 Положения уточняют дополнительно и шире, что выплата ЕПСС в случае смерти одного из супругов, назначенная, но не востребованная в течение 12 месяцев пережившим супругом, прекращается. Выплата ЕПСС возобновляется в ретроактивном порядке с месяца подачи получателем заявления и документов, удостоверяющих его личность, в ТКСС, с даты приостановления. ЕПСС, назначенное и не выплаченное своевременно пережившему супругу, не может быть выплачено другому лицу.

5.Правило, закрепленное в ч.(5) комментируемой ст.3 Закона № 156/2019 предусматривает, что удержания из ЕПСС производятся в соответствии с положениями ст. 38 Закона о ГПС.

В частности, рассмотрение процитированного правила через призму требований ч.(1) ст. 38 Закона о ГПС и п.27 Положения позволяет констатировать, что удержания из ЕПСС в случае смерти одного из супругов производятся на основании:

✓ исполнительных документов, согласно Исполнительному кодексу РМ [17] (ИК);

✓ решений, вынесенных НКСС или ТКСС с целью взыскания не причитающихся получателю сумм, выплаченных ему в виде ЕПСС.

Наряду с этим, п.27 Положения определяет, что суммы в виде ЕПСС, выплаченные необоснованно по вине получателя, удерживаются ежемесячно в размере, не превышающем 20% от размера ЕПСС, но на основе заявления получателя процент удержания может быть увеличен до 100%. В случае смерти получателя, необоснованно выплаченные ЕПСС не взыскиваются.

Статья 4. Источник выплаты пособий

Пособия, назначенные в соответствии с настоящим законом, выплачиваются из бюджета государственного социального страхования.

1. Комментируемые положения ст.4 Закона № 156/2019 предусматривают, что ЕПСС выплачивается из бюджета государственного социального страхования (БГСС).

В этой связи необходимо отметить, что согласно ч.(1) ст.131 Конституции РМ, БГСС является составной частью национального публичного бюджета (наряду с государственным бюджетом и бюджетов районов, городов и сел).

С другой стороны, нормами ч.(2) ст. 31 и ст.33 Закона о публичных финансах и бюджетно-налоговой ответственности № 181/2014 [18] предписано, что БГСС администрируется (управляется) НКСС. Отношения между государственным бюджетом и БГСС реализуются посредством:

- трансфертов специального назначения, предназначенных для предоставления социальных выплат (включая ЕПСС) и других расходов, которые по действующему законодательству несет государственный бюджет через БГСС (объем таких трансфертов устанавливается в соответствии с законодательством в области социальной защиты, включая Закон № 156/2019);

- трансфертов из государственного бюджета для покрытия недостаточности доходов БГСС в случае, когда ресурсы БГСС не покрывают его расходов.

2. Следует также отметить, что ст.4 Закона № 156/2019 находит свое определенное развитие в предписаниях п.31 и 32 Положения, согласно которым, НКСС ежемесячно перечисляет на текущий счет в качестве средств, временно находящихся в пользовании пенитенциарных учреждений, финансовые средства, предназначенные для выплаты пособий, а администрация пенитенциарного учреждения распределяет поступившие на данный счет суммы на лицевые счета осужденных. Пенитенциарные учреждения до 4 числа месяца, следующего за отчетным периодом, представляют НКСС отчеты о полученных и распределенных на лицевые счета осужденных суммах.

Статья 5. Заключительные и переходные положения

(1) Положения настоящего закона применяются в случае наступления смерти после 1 января 2020 года.

(2) Правительству в трехмесячный срок со дня опубликования настоящего закона в Официальном мониторе Республики Молдова принять нормативные акты, необходимые для его исполнения.

1. Из содержания ч.(1) комментируемой ст.5 Закона № 156/2019 подобает, что правовые нормы названного закона могут быть юридически применены только к случаям наступления смерти после 01.01.2020 г.

К случаям наступления смерти до 24 часов 31.12.2019 г. включительно - правовые нормы Закона № 156/2019 не применяются.

Необходимо отметить, что текст ч.(1) ст.5 Закона № 156/2019 исходит из требований ст. 76 Конституции страны, согласно которым закон вступает в силу в день его опубликования в Официальном мониторе РМ (ОМ РМ) или в срок, предусмотренный в самом законе, который в соответствии с п/п. б) п. 1 Постановления Конституционного суда № 32/1998 «О толковании ст. 76 Конституции Республики Молдова «Вступление закона в силу» [19] не может предшествовать дате официального опубликования.

В то же время, рассматриваемая ч.(1) ст.5 Закона № 156/2019 согласуется в полной мере с положениями ч.(3) и (4) ст.73 Закона о нормативных актах №100/2017, предписывающих, что нормативный акт действует только в период обладания юридической силой и, как правило, не может иметь обратной силы. Обратную силу имеют только нормативные акты, смягчающие ответственность.

2. Исходя из предписаний ч.(2) комментируемой ст.5 Закона № 156/2019, Парламент поручил Правительству в трехмесячный срок со дня опубликования настоящего закона в ОМ РМ принять нормативные акты, необходимые для его исполнения.

Как известно, текст Закона № 156/2019 был опубликован полностью в ОМ РМ 13.12.2019 г. Следовательно, Правительство должно было в трехмесячный срок (13.12.2019 г. – 12.03.2020 г.) разработать, согласовать, принять и опубликовать в ОМ РМ нормативные акты, необходимые для правильного применения норм Закона № 156/2019 и четкого их исполнения в полном объеме.

В этой связи, следует подчеркнуть, что основной нормативный акт (упомянутое

выше Положение), предписания которого были использованы в полной мере в процессе аргументирования/изложения настоящих комментариев, был утвержден Правительством в срочном порядке и опубликован полностью в ОМ РМ от 31.12.2019 г., что позволило НКСС и ТКСС приступить к четкому и грамотному исполнению/применению норм Закона № 156/2019, начиная без задержек с 01.01.2020 г. и продолжать дальше.

Наряду с этим, не исключено, что для правильного применения отдельных/спорных норм Закона № 156/2019 потребуются дополнительно разработка с последующим принятием Правительством других нормативных актов в этих целях, как того предусматривает ч.(2) ст.5 Закона № 156/2019.

Заключение

Полагаем, что изложенные в настоящей статье комментарии к Закону № 156/2019 позволяют оказать в целом необходимую и востребованную помощь в системном усвоении основных теоретических и практических правовых аспектов национального законодательства о социальном страховании и социальном обеспечении, регулирующих условия и процедуру предоставления пособия в случае смерти одного из супругов.

Одновременно, данные комментарии призваны способствовать совершенствованию процесса непрерывного юридического образования взрослых в сфере социально-трудовых отношений, как составной части обучения в течение всей жизни, обеспечивающей непрерывный доступ граждан к правовой науке, юридической информации, правовой культуре в целях гибкого и грамотного приспособления к новым, динамично меняющимся социально-экономическим условиям и развития необходимых для профессиональной и социальной деятельности современной личности.

Библиография

1. Закон о предоставлении пособия в случае смерти одного из супругов № 156/2019 - Официальный монитор Республики Молдова, 2019 г., № 367–377, ст. 242.

2. Закон о государственной пенсионной системе № 156/1998 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2004 г., № 42–44, ст. 247.

3. Закон о государственной системе социального страхования № 489/1999 - Официальный монитор Республики Молдова, 2000 г., № 1–4, ст. 2.

4. Закон о государственных социальных пособиях некоторым категориям граждан № 499/1999 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 87–91, ст. 214.

5. Закон о пенсионном обеспечении военнослужащих и лиц начальствующего и рядового состава органов внутренних дел и Генерального инспектората карабинеров № 1544/1993 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2010 г., № 247–251, ст. 752.

6. Положение о назначении и выплате пособия в случае смерти одного из супругов, утвержденное Постановлением Правительства № 712/2019 - Официальный монитор Республики Молдова, 2019 г., № 400–406, ст. 1049.

7. Постановление Правительства № 923/2020 «Об утверждении размера среднемесячной заработной платы по экономике, прогнозируемой на 2021 год» - Официальный монитор Республики Молдова, 2020 г., № 359, ст. 923.

8. Закон № 152/2012 о прожиточном минимуме - Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 165, ст. 555.

9. Положение о порядке исчисления величины прожиточного минимума, утвержденное Постановлением Правительства № 902/2000 -

Официальный монитор Республики Молдова, 2013 г., № 104–108, ст. 344.

10. Конвенция о признании разводов и решений о раздельном жительстве супругов от 1 июня 1970 года - <https://docs.cntd.ru>.

11. Закон № 106/2011 о присоединении Республики Молдова к Конвенции о признании разводов и решений о раздельном жительстве супругов - Официальный монитор Республики Молдова, 2011 г., № 103–106, ст. 268.

12. Семейный кодекс Республики Молдова № 1316/2000 - Официальный монитор Республики Молдова, 2001 г., № 47–48, ст. 210.

13. Конституция Республики Молдова - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2016 г., № 78, ст. 140.

14. Закон о нормативных актах № 100/2017 - Официальный монитор Республики Молдова, 2018 г., № 7–17, ст. 34.

15. Гражданский кодекс Республики Молдова № 1107/2002 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2019 г., № 66–75, ст. 132.

16. Закон об удостоверяющих личность документах национальной паспортной системы № 273/1994 - Официальный монитор Республики Молдова, 1995 г., № 9, ст. 89.

17. Исполнительный кодекс Республики Молдова № 443/2004 - повторное опубликование: Официальный монитор Республики Молдова, 2010 г., № 214–220, ст. 704.

18. Закон о публичных финансах и бюджетно-налоговой ответственности № 181/2014 - Официальный монитор Республики Молдова, 2014 г., № 223–230, ст. 519.

19. Постановление Конституционного суда РМ № 32/1998 «О толковании ст. 76 Конституции Республики Молдова «Вступление закона в силу» - Официальный монитор Республики Молдова, 1998 г., № 100, ст. 42.

SEPARATE ASPECTS OF THE PROSECUTOR'S PREPARATION FOR PRESENTATION OF THE STATE ACCUSATIONS IN THE COURT

Gheorghe SULT

Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University,

Comrat, Republic of Moldova

e-mail: sultgg@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-3636-2359>

The article examines aspects of preparation for the presentation prosecutor's of public prosecution in criminal courts in the Republic of Moldova. The analysis of the preliminary preparation for the presentation of the public prosecution in the courts is given. Study of the materials of the criminal case, regulatory legal acts, development of a preliminary position on a criminal case, development of a plan for participation in the trial, elements of the preparation of the prosecutor for the effective support of the public prosecution. The prosecutor's analysis of the materials of the criminal case as the basis for high-quality support of the state prosecution.

Forecasting possible situations at the stage of pre-trial preparation, the use of certain tactical techniques for studying the case materials; study of normative materials and judicial practice in relation to a specific category of cases; generalization and analysis of the materials of the criminal case; forecasting various situations that may arise during the court session; a set of tactics used to solve them; build versions of the prosecution; comprehensive planning of activities to maintain public prosecution. To adequately perceive what is happening in the trial, to competently and timely respond to the behavior of the participants in the process, to investigate and collect evidence that incriminates the defendant in the commission of a crime.

Keywords: criminal case, judicial policy, public accusations, judicial process, prosecutor.

UNELE ASPECTE ALE PREGĂTIRII PROCURORULUI PENTRU PREZENTAREA ACUZAȚIILOR PUBLICE ÎN INSTANȚA DE JUDECATĂ

Articolul examinează unele aspecte ale pregătirii procurorului pentru prezentarea acuzațiilor în instanțele de judecată din Republica Moldova. Este prezentată analiza pregătirii preliminare pentru prezentarea acuzațiilor; procesul de studiere a materialelor dosarului penal, a actelor juridice de reglementare, elaborarea unei poziții preliminare cu privire la dosarul penal, elaborarea unui plan de participare la proces, elemente de pregătire procurorului pentru susținerea acuzațiilor. Un loc aparte îl ocupă analiza de către procuror a materialelor dosarului penal drept bază pentru susținerea în instanță a acuzațiilor de stat.

Autorul acordă o deosebită atenție prognozărilor unoreventuale situații care pot apărea la etapa de pregătire către proces, utilizării anumitor tehnicitactice pentru studierea materialelor dosarului; studierii materialelor; actelor normative și a practicii judiciare în raport cu o anumită categorie de dosare; generalizării și analizei materialelor dosarului penal; prognozărilor diferitelor situații care pot apărea în timpul ședinței judecătorești; elaborării unui set de tactici folosite pentru soluționarea acestor situații; creării de versiuni ale urmăririi penale; planificării cuprinzătoare a activităților pentru menținerea acuzațiilor ș.a.

Cuvinte-cheie: dosar penal, politică judiciară, acuzații de stat, proces judiciar, procuror.

CERTAINS ASPECTS DE LA PRÉPARATION DU PROCUREUR À LA PRÉSENTATION DES ACCUSATIONS PUBLIQUES DEVANT LE TRIBUNAL

L'article examine certains aspects de la préparation du procureur à la présentation des accusations devant les tribunaux de la République de Moldova. L'analyse de la préparation préliminaire à la

présentation des accusations, le processus d'étude des matériaux de l'affaire pénale, les actes juridiques réglementaires, l'élaboration d'une position préliminaire sur l'affaire pénale, l'élaboration d'un plan de participation au procès, des éléments de préparation du procureur pour la poursuite des accusations est présentée. Une place particulière est occupée par l'analyse du procureur des matériaux de l'affaire pénale comme base pour soutenir devant le tribunal les accusations d'état. L'auteur accorde une attention particulière à la prévision des situations possibles qui peuvent survenir au stade de la préparation du processus, l'utilisation de certaines techniques tactiques pour l'étude des matériaux de l'affaire pénale; l'étude des matériaux, des actes normatifs et de la pratique judiciaire en relation avec une certaine catégorie de dossiers; généralisation et analyse des matériaux de l'affaire pénale; prévision des différentes situations pouvant survenir lors de l'audience devant le tribunal; l'élaboration d'un ensemble de tactique utilisées pour résoudre ces situations; création de versions de poursuites pénales; planification complète des activités pour maintenir les accusations, etc.

Mots-clés: affaire pénale, politique judiciaire, accusations publiques, processus judiciaire, procureur.

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ ПРОКУРОРА К ПРЕДСТАВЛЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБВИНЕНИЯ В СУДЕБНОЙ ИНСТАНЦИИ

В статье рассматриваются аспекты подготовки к представлению прокурором государственного обвинения по уголовным делам в судебных инстанциях Республики Молдова. Приводится анализ предварительной подготовки к представлению государственного обвинения в судах. Отдельное внимание уделено изучению материалов уголовного дела, нормативных и правовых актов, выработке предварительной позиции по уголовному делу, разработке плана участия в судебном разбирательстве, элементам подготовки прокурора для эффективного поддержания государственного обвинения. Также представлен анализ прокурором материалов уголовного дела как основы качественного поддержания государственного обвинения. Рассматриваются еще такие вопросы, как прогнозирование возможных ситуаций на стадии досудебной подготовки, применение определенных тактических приемов изучения материалов дела; изучение нормативных материалов и судебной практики применительно к конкретной категории дел; обобщение и анализ материалов уголовного дела; прогнозирование различных ситуаций, которые могут возникнуть в ходе судебного заседания; комплекс тактических приемов, используемых для их решения; построение версий обвинения; комплексное планирование деятельности по поддержанию государственного обвинения.

Ключевые слова: уголовное дело, судебная политика, государственное обвинение, судебный процесс, прокурор.

Введение

Постановка проблемы заключается в том, что права и охраняемые законом интересы граждан и юридических лиц, на которые были осуществлены посягательства, защищаются путем рассмотрения и разрешения в судах уголовных дел с целью привлечения к уголовной ответственности лиц, совершивших преступление. В контексте современности и с учетом времени, в полной мере должны использоваться правозащитные функции всех государственных органов, в том числе и органов прокуратуры.

Практическая важность статьи заклю-

чается в том, что идеи и выводы, сформулированные в ней, могут использоваться при правильном толковании прав и обязанностей института участия прокурора в уголовном процессе и анализа правового понимания судебного расследования в специализированной научной литературе и т. д.

Методология подхода. Для достижения поставленной цели и задач будет использован метод исследования предмета статьи через законодательство Республики Молдова, анализ научных мнений, публикации на веб-страницах или на бумаге в виде руководств, статей, пояснительных записок.

Основные идеи исследования

Частью 1 ст.124 Конституции РМ [1] установлено, что прокуратура представляет общие интересы общества и защищает правопорядок, а также права и свободы граждан, руководит уголовным преследованием и осуществляет его, представляет в соответствии с законом обвинение в судебных инстанциях.

В судебном расследовании процессуальное положение каждого из субъектов содержит собственные характерные особенности. Безусловно, центральной фигурой считается суд, но и прокурор владеет широкими возможностями буквально на всех стадиях уголовного судопроизводства. В судебном расследовании главное назначение деятельности прокурора – поддержание государственного обвинения.

Процессуальный статус прокурора в уголовном процессе, формы и способы его работы, задачи, решаемые в отдельной стадии, и его возможности и полномочия определены в УПК РМ.

Так, согласно ст.51 УПК РМ «Прокурор является лицом, осуществляющим в пределах своей компетенции от имени государства уголовное преследование или, в зависимости от обстоятельств, руководящим им, представляющим обвинение в суде и выполняющим другие обязанности, предусмотренные настоящим кодексом. Прокурор, участвующий в уголовном судопроизводстве, выполняет функции государственного обвинителя». Часть 3 ст.51 УПК РМ «при осуществлении своих полномочий в уголовном процессе прокурор независим и подчиняется только закону. Он должен также исполнять письменные указания вышестоящего прокурора об устранении нарушений закона и упущений, допущенных при осуществлении уголовного преследования и/или руководстве им» [3].

Исходя из обозначенных норм, указывая статус прокурора среди сторон и

иных участников уголовного процесса, законодательство Республики Молдова, определяет его статус в стадии судебного разбирательства как сторону обвинения. Непосредственно данная роль прокурора зафиксирована в ч. 4 ст.51 УПК РМ «в ходе уголовного судопроизводства прокурор поддерживает обвинение от имени государства и представляет в судебном заседании доказательную базу, собранную органом уголовного преследования».

Практика демонстрирует, что правильное использование уголовного и уголовно-процессуального законодательства при поддержании государственного обвинения, в ходе судебного расследования связана внутренней с позицией прокурора, и которое возможно отнести к эмоциональным процессам. Вследствие этого, прокурор, приходя в суд, обязан быть уверенным в обоснованности предъявленного подсудимому обвинения и в ходе судебного расследования он не только обязан вновь оценивать собранную доказательную базу, но прийти и к иным выводам по делу, чем те, которые находятся в утвержденном им обвинительном заключении. Способность пересмотреть личные выводы подразумевает присутствие у прокурора самоконтроля, стремления установить правду, в том числе и в случае, если это связано с признанием личной ошибки, это обязательное условие удачного выполнения прокурором возложенных на него обязанностей.

В психологию прокурора включается как совокупность психологических методов, которые он вправе применить и использовать в своей деятельности, так и личные качества, умелый навык, опыт и юридическая квалификация. Все это невозможно отрывать от культуры судебной и уголовно-процессуальной работы прокурора.

Собственно, необходимо обозначить, что в судебном расследовании прокурор поддерживает перед судом государственное

обвинение, пользуясь равными правами с другими участниками судебного разбирательства (ст.5 Закона о прокуратуре РМ [2], ст.ст.53, 320 УПК РМ) [3].

Функция прокурора по поддержанию перед судом государственного обвинения выполняется в течение всего разбирательства дела, независимо от занятой позиции. В представленном направлении им принимается активное участие в исследовании доказательств, высказывает суду собственные мнения об использовании уголовного закона и санкционных мер в отношении подсудимого. Собственные отношения с судом прокурор строит на базе строжайшего соблюдения принципов и основ состязательности и равенства прав сторон, независимости судей и их подчинения исключительно закону.

Практика наглядно демонстрирует, что качество представления прокурором государственного обвинения в судах Республики Молдова находится в зависимости от множества моментов. Одним из ключевых считается толковая подготовка прокурора к судебному заседанию.

Лишь только отлично подготовленный прокурор имеет возможность эффективно поддерживать обвинение и верно откликаться на сложные ситуации, образующиеся в ходе судебного разбирательства. Неведение или слабое познание материалов уголовного дела считается предпосылкой пассивной роли прокурора по представлению государственного обвинения в судах, что в свою очередь, исключает его реальное влияние на ход и итог судебного процесса [4].

Наравне с прокурором, в кое-каком нюансе выполнение функций обвинения в той или другой степени ложится и на суд, потому что суд вынужден самостоятельно, без роли обвинителя, изучить подтверждения и исследовать доказательства, изобличающие подсудимого в совершении преступления. В случае, когда суд собственной

активностью не компенсирует недостатки поддержания государственного обвинения, не исключены судебные промахи при вынесении им приговора. Исходя из обозначенного суждения, делается бесспорным высококачественной подготовки прокурора к судебному заседанию.

Стадию подготовки к судебному разбирательству проходят все дела, при этом следует принимать во внимание следующие составные элементы подготовки: использование конкретных тактических способов исследования материалов дела; исследование особой литературы, нормативных материалов и судебной практики применительно к определенной категории дел; обобщение и анализ материалов уголовного дела; прогнозирование всевозможных обстановок, способных появиться в ходе судебного заседания, и комплекс тактических способов, применяемых для их решения; построение версий обвинения; всеохватывающее планирование работы по поддержанию государственного обвинения [5].

Особое место в представленном контексте занимает владение способами исследования материалов уголовного дела. При этом следует указать, что проблема должного исследования способов до настоящего времени практически не освещалась в юридических изданиях, поэтому практические сотрудники срываются в данном направлении инстинктивно и не всякий раз с необходимой эффективностью.

Абсолютно бесспорно, что для высококачественной подготовки к судебному заседанию прокурору как лицу, поддерживающего государственное обвинение нужно изучить все материалы уголовного дела, что, собственно, не всегда имеет место на практике, а используется, как правило, индивидуализм, т.е. обусловленное личностными свойствами прокурора (память, способность к анализу, логическое мышление, прогнозирование).

Относительно способов изучения материалов уголовного дела следует выделить два наиболее свойственных: первый – исследование материалов дела наступает с постановления о возбуждении уголовного дела и длится в том порядке, как его систематизировал офицер по уголовному преследованию или прокурор; второй – исследование начинается с обвинительного заключения, а затем исследуются другие материалы.

В ходе исследования дела принципиально вычленив из всего комплекса документов, имеющихся в нем, более значимые, на чтение и осмысление коих надо отпустить больше времени. Для приобретения этих навыков требуется не только огромный опыт поддержания государственного обвинения, но и познания в области методики расследования отдельных видов преступлений и, в соответствии с этим, особенностей поддержания государственного обвинения по разным категориям уголовных дел.

Нужно внятно представлять, что именно следует анализировать при изучении материалов уголовного дела.

К предмету такого анализа следует отнести следующее: предмет и пределы доказывания по определенному уголовному делу; подтверждения, изобличающие личность в совершении преступления; подтверждения, свидетельствующие не в пользу обвинения; данные о личности обвиняемого; нормативный материал и судебную практику по определенной категории дел.

Чрезвычайно важным в работе прокурора в стадии досудебной подготовки считается прогнозирование вероятных обстановок, которые имеют все шансы появиться в ходе судебного разбирательства. Оно разрешает прокурору деятельно воздействовать на ход судебного процесса, правильно понимать происходящее в нем, компетентно и вовремя откликаться на поведение других участников процесса.

К более обычным ситуациям можно отнести: изменение показаний допрашиваемым; неявка на судебное заседание конкретных лиц; выдвижение подсудимым версии собственной защиты, которая не была предметом проверки на стадии уголовного преследования; заявление ходатайств различными участниками процесса [4]. Указанный перечень ситуаций не является исчерпывающим, а считается только наиболее часто встречающимися.

Планирование работы прокурора как государственного обвинителя представляет собой комплексный, постоянный и довольно долгий процесс, который наступает с момента изучения материалов уголовного дела и заканчивается в конце судебного заседания. Потому планирование считается индивидуальным и креативным ходом, который в конкретной степени находится в зависимости от собственных качеств прокурора, а еще от категории, объема и сложности уголовного дела. Прокурор, будучи государственным обвинителем вправе иметь несколько планов, помогающих ему решать различные задачи по поддержанию обвинения. Количество планов и их содержание зависит от объема уголовного дела, числа привлекаемых по нему лиц, вида преступления и множества иных моментов.

Среди видов планов, возможно отметить: общий план участия обвинителя в судебном рассмотрении уголовного дела; план участия прокурора в отдельном судебном действии; план поддержания обвинения по многоэпизодным делам и делам на несколько лиц; план-схема криминальных связей; план-расчет гражданских исков в уголовном процессе; план, определяющий порядок изучения и исследования доказательств [4].

Планирование поддержания государственного обвинения – это многоэтапный и комплексный процесс, итогом которого считаются всевозможные планы, оформлен-

ные прокурором в зависимости от числа и характера задач, стоящих перед ним. План обязан помогать его составителю свободно ориентироваться в материалах уголовного дела, а в будущем стать почвой для подготовки выступления в прениях сторон. Этим образом, план постоянно дополняется и корректируется в ходе судебного разбирательства.

Планирование работы прокурора по поддержанию государственного обвинения обязана основываться с учетом требований ст.344 УПК РМ. А именно, ч.1 ст.344 УПК РМ «поступившее в судебную инстанцию дело в течение дня распределяется судьей или, по обстоятельствам, составу суда в случайном порядке с помощью автоматизированной информационной программы управления делами» и ч.2 ст.344 УПК РМ «выписка из автоматизированной информационной программы управления делами о случайном распределении дела и определение председательствующего судебной инстанции прилагается к делу [3].

То есть, не позже 3-дневного срока после распределения дела для судебного разбирательства судьей или, в зависимости от обстоятельств состав суда, выучив материалы дела, назначает срок проведения подготовительного заседания, которое наступает не позже 20 дней со дня распределения дела, за исключением очевидных преступлений. Подготовительное заседание по делу, по которым в качестве обвиняемых проходят несовершеннолетние подсудимые или же арестованные лица, проводится в неотложном и приоритетном порядке до истечения установленного раньше срока ареста.

Также, прокурор призван брать на себя меры к устранению фактов волокиты в рассмотрении судами уголовных дел, т.е. учитывать нормы ч.1 ст.20 УПК РМ «уголовное преследование и судебное разбирательство дела осуществляются в разумные сроки» [3].

Проанализировав данные нормы, можно сделать вывод, что подготовка прокурора – это идеальное познание материалов дела. Успех судебного рассмотрения дела во многом находится в зависимости от подготовленности прокурора к участию в процессе, от его напористости в установлении правды и профессионального умения занять позицию, основанную на законе и исходящую из материалов дела. Идеальное познание материалов уголовного дела обязательная заявка, предъявляемое к прокурору, поддерживающему государственное обвинение. Тщательное исследование прокурором материалов уголовного дела дает собою базу высококачественного поддержания государственного обвинения.

Исследование материалов уголовного дела следует организовать таким образом, чтобы прокурор изучил не только основные процессуальные документы, как это часто бывает на практике, но ознакомился со всеми без исключения материалами уголовного дела, в том числе и с теми, которые, на первый взгляд, могут показаться ему второстепенными. Располагая конспективным изложением, а то и дословными выдержками из показаний подсудимого, пострадавшего и свидетелей, прокурор имеет возможность в ходе допроса этих лиц судом и участниками судебного разбирательства сравнить их показания с теми, которые ими давались на стадии уголовного преследования или же раньше состоявшемся судебном разбирательстве. Прокурор обязан кропотливо изучить материалы уголовного дела, в том числе и в тех случаях, когда он осуществлял контроль за его преследованием или же составлял обвинительное заключение.

В случае если прокурор, идя в процесс, тщательно не исследует материалы дела, а станет рассчитывать на свою собственную находчивость, эрудицию или же практический навык, он ни разу не сможет отменно

поддержать государственное обвинение, в том числе и по самому легкому уголовному делу. Незнание материалов дела будет всегда связывать прокурора [5].

С учетом того, что в судебном расследовании процессуальное положение прокурора в судебном расследовании - поддержание государственного обвинения, это значит, что прокурор, во всех случаях и во что бы то ни стало, обязан поддерживать обвинение. Поддерживая обвинение, прокурор руководствуется требованиями закона и собственным внутренним убеждением, базирующаяся на рассмотрении всех событий дела.

Эффективность прокурорского наблюдения при/на стадии судебного расследования в значимой мере зависит от верного определения самим прокурором собственного процессуального положения в суде. Вопрос данный содержит не только абстрактное, но и более практическое значение.

При поддержании государственного обвинения он не освобождается от обязанности осуществлять наблюдение за соблюдением законности при рассмотрении судами уголовных дел. Поддержание государственного обвинения и осуществление наблюдения за точным исполнением законов надо рассматривать как проявление личного в общем. Государственное обвинение занимает ведущее место среди других видов обвинений в судебном разбирательстве. Процессуальное положение прокурора в судебных стадиях значимовыделяется от его положения в стадии уголовного преследования. В судебном разбирательстве прокурор утрачивает «властно-распорядительные полномочия» и принимает участие в ином процессуальном качестве, а именно как государственный обвинитель – сторона в процессе [6].

Прокурор, будучи государственным обвинителем, действует от имени государства и, как ответственный перед ним, поддерживает обвинение в строгом соответствии с законом, в пределах закона и в той мере, в

какой оно находит подтверждение на судебном следствии.

Одним из факторов повышения качества поддержания государственного обвинения является подготовка прокурора к судебному заседанию. Подготовка к судебному разбирательству содержит большее количество персонального, обусловленного личностными свойствами обвинителя, такими как память, способность к анализу, закономерному мышлению и прогнозированию. Особое место здесь занимает владение способом исследования материалов уголовного дела. Лишь только отлично информированный и подготовленный прокурор имеет возможность решить целый комплекс проблем, возникающих в ходе судебного процесса.

В деятельности прокурора важным является также досудебная подготовка. Как правило, в данной стадии исполняется прогнозирование вероятных обстановок, которые имеют все шансы появиться в ходе судебного разбирательства. Досудебная подготовка разрешает прокурору деятельно воздействовать на ход судебного процесса, правильно понимать происходящее в нем, компетентно и вовремя откликаться на поведение других участников процесса.

Проанализировав кое-какие общепринятые нормы уголовно-процессуального законодательства, возможно резюмировать, что до судебная подготовка прокурора – это идеальное познание материалов дела. Успех судебного рассмотрения дела во многом находится в зависимости от подготовленности прокурора к участию в процессе, от его напористости в установлении правды и профессионального умения занять позицию, основанную на законе и исходящую из материалов дела.

Подготовительная часть судебного разбирательства наступает с этапа открытия судебного заседания, и длится вплоть до начала оглашения обвинительного заключения. Роль и участие прокурора на данной

стадии имеет большое значение. Необходимым фактором в подготовительной части судебного заседания является заявление и разрешение ходатайств.

В подготовительной части судебного заседания прокурор дает заключение по возникающим вопросам, ответ по заявленным участниками процесса ходатайствам, сам заявляет различного рода ходатайства, высказывает собственное мнение о возможности слушания дела в отсутствие кого-либо из лиц, вызванных в судебное заседание.

Только при условии, если прокурор станет кропотливо готовиться к участию в судебном процессе, проверить полноту, всесторонность и объективность произведенного уголовного преследования, давать обоснованные на законе и материалах дела мотивированные заключения, вносить необходимые предложения по вопросам, связанным с подготовкой к рассмотрению дела в судебном заседании, содействует суду в принятии легитимного и обоснованного приговора, определения (постановления) [5].

Судебное расследование это часть судебного разбирательства, в ходе которого ведется изучение судом с участием сторон всех доказательств, важных для обоснования приговора. В данной части судебного разбирательства формируется фундамент грядущего приговора. Как правило, на судебном следствии ярко имеет место быть принцип состязательности уголовного процесса, который требует от государственного обвинителя широких знаний. В следствие этого, законность и обоснованность приговора во многом находится в зависимости как от свойств, качества, полноты и объективности судебного следствия, так и правильности исследования доказательств. Успех судебного следствия по делу в целом и судебного разбирательства в конкретной мере находится в зависимости от корректности предложенного прокурором порядка

изучения доказательств. Данный порядок, обязан быть таким, чтобы в строгой последовательности и наиболее эффективно были выяснены все обстоятельства уголовного дела. По завершении судебного следствия по делу и в целом судебного разбирательства, суд переходит к выслушиванию судебных прений, состоящая из речей обвинения и защиты, а так же реплик, которыми могут обменяться участники процесса по поводу сказанного в речах. Судебные прения оказывают конкретное воздействие на составление убеждения судей, содействуют больше абсолютному усвоению материалов дела, как составом судей, так и присутствующими в зале. Обвинительной речью завершается работа прокурора в судебном расследовании. При этом речь прокурора должна быть изложена обычным и ясным языком, понятным лицам, юридически обоснованной, прокурор приводит в строгую систему доказательства, исследованные на судебном расследовании. По собственной правовой сути и процессуальному значению речь прокурора как обвинителя считается правовым актом, при помощи которого прокурор реализует собственные полномочия на суде.

Прения сторон являются той стадией судебного расследования, в которой энергичность прокурора добивается кульминации. Она считается результатом всей его работы по поддержанию государственного обвинения. Лишь только на данной стадии прокурор имеет возможность внятно и понятно изложить свою позицию по конкретному уголовному делу, которая в ходе судебного процесса могла проявляться только косвенным образом: сквозь постановку вопросов, заявление и утверждение ходатайств, дачу заключений [5].

Заключение

Констатируя результаты настоящего исследования, потенциально возможно сфор-

мулировать мнение, что роль планирования государственным обвинителем собственной деятельности является чрезвычайно важной не только на стадии судебного следствия, но и в прениях. Тем более это проявляется при подготовке выступления по много- томным или многоэпизодным уголовным делам, когда к уголовной ответственности привлекается значительное количество лиц. Соблюдение прокурором закономерных и этических правил ведения полемики позволяет ему решить задачи, стоящие перед ним в стадии судебных прений, а также при поддержании государственного обвинения в целом.

Библиография

1. Конституция Республики Молдова от 29 июля 1994//МониторулОфициал ал Р. Молдова № 1.
2. Закона о прокуратуре Республики Молдова от 25.02.2016//Мониторул Официал ал Р. Молдова №. 69-77.
3. Уголовно-процессуальный Кодекс Республики Молдова №122 от 14.03.2003// Мониторул Официал ал Р. Молдова №1 04-110.
4. КИСЕЕВ, Н. Уголовный процесс. Chișinău, 2006, 1176 p.
5. БОРИКО, С. Уголовный процесс. – Мн., 2000. – 398 с.
6. ИВАНОВСКИЙ, А. Новый УПК – задачи и проблемы государственного обвинения. // Юстиция Беларуси. – 2000. – №4.

THE BARRIER BETWEEN IRRESPONSIBILITY AND RESPONSIBILITY. CONSIDERATIONS REGARDING THE FORENSIC PSYCHIATRIC EXPERTISE IN CRIMINAL LAW

Marcela SOMICU (BANU)

PhD student, Free International University of Moldova,
Chisinau, Republic of Moldova
e-mail: marcela.banu@energie.gov.ro
<https://orcid.org/0000-0002-9675-8953>

The irresponsibility from a medico-legal point of view is supported by the following criteria: non-formation of critical discernment; severe psycho-sensory or mental disability; altering the levels of elementary consciousness and operational logic; the psychopathological motivation of the moment of committing the antisocial act and of the deviant behavior in general; there is a direct causal link between the pathological personality traits and the crime committed; the forensic onset of mental illness; mental incapacity. Analyzing all the above and referring to the topic studied in this paper, we can not fail to refer to how it contributes to the mental illness of a person who has committed a crime on determining his state of responsibility or irresponsibility, because this state determines whether or not the person is liable to criminal liability and, respectively, the punishment to be applied. In order to determine whether a person acted with discernment, ie he realized the degree of social danger posed by the act committed and was able to distinguish between what is permitted and what is not permitted by law, it is necessary the conclusions of some specialists.

Keywords: forensic expertise, psychiatric expertise, responsibility, irresponsibility, mitigating circumstance, psychopathological deviance, psychomoral deviance.

BARIERA ÎNTRE IRESPONSABILITATE ȘI RESPONSABILITATE. CONSIDERAȚII PRIVIND EXPERTIZA MEDICO-LEGALĂ PSIHIATRICĂ ÎN DREPTUL PENAL

Iresponsabilitatea din punct de vedere medico-legal este susținută de următoarele criterii: neformarea discernământului critic; psiho-senzorial grav sau handicapul mental; alterarea nivelelor de conștiință elementară și operațional logică; motivația psihopatologică a momentului săvârșirii actului antisocial și a comportamentului deviant în general; existența unei legături directe de cauzalitate între trăsăturile patologice ale personalității și infracțiunea comisă; debutul medico-legal al bolii psihice; incapacitatea psihică. Analizând toate cele spuse mai sus și raportând la tema studiată în prezentul articol nu putem să nu facem referire la faptul cum contribuie afecțiunea psihică pe care o are o persoană care a săvârșit o infracțiune asupra determinării stării sale de responsabilitate sau iresponsabilitate, fiindcă anume această stare determină dacă persoana respectivă este pasibilă sau nu de răspundere penală și, respectiv, pedeapsa care îi va fi aplicată. Pentru a stabili dacă o persoană a acționat cu discernământ, adică și-a dat seama de gradul de pericol social pe care îl prezintă fapta săvârșită și a putut să facă deosebire între aceea ce este permis și ceea ce nu este permis de lege, sunt necesare concluziile unor medici specialiști.

Cuvinte-cheie: expertiză medico-legală, expertiză psihiatrică, responsabilitate, iresponsabilitate, circumstanță atenuantă, devianță psihopatologică, devianță psihomorală.

LA BARRIÈRE ENTRE IRRESPONSABILITÉ ET RESPONSABILITÉ. CONSIDÉRATIONS SUR L'EXPERTISE MÉDICO-LÉGALE PSYCHIATRIQUE EN DROIT PÉNAL

L'irresponsabilité d'un point de vue médico-légal s'appuie sur les critères suivants: non-formation du discernement critique; handicap psycho-sensoriel ou mental grave; modifier les niveaux de consi-

ence élémentaire et de logique opérationnelle; la motivation psychopathologique du moment de commettre l'acte antisocial et du comportement déviant en général; il existe un lien de causalité direct entre les traits de personnalité pathologiques et le crime commis; l'apparition médico-légale de la maladie mentale; incapacité mentale En analysant tout ce qui précède et en se référant au sujet étudié dans cet article, on ne peut manquer de se référer à la façon dont il contribue à la maladie mentale d'une personne qui a commis un crime pour déterminer son état de responsabilité ou d'irresponsabilité, car cet état détermine si la personne est passible ou non d'une responsabilité pénale et, respectivement, de la peine à appliquer. Afin de déterminer si une personne a agi avec discernement, c'est-à-dire qu'elle a réalisé le degré de danger social posé par l'acte commis et a pu distinguer ce qui est permis et ce qui n'est pas permis par la loi, il faut les conclusions de certains médecins spécialistes.

Mots-clés: expertise médico-légale, expertise psychiatrique, responsabilité, irresponsabilité, circonstance atténuante, déviance psychopathologique, déviance psychomorale.

БАРЬЕР МЕЖДУ ВМЕНЯЕМОСТЬЮ И НЕВМЕНЯЕМОСТЬЮ. РАЗМЫШЛЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ПСИХИАТРИЧЕСКОЙ СУДЕБНО- МЕДИЦИНСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ

Невменяемость с точки зрения судебно-медицинской экспертизы подтверждается следующими критериями: отсутствие критической проницательности; тяжелая психосенсорная или умственная отсталость; изменение уровней элементарного сознания и операционной логики; психопатологическая мотивация момента совершения антиобщественного деяния и девиантного поведения в целом; наличие прямой причинно-следственной связи между патологическими особенностями личности и совершенным преступлением; судебно-медицинская экспертиза психических заболеваний; умственная недееспособность. Анализируя все вышеперечисленное и обращаясь к теме, изучаемой в данной статье, мы не можем не сослаться на то, как это способствует психическому заболеванию человека, совершившего преступление, чтобы определить его состояние вменяемости или невменяемости, потому что это состояние определяет, подлежит ли или нет лицо уголовной ответственности и наказанию, соответственно. Чтобы определить, действовал ли человек рассудительно, то есть осознавал ли степень общественной опасности, которую представляет совершенное действие, и мог ли различать то, что разрешено, и то, что не разрешено законом, необходимы выводы некоторых врачей-специалистов.

Ключевые слова: судебно-медицинская экспертиза, психиатрическая экспертиза, вменяемость, невменяемость, смягчающие обстоятельства, психопатологическое отклонение, психоморальное отклонение.

Introducere

Probațiunea medico-legală psihiatrică în decursul evoluției societății omenești a cunoscut mari oscilații fiind legată organic de structura socială a epocilor și statelor și implicit de evoluția conceptelor de drept, mărturie fiind o serie de coduri și legi existente cu mult înaintea erei noastre. În Lex Cornelia se menționează atenuarea sau chiar inexistența responsabilității în cazurile de tulburări mintale, iar în Lex Aquilla se cerea examinarea de către medic în cazurile de boli simulate.

La noi în țară, în paginile din Cartea Românească de învățătură de la pravilele împărătești ale lui Vasile Lupu (Iași, 1646) și apoi în În-

dreptarea Legii sau Pravila cea Mare a lui Matei Basarab (Târgoviște, 1652) se fac referiri la starea psihică a celor examinați: nebunia putând fi statornică, interminentă și simulate, iar beția dacă se dovedea cu martori constituia o circumstanță atenuantă.

Astfel, responsabilitatea poate fi definită drept starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile.

În art.21 CP responsabilitatea este prevăzută ca semn ce caracterizează persoana fizică în calitate de subiect al infracțiunii, iar în art.22 CP se dă noțiunea de responsabilitate: “responsabilitatea este starea psihologică

a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile”.

Potrivit dispozițiilor art.23 CP, iresponsabilitatea constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei și care prevede în: alin. (1) *“nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul săvârșirii unei fapte prejudiciabile, se afla în stare de iresponsabilitate, adică nu putea să-și dea seama de acțiunile ori inacțiunile sale sau nu putea să le dirijeze din cauza unei boli psihice cronice, a unei tulburări psihice temporare sau a altei stări patologice”.* Astfel crima nu va avea criminal dacă are mintea înstrăinată de judecată (alienat mintal), ca urmare a intervenției unei afecțiuni sau devianțe psihice.

Materiale utilizate și metode aplicate. La elaborarea prezentei lucrări au fost studiate și utilizate cadrul normativ internațional, regional și național ce asigură protecția juridică a persoanelor cu devianța psihopatologică, devianța psihomorală și aprecierea corectă a barierei între iresponsabilitate și responsabilitate și cele privind expertiza medico-legală psihiatrică în materie de drept penal. Au fost folosite metodele: logică, comparativă, a analizei și sintezei, sistemică.

Rezultate obținute și discuții

Între obligațiile pe care le au organele judiciare cu privire la cunoașterea persoanei infractorului se numără și acelea care se referă la deficiențele de natură psihică ale celui cercetat, în care sunt incluse atât devianța psihopatologică, cât și cea psihomorală, justiția penală fiind, deseori, confruntată cu necesitatea distingerii între cele două, fie în domeniul rezolvării problemelor vizând răspunderea penală și a determinării gradului de vinovăție, fie în cel al luării unor măsuri de ocrotire, chiar față de persoane care nu se fac vinovate de săvârșirea unor infracțiuni, dar prezintă pericol social din cauza unor maladii psihice.

Unii autori susțin că dacă o persoană comite o infracțiune în stare de iresponsabilitate, chestiunea tratării ei nu revine criminologiei, ci exclusiv medicinei. Criminologia trebuie să se ocupe de indivizii responsabili din punct de vedere intelectual care comit infracțiuni. Răspunsul la întrebarea “de ce un nebun comite fapte antisociale?” trebuie să încerce să îl dea psihiatria, și nu criminologia.

Nu suntem de acord cu această afirmație, deoarece bolnavii psihici, care din cauza maladiilor grave de care suferă au lipsă totală de discernământ și datorită stării mintale nu vor putea fi trase la răspundere penală și deci nu pot deveni infractori în sensul penal al termenului, indiferent de cât de gravă ar fi fapta pe care au comis-o, și faptele care le comit au constituit, însă, încă din faza incipientă a criminologiei, o preocupare prioritară pentru specialiști, iar cercetările în acest domeniu sunt mereu de actualitate.

În noul Cod Penal al RM s-a introdus o nouă noțiune și anume cea de responsabilitate redusă. Astfel, art.231 CP RM alin (1) prevede că: *“persoana care a săvârșit o infracțiune ca urmare a unei tulburări psihice, constată prin expertiza medicală efectuată în modul stabilit, din cauza căreia nu-și putea da seama pe deplin de caracterul și legalitatea faptelor sale sau nu le putea dirija pe deplin este pasibilă de responsabilitate penală redusă”.* Prin urmare, art. 76 alin. (1) lit. d) prevede responsabilitatea redusă drept circumstanță atenuantă în cazul săvârșirii unei infracțiuni.

Astfel, intervine necesitatea efectuării expertizei medico-legale psihiatrice, care reprezintă o activitate specifică instituției medico-legale, ce constă în investigarea stării psihice, oferind justiției o probă științifică în stabilirea responsabilității (cu alte cuvinte răspunde la întrebarea dacă persoana respectivă a acționat sau nu cu discernământ).

Pentru a înțelege mai clar această definiție este necesar a face o precizare și asupra noțiunii de *discernământ* (termen psihiatric),

care constituie capacitatea unei persoane de a-și da seama de faptele comise și urmările acestora, de a putea distinge între bine și rău, având reprezentarea consecințelor negative ale faptelor antisociale. De fapt, discernământul este o sinteză a personalității și conștiinței în momentul săvârșirii unei acțiuni. Astfel, discernământul devine criteriul medical al responsabilității persoanei și punct principal al expertizei psihiatric-legală, de care depinde stabilirea cu certitudine a laturii subiective a infracțiunii comise de acesta.

Organele de urmărire penală, precum și instanțele de judecată sunt obligate ca, atunci când au îndoieli cu privire la discernământul, la starea de sănătate mintală a persoanei care a săvârșit o faptă penală, să o supună unei examinări în cadrul *expertizei medico-legală psihiatrice*. Dacă pentru majoritatea faptelor pedepsite de legea penală, efectuarea expertizei medico-legală psihiatrice este lăsată la aprecierea procurorului sau a instanței de judecată, pentru unele infracțiuni grave, efectuarea aceste expertize este obligatorie. Astfel, potrivit dispozițiilor art. 143 CPP al RM se dispune expertiza în mod obligatoriu pentru constatarea: alin. (3) stării psihice și fizice a bănuțului, învinutului, inculpatului – în cazurile în care apar îndoieli cu privire la starea de responsabilitate sau la capacitatea lor de a-și apăra de sine stătător drepturile și interesele legitime în procesul penal.

Astfel, expertiza medico-legală psihiatrică își are utilitatea în mai multe ramuri ale dreptului, efectuându-se în următoarele situații: în cazul infracțiunii de omor deosebit de grav; când organul de urmărire penală sau instanța de judecată are îndoieli asupra stării psihice a învinutului / inculpatului; la infractorii minori cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani; la pruncucide (examinarea mamei); pentru instituirea măsurilor de siguranță cu caracter medical; pentru ridicarea acestor măsuri de siguranță propuse de o expertiză medico-legală anterioară.

Obiectivele pentru care se recomandă expertiza medico-legală psihiatrică:

- Dacă persoana expertizată prezintă sau nu tulburări psihice și diagnosticul actual al acestora;
- Excluderea simulării sau disimulării unei afecțiuni psihice;
- Capacitatea psihică actuală și dacă subiectul poate fi cercetat sau judecat;
- Capacitatea psihică la momentul săvârșirii faptei;
- Aprecierea discernământului față de fapta comisă;
- Recomandarea măsurilor de siguranță cu caracter medical sau a măsurilor educative prevăzute de Codul penal, în funcție de pronosticul tulburărilor psihice constatate și aprecierea gradului lor de pericolozitate socială.

Expertiza se efectuează după ce făptuitorul a fost internat într-o clinică de specialitate, unde este supus unor examene clinice și de laborator, care oferă specialiștilor elementele necesare stabilirii prezenței sau absenței discernământului, la data la care făptuitorul a comis infracțiunea.

Pentru a înțelege mai bine ce reprezintă expertiza medico-legală psihiatrică, trebuie să facem câteva precizări despre modul de desfășurare a acesteia.

O expertiză medico-legală psihiatrică nu poate fi redusă la formularea sau enunțarea unui diagnostic, ci presupune o finalitate social-juridică, ce îi conferă valoarea sa probatorie, concludența sa.

Plecând de la prevederile legislației actuale și de la necesitățile practicii juridice și de asistență medico-legală, obiectivele expertizei medico-legală psihiatrice sunt constituite de următoarele:

- a) precizarea stării de sănătate (normalitate) psihică a unei persoane;
- b) caracterizarea complexă a personalității individului expertizat cu specificarea trăsăturilor acesteia atât în legătură cu diagnosticul

psihiatric, cât și din punct de vedere socio-psi-hologic;

c) stabilirea legăturii de cauzalitate între trăsăturile acestei personalități și elementele constitutive ale actului infracțional sau antisocial săvârșit.

Examenul neuropsihiatric care se efectuează în situația când infractorul a fost descoperit imediat după comiterea faptei, reprezintă prima etapă a expertizei psihiatrice. Aceasta se efectuează de o comisie alcătuită din medic legist și doi medici psihiatri.

Astfel, conform dispozițiilor Regulamentului de activitate a spitalului de psihiatrie, în art. 31 se spune că: „*condiție obligatorie pentru spitalizarea persoanelor în spitalul de psihiatrie pentru examinare și tratament este exprimarea liberului consimțământ sau cererea pacientului*” (vezi anexa nr.1). Spitalizarea în staționarul de psihiatrie (secție) se efectuează numai de medicul psihiatru. Dacă persoana ce trebuie spitalizată nu a atins vârsta de 18 ani sau conform stării psihice nu este capabilă să-și expună liberul consimțământ, acceptul pentru internare poate fi primit de la reprezentantul legal, reprezentantul personal sau de instanța de judecată după caz. În aceeași ordine de idei putem menționa faptul că art. 30 prevede: „*spitalizarea în spitalul de psihiatrie a persoanelor îndreptate la expertiza psihiatrică legală staționară și pentru aplicarea măsurilor coercitive cu caracter medical se efectuează doar prin decizia instanțelor de judecată*”.

Acest examen trebuie să fie cât mai complet și mai amănunțit. Rezultatul unui astfel de examen devine mai mult decât necesar, deoarece oferă organului de cercetare ori procurorului, datele necesare care să-i permită a lua hotărârea dacă va continua cercetările față de învinuit/inculpat sau este necesar ca acesta să fie mai întâi internat într-un spital de profil.

Raportul de expertiză medico-legală psihiatrică trebuie să aibă următoarele părți componente:

1. obiectivele expertizei în caz concret;
  2. documentele consultate (ordonanța, dosarul cauzei, ancheta socială, formularul privind internarea curentă sau examene de specialitate în ambulatoriu, formularul din internări);
  3. fapta comisă (tipul faptei, motivele, mobilul, împrejurările în care a fost comisă, modul de săvârșire, comportamentul postfaptic); circumstanțele biologice, cele psihologice;
  4. antecedente personale (școlarizare, profesie, situația militară), antecedente patologice, antecedente comportamentale, antecedente penale;
  5. mediul social;
  6. expertiza medico-legală propriu-zisă (examenul psihic, examenul psihologic, investigații paraclinice special, referitor la faptă – o recunoaște sau nu, sentimental de vinovăție, discuția cazului – excepțional, concluziile).
- Acest tip de expertiză face parte din categoria expertizelor individuale, prevăzută în art. 154 din Legea cu privire la expertiza judiciară, constatările etnico-științifice și medico-legale, care stipulează: „*expertiza individuală se consideră cercetarea pe un caz concret, care se efectuează de către un expert și se finalizează cu întocmirea unui raport în care sunt formulate concluziile expertului*”.

Expertiza psihiatrică a infractorilor cu deficiențe psihice: oligofreni, idioți, imbecili, cretini etc., nu ridică probleme deosebite dacă există o suficientă documentație, acestea fiind depistate și diagnosticate de timpuriu (grădinițe, școli, armată). O problemă mai deosebită o pun acei cu forme mult mai ușoare, în special cazurile limită, o parte fiind și recuperabile prin dirijarea către instituții specializate.

În dependență de rezultatul raportului de expertiză medico-legală psihiatrică se vor aplica sau nu măsurile de constrângere cu caracter medical, care potrivit art. 99 pot fi, fie internarea într-o instituție psihiatrică cu supraveghere obișnuită, fie internarea într-o instituție medicală cu supraveghere riguroasă. În acest sens,

art. 13 alin. (1) din Legea privind asistența psihiatrică din 16.12.1997 prevede: „*persoanei suferinde de tulburări psihice care a săvârșit acțiuni periculoase pentru societate se aplică măsuri medicale coercitive în baza hotărârii judecătorești, potrivit temeiurilor și în modul stabilit de Codul penal și Codul de procedură penală*”. Pentru ca hotărârea de judecată să fie completă în privința aplicării acestor măsuri de constrângere, judecătorul trebuie să țină cont de prevederile art.22 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM cu privire la respectarea normelor de procedură penală la adoptarea sentinței care prevede: „*pentru adoptarea sentinței în privința persoanei care a săvârșit o faptă social-periculoasă în stare de iresponsabilitate sau care a avut dereglări psihice după săvârșirea infracțiunii, care îi lipsește de posibilitatea de a-și da seama și a-și controla acțiunile sale, în ședința judiciară trebuie să fie stabilit incontestabil că fapta social-periculoasă, prevăzută de partea specială a C.P., a fost săvârșită de persoana în cauză. Instanța judecătorească trebuie să aprecieze această faptă social-periculoasă, să verifice și să aprecieze probele prezentate la cercetarea chestiunii privind capacitatea mintală a acestor persoane, caracterul și gradul tulburărilor psihice la momentul săvârșirii infracțiunii și în timpul examinării cauzei în judecată. Dacă instanța de judecată va ajunge la concluzia că anume această persoană a săvârșit fapta social - prevăzută de legea penală în stare de iresponsabilitate, ea urmează să soluționeze chestiunea privind aplicarea unei măsuri de constrângere cu caracter medical*”.

Aceste măsuri de siguranță se aplică persoanelor care au săvârșit infracțiuni și sunt bolnave ori anormale din punct de vedere psihic:

a) obligația la tratament medical privește persoanele care au săvârșit infracțiuni sub imperiul unei boli ori a unei intoxicații cornice prin alcool sau stupefiante și care prezintă pericol social de a comite noi infracțiuni. Obli-

garea la tratament medical durează până la însănătoșire, condamnatul este obligat să efectueze tratamentul, iar dacă se sustrage, această măsură se înlocuiește cu internarea medicală, care înseamnă privare de libertate.

b) o măsură deosebită de siguranță este internarea medicală, caz în care, în aceleași condiții (săvârșirea unei crime, pericol social), făptuitorul este o persoană bolnavă mintal sau toxicoman, care nu răspunde penal și căreia i se aplică internarea într-o instituție sanitară de specialitate, unde va sta până la însănătoșire.

Concluzii

Din punct de vedere medico-legal iresponsabilitatea este susținută de următoarele criterii: neformarea discernământului critic; handicapul mental sau psiho-senzorial grav; alterarea nivelelor de conștiință elementară și operațional logică; motivația psihopatologică a momentului săvârșirii actului antisocial și a comportamentului deviant în general; existent unei legături directe de cauzalitate între trăsăturile patologice ale personalității și infracțiunea comisă; debutul medico-legal al bolii psihice; incapacitatea psihică.

Deși deficiențele de natură psihică sunt de domeniul specific al psihiatriei, în studierea lor este interesată și criminologia, deoarece aceste deficiențe gravitează în jurul licitului sau al ilicitului penal. Împărtășim această părere, deoarece este bine cunoscut deja că deficiențele psihice influențează într-o mare măsură personalitatea infractorului și chiar dacă acesta este iresponsabil și nepasibil de pedeapsă penală, totuși, constituie un pericol pentru societate.

Bibliografie

1. BELIȘ, V., Medicină legală. Curs pentru facultățile de științe juridice, Casa editorială Odeon, București, 1999, p. 161.
2. BOGDAN, S., Criminologie, Sfera juridică, 2005, p.41.

3. Codul Penal al Republicii Moldova, din 18.04.2002, publicat în Monitorul Oficial nr.72-74 al RM la 14.04.2009.
4. Codul Penal al RM, din 13.09.2002, cu modificări – Monitorul Oficial nr.72-74, din 14.04.2009.
5. Cod de Procedură Penală a RM, din 14.03.2003, publicat în Monitorul Oficial nr.104-110, la 07.06.2003, în vigoare din 12.06.2003.
6. CIOCLEI, V., Cercetarea criminologică, Editura All Beck, Timișoara, 1998, p. 15.
7. DRUGESCU, N., Medicină legală, Curs pentru student, Editura Printech, 2001, p. 133.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM cu privire la respectarea normelor de procedură penală la adoptarea sentinței nr.10 din 24.04.2000.
9. IACOBUȚĂ, I.A., Criminologie, Editura Junimea, Iași, 2002, p. 186.
10. Legea cu privire la asistența psihiatrică din 16.12.1997, publicată în MO 44-46 la 21.05.1998.
11. Legea cu privire la expertiza judiciară, constatările etnico-științifice și medico-legale din 23.06.2000, publicată în Monitorul Oficial nr.144-145, la 16.11.2000.
12. OANCEA, I., Probleme de criminologie, Editura all Educational, 1998, p. 195.
13. Regulamentul de activitate a spitalului de psihiatrie, Anexa nr.3 la Ordinul Ministerului Sănătății nr.591, din 20.08.2010.
14. TĂNĂSESCU, I., TĂNĂSESCU, G., TĂNĂSESCU, C., Tipologii criminogene, Editura C.H.Beck, 2007, p. 3.
15. UNGUREANU, A., Prelegeri de criminologie, Editura Cugetarea Iași, 1999, p. 202.
16. <http://legearm.com/codul-penal-al-rm-par-tea-general/articolul-22-responsabilitatea.html>
17. <http://ru.scribd.com/doc/23708012/Expertiza-Medico-legala-Psihiatrica>
18. <http://www.rasfoiesc.com/educatie/psihologie/Scopul-expertizei-medicolegale79.php>
19. <http://www.umfiasi.ro/Rezidenti/suporturide-curs/Facultatea%20de%20Medicina/Medicina%20Legala%20-%20modul%20Medicina%20Legala/Expertiza%20medico-legala%20psihiatrica.pdf>
20. http://www.referat.ro/referate/Expertiza_medico-legala_psihiatrica_c3538.html
21. http://www.referat.ro/referate/Expertiza_medico-legala_psihiatrica_c3538.html

CZU 343.81(477)

DOI: <https://doi.org/10.52388/2345-1971.2021.1.16>

FORMATION OF THE PENITENTIARY SYSTEM OF SOVIET UKRAINE (FIRST HALF OF THE 20th CENTURY)

Irina LESI

Doctor of Law, Associate Professor, National Aviation University,
Kiev, Ukraine

e-mail: iryna.les@npp.nau.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0596-3749>

The process of organizing and becoming a system of execution of criminal penalties in Soviet Ukraine has been investigated since the Education of the Ukrainian SSR until 1930 - the beginning of the 1950s.; marked the main stages of the development of the state; The main regulatory acts of the structural and organizational activities of the penitentiary system are analyzed. In the 1920s. The Soviet penitentiary system was considered as a composite punitive system of the state and an effective means of combating the «class enemy». At the same time, the system of correctional institutions in Ukraine has not yet been considered as a means of severe punishment in the conditions of isolation from society, and it was also interpreted as an integral part of the condemnation system of convicts in social waste. The system of execution of criminal penalties to which correctional labor camps and general places of detention were determined. Independent subsystems were considered prison institutions (ordinary and investigative prisons), as well as labor colonies for minors and children's educational colonies. It has been established that under the conditions of Stalinism, an extensive network of the criminal executive system was a kind of foundation of totalitarian regime, was in an organic relationship with the administrative command system. The state administration of criminal and executive institutions in the post-war years carried out, and based on the principles of strict control of various departments of the NKVD, NKGB, MJ, Ministry of Internal Affairs.

Keywords: criminal enforcement system, prison, camp, Gulag, Soviet Ukraine.

FORMAREA SISTEMULUI PENITENCIAR AL UCRAINEI SOVIETICE (PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX)

Prezentul articol examinează procesul de organizare și formare a sistemului de executare a pedepselor penale în Ucraina sovietică de la momentul formării RSS Ucrainene până în 1930 - începutul anilor 1950. Sunt conturate principalele etape ale dezvoltării statului. Autorul a analizat principalele acte juridice normative ale activităților structurale și organizatorice ale sistemului penal. În anii 1920 sistemul penitenciar sovietic a fost considerat ca o parte integrantă a sistemului punitiv al statului și un mijloc eficient de luptă contra „inamicului de clasă”. În același timp, sistemul instituțiilor de muncă corecționale din Ucraina nu a fost încă considerat ca un mijloc de pedeapsă severă în condiții de izolare de societate, dar a fost interpretat, cel mai probabil, ca o parte integrantă a sistemului de reeducare a condamnaților în condiții de muncă social utilă. Este determinat sistemul de organisme pentru executarea pedepselor penale, care a inclus lagărele de muncă corective și locurile generale de detenție. Instituțiile de tip penitenciar (închisorile ordinare și preventive), precum și coloniile de muncă pentru minori și coloniile educaționale pentru copii au fost considerate subsisteme independente. S-a stabilit că, în condițiile stalinismului, rețeaua ramificată a sistemului penitenciar era un fel de fundament al regimului totalitar; se afla într-o relație organică cu sistemul administrativ de comandă. De asemenea, se ia în considerare gestionarea de către stat a instituțiilor penale în anii postbelici, efectuată și bazată pe principiile controlului strict de către diferite departamente - NKVD, NKGB, Ministerul Justiției, Ministerul Afacerilor Interne.

Cuvinte-cheie: sistemul de executare penală, închisoare, lagăr, Gulag, Ucraina Sovietică.

FORMATION DU SYSTÈME PÉNITENTIAIRE DE L'UKRAINE SOVIÉTIQUE (PREMIÈRE MOITIÉ DU 20e SIÈCLE)

Le processus d'organisation et de devenir un système d'exécution des sanctions pénales dans l'Ukraine soviétique a été étudié depuis l'éducation de la SSR ukrainienne jusqu'en 1930 - début des années 1950.; marqué les principales étapes du développement de l'État; Les principaux actes réglementaires des activités structurelles et organisationnelles du système pénitentiaire sont analysés. Dans les années 1920. Le système pénitentier soviétique était considéré comme un système punitif composite de l'État et un moyen efficace de lutter contre l'ennemi de la classe. Dans le même temps, le système d'institutions correctionnelles en Ukraine n'a pas encore été considéré comme un moyen de punition sévère dans les conditions d'isolement de la société, et il a également été interprété comme faisant partie intégrante du système de condamnation des condamnés dans les déchets sociaux. Le système d'exécution des sanctions pénales auxquels des camps de travail correctionnels et des lieux de détention généraux ont été déterminés. Les sous-systèmes indépendants ont été considérés comme des institutions pénitentiaires (prisons ordinaires et d'investigation), ainsi que des colonies de travail pour les mineurs et les colonies éducatives pour enfants. Il a été établi que dans les conditions du stalinisme, un vaste réseau du système de direction criminel était une sorte de fondement du régime totalitaire, était dans une relation organique avec le système de commandement administratif. L'administration de l'État d'institutions criminelles et exécutives dans les années d'après-guerre effectuées et fondée sur les principes de contrôle strict de divers départements de la NKVD, NKGB, MJ, Ministère des affaires intérieures.

Mots-clés: système exécutif criminel, prison, camp, Gulag, Ukraine Soviétique.

СТАНОВЛЕНИЕ УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ СОВЕТСКОЙ УКРАИНЫ (ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА XX ВЕКА)

В данной статье исследован процесс организации и становления системы исполнения уголовных наказаний в советской Украине со времени образования УССР до 1930 г. - начала 1950-х гг. Обозначены основные этапы развития государства; проанализированы главные нормативно-правовые акты структурно-организационной деятельности уголовно-исполнительной системы. В 1920-е гг. советская пенитенциарная система рассматривалась как составная карательной системы государства и действенное средство борьбы с «классовым врагом». В то же время, система исправительно-трудовых учреждений в Украине еще не рассматривалась как средство сурового наказания в условиях изоляции от общества, а трактовалась, скорее всего, как неотъемлемая часть системы перевоспитания осужденных в условиях общественно полезного труда. Определена система органов исполнения уголовных наказаний, к которой относились исправительно-трудовые лагеря и общие места заключения. Самостоятельными подсистемами считались учреждения тюремного типа (обычные и следственные тюрьмы), а также трудовые колонии для несовершеннолетних и детские воспитательные колонии. Установлено, что в условиях сталинизма разветвленная сеть уголовно-исполнительной системы была своеобразным фундаментом тоталитарного режима, находилась в органической взаимосвязи с административно-командной системой. Рассмотрено также государственное управление уголовно-исполнительными учреждениями в послевоенные годы, осуществляемое и основанное на принципах жесткого контроля со стороны различных ведомств - НКВД, НКГБ, МЮ, МВД.

Ключевые слова: уголовно-исполнительная система, тюрьма, лагерь, ГУЛАГ, Советская Украина.

Введение

Для развития Украины как демократического и правового государства важное значение имеет «европеизация» отечествен-

ной пенитенциарной системы. Поэтому для эффективной реализации намеченных реформ в системе исполнения уголовных наказаний и приведения их в соответствие

с международно-правовыми стандартами важно исследовать историческое развитие, в т. ч. советскую пенитенциарную систему, ее специфику и законодательную базу.

Исторический опыт исполнения уголовных наказаний и их практическая реализация представляет научный интерес и с точки зрения дальнейшего развития и совершенствования норм, регулирующих порядок исполнения и отбывания наказаний.

Цель статьи заключается, прежде всего, в том, чтобы исследовать процесс организации советской системы исполнения уголовных наказаний в Украине со времени образования УССР-УССР до 1930 года - начала 1950-х гг.

Состояние исследования вопроса. Функционирование системы органов, исполнявших наказания в виде лишения свободы, в историко-правовом аспекте изучалось в дореволюционной, советской и постсоветской юридической литературе. Основательно данная проблема была освещена в трудах дореволюционных авторов С.В. Познышева, М.С. Таганцева, И.Я. Фойницкого.

В советский период исследователи исправительно-трудового права не изучали организационно-правовые вопросы управления местами лишения свободы, обращая внимание на процесс исполнения наказания. Этот период связан с именами таких исследователей, как М.М. Гернет, А.И. Зубков, В.Д. Сысоев, а также отдельных украинских ученых (Ю. Фролов), которые изучали историю развития и реформирования пенитенциарной системы.

Постсоветский период вызвал большой интерес проблемами советской карательно-репрессивной системы как среди зарубежных (Э. Еппбом), так и среди отечественных исследователей. В частности, украинская постсоветская научная литература из указанных проблем, прежде всего, представлена трудами «чистых» историков (И.

Билас, Т.Д. Демьянчук, И. Деревянный, В.М. Никольский, А.П. Сущук и др.), реже - трудами историков права - И.В. Иванькова, О.Б. Пташинского, В.В. Россихина, Д.В. Ягунова. Однако, необходимость историко-юридического познания нашего прошлого обуславливает потребность в дальнейших научных исследованиях в области истории отечественной пенитенциарной системы.

Изложение основных положений

Придя к власти в 1917 г., большевики отказались от предыдущей, российской-имперской пенитенциарной системы, а развитие новой, советской системы исполнения уголовных наказаний, то есть пенитенциарной системы, начали на принципиально новых началах в соответствии с потребностями пролетарской власти.

Процесс развития советской пенитенциарной системы исследователи разделяют на несколько периодов [1, стр. 12-13]. Первый начался в октябре 1917 г. На этом этапе места заключения находились в ведении Наркомата юстиции (далее - НКЮ). Только некоторые функции были сосредоточены в НКВД. 12 декабря 1917 г. в составе НКЮ был создан отдел тюремного управления, а 6 января 1918 г. – тюремная коллегия.

Временная инструкция НКЮ «О лишении свободы как меры наказания и о порядке отбывания такового» (23 июля 1918 г.) все места лишения свободы разделяла на мужские и женские, а по назначению - на: а) общие места заключения (тюремь); б) реформаторы и земельные колонии как учреждения карательно-воспитательные (для молодых преступников); в) испытательные учреждения для лиц, в отношении которых есть основания для ослабления режима или досрочного освобождения; г) карательно-лечебные учреждения; д) тюремные больницы.

Реформирование пенитенциарной системы было также связано с созданием в

составе НКЮ Центрального карательного отдела. Ему были подчинены соответствующие губернские отделы. Последние создавали т.н. распределительные комиссии, которые не только распределяли осужденных по разрядам, но и обеспечивали реализацию принципа коллективного управления местами лишения свободы. С момента, когда пенитенциарные функции НКЮ фактически полностью взял на себя НКВД (6 декабря 1922 г.), пенитенциарная система стала составной карательной системы государства и средством борьбы с «классовым врагом». Последнее обстоятельство (по мнению А. Пташинского) ознаменовало начало второго периода в формировании пенитенциарной системы [1, стр. 13]. Тогда в составе НКВД было создано Главное управление мест лишения свободы. Руководство исправительными учреждениями на местах возлагалось на губернские управления, действовавших на правах подотделов губисполкомов.

Правовой основой развития советской пенитенциарной системы со второй половины 1920-х гг. стал утвержденный ВУЦИК исправительный кодекс УССР (27 октября 1925 г.). Он закрепил основные принципы исправительно-трудового права: отказ от мест заключения тюремного типа (тюремное заключение как форма наказания была отменена еще в 1920 г.); развитие сети колоний; обязательность труда осужденных; организация режима отбывания наказания на гуманных началах; применение прогрессивной системы наказания (то есть постепенное облегчение режима для тех, кто исправляется); строгая изоляция наиболее опасных преступников и т. д. Уголовно-исполнительный кодекс также закрепил установленную систему управления органами, исполняющими наказания. Руководство ими осуществлял НКВД УССР, в структуру которого входило Управление исправительных учреждений.

В 1927 г. Управление состояло из следующих инспекций: административно-пенитенциарной; производственной; финансовой и хозяйственной; культурно-просветительской; конвойной стражи [2, стр. 8-9]. Среди мест заключения, которые предусматривал кодекс, преобладали учреждения, в которых осужденные содержались без строгой изоляции от общества. Ведущим принципом перевоспитания в таких учреждениях провозглашалась труд. К ним относились: дома предварительного заключения (для тех, кто находился под следствием), дома принудительных работ (ДОПр, - *от рус.* дом общественных принудительных работ), сельскохозяйственные трудовые колонии, т. н. реформатория для несовершеннолетних правонарушителей [3, стр. 111].

Наряду с реформаториями (по мнению А. Олейника), в Украине с 1924 г. действовали трудовые коммуны ОГПУ и Наркомата просвещения УССР [2, стр. 9]. Это были исправительные учреждения интернатного типа. В коммуны направляли детей в возрасте от 10 до 18 лет, задержанных за попрошайничество, беспризорных и правонарушителей. Деятельность именно таких коммун связана с именем А.С. Макаренко. И только один вид учреждений по исполнению наказаний - изоляторы специального назначения - предусматривал лишения свободы в условиях строгой изоляции лиц, осужденных за наиболее тяжкие преступления, в том числе за все преступления, совершенные классово враждебными элементами [3, стр. 112]. Характерным признаком определения режима отбывания наказания стало доминирование классового принципа.

Организационно-структурные изменения уголовно-исполнительной системы в период сталинизма непосредственно зависели от содержания общегосударственных задач. Под влиянием «великого перело-

ма», в конце 1920-х - начале 1930-х гг., в СССР начали меняться основные приоритеты исправительно-трудовой политики: принципы исправления и перевоспитания осужденных в условиях социально полезного труда были заменены принципами применения сурового наказания за совершение преступления в условиях изоляции от общества. Этот процесс сопровождался реорганизацией системы органов исполнения уголовных наказаний в направлении ужесточения условий содержания осужденных, с одной стороны, и преобразования этой системы в средство выполнения народнохозяйственных задач, с другой.

Вместо принятого ранее разделения лишения свободы и отбывания наказания в суровой изоляции и без нее, начиная от 1930 г. устанавливалось, что уголовное наказание в виде лишения свободы могло происходить в исправительно-трудовых лагерях (создавались в отдаленных районах СССР согласно постановлению ВУЦИК и СНК УССР от 15 марта 1930 г.) или в общих местах заключения. Изоляторы специального назначения и дома принудительных работ (ДОПрЕ) подлежали ликвидации.

Поскольку на территории Украины концлагерей тогда еще не было, единственным типом мест лишения свободы в республике оставались исправительно-трудовые колонии. В них отбывали наказание осужденные на срок до трех лет (в лагерях, от трех до максимального в начале 1930-х гг. срока заключения - десяти лет). Самостоятельные подсистемы составляли учреждения тюремного типа (срочные и следственные тюрьмы), а также трудовые колонии для несовершеннолетних и детские воспитательные колонии.

В течение 1930-х гг. в СССР грубо нарушались формальные принципы пенитенциарной политики. А. Пташинский обращает внимание на то, что в 1935 г. было упразднено деление заключенных по сте-

пени социальной опасности: они различались только по признакам пола и делились на тех, кто придерживается или не соблюдает установленного в местах заключения режима [1, стр. 16].

Постановлением ЦИК СССР от 2 октября 1937 г. максимальный предел наказания в виде лишения свободы был увеличен до двадцати пяти лет. Было отменено условно-досрочное освобождение, прекратили деятельность надзорные комиссии, контролировавшие места лишения свободы, ослаб прокурорский надзор за этими учреждениями.

Исправительно-трудовые лагеря стали основным местом заключения за контрреволюционные преступления. Находясь в ведении общесоюзного ОГПУ-НКВД, они действовали, руководствуясь исключительно ведомственными нормативными актами. В частности, режим содержания в них регламентировало утвержденное СНК СССР Положение об исправительно-трудовых лагерях (7 апреля 1930 г.).

Руководство от 25 апреля 1930 г. осуществляло Управление лагерей ОГПУ СССР (с октября 1930 г. - Главное управление лагерей), а с 1934 г. - Главное управление лагерей НКВД СССР (рус. - ГУЛАГ). Учреждения тюремного типа (обычные и следственные тюрьмы) создавались и ликвидировались только по приказу наркома НКВД СССР. Руководство ими преимущественно осуществляло созданное в составе НКВД СССР в начале 1939 г. Главное тюремное управление (ГТУ). В отличие от Главного управления лагерей (ГУЛАГ), ГТУ осуществляло руководство только теми сферами работы тюрем, которые обеспечивали охрану, изоляцию, режим содержания заключенных и подготовку личного состава охраны тюрем [4, стр. 739].

Режим содержания в обычных и следственных тюрьмах регламентировался Положениями о тюрьмах НКВД для подслед-

ственных и тюрьмы Главного управления государственной безопасности (ГУГБ) для осужденных (оба 1939 г.). Последние разделяли все тюрьмы на пять категорий.

Основной и наиболее распространенной категорией тюрем в СССР были общие тюрьмы для содержания подследственных заключенных. В этих учреждениях содержались подследственные и подсудимые по решению следственного органа или суда в качестве меры пресечения содержание под стражей.

Другой категорией тюрем для содержания подследственных заключенных были внутренние тюрьмы НКВД республик и УНКВД областей. Организовывались они обычно только в зданиях НКВД и УНКВД республик и областей, а также в зданиях крупных городских отделов НКВД. Как исключение, допускалась организация отделений внутренних тюрем вне зданий НКВД-УНКВД в тех случаях, когда размеры зданий не позволяли довести вместимость внутренней тюрьмы до необходимого лимита заключенных. Во внутренних тюрьмах и их отделениях содержались только подследственные и подсудимые заключенные, которых обвиняли в контрреволюционных преступлениях, следствие по делам которых велись органами государственной безопасности.

Третья категория - центральные тюрьмы ГУГБ для содержания подследственных. Эти тюрьмы непосредственно подчинялись Главному тюремному управлению.

Четвертая категория - тюрьмы ГУГБ для содержания осужденных особо опасных государственных преступников. Они также непосредственно подчинялись Главному тюремному управлению.

Пятая категория - специальные тюрьмы НКВД СССР и УНКВД для содержания осужденных заключенных, используемых по специальному назначению.

Дислокация тюрем обуславливалась

местонахождением соответствующих производственных предприятий и научно-исследовательских институтов, на которых работали заключенные (специалисты и ученые) [4, стр. 740]. Активно применялись в СССР в 1920-30-х гг., хотя и не получили широкой огласки принудительное лечение и изоляция «бунтарей» в психиатрических больницах.

До 1945 г. функции тюрем, в том числе и для украинских политзаключенных, выполняли отдельные участки обычных психиатрических больниц системы народного комиссариата здравоохранения. В связи с образованием 3 февраля 1941 г. двух ведомств - НКВД СССР и НКГБ СССР - часть тюрем, имевших статус политических, как, скажем, внутренняя, Лефортовская, Сухановская и другие, согласно приказу НКВД / НКГБ №03/0115 от 06.04.1941 г. снова вернулись в ведение НКВД, где руководство ими осуществлял 2-й учетно-архивный отдел НКГБ [5, стр. 483].

Приказом от 26.02.1941 г. № 00212 Главное тюремное управление НКВД СССР было реорганизовано в Тюремное управление с отделениями в структуре областных УНКВД. А приказом от 12.03.1941 г. НКВД и НКГБ УССР все тюрьмы общего типа НКВД были переданы в подчинение НКВД УССР. В структуре НКВД УССР остались следственные тюрьмы, в том числе и все тюрьмы на территории западных областей [5, стр. 483].

Важным нормативно-правовым актом в контексте структурно-организационной деятельности уголовно-исполнительной системы предвоенного времени был приказ Наркома внутренних дел СССР от 28.05.1941 г. по № 00204 «О введении единой системы регистрации преступников, находящихся во внутренних тюрьмах и внутренних тюремных камерах НКГБ-УНКГБ» [6, стр. 179-189]. Согласно этому приказу предусматривалась перерегистра-

ция всех узников, находившихся в тюрьмах НКВД, исправительно-трудовых лагерях и колониях, внутренних тюрьмах (ВТ) и внутренних тюремных камерах (ОТК) НКВД-УНКГБ. Приказом предусматривалась Инструкция о проведении перерегистрации заключенных. Со дня перерегистрации предусматривалось введение единой формы регистрации и учета арестованных преступников. Нужно было добавлять: личное дело, анкету, учетную карточку для централизованного учета преступников (форма № 1), дактилоскопическую карту, сигнальную фотографию. Контроль за ведением перерегистрации полагался на 1-й спецотдел НКВД-УНКВД. По новым правилам регистрации, каждый новый арестованный и осужденный, взятый под арест в зале суда, не позднее 12:00 с момента помещения в тюрьму должен был пройти регистрацию, дактилоскопию и сфотографироваться. В конце перерегистрации составлялся акт об окончании перерегистрации, где отмечалась цифра удержанных заключенных, которая подавалась в ежедневных сводках о движении заключенных. Такой акт в каждой тюрьме составлялся в трех экземплярах: первый экземпляр вместе с учетными карточками формы № 1 направлялся в 1-й Спецотдел НКВД - УНКГБ, второй - во 2-й отдел НКВД-УНКГБ, а третий оставался в деле тюрьмы.

С началом немецко-советского противостояния с территории Украины и других западных регионов СССР все места лишения свободы были эвакуированы по причине возможной оккупации. Определенная часть лиц, осужденных за совершение нетяжких преступлений, была освобождена из мест лишения свободы и направлена на фронт.

После окончания войны Украине пришлось восстанавливаться. Необходимо было восстанавливать и пенитенциарную систему. В ее структуру в тот период входили: 1. исправительно-трудовые колонии

для содержания совершеннолетних осужденных к лишению свободы на сжатые сроки; 2. отдельные лагерные пункты для содержания совершеннолетних осужденных к лишению свободы на срок три года и более; 3. трудовые колонии для несовершеннолетних осужденных к лишению свободы; 4. тюрьмы для осужденных к тюремному заключению; 5. транзитно-пересылочные пункты.

В первые послевоенные годы «на базе соответствующих лечебных учреждений» также развернули свою деятельность специальные психиатрические больницы системы Министерства внутренних дел СССР [7, стр. 440]. До 1948 г. существовали также штрафные подразделения (впоследствии учреждения строгого режима), в которых содержались злостные нарушители порядка отбывания наказания. Кроме того, на территории Украины в первые послевоенные годы находилось несколько подчиненных непосредственно НКВД СССР лагерей. Для контроля за их деятельностью в МВД УССР был создан лагерный отдел (контролировал вопросы охраны и режима содержания осужденных). После окончания восстановительных работ на шахтах и заводах Донецкой и Луганской областей и строительства автострды Москва-Симферополь указанные лагеря были расформированы, и лагерный отдел прекратил свое существование.

В первые послевоенные годы во всех исправительно-трудовых лагерях были установлены два вида режима: общий и усиленный. На усиленном режиме содержались осужденные за контрреволюционные преступления, бандитизм, разбой, побег из мест заключения, а также рецидивисты.

В 1944 году в исправительно-трудовых учреждениях была создана специальная служба надзора за поведением осужденных. Ее создание способствовало поддержанию правопорядка в учреждениях, укре-

плению дисциплины и организованности среди осужденных.

В послевоенное время правовое положение заключенных регулировалось Инструкцией из режима содержания заключенных в исправительно-трудовых лагерях и колониях МВД СССР, объявленной приказом МВД от 24 марта 1947 г. [6, стр. 179]. Инструкция ставила задачу обеспечения режима и перевоспитания заключенных на основе привлечения их к полезному труду.

Другими важными нормативными актами послевоенного времени были Положение «О трудовых колониях для несовершеннолетних» и Инструкция «О режиме содержания заключенных в срочных тюрьмах». Началом завершения этого этапа развития советской системы исполнения уголовных наказаний стало совместное постановление ЦК КПСС, СМ СССР и ВС СССР, утверждающее меры по реализации государственного и партийного руководства в стране.

28.04.1953 г. было принято постановление СМ СССР «О передаче МВД СССР Министерству юстиции СССР исправительно-трудовых лагерей и колоний». В подчинении МВД остались особые тюрьмы для содержания особо опасных государственных преступников. Так, 22.04.1953 г. Министр юстиции К. Горшенин и заместитель министра внутренних дел С. Круглов подписали акт приема-передачи ГУЛАГа. Согласно постановлению СМ СССР № 109-65сс «О передаче Министерством юстиции СССР в ведение МВД СССР исправительно-трудовых колоний и лагерей» существующие на то время учреждения исполнения наказаний снова полностью были подчинены МВД СССР.

Выводы

Исследование организации советской системы исполнения уголовных наказаний в Украине со времени образования УСРР-УССР до 1930 - начала 1950-х гг. позволяет

подтвердить общие и сформулировать конкретные выводы:

1. В 1920-е гг. советская пенитенциарная система рассматривалась как составная карательной системы государства и действенное средство борьбы с «классовым врагом». В то же время система исправительно-трудовых учреждений в Украине еще не рассматривалась как средство сурового наказания в условиях изоляции от общества, а трактовалась скорее как неотъемлемая часть системы перевоспитания осужденных в условиях общественно полезного труда.

2. Реорганизация системы органов исполнения уголовных наказаний в конце 1920-х - начале 1930-х гг. была направлена на ухудшение условий содержания осужденных, с одной стороны, и преобразования этой системы в средство выполнения народнохозяйственных задач, с другой. Этот процесс характеризовался отходом от принципов перевоспитания осужденных в условиях социально полезного труда и смещением приоритетов пенитенциарной политики в сторону применения сурового наказания за совершение преступления в условиях изоляции от общества.

В систему органов исполнения уголовных наказаний входили исправительно-трудовые лагеря и общие места заключения. Самостоятельными подсистемами считались учреждения тюремного типа (обычные и следственные тюрьмы), а также трудовые колонии для несовершеннолетних и детские воспитательные колонии. В условиях сталинизма разветвленная сеть уголовно-исполнительной системы была своеобразным фундаментом тоталитарного режима, находилась в органической взаимосвязи с административно-командной системой.

3. Государственное управление уголовно-исполнительными учреждениями в послевоенные годы осуществлялось, осно-

вываясь на принципах жесткого контроля различных ведомств НКВД, НКГБ, МЮ, МВД. Нормативно-правовая база института исполнения уголовных наказаний поэтапно совершенствовалась: выдавались приказы, распоряжения, директивы, которые координировали работу уголовно-исполнительных учреждений. Архивные документы свидетельствуют о том, что приказы по личному составу, распоряжения, указания, даже планы работы на год и ежеквартальные отчеты были тайными.

Бібліографія

1. ПТАШИНСЬКИЙ, О.Б. Пенітенціарна система України / О.Б. Пташинський. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – 204 с.

2. ОЛІЙНИК, О.І. Народний комісаріат внутрішніх справ України (1917-1941 рр.): структура, функції, діяльність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.

12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / О.І. Олійник. – Х., 2000. – 19 с.

3. ТЕРЛЮК, І.Я. «Комуністична революція згори» в Україні: з історії становлення та закріплення в Україні радянської державності і права (1917–1920-ті рр.) / І.Я. Терлюк. – Львів: Каменяр, 2010. – 150 с.

4. ТЕРЛЮК, І.Я. Історія держави і права України: навч. посібник / І.Я. Терлюк. – К.: Атіка, 2011. – 944 с.

5. ДЕМ'ЯНЧУК, Т.Д. Організаційно-правове становлення та діяльність кримінально-виконавчої системи в західних областях України в 1939–1941 рр. / Т.Д. Дем'янчук // Митна справа. – 2011. – № 5 (77). – Ч. 2. – С. 483.

6. ГДА СБУ Ф. 9 (Накази органів держбезпеки СРСР). Спр. 16. – Арк. 179–189.

7. БАЖАН, О.Г. Процес десталінізації та зміни в діяльності каральнорепресивних органів в Україні (50–60-ті роки ХХ ст.) / О.Г. Бажан // Проблеми історії України. Факти, судження, пошуки: міжвідомчий зб. наук. праць. – Вип. 8. – К.: Ін-т історії НАН України, 2003. – С. 435–443.

**DIGITAL TECHNOLOGIES: THE STATE AND PROSPECTS
OF LEGAL REGULATION IN THE RUSSIAN FEDERATION AND
THE REPUBLIC OF MOLDOVA
(INTERNATIONAL ROUND TABLE OVERVIEW)**

Gheorghe AVORNIC

Doctor habilitat in Law, University Professor, University of European Political and Economic
Studies „Constantin Stere”, Chisinau, Republic of Moldova

e-mail: avornic@yahoo.fr

<https://orcid.org/0000-0002-2673-433>

Serghei CHUCHA

PhD in Law, University Professor, Institute of State and Law, Russian Academy
of Sciences, Moscow, Russian Federation

e-mail: chuchaigpan@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5771-6323>

The overview contains the theses of the presentations of the participants of the international round table „Digital Technologies: the state and prospects of legal regulation in the Russian Federation and the Republic of Moldova”, held on April 12, 2021 by partners from the Republic of Moldova as the International Union of Lawyers, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”, the Union of Lawyers of the Republic of Moldova and the Interdisciplinary Center for Legal Research in the field of Labor Law and Social Security Law of the Institute of State and Law of the Russian Academy of Sciences. The discussion was attended by employees of the interdisciplinary Center, representatives of different areas of science in Russia and Moldova (lawyers, sociologists, historians, philosophers, psychologists) and different branches of law such as theory and history of state and law, philosophy of law, constitutional law, labor law and social security law, civil law and civil procedure, family law, etc. The participants of the round table focused on the conditions, prerequisites and prospects for the legal regulation of digital technologies in the context of changing the economic model of society. The problems discussed are usually at the intersection of different branches of law, economics, psychology and sociology, and are intersectoral and interdisciplinary in nature. Only an integrated approach to their solution allows us to achieve real practical results in optimizing the regulation of the respective relations.

Keywords: digital economy, pandemic, Covid-19, distance education, e-justice, artificial intelligence.

**TEHNOLOGII DIGITALE: STAREA ȘI PERSPECTIVELE REGLEMENTĂRII JURIDICE
ÎN FEDERAȚIA RUSĂ ȘI REPUBLICA MOLDOVA
(PREZENTARE GENERALĂ A MESEI ROTUNDE INTERNAȚIONALE)**

Materialul ce urmează conține teze ale prezentărilor participanților la masa rotundă internațională «Tehnologii Digitale: starea și perspectivele de reglementare juridică în Federația Rusă și Republica Moldova», organizată la 12 aprilie 2021 de către un șir de parteneri din Republica Moldova – Uniunea Internațională a Avocaților, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Uniunea Avocaților din Republica Moldova, precum și de Centrul Interdisciplinar de Cercetări Juridice în domeniul Dreptului Muncii și Dreptului Securității Sociale al Institutului de Stat și Drept al Academiei de Științe din Rusia. La discuții au participat colaboratorii Centrului interdisciplinar, reprezentanți

ai diferitelor domenii de știință din Rusia și Moldova (juriști, sociologi, istorici, filosofi, psihologi) și diferite ramuri ale dreptului, cum sunt teoria și istoria statului și dreptului, filosofia dreptului, dreptul constituțional, dreptul muncii și dreptul securității sociale, dreptul civil și procesul civil, dreptul familiei, etc. Participanții la masa rotundă s-au axat pe condițiile, premisele și perspectivele de reglementare juridică a tehnologiilor digitale în contextul schimbării modelului economic al societății. Problemele discutate, de regulă, se află la intersecția diferitelor ramuri ale dreptului, economiei, psihologiei și sociologiei și sunt de natură intersectorială și interdisciplinară. Doar o abordare complexă în soluționarea lor permite obținerea unor rezultate practice reale în optimizarea reglementării relațiilor respective.

Cuvinte-cheie: economie digitală, pandemie, COVID-19, învățământ la distanță, e-justiție, inteligență artificială.

TECHNOLOGIES NUMÉRIQUES: ÉTAT ET PERSPECTIVES DE LA RÉGLEMENTATION JURIDIQUE EN FÉDÉRATION DE RUSSIE ET EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA (APERÇU DE LA TABLE RONDE INTERNATIONALE)

L'aperçu contient les résumés des interventions des participants de la table ronde internationale „Le Numérique: l'état et les perspectives de la réglementation juridique dans la Fédération de Russie et la République de Moldova”, organisée le 12 avril 2021 par des partenaires de la République de Moldova – l'Union internationale des avocats, l'Université des études politiques et économiques européens „Constantin Stere”, l'Union des avocats de la République de Moldova, mais aussi par le Centre interdisciplinaire d'études juridiques en matière de droit du travail et droit de la sécurité sociale de l'Institut de l'état et du droit de l'Académie des sciences de Russie. Aux discussions ont participé les employés du Centre interdisciplinaire, des représentants de différentes branches de la science de Russie et de Moldova (avocats, sociologues, historiens, philosophes, psychologues) et des différentes branches du droit comme la théorie et l'histoire de l'état et du droit, la philosophie du droit, le droit constitutionnel, le droit du travail et le droit de la sécurité sociale, le droit civil et le processus civil, le droit de la famille, etc. Les participants à la table ronde se sont penchés sur les conditions, les prémisses et les perspectives de la régulation juridique des technologies numériques dans le contexte de l'évolution du modèle économique de la société. Les questions examinées se situent généralement à la jonction des différentes branches du droit, de l'économie, de la psychologie et de la sociologie, et sont intersectorielles et interdisciplinaires. Seule une approche intégrée de leur solution permet d'obtenir des résultats concrets dans l'optimisation de la réglementation des relations respectives.

Mots-clés: économie numérique, pandémie, Covid-19, éducation à distance, e-justice, intelligence artificielle.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА (ОБЗОР МЕЖДУНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛА)

Обзор содержит тезисы выступлений участников международного круглого стола «Цифровые технологии: состояние и перспективы правового регулирования в Российской Федерации и Республике Молдова», проведенного 12 апреля 2021 года партнерами из Республики Молдова – Международным союзом юристов, Университетом политических и экономических европейских знаний имени Константина Стере, Союзом юристов Республики Молдова, а также междисциплинарным Центром правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения Института государства и права Российской академии наук. В обсуждении приняли участие сотрудники междисциплинарного Центра, представители разных направлений науки России и Молдовы (юристы, социологи, историки, философы, психологи) и различных отраслей права, таких как теория и история государства и права, философия права, конституционное право, трудовое право и право социального обеспечения, гражданское право и процесс, семейное право и др. В фокусе внимания участников круглого стола находились условия, предпосылки и перспективы правового регулирования цифровых технологий в условиях смены экономической модели общества. Обсуждавшиеся проблемы, как правило, лежат на стыке разных отраслей права, экономики, психологии и

социологии, носят межотраслевой и междисциплинарный характер. Только комплексный подход к их решению позволяет достичь реальных практических результатов в оптимизации регулирования соответствующих отношений.

Ключевые слова: цифровая экономика, пандемия, COVID-19, дистанционное образование, электронное правосудие, искусственный интеллект.

12 апреля 2021 года Международным союзом юристов, Университетом политических и экономических европейских знаний имени Константина Стере (Республика Молдова), Союзом юристов Республики Молдова и междисциплинарным Центром правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения Института государства и права Российской академии наук был проведен международный круглый стол *«Цифровые технологии: состояние и перспективы правового регулирования в Российской Федерации и Республике Молдова»*, участники которого находились в нескольких городах Российской Федерации и Республики Молдова.

С приветственным словом к участникам мероприятия обратились члены оргкомитета круглого стола Директор Института государства и права РАН, член-корреспондент РАН, Заслуженный юрист Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор **Александр Николаевич Савенков**, ректор Университета политических и экономических европейских знаний имени Константина Стере, заместитель председателя Международного союза юристов, председатель Союза юристов Республики Молдова, доктор юридических наук, профессор **Георгий Константинович Аворник** и председатель Международного союза юристов, Заслуженный юрист Российской Федерации **Андрей Адамович Требков**, которые отметили, что поступательное развитие цифровых технологий – тренд начала третьего тысячелетия человеческой истории. В прошедшем году на фоне глобального распространения короновируса Covid-19 произошел взрывной рост применения информационных технологий практически во

всех сферах человеческого бытия – от всех уровней обучения до судебного процесса рассмотрения споров. Миллионы человек по всему миру одновременно вынуждены были заменить живые человеческие контакты на общение и работу онлайн. Круглый стол посвящен обсуждению практики применения цифровых технологий в России и Молдове, проблемам, возникающим при этом и перспективам правового регулирования в наших странах и глобальном мире. Проблемы цифровизации, приобретающей все большее распространение в рамках современного экономического уклада и особенно в период пандемии, заслуживают самого пристального внимания государства и ученого сообщества. В приветственном слове выступающие подчеркнули актуальность круглого стола, проводимого в день 60-летия первого полета человека в космос и сопровождающегося ограничением использования сервисов ZOOM в России, что подчеркивает хрупкость современной системы телекоммуникации и цифровизации.

Модераторами круглого стола выступили руководитель междисциплинарного Центра правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения, главный научный сотрудник сектора гражданского права, гражданского и арбитражного процесса Института государства и права РАН, доктор юридических наук, профессор **Сергей Юрьевич Чуча** и заместитель руководителя ЦТП ИГП РАН, заместитель директора Института государства и права РАН по научной работе, доктор юридических наук **Наталья Валерьевна Летова**. В обсуждении приняли участие ученые и преподаватели вузов России и Молдовы, сотрудники междисциплинарно-

го центра, представители разных направлений науки – юристы, социологи, историки, философы, психологи, и юриспруденции – теории и истории государства и права, философии права, конституционного права, трудового права и права социального обеспечения, гражданского права и процесса, семейного права, уголовного права и процесса и др.

Открыл обсуждение докладом *«Правовое регулирование и практика применения цифровых технологий в Республике Молдова»* ректор Университета политических и экономических европейских знаний имени Константина Стере, председатель Союза юристов Республики Молдова **Г. К. Аворник**. Он отметил, что развитие цифровых технологий связано не только и не столько с пандемией Covid-19. Идет планомерный процесс перехода к шестому экономическому укладу, необходимым условием которого является цифровизация всех сторон жизнедеятельности общества. Пандемия только резко ускорила этот процесс и неизвестно, как такое ускорение в итоге повлияет на объективно обусловленное поступательное развитие общественного организма на пути цифровизации. Сегодня лучшие ученики – те, кто имеет наибольший жизненный опыт. Поэтому на юридическом факультете Университета имени Стере совмещаются специальности “прикладная информатика” и “юриспруденция” – именно такое сочетание наиболее востребовано современным бизнесом и правоохранительными структурами.

Г. К. Аворник обозначил задачи по цифровизации, стоящие сегодня в сфере образования в Молдове, которые в том или ином сочетании актуальны и для других регионов и стран. Так, следует особое внимание уделять развитию материальной информационно-коммуникационной инфраструктуры. Важное значение имеют также внедрение цифровых программ, развитие

онлайн-образования, повышение навыков преподавателей в сфере цифровых технологий. Все это возможно апробировать посредством создания модельного учебного заведения с последующим распространением наработок на все профильные вузы.

В развитии современного сетевого хозяйства и цифровой инфраструктуры Россия – безусловный лидер и ориентир для многих стран мира. Тем не менее, практика функционирования народного хозяйства Республики Молдова, быть может, показала менее эффективное распространение цифровых технологий по сравнению с Российской Федерацией, однако достаточно эффективное их применение с учетом размеров территории республики, позволяющее достичь всех заявленных в период пандемии коронавируса целей управления, научной деятельности, образования, сферы услуг и т.д.

Продолжила дискуссию старший научный сотрудник сектора предпринимательского и корпоративного права Института государства и права РАН, кандидат юридических наук **Нина Ивановна Соловяненко**. В докладе на тему *«Облачные технологии в науке»* она раскрыла понятие термина «открытая наука», используемого в настоящий момент для обозначения всеобщего доступа к научным исследованиям и данным, расширение научного сотрудничества, возможности создания и распространения научных знаний для социальных субъектов, не входящих в институциональное научное сообщество. Н.И. Соловяненко рассказала о наличии цифровой повестки в Европейском Союзе и в России, состоящей в законодательной поддержке инноваций, создании лучших условий для инноваций, включая цифровизацию. Подчеркивая важность облачных технологий в целом, особое внимание уделила инициативе ЕС, направленной на поощрение создания «научного облака».

Проректор по развитию и международным связям Южного университета (ИУБиП, г. Ростов-на-Дону), кандидат психологических наук **Вера Михайловна Голубова** в сообщении *«Психологические аспекты цифровизации»* поддержала выводы основного докладчика и предыдущих выступающих относительно резкого ускорения внедрения цифровых технологий в образование и науку во всем мире, включая и Российскую Федерацию. В своем выступлении В. М. Голубова рассмотрела основные угрозы и риски цифровизации в образовании для пользователей образовательных услуг и преподавателей. При этом она подробно остановилась на психологических проблемах, испытываемых студентами и преподавателями как при переходе к дистанционному обучению, так и в ходе возвращения к обычным методикам преподавания с посещением учебного заведения, а также отказом от непосредственного общения в ходе дистанционной учебы. Она отметила необходимость продолжения глубокого исследования этих проблем с тем, чтобы избежать их в дальнейшем использовании дистанционных цифровых технологий в учебном процессе в вузах и школах, а также в научной и конференционной деятельности на всем постсоветском пространстве и в глобальных масштабах.

Научный сотрудник междисциплинарного Центра правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения ИГП РАН, ведущий научный сотрудник сектора гражданского права, гражданского и арбитражного процесса Института государства и права РАН, доктор юридических наук **Екатерина Владимировна Михайлова** в сообщении *«Применение цифровых технологий в судопроизводстве и организации судебной деятельности в Российской Федерации»* остановилась на разных аспектах

электронного правосудия в России и влиянии на его совершенствование социально-го дистанцирования в условиях пандемии коронавируса. Электронное правосудие в самом общем смысле - деятельность судов по разрешению споров и рассмотрению иных дел, отнесенных к их компетенции, с использованием информационно-коммуникационных технологий и систем, в том числе обеспечивающих электронный документооборот, формирование электронных дел и электронных архивов, а также открытый доступ в сети «Интернет» к информации о ходе и итогах рассмотрения судебных дел. Уже в доковидный период соответствующая система была создана и эффективно функционировала во всех в судах Российской Федерации. Она включает в себя размещение в АИС «Судопроизводство» и в Картотеке арбитражных дел судебных актов по всем делам; аудиопотоколирование всех судебных заседаний; размещение информации о движении дела в свободном доступе в АИС «Судопроизводство» и в Картотеке арбитражных дел; получение автоматических уведомлений о движении дела по электронной почте или смс-сообщением через систему «Электронный страж» всеми зарегистрированными в системе лицами; систему видеоконференцсвязи, уравнивающую хозяйствующие субъекты, расположенные в разных регионах, и являющуюся, по сути, одним из объединяющих Российскую Федерацию факторов; систему подачи документов в арбитражные суды Российской Федерации в электронном виде. Эффективное функционирование на протяжении многих лет последних двух элементов электронного правосудия в арбитражной судебной системе позволило, в ответ на распространение коронавирусной инфекции, форсировать мероприятия по дальнейшему расширению дистанционного участия в судебных заседаниях с использованием личных устройств

видеотрансляции сторон с предварительной регистрацией на сайте суда.

Исполняющий обязанности ученого секретаря Института государства и права РАН, кандидат юридических наук **Игорь Иосифович Бутрим** в докладе *«Правовое регулирование использования цифровых технологий в правоохранительной деятельности»* подробно остановился на разных аспектах применения информационных технологий в поддержании общественного порядка: профилактике, пресечении и раскрытии правонарушений с привлечением виновных к установленной законом ответственности. Отдавая должное положительному влиянию обеспечения органов правопорядка современными электронными технологиями в деле борьбы с правонарушениями, докладчик отметил и все более широкое их использование правонарушителями, что заставляет сотрудников правоохранительных органов постоянно повышать квалификацию в том числе и в сфере применения современных технологий борьбы с преступностью и прочими нарушениями закона.

Заместитель Директора Института государства и права РАН по научной работе **Н. В. Летова**, обратившая внимание в своем сообщении *«Правовое регулирование и практика применения цифровых технологий в науке в Российской Федерации»* на разрабатываемую в настоящее время в рамках ЮНЕСКО программу перехода государств к открытой науке «Open Science», отметила, что происходящие коренные изменения в мировой экономике отводят важную роль науке и технологиям как основополагающим элементам решения национальных и глобальных проблем. В связи с чем, труд ученых на современном этапе имеет большое значение для развития страны. Автор подчеркнула, что творческий характер научной работы и, соответственно, трудовой функции научных работников

обуславливает необходимость повышенных требований, предъявляемых к их квалификации, а также установления для них особых правил приема, увольнения и иных особенностей регулирования условий труда.

Влиянию цифровизации на социально-трудовые отношения посвятили свои выступления *«Применение цифровых технологий в правовом регулировании трудовых отношений в Российской Федерации (электронные трудовые книжки)»* начальник научно-организационного отдела Института государства и права РАН, секретарь междисциплинарного Центра правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения ИГП РАН, кандидат юридических наук **Анна Васильевна Дзюбак** и *«Применение цифровых технологий в правовом регулировании социальных и трудовых отношений в Российской Федерации»* младший научный сотрудник сектора гражданского права, гражданского и арбитражного процесса Института государства и права РАН, научный сотрудник Центра правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения ИГП РАН **Татьяна Владимировна Соколова**, которые на основе анализа действующего новейшего законодательства, практики его применения, теоретических разработок разграничили понятия дистанционной и надомной работы, отметили особенности заключения и прекращения трудового договора о дистанционной работе, рассмотрели особенности охраны труда удаленных работников. Пандемия коронавируса (COVID-19) оказала сильное влияние на все стороны жизни человека, в том числе и на сферу труда. Для сдерживания распространения вируса, в различных странах были приняты такие меры, как физическое дистанцирование, закрытие большинства предприятий и организаций и др. Чтобы сдержать рас-

пространение вируса, в России были осуществлены мероприятия по обеспечению санитарно-эпидемиологического благополучия населения, в том числе перевод на дистанционный режим работы, которые носили императивный характер и распространялись на большинство организаций. Наиболее приемлемым в период пандемии представлялся перевод работников на дистанционную работу, что в большей степени позволяло учитывать интересы сторон трудовых отношений, в отличие от таких форм работы на дому, как надомная и удаленная, также рекомендованных Минтрудом. Но нормы, регламентирующие особенности регулирования труда дистанционных работников, закрепленные в главе 49.1 ТК РФ, оказались не достаточно гибкими и ограничивали возможности применения информационно-коммуникационных технологий в трудовых отношениях, а отсутствие оформленного должным образом перевода на дистанционную работу, подробной регламентации труда дистанционных работников, установления для них режима труда и времени отдыха, порядка взаимодействия работника с работодателем и другие моменты породили ряд споров. Трудовое законодательство оказалось не готовым к массовому переводу работников на удаленный режим работы. В связи с чем, возникла необходимость внесения изменений в трудовое законодательство в части регулирования труда работников, выполняющих трудовую функцию дистанционно. Так, Федеральным законом от 08.12.2020 № 407-ФЗ «О внесении изменений в Трудовой кодекс Российской Федерации в части регулирования дистанционной (удаленной) работы и временного перевода работника на дистанционную (удаленную) работу по инициативе работодателя в исключительных случаях» были внесены изменения в главу 49.1 ТК РФ. Изменения коснулись понятия дистанционной работы,

особенностей приема и увольнения дистанционных работников, расширены возможности применения для выполнения трудовых обязанностей информационно-коммуникационных технологий, сетей связи общего пользования и др. Появилась возможность привлечения работников к временной дистанционной занятости на период, не превышающий шести месяцев, либо периодически при условии чередования периодов выполнения трудовой функции дистанционно и периодов выполнения трудовой функции на стационарном рабочем месте, а также временно переводить работников на дистанционную работу в исключительных случаях, установленных статьей 312.9 ТК РФ.

В завершение дискуссии с докладом **«Применение элементов искусственного интеллекта в правовом регулировании общественных отношений в Российской Федерации: эксперимент и перспективы»** выступил руководитель междисциплинарного Центра правовых исследований в области трудового права и права социального обеспечения ИГП РАН С. Ю. Чуча. Он отметил, что в России второй год проходит эксперимент по созданию необходимых условий для разработки и внедрения технологий искусственного интеллекта. Разработчики Федерального закона от 24.04.2020 № 123-ФЗ «О проведении эксперимента по установлению специального регулирования в целях создания необходимых условий для разработки и внедрения технологий искусственного интеллекта в субъекте Российской Федерации - городе федерального значения Москве и внесении изменений в статьи 6 и 10 Федерального закона «О персональных данных» (ст. 2) рассматривают искусственный интеллект как «комплекс технологических решений, позволяющий имитировать когнитивные функции человека (включая самообучение и поиск решений без заранее заданного ал-

горитма) и получать при выполнении конкретных задач результаты, сопоставимые, как минимум, с результатами интеллектуальной деятельности человека. Комплекс технологических решений включает в себя информационно-коммуникационную инфраструктуру (в том числе информационные системы, информационно-телекоммуникационные сети, иные технические средства обработки информации), программное обеспечение (в том числе, в котором используются методы машинного обучения), процессы и сервисы по обработке данных и поиску решений». В отличие от ГОСТ Р 43.0.5-2009, определяющего искусственный интеллект как «моделируемую (искусственно воспроизводимую) интеллектуальную деятельность мышления человека», упомянутый Федеральный закон ведет речь об имитации, а не моделировании (воспроизводстве) интеллектуальной (когнитивной) деятельности человека, и это более точная формулировка. Можно имитировать когнитивные функции человека, подражать им при создании соответствующей искусственной системы, но воспроизвести (смоделировать – ГОСТ употребляет эти термины как синонимы) при современном уровне развития техники невозможно. Еще одно отличие двух легальных определений – то, что искусственный интеллект должен имитировать (воспроизвести-моделировать). В ГОСТе это – «интеллектуальная деятельность мышления человека», а в Федеральном законе – «когнитивные функции человека (включая самообучение и поиск решений без заранее заданного алгоритма)». Оба термина мультиотраслевые и многозначные, какое значение в них вкладывают авторы нормативных актов, точно определить сложно. Возможно, применение слова «когнитивные» в законе связано со стремлением просто избежать повторения и определения понятия интеллекта через

интеллект, т.е. как более подходящий в соответствии с правилами русского языка синоним. Быть может, понятие «когнитивные функции» применено как более широкое, включающее в себя и интеллектуальную деятельность. Учитывая, что анализируемый Федеральный закон носит рамочный характер и нацелен на проведение сложного и длительного (пять лет) социально-правового и технического эксперимента, результат которого неизвестен, разработчики использовали многозначный термин с тем, чтобы не ограничивать собственно рамки этого эксперимента. Имитируя когнитивные функции, можно имитировать что угодно. А какие когнитивные функции человека удастся «сымитировать» при разработке искусственного интеллекта – покажут итоговые эмпирические данные, которые до подведения результатов эксперимента законодатель не решается достоверно предсказать. В целом же, понятие искусственного интеллекта, равно как и понятийный аппарат исследуемого Федерального закона, проработан на весьма высоком уровне и, что главное, позволяет разрабатывать пакет нормативных актов субъекта федерации и творчески подойти к проведению эксперимента.

Тенденцией правового регулирования в условиях пандемии является расширение применения дистанционного труда в частности и электронных сервисов получения государственных услуг в целом. Наиболее ярким ее проявлением стало принятие Федерального закона от 8 июня 2020 г. № 168-ФЗ «О едином федеральном информационном регистре, содержащем сведения о населении Российской Федерации». При всем при том нельзя забывать, что цифровизация – это одна из тенденций общественного развития наряду с роботизацией. В цифровизации в плане инфраструктуры Россия находится на первых ролях в мире. При этом отечественная компонентная

микроэлектронная база не позволяет нам находиться в передовиках, а состояние роботизации промышленности (соотношение применения роботов и человеческого труда) не позволяет нам отнести Россию даже к третьему десятку стран. Быть может, это позволит нам отодвинуть очевидный результат глубокой роботизации экономики – разрушение привычного нам рынка труда и превращение большинства трудоспособных лиц в безработных, получающих базовый доход.

Подводя итог состоявшейся дискуссии, заместитель директора Института государства и права РАН по научной работе **Н. В. Летова** отметила, что государство в

России и Молдове проявляет особую заботу и внимание к развитию и распространению цифровых технологий как важного условия перехода к шестому экономическому укладу. На практике возникает немало проблем, которые требуют своего решения. Эти проблемы, как правило, лежат на стыке гражданского, процессуального, трудового, семейного права и иных отраслей права, экономики, образования, науки, психологии и социологии, и носят межотраслевой и междисциплинарный характер. Только комплексный подход к их решению позволит достичь реальных практических результатов в оптимизации регулирования соответствующих отношений.

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
"SUPREMACY OF LAW"

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ
"SUPREMAȚIA DREPTULUI"

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

JOURNAL SCIENTIFIQUE INTERNATIONAL
"SUPRÉMATIE DE DROIT"

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА»

Nr. 1, anul 6 (2021)

Bun de tipar 29.07.2021. Formatul 60x80 $\frac{1}{8}$.
Coli de tipar 19,5. Coli editoriale 15,9.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009

